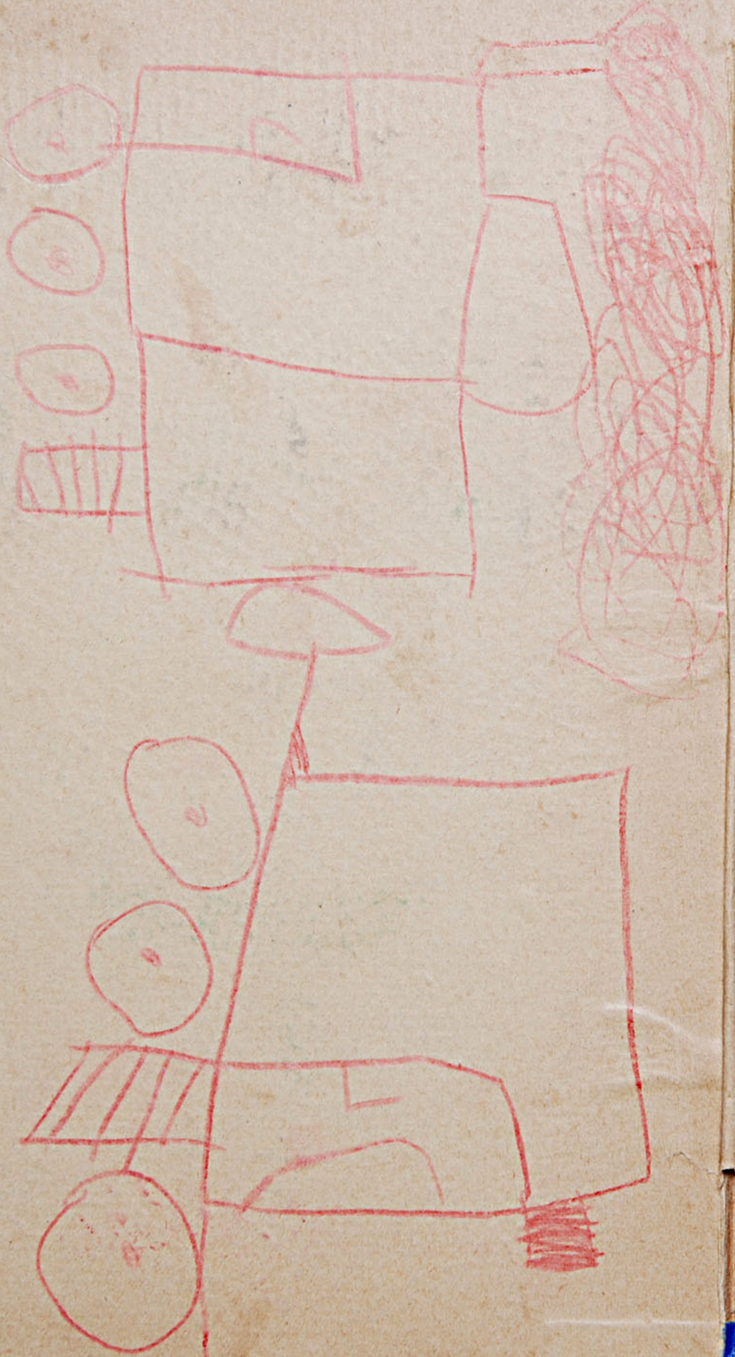

J. Fellmann

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Kilenczedik évfolyam.

SZAMOSUJVÁRTT,
Todorán Endre »Aurora« könyvnyomdája
1895.

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

Ábrahám Zachar (Szamosújvár.)
Ábrahámné Gámán Erzsi (Sz.újvár.)
Dr. *Ákoncz Károly* (Kolozsvár.)
Álexáné Kepri Anna (Szamosújvár.)
Avedik Lukács (Erzsébetváros.)
Bányai Elemér (Szamosújvár.)
Bárány János (Maros-Vásárhely.)
Bárány Lukács (Szamosújvár.)
Id. báró Bornemissza Károly (Deés.)
Czetz János (Buenos Aires; Amerika)
Cselingárián Jakab (Budapest.)
Csiky Lukács (Erzsébetváros.)
Dr. *Csiky Viktor* (Kolozsvár.)
Csontosi János (Budapest.)
Duha Dávid (Újvidék.)
Dr. *Erődi Béla* (Budapest.)
Dr. *Esterházi Sándor* (Kassa.)
Esztegár Berta (Kolozsvár.)
Esztegár Gergely (Szamosújvár.)
Dr. *Esztegár László* (Budapest)
Fáraó Simon (Csik-Szépviz.)
Dr. *Fejér Dávid* (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Fejér Geró (Gyulafehérvár.)
Felekiné Munkácsi Flóra (Budapest.)
Filep Gábor (Tasnád.)
Dr. *Fogalyán Tivadar* (Deés.)
Dr *Gajzágó Béla* (Kolozsvár.)
Gajzágó Ferencz (Szamosújvár.)
Gajzágó Manó (Budapest)
Gajzágó Salamon (Budapest)
Gajzágóné Simai Irma (Kolozsvár.)
Dr. *Gopcsa Jakab* (Szamosújvár)
Gopcsa Joáchim (Szamosújvár.)
Dr. *Gopcsa László* (Budapest.)
Govrik Gergelg (Erzsébetváros.)
Görög Joachim (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Harmath Domokos (Szamosújvár.)
Harmath Ilona (Szamosújvár.)
Harmath Lujza (Moson.)
† Dr. *Hánusz János* (Bécs.)
Dr. *Hermann Antal* (Budapest.)
Hornyis Ferencz (Gattája.)
† *Hőke Lajos* (Kaposvár.)
Hummer Nándor (Budapest.)
Dr *Issekutz Viktor* (Erzsébetváros.)
Kapatán Márton (Szamosújvár.)
Karátsonyi Károly (Szamosújvár.)
Dr. *Kabdebó Ferencz* (Maros-Vásárhely)
Kordin Mariska (Budapest.)
Gróf *Kornis Viktor* (Szent-Benedek.)
Dr. *Kosutány Tamás* (Magyar-Óvár.)
Kovács János (Kolozsvár.)
Kozma Dőme (Deés.)
† *Kozocsa Tivadar* (Budapest.)
Kritsa Klára (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Kritsa Konrád (Gyergyó-Szt-Miklós)
Kritsa Péter (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Gróf *Kuun Géza* (Maros-Németi.)
László Márton (Szamosújvár.)
Lukács Béla (Budapest.)
† *Markovits Jakab* (Erzsébetváros.)
Dr. *Mály István* (Kolozsvár)
Márton Dávid (Lugos.)
Dr. *Mártonfi Lajos* (Szamosújvár.)
Merza Gyula (Kolozsvár.)
Mihálfi Imre (Szamosújvár.)
Dr. *Moldován Gergely* (Kolozsvár.)
Dr. *Molnár Antal* (Budapest.)
Moszgofián Chácshádur (Bukarest.)
Murádin János (Arad.)
Novák Antal (Szamosújvár.)
Dr. *Nuricsán József* (Budapest.)
Oncs József (Nagy-Iklód)
Orel Máté (Gyergyó'Szt-Miklós.)
Ornstein József (Szamosújvár.)
Papp Mózes (Kolozsvár.)
Pappné Kerekes Emilia (Szamosújvár.)
Páll Bogdán (Szamosújvár.)
Dr. *Patrubány Lukács* (Budapest.)
Placsintá Dávid (Szamosújvár.)
Dr. *Réthy László* (Budapest.)
Rudnyászky Gyula (Arad.)
Sallak Róza (Nagy-Enyed.)
Dr. *Salzbauer János* (Kolozsvár.)
Sándor József (Kolozsvár.)
Simay Gergely (Szamosújvár.)
Dr. *Simay Gyula* (Kolozsvár.)
Dr. *Simay János* (Szamosújvár.)
Szamosi János (Kolozsvár.)
Dr. *Szilágyi Sándor* (Budapest.)
Szongott Kristóf (Szamosújvár.)
Szongott Margit (Bécs.)
Gróf *Teleki Sándor* (Budapest.)
Dr. *Temesvári János* (Szamosújvár.)
Téglás Gábor (Déva.)
Dr. *Tódor József* (Gyulafehérvár.)
Dr. *Torma Miklós* (Deés.)
Tórma Zsófia (Szászváros.)
Télfy Iván (Budapest.)
† *Törös Tivadar* (Budapest.)
Dr. *Turcsáné Placsintár Gizella* (Klzsv.)
Dr. *Turcsa János* (Kolozsvár.)
Turcsa Mihály (Bécs.)
Tutsek Anna (Budapest.)
Vadnay Károly (Budapest.)
Vajna Károly (Szamosújvár.)
Vajnáné Stock Leopoldin (Szamosújvár.)
Vámbéry Armin (Budapest)
Vásárhelyi Boldizsár (Deés.)
Veszely Károly (Borbánd.)
Vikár Béla (Budapest.)
Voith Antal (Gyulafehérvár.)
Voith Miklós (Szamosújvár)
Dr. *Wlislocki Henrik* (Budapest)
Dr. *Wlislockiné Dörfler F. Anna* (Bpst.)

Összesen: 115.

Tartalom.

I. Főczikkek.

Lap.
Álexa Tódorné Kepri A., Az örmény konyha kézikönyve 282.
Bárány Lukács, Emléksorok az „Armenia“ . . 115.
Id. báró Bornemissza K., Magyar és örmény . . . . . . 98.
Dr. Csiky Viktor, Üdvözlet az „Armeniának“ . . 99.
Cselingárián Jakab, Az örmények államjogi helyzete 132.
" " Az örmények nemzeti viselete . 347.
" " Iszmirlián Máté patriarkha . . 379.
Czetz *János,* Levél Dél-Amerikából . . . . 182.
Donszky Lukács, A mi örményeink . . . . . 285.
Esztegár Gergely, Csákány Adeodát (1819—1894) . 25.
" " Álmodám hogy . . (költ. akrostikon) 140.
" " A számüzött (költemény) . . . 239.
Felekiné Munkácsi Flóra, Emléksorok az „Armenia“ . . 140.
Fáraó Simon. Nyilt levél az erd. örm kath. paps. 50.
Fehér Gerő, Emlékszem jól . . . (költemény) . 113.
Dr. Gopcsa László, Dr. Korbuly Imre . . . . . 65.
" " A századik füzet . . . . . . 141.
Harmath Lujza, Levél a szerkesztőhöz . . . . 111.
Hummer Nándor, Emléksorok az „Armenia“ . . 126.
Dr. Herrmann Antal, Kegyelet . . . . 136.
Govrik J. Gergely, Az „Armenia“ és Szongott Kristóf 142.
Dr. Gajzágó Béla, Egy örmény folyóirat . . . . 363.
Kritsa Péter, Magyar király-hymnus . . . . 284.
László Márton, Irodalomtörténeti szemelvények . 154.
Kordin Mariska, Emléksorok az „Armenia“ . . 110.
Gr. Kornis Victor, Emléksorok az „Armenia“ . . 101.
Kritsa Klára, A magyar-örmény nők . . . . 116.
" " Az édes anya szeretete . . . 250.
" " Már késő (rajz) . . . . . 11, 40.
Lukács Béla, Emléksorok az „Armenia“ . . 97.
Merza Gyula, A magyar-örm. Geniuszhoz (költ.) 112.
" " A magyar-örmények ethnográfiai
hanyatlásának okairól és
azok orvoslásáról 314, 356, 387.
Mihálfi Imre, Ábgár herczeg álma (tündérrege) 46.
" " Teherán Rózsája (keleti néprege) 141.
" " Három ifjú (románcz) . . . . 161.
Dr. Mály István, Üdvözlet az „Armeniá“-nak . . 108.

		Lap.
Dr, Molnár Antal,	Örményországon keresztül .	5, 37, 69.
„ „	Áni romjai között	106.
„ „	Az örményorsz. vérengzések (m. a.)	150.
„ „	Örményország őstörténetéből	185, 213, 246, 278, 310.
„ „	Kis-Örményország . . .	351, 382.
Dr. Moldován Gergely,	Emléksorok az „Armenia“ . . .	127.
Murádin János,	A jó pásztor (költemény) . . .	52.
Papp T. Kerekes Emilia	Az örmény konyha kézikönyve (Hogyan készül a chádájégh ?)	188.
Placsintár Dávid,	Emléksorok az „Armenia“ . .	114.
Sallak Róza,	Rege a szép örm. lányról (költ.)	8.
„ „	Üzenet egy örmény lánynak (költ.)	71.
„ „	A leányka könnyei (költemény) .	131.
„ „	A mi gyászunk (költemény) . .	154.
„ „	A Lunka mélyében (költemény) .	188.
„ „	Irmának (költemény)	217.
„ „	Azraela (költemény)	254.
„ „	Egy szép szemű örm. leánynak (költ.)	331.
„ „	Egyszerű történet (költemény) .	355.
„ „	Enyelgés (költemény)	387.
Simay Gergely,	Áldozatok (Sáházizján költeménye)	4.
„ „	Új-Örményország (költemény) . .	36.
„ „	Emléksorok (Pátkánián Ráfael költ.)	68.
„ „	Az örmény aggastyán (Thopál költ.)	101.
„ „	Éljen Örményország (Thopál költ.)	149.
„ „	Szászun (Párzáfrán költeménye) .	189.
„ „	A khinaiak reggeli dala (Pátkánián költeménye)	213.
„ „	Áboviáncz emlékére (költemény) .	246.
„ „	A haza (Luszin költeménye) . .	277.
„ „	Az örmény katonák dala (Dzádurián költeménye)	309.
Simay Gergely,	Az örmény gyermek (Várt költ.)	350.
„ „	Szent fogadás (M. A. M. költ.) .	382.
Dr. Simay János,	1895	142.
Szivárvány,	„Az örmény konyha kézikönyve“	265.
„	A második szerkesztői látogatás .	319.
Szamósi János,	Emléksorok az „Armenia“ . . .	101.
Dr. Szilágyi Sándor,	„ „ „ száz. füz.	99.
Szongott Kristót,	Sáházizján, a költő	1.
„ „	Egy bőkezű Maecenas. — Kovrig Tivadar	33.
„ „	A katholiczizmus Perzsa-Örményországban	91.
„ „	Az örmény nő	129.
Szongott Kristót,	Nubár pasa, Egyptom miniszterelnöke	147.
„ „	Pap Tódorné Kerekes Emilia . .	179.
„ „	Nemzeti apostolunk emlékünnepén	211.
„ „	A koronázás évfordulója . . .	231.
„ „	Dseráz Minász a „L' Armenie“ szerk.	243.
„ „	Czetz Gergely uti naplójából . .	265.
„ „	A király-hymnusz örményül (költ.)	285.
„ „	Egy erzsébetvárosi volt polgármester (Lengyel Márton) .	307.
Dr. Temesváry János,	A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei :	
„ „	Karátsonyi család (beodrai gróf)	15.
„ „	Kis család	53.
„ „	Korbuly család (lomperdi) . . .	56.
„ „	Kövér család	76.
„ „	Kristóf-Jakabfy család	162.
„ „	Lászlófy család	169.
„ „	Lázár család	189.
„ „	Lengyel család	220.
„ „	Lukács család	224.
„ „	Markovics család (kisterpesti) .	256.
„ „	Mártonfi család	261.
„ „	Novák család	290.
„ „	Patrubán család	294.
„ „	Pattantyus család	331.
„ „	Placsintár „	334.
„ „	Rácz család	340.
„ „	Simay család	366.
„ „	Szarukán család	397.
„ „	Szentpéteri család	401.
Téglás Gábor,	Emléksorok az „Armenia“ . . .	127.
Télfy Iván,	Emléksorok az „Armenia“ . . .	110.
Dr. Tódor József,	Emléksorok az „Armenia“ . .	110.
Dr. Torma Miklós,	Emléksorok az „Armenia“ . .	103.
Vámbéry Armin,	„ „ . .	99.
Vadnay Károly,	„ „ . .	98.
Vajna Károly,	„ „ . .	127.
Vajna Károlyné,	„ „ . .	127.
Voith Antal,	Okori örmény nemzeti énekek .	72.
„ „	Sz.-ujvár irásban és képekben	201, 218.
S.	Szamosujvári levelek VII. A tűzoltás szervezete	7. 87.
Sz.	Egy Sáházizján-költemény műfordításai (magyarúl, görögül, latinul és németül) . . .	23.
„	A magyar miniszterium örm. tagjai	48.

Lap
Sz. Egy erdélyi gyógyfürdő . . . . 275.
„ Kállay Béni Örményország kormányzója . . . . . . 298.

II. Kísebb közlemények.

Lap.
A beduin arabok közt . . 240.
A czári korona gyémántjai 60.
A hol örményül vizsgáznak 205.
A katholikosz útja . . . 302.
A londoni magyar egylet . 269.
A „Magyar Állam“ tárczája 240.
A magyar kiállitás faluja . 268.
A magyarok eredetéről . . 28.
A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei . 343.
A magyarok ősi hazája . 60.
A marseillei „Armenia“ jubileuma . . . . . . 94.
A tengerbe fulladt örmény 240.
A szulduzi leány előadása 29.
A Zichy-expediczio . . . 269.
Az ázsiai magyar expediczio 205.
Az örmény konyha . . . 30.
Az örmény trón jelöltje . 175.
Bem napi parancsa . . . 343.
Czetz tábornok regénye . 60.

Lap.
Egy angol Örményországról 302.
Egy örm. püspök megtérése 206.
Gr. Zichy Jenő expedicziója 302.
Gyógyfürdők a Kaukazusban 269.
Isakovics örmény kath érsek 95.
József főherczeg Sz.-újvártt 267.
Latin ujság . . . . . . 176.
Magyarok hazája . . . . 175.
Örmény lakodalmi jelenet a kiállitáson . . . . . 301.
Politikai foglyok Törökországban . . . . . . 205.
Pótlék „Hogyan készül a chádájégh“ czímü czíkkhez . 206.
Sz.-újvár-némethi-i Dániel P. 206.
Teck herczeg leánya . . 268.
Tiflisz útczáin . . . . . 344.
Ünnepélyes vacsora . . . 301.
Vakmerő sport . . . . 206.
Vilmos német császár . . 240.
Zenés mise . . . . . . 207.

III. Irodalom és müvészet.

Lap.
Alkalmi díszfüzet . . . . 31.
A magyar Chorenei . . . 61.
A régészet köréből . . . 62.
Erdély ethnographiája . . 207.
Idegen utazók . . . . . 61.
Katholikus zsurnalisztika Magyarországon . . . 207.
Két német munka . . . 303.
Luszignán herczeg munkái 30.
Moszkvai levél . . . . . 176.
Örmény estély . . . . . 95.

Lap.
A szamosújvári „Armenia“ jubileuma . . . . . 95.
Első „Értesitőnk . . . . 270.
Örmény festőművészek . . 241.
Örmény hitregetan . . . 303.
Örmény zenedarabok . . 31.
Szamosújvári album . . . 241.
Dr. Temesváry János . . 270.
Világositó-Szt-Gergely évfordulója . . . . . . 269.

IV. Közgazdasági élet.

Lap.
A mezőségi útvonal . . . 209.
A sz.-ujvári takarékpénztár 96.
A székelyföldi vasútak . . 31.
A trapezunti piacz . . . 62.
Az idei termés . . . . 270.
Bánya- és gyáripari részvénytánytársaság . . . 303.

Lap.
Fényüzés . . . . 241.
Filloxera a Kaukazusban . 242.
Kereskedelmi kirándulás . 177.
Lázár generalis hagyatéka . 303.
Üdvös pénzügyi reform . . 209.
Vasút-forgalmi részvénytársaság . . . . . . , . 176.

V. Mi ujság az örmény világban?

Lap.
A békekongresszus terve . 417.
A bolgár fővárosból . . . 378.
A Boszporus mellől . . . 305.
A diplomaczia köréből 110, 272.
A forrongó Kis-Ázsia . . 409.
Ajándék Romania uralkodójának . . . . 96.
A jövő kilátásai . . . . 410.
Akczio az örményekért . . 345.
A keleti bonyodalmak . . 271.
A keleti viszonyok . . . 410.
A közszabadság biztositékai 409.
A legújabb amnestia . . . 416.
Amnestia . . . . 306.
Anarkhia a közviszonyokba 412.
A nemzeti liga . . . . 410.
A nemzeti ügy előhaladása 273.
Anglia váluton . . . . 274.
Angol lapok levelezései . 209.
Angol-török konfliktus . . 242.
A parlamentarizmus hazájából . . . . 305.
A patriarkha nyilatkozata . 374.
A patriarkha magatartása . 410.
A porta és a felkelők . . 417.
A porta válasza . . . . 273.
A reformok aláirása . . . 378.
A reformok kezdete . . . 410.
A reformok kibocsátása . . 409.
Armenia autonom közigazgatása . . . . . . 344.
A színfalak mögül . . . 345.

Lap.
A szucsávai nem-egyesült örmények . . . . . . 210.
A szultán megkegyelmezési rendelete . . . . . . 306.
A török kormányválság . . 272.
A tüntetők védekezése . . 376.
Az angol alsóházban . . 345.
Az angol fölirati vita . . 177.
Az angol kormányváltság . 273.
Az angol örmény-egylet . 209.
Az angol trónbeszéd . . 177.
Az idők jelei . . . . . 375.
Az ifjú török párt . . . 376.
Az ostrom alatt . . . . 376.
Az orosz-török határról . . 416.
Az örmény kérdéshez . . 346.
Az örmény menekültek . . 410.
Az örmény mozgalmakról . 210.
Az örm. mozgalm. vezetői 413.
Az örmény nemzet felszab. 63.
Az örm. nemzet szabads. 408.
Az örm. ügy és a világbéke 375.
Az újitások végrehajtása . 414.
Az új korszak . . . . . 410.
Béke vagy háború? . . . 271.
Bulgaria és az örmény ügy 242.
Európa intervencziója . . 376.
Felirat a német császárhoz 410.
Fitzgerald Károly . . . . 210.
Gladstone nyilatkozata . . 345.
Görögország állásfoglalása . 410.
Hirek Anatoliából . . . 418.

Lap.
Kállay miniszter . . . . 306.
Kálnoky és az örm. kérdés 304.
Katholikus papnövelde . . 96.
Kárpátoktól Ararátig . . 418.
Keleti rövid hirek . . . 209.
Keresztényüldözés Baiburtban 416.
Konstantinápoly megszállása 377.
Külföldi lapok . . . . 64, 96.
Különféle hirek . . . . 415.
Leo pápa és az örmények 377.
Mohamedán összeesküvés . 414.
Nemzetközi békeszövetség . 410.
„ óvintézkedések . 271.
„ vizsgálóbizottság 177.
Nevetés az angol parlament. 346.
Németország intervencziója 271.
Nyugtalanitó hirek . . . 414.
Nyugtalanság a török föv. 242.
Olaszország és az örmény 178.
Lap.
Orosz-örmény invázió . . 410.
„ „ mozgalom . 415.
Orosz-török barátság . . 274.
Örmények és macedonok . 305.
Örmény nemzeti mozgalmak 373.
Örményország protektora . 345.
Örmény szabadságharcz . 377.
Politikai kombinácziok . . 305.
Said nagyvezér bukása . . 374.
Személyváltozások a port. 377.
Törökország és az európai 272.
Törökország hanyatlása . 415.
Tudósitás Szmirnából . . 415.
Tűzvész Konstantinápolyban 210.
Új patriarkha . . . . . . 64.
Vallomások az örm. ügyben 178.
Válsághirek Egyptomból . 243.
Váratlan fordulat . . . . 378.
Vérengzések Török-Örm. . 32.

VI. Képek.

Sáházizján 1 lap.; Karátsonyi család grófi czímere 17, Karátsonyi család czímere 18, Karátsonyi család ősi czímere 19, Egy bőkezű Maecenas (Kovrig Tivadar, Szamosujvár diszpolgára) 33, Kis család czímere 54, Korbuly család czímere (lomperdi) 58, Dr. Korbuly Imre 65, Kövér család czímere 79, Kövér Tódor czímere 83, Áni romjai: a székesegyház 105, a székesegyház belseje a főoltárral 105, a királyi palota főkapuja 104, a Megváltó temploma 104, dr. Turcsáné-Placsintár Gizella 116, dr Molnárné-Simay Klementin és fia 117, dr. Zakariásné Gajzágó Gizella 120, Pap Tódorné Keresztes Emilia 121, Retezárné Szongott Margit 124, Lengyelné Donovák Rebeka 125, Perint Kristófné Kiss Anna 128, Ázbej Viktorné Ámirás Vetti 129, Polyákné Zachariás Róza 132, Osztián Ilona 133, Bányai Blanka 136, Czippelmajerné Bárány Margit 137, Duha Mariska 138, Szongott Kristóf 146, Nubar pasa 147, Kristóf-Jakabfy család czímere 164, Lászlófy cs. czímere 171, Pap Tódorné Keres Emilia 179, Lázár cs. czímere 192, Lázár Lázár czímere 198, Áschen királyné 211, Lengyel cs. czímere 222, Lukács cs. czímere 226, Dseráz Minász 243, Márkovics cs. czimere 259, Mártonfi cs. czímere 263, Egy erdélyi gyógyfürdő 275, Álexa Tódorné Kepri Anna 283, Magyar király-hymnus (hanjegyek) 284, Novák cs. czímere 292, Patrubán cs. czímere 296, Lengyel Márton 307, Egy örmény város ostromlása az assyrok által 310, Pattantyus cs. czímere 333, Placsintár cs. czímere 338, Rácz cs. czímere 341, Az örmények nemzeti viselete 347, Örmény apácza 349, Simay cs. czímere 369, Izmirlián Máté patriarkha 379, Szarukán cs. czímere 399, Szentpétery cz. czímere 403. Összesen: 56.

Sáházizján, a költő.

Több kitünő örmény költőt műveiről, — s különösen kettőt azok közül arczképről is megismertettünk már e folyóirat lapjain. E két világhirű örmény költő: Ráfáel Pátkánián és Leont Álisán.

Most egy harmadik szintén elsőrangú nemzeti költőnk művészi kivitelű képét helyeztük e sorok fölé; kinek neve általunk közölt művei után már szintén ismeretes. Ez Szêmpád Sáházizján, — a ki Moszkvában él, s az örmény nemzet egyik leghonszeretőbb és legrokonszenvesebb költője.

Sáházizján (Sáh-Ázizján) Szêmpád Eriván kormányzóság (Orosz-Örményország) Ásdárág falujában, mely Ecsmiádzintől 17 kilométernyi távolságra fekszik, — született 1841-ben. Azok az európai utazók, kik Ásdárágot meglátogatták: mint az angol Morier (1813) és a jelentékeny német botanikus Koch csodálkozással szólanak e gyönyörű szép helységről. De sokkal vonzóbb és ékesebb leirást közöl e helységről a kiváló örmény regényiró Biérds Broseáncz, ki lakott is Ásdárág faluban, — „Szosz jêv vártithiér“ és „Gêruádzághig“ czímű műveiben. E faluról való Sáházizján rokona V. Nerszesz katholikosz is, kinek ősi háza itt mai napig épen fenáll. A Sáházizján család nagy része most is Ásdárágban lakik; a kisebb résznek azonban Tiflisben van családi sírboltja és egy romladozó szentegyháza, mely a Khászág folyó tulsó partján boltivekre épült.

E faluban töltötte jelentékeny költőnk gyermekségének első éveit. Atyja Der-Simeon pap volt (Keleten nősek a nem-egyesült örmény papok), ki 1847-ben halt meg ázsiai kolerában; előbb ő maga majdnem 300 halottat temetett el. Anyja: Choszrovituchd jámbor, eszes asszony volt; az árván maradt öt éves Szêmpád tehát anyja felügyelete alatt nőtt fel.

A haldokló atyja egész családját, nagy fia: Joachim, ki ekkor az ecsmiádzini (Válársábád) consistoriumnak volt tagja, gondozására bizta. Ettől az időtől kezdve Joachim háza lett Szêmpád első tanodája; itt gyült össze estenként az akkori örmény aristrokratia: a synodus és consistorium (lelki kormányzat). Joachim 1851-ben folyamodvány útján kérte a Lázárevféle örmény akadémia (Moszkva), melynek előkészitő alsóbb iskolája is van — elnökét: Lázárián Joachimot, hogy vegye be mindhárom öcscsét, kik közül Szêmpád volt a legkisebb, a mondott

akadémiába. A válasz úgy szólott, hogy a háromból küldjenek el egyet. Azt határozták tehát, hogy Szêmpádot küldik. Joachim és az anya el is vitték Szêmpádot Ecsmiádzinbe, hogy utolsó ízben részesüljön Nerszesz katholikosz áldásában; azután 1852-ben el is indult Szêmpád Moszkva felé; addig ült Tiflisben, míg találkozott egy arravaló emberrel, ki őt Moszkvába vigye; és ez Párchutárián G.*) jelenleg Schiller kitünő örmény forditója volt, ki a dorpáti egyetemre ment; ezen az egyetemen tanult még két jelentékeny örmény iró: Názáreáncz István és Áboveán Chácshádur.

Tanulmányainak befejezése után a Lázárevféle akadémia tanárává választatott: előbb csak az alsóbb osztályokban tanitott örmény nyelvet; de Mêszér Mêszériáncz halála után a felsőbb osztályokban is reá bizták az örmény nyelv és irodalom tanitását. Több mint 30 évet töltött már a tanitás terén; 1892. ápr. 9-én ülték meg tisztelői Moszkvában harmincz éves tanári és irói jubileumát — fényesen.

Száházizján Szêmpádnak nem egy munkája került ki már sajtó alól. Mint elsőrendű költő sok költeményt irt, melyek között legfőbb helyet foglal „Leoni visd“ (Leo fájdalma); 1881-ben bocsátotta közre azt az ismeretes művét, mely „Hêrábárágáchosz czájn“ (Publicistai szó) czímet visel (351 lap, nagynegyedrét); ebben Názáreáncz Istvánt veszi védelme alá, ki tanárainak egyike volt. Názáreáncz István adott Sáházizján Szêmpádnak irányt, melyhez ez mind e mai napig hű maradt. Ezen iránynak főbb elve: harcz a sötétség és tudatlanság ellen és az új örmény nyelv mivelése.

1893-ban adta közre Sáházizján azt a figyelemre méltó derék munkát, melynek czíme „Hopeliáni dárétárcz“ (Jubileumi évforduló).

---

*) L. Párchutárián G.-nek a mult év elején, a tiflisi »Árczákánk«-ban (Viszhang, 1894. évfolyam 3. 5. és 7-ik szám) »Emlékeimből« czim alatt megjelent czikkét.

Sáházizjántól, ki férfikora delén van, még sok szép munkát vár az örmény irodalom! Olvasó közönségünk nem egy-két gyönyörű költeményét ismeri már Simay Gergely kir. tanácsos remek forditásában.

Szongott Kristóf.

Áldozatok.

— *Sáházizján.* —

Eltünt a Múzsa, lángja kialudt,
Lehulltál erdők éke, zöld levél;
Borult az ég, a nap már lehaladt,
Lelkemben csak a dal emléke él!...

Az ezüstszínü patak fodrai,
A fényben uszó díszes csillagok,
A költészet legszebb sugarai
Nem háborgatják rozzant házamat.

Csak morzsa az, mi megmaradt nekem,
A kihamvadt láng végsö sugara;
Most leteszem pánczélom, fegyverem,
S uj nemzedéknek nyujtom azt oda.

Hadd értsék meg az örmény honfiak
Hogy gyászomat csak értök hordozám,
Én, a ki gyáván, védő pajzsomat
Ellenség kézbe soha sem dobám!

Az idegen bálványt nem tisztelem,
Aranyborjúhoz nem imádkozom;
Csak fenkölt szellem, bölcseség legyen —
Az érdemet kitől, sem tagadom.

Fából koporsót soh'se késziték,
Zöldelni hagytam a reményeket,
Ráöntözém az életnek vizét:
Hogy hozzon egykor bő gyümölcsöket!

Simay Gergely.

Örményországon keresztül.

— A travers l' Armenie russe, Paris, 1893. —

I.

A franczia közoktatásügyi ministerium ezelőtt négy évvel megbizott egy jeles franczia tudóst, Chantre E-t. anthropologiai, föld- és régiségtudományi buvárlatokkal Orosz-Örményországban. Chantret elkisérte ebben a fárasztó expeditioban a felesége is, a ki élénk tollal, szellemesen irott uti jegyzeteiben igen érdekes képet tár elénk Örményországnak ama vidékeiről, melyek egy részébe európaiak még nem hatoltak ő előtte. Az orosz kormányzat közegeinek székhelyein kivül egész kerületek vannak ott, a melyeket nem látogattak eddig az utazók, s a melyek csodás ellentéteit mutatják a polgárisult és a nomád életnek: orosz tisztek által vezetett kozák csapatok táborhelyeit kurd főnökök hordái mellett, örményeket tatárok és perzsák szomszédságában, moseákat nem messze a keresztény kolostoroktól. Itt a Kura vize hömpölyög mocsarak között, amott az Araxes tör magának útat sziklákon át. A növényzet bámulatos gazdagságot tüntet fel egyes vidékeken, p. Zanguezur körül; viszont a Gok-Tsai fensikjait az évnek legnagyobb része alatt hó boritja.

Igen jelentékenyek az utazás nehézsegei eme vidékeken s a tudomány iránt való nagy előszeretet s erős kitartás szükséges azok leküzdésének a megkisérléséhez. Sovány táplálékkal kell beérni, sátrak alatt tölteni az éjeket, kozákok és kurdok társaságában száguldozni a pusztákon, szédítő lejtökön szállani le a hegyekről. Chantre és neje megtették ezt; megismerkedtek eme vidékek annyira érdekes lakosságával, az örményekkel, tatárokkal és kurdokkal s tanulmányainak gazdag eredményét foglalta össze Chantrené abban a nagybecsű munkában, melyet erről az útról közreadott.

* * *

Transcaucasián gyakran kelnek át a Perzsiába tartó utazók a tiflis-erivándsulfai póstaúton vagy a batum-tiflis-bakui vaspályán; de vajmi kevesen állapodnak itt meg hosszasabb ideig: Dubois de Montpéreux óta (1839—1843) alig volt útas, a ki specialis tanulmányának tárgyává tette volna e vidékeket. Pedig az orosz birodalom foglalásai Transcaucasiában (1828—1830, 1877—1878) igen jelentékenyek. Magukban foglalják a Kurának egész medenczéjét, az Ararátnak hegytömbjét, s az Araxes medenczéjének nagyobbik felét, a mely folyam török földön ered, míg a jobb partja Perzsiához tartozik. Ez a terület alkotja azt, a mit Orosz-Örményországnak neveznek, a fensikok vidékét, a mely fölött az Ararát uralkodik.

A történelemből tudjuk, mily gyakran változtak meg az örmény nemzet hazájának határai. Manapság három nagy hatalmasság, Oroszország, Törökország és Perzsia közt van megosztva, s a Kura-völgy legjelentékenyebb részéből, az Araxes völgyéből, a felső Euphrat medenczéjéből a két felső folyamág egyesüléseig, a perzsa terület nehány darabjából az urmiai tó völgyében, s végül a Van-tó partvidékéből áll. Az Araxes völgyében, az Ararát környékén csoportosulnak az örmények legnagyobb számmal; sehol másutt nem találkozunk az örmény typussal oly tiszta és homogen alakban, mint itt. Orosz-Örményországban tetemes számmal laknak még: tatárok Aderbedsán környékén, továbbá zsidók, chaldeaiak vagy aissorok és czigányok, megannyi érdekes tárgyai az anthropologiai tanulmányoknak Chantre-re nézve.

Futólag érintjük az utazásnak első szakát. Zimankos, esős időben érkezett Chantre és neje ápril hó 2-án Batumba. Vastag burka-ikba és hosszú cserkeszkaikba burkolózva szembeszökő ellentétben állottak a kaukaziak, a földközi tenger napsugaras vidékeinek lakóival, a kiket csak imént hagytak el utasaink. Tiflisben a húsvéti ünnepeket ülték épen akkor az örmények és oroszok, s a bazárok tele voltak juhokkal, halakkal és süteményekkel.

Mielőtt behatoltak volna Transcaucasiába, be akarták járni utazóink a batum-bakui vonal környékét, meglátogatni a kurai haltenyészdéket, s felhatolni a folyó torkolatától kezdve az Araxessel való egyesüléseig. Követve társaságukban a vasútvonal mentét, mellőzzük Elisabethopolt és Batumot, a melyek gyakori leírásokból eléggé ismeretesek; Hadzsi-Kobulból Chantre és neje a halásztelepeknek vette útját egy tó mentén, melynek partjai mellett teve-karavánokkal találkoztak. A puszta síkon nehány öszvér- és lónyáj legelt pásztorkunyhók szomszédságában. Salyan helység, a Kura mellett szegényes vályogházikókból áll s igen piszkos és egészségtelen: környékén mocsárlázak uralkodnak, s a nappal tikkasztó melegét követő hideg estéken orozva támadják meg az idegen utast.

Norásenben és Bozsie-Promysselben igen nagy arányban, éjjel nappal üzik a halászatot, a mely különösen az évnek három havában bőséges zsákmánynyal jár. A bárkákra négy-öt ember száll fel, a hálót megerősitik a parton, átvetik a folyón, s a midőn kihuzzák, rendszerint benne viczkándozik a hal, melyet aztán átszurnak a parton. Aztán raktárakba viszik s fölvagdalják, a mely kezelési műveletnek köszönjük egyebek közt a kaviárt.

A noráseni halász-társaság gőzhajója, az „Araxes“ innen fölfelé vonul a Kurá-n, hátrahagyva a halásztelepeket s a partjait szegélyező, mocsarak közé épitett helységeket, melyek fölött hófehér golyák, s hamvas-szürke darvak röpkednek. Két napi utazás után megállapodik a gőzhajó Djevatnál, a hol szintén jelentékeny a halászat s otthonos a mocsárláz. Minden áron menekülni kell ezekről a barátságtalan vidékekről; utasaink sietve helyet foglalnak a tarantas-on s elvágtatnak a karabaghi úton.

A távolból fel is tünnek már a Karabagh hegyormai, a melyek hófehérségben versenyeznek a daghestáni bérczekkel. A lovak csengőinek hangja messze elhangzik a pusztán s az útat szegélyező mocsarakban kényelmesen fetrengenek a bivalyok.

Terter falut elhagyva, mintegy ötszáz méternyire a folyótól felkapaszkodik az út patakok és öntöző csatornák által átszegett fensíkra, melyről kiindulnak a karabaghi hegyek első nyulványai, havasok alakjai bukkannak fel s tünnek nyomban el; ökörcsordák vonulnak a folyóhoz, pásztorok hajtják a nyájaikat, a levegő frissebb és tisztább, a természetnek megkapóan szép képe tárul az útasok elé. Egymást érik az érdekes pontok: Sah-Bulak, a karabaghi kormányzók régi székhelye; egy régi várkastély, melyet a XVIII-ik században Nadir sah restaurált. A Karkas vad és szép völgye mindinkább összeszorul, a mint Susa felé közeledik az út. Nomád családok járnak- kelnek rajta; tatár lóvasok a hátukon viszik gyermeköket, s olykor a nyergen átvetve egy beteg borjat.

A caravanserailokban való többszörös megpihenés után megérkeznek végre útasaink Susá-ba, a karabaghi khanátusnak főhelyére. Chantre és neje elhagyják itt a tarantas-t s hozzálátnak a karaván szervezéséhez, melylyel be szándékoznak hatolni Karabagh és Zanguezur hegyvidékeibe.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Rege a szép örmény lányról.

Himes szárnyu szép lepke hova?
Hova csicsergő fecskepár?
Üde, balzsamos tavaszi lég?
Futó, rohanó folyam-ár
Hova? . . . hova? . . .

A csöndes éjben valami nesz,
Mint harangzugás visszacseng;
Nagy utunk van még, az éj sötét,
Napkelet felé fény dereng,
Jövel, jövel . . .

— Oh térj meg te elfáradt madár,
Kis lakod összeomla rég,
Az Eufrates partjainál,
Már minden város lángban ég,
Ne menj, ne menj! . . .

— Vad ellen dúl, rombol mindenütt,
Völgyek mélye egy sirhalom,
Korán kezdék itt az aratást,
De áldás most nincsen azon,
Csak gyász és gyász.

— A gonddal csinált királyi kert,
Márványpalota, mind oda,
Mi szép, remek csak volt e helyen,
Nem tudni majd hol volt nyoma,
Soha, soha.

— Valónak csodás, mégis ugy volt,
A rom és pusztulás nyomán,
Fénylőbb lett a fehér palota,
Dusabb a pálma, a banán,
Hogyan? . . . hogyan? . . .

— Draecena, ciknolea, pizáng,
Ékes-szinü orchideák,
A liánok felfutó zöldje,
Mit a szem együtt nem is lát,
Sehol, sehol.

— Jukka, cziprus, ki tudná rendre,
Csak egy volt mi még szebb vala,
Csodás szép mint egy tündérálom,
Titokzatos mint éjszaka,
Remek, remek.

— Erzerum legszebbik leánya,
De milyen szép, ép oly szegény,

S a ki elrablá őt magának,
Éled szivében a remény,
Miért? miért?...

— A legelső a csatamezőn,
Kincse, aranya, földje sok,
Mi drágát, csodást csak találhat,
Mindent a lány elé rakott,
És várt... és várt...

— Hátha megvenné szivét ennek,
De szótalan marad a lány,
Szeme a messzeségbe téved,
S sohaj tör elő ajakán:
— Hazám! hazám!

— Oh édes népem merre futtok?....
Mig engem ellen féltve félt,
Pánczélotokon áttört a vas,
Mit én hordok erös a vért,
Erös, erös.

— Oly fojtó e fény, e pompa mind,
Mim sem volt s gazdag voltam én,
Szolgák serge lesi parancsszóm,
S most lettem igazán szegény,
Honomban rab.

— Erös a vért mit hordozok én,
Soh' se félts árva nemzetem,
Hogy e gaz, bitorló csábszava,
Erőt veszen a szivemen,
Inkább halál!

— S hogy szünt a harczi zaj, s enyelgni
Ráért a perzsa fejdelem,
Tört ránt elő a hős örmény lány,
S hókeble vértől éktelen.
Majd jéghideg.

— Vad fájdalom kapja meg szivét,
Sajátját dulja most az úr,
És annyiaknak jajja, búja,
Ránehezedik átokúl,
S remeg, remeg.

— Anyám mesélte réges régen,
Fejem ölében nyugovék,
Ugy fájt a lelkem majd megszakadt,
Mig hallgatám a bus regét:
Tovább, tovább...

Sallak Róza.

Már késő.

— Rajz. —

— Irta: **Kritsa Klára.** —

Szép enyhe őszi este volt. A csillagok delejes fényben ragyogtak a feihőtlen égbolton, s a hold szeliden terjeszté szét ezüst sugárait; a levegőt édes balzsamos illat tölté el, melyet a langy esti szellő hordott szét a virágok kelyheiről.

D. város utczái megélénkültek a sétálok vidám zajától; sokan élvezték az egészséges levegőt, gyönyörködtek a szép derült estben.

Miron János hegedű-művész azonban nem igyekszik élvezni a testet-lelket felüdítő levegőt, őt most nem érdekli a természet szépsége; ott ül az iró-asztal előtt, melyen előtte egy keringő hangjegye fekszik, saját szerzeménye, mely még nincs egészen befejezve. Fekete szakálltól köritett szép férfias, barna arczán — melyről első pillanatra felismerhetni örmény származását — ellentétül a derült időnek — visszatükröződnek a lelkére borult komor fellegek. Hátradőlve székében, magas, szellemes homlokát mély redőkbe vonja s lelket villanyozó, sötét szemeivel bánatosan tekint maga elé. Képzelete elvezette lelkét egy távol vidékre, a toll kiesett kezéből és lelke most ott kalandozik, a hova vágya oly régóta vonja.

Négy évvel ezelőtt, művészi körútja alkalmával, egy félreeső székely-örmény községben szivesen vállalkozott közreműködni egy hangversenyen, melyet ott egy nyomorban szenvedő család felsegélésére rendeztek.

A hangversenyt a dalárda nyitotta meg. Azután egy ifjú leányt vezettek az emelvényre. E leány nem azon nők közül való volt, a milyeneknek láttára a férfiak vére forrongásba szokott jönni. Gyenge, vézna termetét egyszerű fehér ruha fedte, sötét haját kék nefelejts-csokorka diszité. Arcza nem volt viruló, minőnek egy egészséges ifjú arcznak lennie kell, beteges halványság ömlött el azon, de vonásainak kifejezésében volt valami rokonszenvetkeltő, valami megnyerő. Hanem, midőn a hegedűt vállához illeszté s nyirettyűjével abból oly hangokat csalt elő, melyekben összeolvadt sírás, fuldokló zokogás, kétségbeesett felkiáltások, őrült hahota, elfojtott sikoltás, gúnyos kaczaj, keserű panasz, fájdalmas nyöszörgés, szóval mindaz, a mi a szivet, a lelket megrázza, akkor arcza, mint a hajnal-ég kipirult, homlokáról a lélek fensége sugárzott, s szemei tündököltek, mint az esti csillag, a művészi ihletségtől.

Midőn a hangok sóhajszerűvé válva elnémultak, akkor a közönség lelkesülten tapsolt, de a kit leginkább elragadott Antal Erzsébet művészi játéka, az Miron János volt.

A „Vihar“-t adta elő, Paganini Miklós egyik legnagyszerübb művét, melyet 1834-iki év nyarán szerzett egy nagy vihar alkalmával.

Miron két darabot adott elő zongorakisérettel: Ábrányi Kornél „Rákoczi siralmá“-t, s népdal egyveleget, saját szerzeményeit. Mindkét darab befejeztével a közönség elragadtatása határt nem ismert: tapsolt, éljenzett, ujrázott. Csak Erzsébet ült hallgatagon, mintha őt legkevésbbé sem hatotta volna meg a művész játéka. Ez fájt a művésznek, a kinek szemei, a közönség lelkesültsége közben a leányon függtek.

Hangverseny után táncz következett.

Miron Erzsébethez lépett, s bemutatva magát, így szólt:

— Nem igen szoktam tánczolni, de egy négyest örömmel eltánczolnék nagysáddal, ha szerencséltetne.

A leány fejét könnyedén meghajtá jeleül annak, hogy elfogadja a művészt tánczosául. Ez helyet foglalt mellette.

— Nagysádnak játéka — mondá — egészen meghódított. Bámulatom határtalan a fölött, hogy e parányi

kezekben miként lehet oly erő, hogy oly nehéz darabot annyi művészettel képes eljátszani. Sajnos azonban én nem büszkélkedhetem avval, hogy kegyedet játékom bár kissé lelkesültségbe hozta volna. Oly közönyös arczczal ült, mitha...

— Ön téved! — vágott szavába a leány. — Játéka elbűvölt. Mintha varázslat tartott volna fogva, nem birtam egy mozdulatot tenni, vagy egyetlen hanggal kifezést adni elragadtatásomnak.

A művészre leirhatlan hatással voltak e szavak. Arcza ragyogott az örömtől, hogy ez az ihletett lelkü leány ugy át volt hatva játékától.

Többen kérték tánczolni Erzsébetet, de ő kijelenté, hogy orvosa megtiltá neki a franczia négyes kivételével a tánczot.

Miron nem mozdult mellőle. Beszélgettek arról, a mi őket leginkább érdekelte: a zenéről.

— Mily kár lenne — mondá Miron, — hogy oly kitünő tehetség, minő kegyed, e félreeső helyen legyen elzárva s a napvilág ne élvezzen semmit művészetéből.

— Azt érti talán — így szólt Erzsébet — hogy körutat kellene tennem? Ezt megtehetném anyám társaságában, a ki igen szépen zongorázik. De higyje el, én nem vágyódom hír, dicsőség után. Rajongok a zenéért, de nem óhajtom csekély tehetségemet a nyilvánosság előtt fitogtatni; csak néha itt e kis körben működöm közre jótékony czélra. Különben gyenge egészségemnél fogva jobb nekem, ha otthonomból ki nem mozdulok, tette hozzá szomorúan.

— Az utazás, a levegő változtatás jó hatással volna egészségére, ezt mondá erre Miron.

— Ne higyje! A nyugtalan, izgalmas élet tönkretenne, nekem nyugodt, csendes életmódra van szükségem.

A férfi részvéttel tekintett a leányra.

— Beh kár Istenem! — gondolá — hogy ily szép fenkölt lelket e törékeny gyenge hüvely takar!

— Élvezze gyakran a külső levegőt — mondá a legmelegebb érdeklődés hangján — és meg fog erősödni.

A franczia négyesre sorakoztak.

Miron gyöngéden karját nyujtá a leánynak, s a tánczoló párok közé vegyültek.

Midőn a négyest eltánczolták Erzsébet igy szólt:

— Most sziveskedjék anyámhoz vezetni. A lelkemre kötötte, hogy korán haza menjünk, mert az is árt nekem, ha sokáig fenn maradok.

A férfi sajnálatát fejezé ki a fölött, hogy tovább nem lehet szerencséje a társalgást folytatni. Aztán anyjához vezette a leányt. Bemutatá magát az anyjának és engedélyt kért, hogy más nap házuknál tiszteletét tehesse.

Következő napon megjelent a barátságos bajlékban.

Itt nem ugy fogadták, mint egy feszes látogatót szokás, hanem ugy mint rokont, vagy régi jó barátot. Szinte két órán át időzött ott, oly jól érezte magát a két mívelt lelkű nő társaságában.

Az anya elbeszélte, hogy férjét házasságuk után már az ötödik évben elveszité. Másodszor férjhez nem ment volna. Azóta szivének egész szeretetét egyetlen gyermeke birja, kit mindig úgy féltett, mint a szeme világát.

Miközben ezeket mondá, bánatosan tekintett leánya gyenge alakjára.

Miron gratulált neki, hogy ily kitünő leánya van. Majd kérte őket, hogy zenéljenek valamit, mert szeretné az anyát a leánynyal együtt hallani.

Kérelmére az anya zongorához ült, Erzsébet kezébe vette hegedűjét és Erkel Ferencznek „Bánk-bán“ operájából egyveleget zenéltek el.

Miron gyönyörrel hallgatta a bűvös hangokat, s midőn az utolsó akkordok elhangzottak, átvette a leány kezéből a hegedűt és eljátszott egy szivet-lelket felfrisítő csárdást: saját szerzeményét.

Ennek végeztével kölcsönösen megköszönték az élvezetet, mit egymásnak művészi játékuk által szereztek. Azután a zeneköltőkről társalogtak. A klasszikus zeneszerzők közül az anya Beethovent magasztalta, a leány Mozartért lelkesült, Miron pedig Chopint dícsőité.

Alig birt a művész megválni e két finom kedélyű, fenkölt lelkű nő társaságától.

Elválásuk után pár hétre hangjegyeket küldött: az ő szerzeményeit Erzsébetnek. Ez melegen megköszönte szivességét s így levelezés jött létre közöttük, mely által lassanként minden utógondolatot kizáró tiszta benső baráti szeretet fejlődött ki.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

* * *

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XIV.

Karátsonyi család (beodrai, gróf).

A nagynevű beodrai gróf Karátsonyi család czímerszerzőjének nevét és nemesi rangra emeltetésének körülményeit sürű homály fedi, mely valószínűleg teljesen csak akkor fog eloszlani, ha az egyetlen magyar-örmény főuri családnak, a Peró János-féle 1735. évi felkelés alkalmával esetleg megkimélt és a kutatók szemei elől még eddig gondosan elrejtett oklevelei tűzetesen átvizsgálva lesznek.

A traditio szerint, melyet a grófi család birtokában levő több ereklye, nevezetesen butor, pamlagszőnyeg és himzés is nagy mérvben támogat, a Karátsonyi család már e hazába betelepedésének éve, 1716. előtt is nemes volt és czímerlevelét valószínűleg egyik erdélyi fejedelemnek köszöni, kik közül többel, mint azok benső embere és meghitt szállitója, az országos levéltárban őrzött több adat állitása szerint, még Moldvában tartozkodása alatt sürű érintkezésben állott[1].

A Karátsonyi családnak e korban ősi czímere, melyből mint csirából előbb az 1749-ki magyar nemesi, majd az 1859-ben nyert grófi czímere fejlődött, a családnál őrzött különböző ereklyék egybehangzó tanubizonysága szerint nem volt más, mint „a czímerpajzs kék mezejében balra fordult syren (hableány) kezében az apostoli kettős kereszttel.“

---

[1] Lásd Szilágyi S., Erdély és az északkeleti háború cz. m. I. köt 530. l., II. köt. 393., 402, 469. l. stb.

Az ősi czímer helyébe 1749-ben a Karátsonyi család által Mária Terézia királynőtől kért nemesi czímer lép. Ez évben ajándékozta meg ugyanis a dicső királynő a különben már előbb is nemes Karátsonyi családot magyar nemességgel, nemesi rangra emelvén Bécsben 1749. év június hó 15-én kelt czímerlevelével Karátsonyi Kristóf szamosújvári polgárt és tanácsost, ki visszahagyva a moldovai Botusán-ban lakhelyét és összes ingatlan vagyonát, Miklós és Lukács fivéreivel együtt Erdélybe költözött[1], csak kevéssel azelőtt alakult Szamosújvár városában letelepedett, a görög keleti egyház és Eutyches tévtanaitól bucsút véve a római kath. egyház híve lett[2], polgártársai között a kereskedelmet nagy virágzásra juttatta, adó czímen évenként az állampénztárba 2—3000 forintnyi összeget beszolgáltatott, több mint husz éven keresztül előbb mint városi tanácsos, utóbb mint biró a leglelkiismeretesebben működött, s végül az 1735-ik évi délmagyarországi Peró János-féle felkelés alkalmával mintegy 6000 forintra rugó kárt szenvedett[3]. Ez alkalommal az első sorban emlitett Karátsonyi Kristófon és fivérein kivűl nemességet nyertek még Mária, Karátsonyi Kristóf neje, Bogdán, Simon és Jakab fiai, nem külön-

---

[1] A Karátsonyi család az egyedűli, mely nem, — miként az összes hazai örménység — 1672-ben jött be e mai hazájába, hanem csakis 1716-ban, tehát vérrokon fajuk letelepedése után 44 év mulva csak keresett más hont a mai Erdélyben.

[2] Az örménység mult század elején a róm. kath. egyház kebelébe való térése előtt századokon keresztül a Krisztusban csak egy és pedig isteni természetet hirdető Eutyches tévtanának volt híve. Lásd »Miben állott őseink eretneksége« cz. értekezésemet. Armenia, IV. évfoly. 357. l s a köv).

[3] Itt azon tetemes kár értendő, melyet Karátsonyi mint a csongrádmegyei csabacsűdi uradalom bérlője 1735. april 27-én szenvedett, midőn a felkelők nemcsak a Trummer János és Haas Ferencz óvári marhakereskedőktől kapott több mint 4000 forintját rabolták el, hanem azonfelül még 40 lovát is elhajtották.

ben Katalin nevű leánya; Zsuzsánna, Karátsonyi Miklós neje, végül Huvász[1], Karátsonyi Lukács felesége, Kristóf, Karácson, Márton, Miklós fiai és valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaik.

Az 1746. június 15-én Karátsonyi Kristóf és hozzátartozói részére kiállitott czímerlevél teljes szövege a közetkező:

Nos Maria Theresia etc. Tibi fideli nostro Christophoro Karácson Oppidi Nostri in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Armenopolitani Civi, et Senatori Salutem, et Gratiae Nostrae Caesareo-Regioque Principalis incrementum. Quandoquidem te, fratresque tuos Nicolaum, et Lucam, postquam ex Moldaviae Oppido Batesán dicto, relictis ibidem Domibus vestris, ac aliis rebus mobilibus universis in antelatum Principatum nostrum anno adhuc 1716-to migrassetis, isthicque in praedicto Oppido Armenopolitano vestrum fixissetis domicilium, et Schismate Orientalis Ecclesiae, Eutichianisque erroribus eiuratis, Vos Sacrae Romano Catholicae Ecclesiae univissetis, studuissetisque etiam servitium nostrum inter reliquos eiusdem Oppidi Cives quaesturae deditos pari modo promovere, cum negotiationibus vestris utilitatem Aerarii nostri ad duo, tria florenorum millia quotannis ampliasse, teque inter Senatores, et in Judicem subinde eiusdem Oppidi assumptum, qua Senatorem a viginti annis, nec secus in ea, quam ut Judex

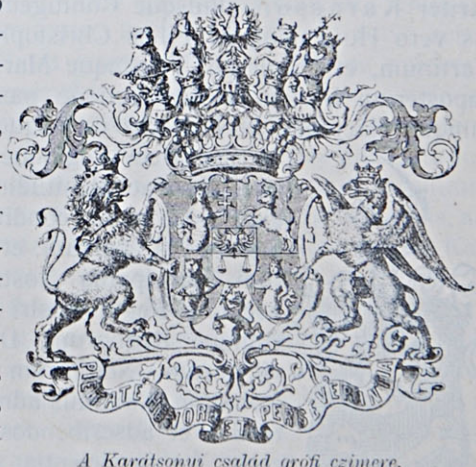

A Karátsonyi család grófi czimere.

---

[1] Huvász vagy Huvánta honi nyelvünkben is használt arab női keresztnév, (Kuháh: tiszta), jelentése: Klára.

gessisti, functione Consilia, operamque tuam in servitii nostri promotionem zelose, utiliterque convertisse, tum vero damni illius, quod a Pervianis in nostro Hungariae Regno anno 1735-to tumultuantibus Vobis ultra sex millia florenorum fuit illatum, non aliam quam, quae a Nostra fieri posset munificentia, refusionem consequi potuisse, fide digna nonnullorum Fidelium Nostrorum relatione acceperimus, in huius munificentiae Nostrae, quam a Clementia Nostra sperastis, consecutionem, multo magis vero fidelitatis, fideliumque vestrorum Nobis, Augustaeque Domui Nostrae quibusvis in occasionibus devote, et alacriter praestitorum praemium, ad peculiarem eorundem Fidelium nostrorum factam de Vobis commendationem Vos singulari hac nostra benignitate clementer duximus esse remunerandos, Vos imposterum quoque, Vestrosque posteros similia pari tenore, immo et maiora quovis tempore fidelia praestituros esse servitia nullae dubitantes, Te proinde Christophorum Karácson, Coniugemque tuam Mariam Magdalenam, et filios tuos Deodatum, Simeonem, ac Jacobum, filiamque Catharinam, ac per te praedictos Fratres tuos Nicolaum et Lucam pariter Karácson, illiusque Coniugem Susannam, huius vero Huvantem, ac Filios Christophorum, Karácson, Martinum, et Nicolaum, Filiamque Mariam iam natos, et imposterum Divina ex Benedictione nascituros, tuos eorumque Haeredes, et Posteros utriusque sexus universos ex Caesareo, Regioque Principalis potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali e statu, et conditione ignobili eximentes in caetum et numerum verorum Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa Nostra Scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteritates eorundemque utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eos exhibitae gratiae et clementiae, ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum quadripartitum in medio umbilicali distinctum, quod argenteo colore formatum bilancem, duae vero a dextris coerulei coloris partes utrobique sirenem manu auream duplicem crucem tenentem, et rubri coloris partes a sinistris bovem subalbum cornubus aureis cornutum referunt, et continent; Scuto incumbit galea Militaris craticulata clausa, quam contegit Diadema Regium gemmis, et unionibus ornatum, ex eoque brachium humanum cataphracto indutum manu gladium evaginatum caesim stringens prominet; a Cono galeae laciniae, seu lemnisci hinc caeruleo et argenteo, inde vero rubro et aureo mixtim coloribus ad Scuti latera defluunt, illudque pulcherrime ambiunt et exornant; quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium Literarum Nostrarum pictoris industria, genuinisque suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur, Tibi Christophoro Karácson, praescriptisque tuis, ac per te praedictis fratribus tuis Nicolao et Lucae pariter Karácson, horumque praescriptis, haeredibus item et posteritatibus eorundem, utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum dicti Principatus Nostri

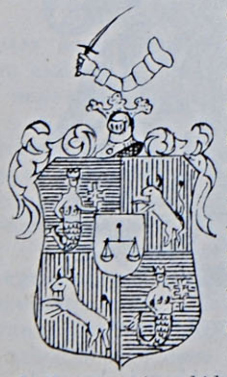
A Karátsonyi család czímere.

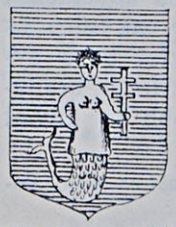
A Karátsonyi család ősi czímere.

Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo vos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aerum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, haeredesque et posteri vestri valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus praesentium Sigilli Nostri Secreti impendentis munimine roboratarum per vigorem. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die decima quinta Mensis Iunii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Nono, Regnorum vero Nostrorum Nono.

Maria Theresia m. pr. Ladislaus Gyulaffi L. B. de Rátoth,
Sigismundus Csató m. pr. [1]).

A Karátsonyi család részére Mária Terézia királynő által 1749-ben adományozott czímer tehát a következő: a négyelt pajzs ezüst szívpajzsában mérleg, az első és negyedik kék mezőben arany kettős-keresztet tartó syren, a második és harmadik vörös mezőben fehér, aranyszarvu ökör látható. Sisakdísz: pánczélos jobb kar kivont

---

[1]) Az országos levéltárban őrzött Liber Regius ez évre vonatkozó kötetének 815. l. s. köv.

kardot villogtat. Foszladékok jobbról kék-ezüst, balról vörös-arany. [1])

A Karátsonyi családnak, mely nem sokára a torontálmegyei beodrai uradalomra is királyi adománylevelet nyert s innen „beodrai“ előneve, ezen második czímerét azonban alig egy századós használat után Karátsonyi Guidó-nak (szül. 1817. megh. 1885.) a család legdicsőbb fiának a magyar haza és tudomány körül szerzett elévülhetlen érdemei kiszoritották, hogy helyet engedjenek a még fényesebb grófi czimernek, mely a hazafias magyar-örmény családok közül ez egyetlen esetben jutott osztályrészül.

Karátsonyi Guidónak, ki különben is nejével, puchói és csókai Marczibányi Máriával, minden előhaladást czélzó mozgalomban páratlan tevékenységet fejtett ki, halhatatlan érdemei hivták fel az uralkodó figyelmét, hogy őt, a nemcsak őseinél, de erényeinél fogva is nemes férfiút törvényes utódaival egyetemben Bécsben 1859. február 7-én kelt legmagasabb elhatározásával előbb osztrák birodalmi grófságra emelje, mely méltóságát utóbb 1874. márczius 14-én Magyarországra is kiterjesztette.

A Karátsonyi családnak ezen, összes genealogiai műveinkben egyaránt közzétett grófi czimere a következő: Négyelt pajzs, a harmadik és negyedik mező közé beékelt mezővel és vágott szivpajzszsal; ebben fönt vörös mezőben a koronás arany kétfejű sas, lent ezüst mezőben fekete mérleg. A nagy pajzs első és negyedik kék mezőben szemközt fordult koronás syren, melynek halfarka jobbra (balra) hajlik; baljában (jobbjában) balra (jobbra) ezüst kettős keresztet tart, jobbját (balját) csipőjére illeszti. A második vörös mezőben jobbra fordult, két hátsó lábán álló ezüst bika arany szarvakkal, patákkal és farkkal. A harmadik vörös mezőben egyenest álló, szemközt fordult természetes medve, jobb első lábával egy kivont kard arany markolatát, baljában annak hegyét fogva, vizszintesen maga előtt tartja. Az ötödik befelé hajlott szélű beékelt ezüst mezőben ágaskodó, jobbra fordult kék párducz, torkából és füleiből kitörő tűzzel, jobbjában babérkoszorús kivont kardot tart, baljában levágott török főt. Öt sisak; sisakdiszek: 1. (középső) a sas; foszladékok: arany-vörös, ezüst vörös. 2. a medve; foszladék: ezüst-vörös. 3. a kinövő syren; foszladék: ezüst-kék. 4. a kinövő bika; foszladék; ezüst-vörös. 5. a kinövő párducz, mind miként a pajzsban; foszladék: ezüst-kék. Pajzstartók (telamon): jobbról koronás kétfarkú természetes oroszlán, balról koronás arany griff, mindkettő nyakán lelogó arany láncz. Jelmondat vörös szalagon arany betükkel: „Pietate, Honore et Perseverantia.“ [1]).

---

[1]) E czimert, melynek leirását Nagy I. (VII. 535.) és Siebmacher J. (IV. 287.) egyaránt tévesen adják, az országos levéltárban őrzött eredeti levél adata szerint, maga a czimerszerző kérte. E levél így hangzik:

Sacratissima Caes. Regia Maiestas Domina!
Domina Naturaliter Clementissima!

Reflexione ad humillimam nuper e genu flexo ad Sacratissimas Palmas porrectum Memoriale meum in forma proiecti, adiungo etiam insigne quoddam Nobilitare. Supplicando demisissime, quatenus illud pro Gentilitio pro me duobusque fratribus meis approbare Maiestas Vestra Sacratissima clementissime dignetur. Gratiam Caesareo-Regiam precibus ad Deum jugiter fundendis remeriturus emorior.

Maiestatis Vestrae Sacratissimae
humillimus perpetuoque fidelis subditus
Christophorus Karácson m. pr.

(Eredetije az országos levéltárban.)

* * *

---

[1]) Nagy I. (VII. 535.), Siebmacher J. (IV. 287.), Magyar Nemzetségi Zsebkönyv (I. 135.) e grófi czimert szintén közlik. — Ha e czimert közelebbi bonczkés alá vesszük, azonnal feltűnik, hogy annak alapelemeit az ősi és az 1749-ben Mária Terézia által adományozott nemesi czimer képezi s így a már előttünk ismeretes hableány, mérleg és ökör (bika) czimerképekkel itt is találkozunk. Új bővitést nyer azonban ezen grófi czimer az uralkodóház czimerképén, a kétfejű sason kivül első sorban, a czimerszerző neje révén, a Marczibányi család czimeréből, melyből a harmadik vörös mező medvéje és másod sorban Grácz város, hol a család egyik előkelő tagja mint első ötvös működött, honnan az ötödik ezüst mező párduczának czimerképét kölcsönzi.

Egy Sáházizján-költemény műforditásai.

A magyar olvasóközönség a világirodalomban is számottevő, elsőrangú örmény költőnek, — a moszkvai Lázárev-akadémia jubilált tanárának, Szêmpád Sáházizján-nak már több szép költeményét ismeri, nagyobbrészt lapunk érdemteljes munkatársának: Simay Gergely, kir. tanácsos úrnak jeles műforditásai nyomán, a melyek valódi nyereséget képeznek a magyar irodalomra nézve.

Egyikét a szóban levő műforditásoknak, mely „Názáreáncz emlékére“ czímet visel — ez alkalommal öt nyelven is bemutathatjuk (Sáházizjánnak „Hêrábárágáchosz czájn“ czím alatt Moszkvában 1881-ben megjelent forrásból; az arab, török és orosz forditást a betük hiánya miatt be nem mutathatjuk) a mint alább következik.

Mindenekelőtt az eredeti örmény szöveg álljon itt, úgy örmény, mint magyar betükkel, — valamint a magyar forditásnak már ismeretes szövegével:

Անձնուազործ դու մահարձան քեզ կանգնեցիր,
Ո՛չ հողանիւթ, որպէս երկաթ կամ որձաքար.
Հզօր գրչով, սուրբ վաստակով ու անձանձիր,
Շունչ կենդանի եւ յետ մահուան հանդիսացար:
Ահա Նոր Ազգ եւ Նոր Լեզուդ իւր ծեթենին,
Քո ջրով բուսած, քեզ է բերում ով Ստեփանոս,
Խաղաղ մնա. մի վրդովուիր, քոնն է դափնին,
Խաւարի մէջ լոյս մեզ ծագող Պրոմէթեոս:
Աշխարհ ծնար եւ աշխարհից դարձար մշակ,
Բայց չը տեսար այս աշխարհից անդորրութիւն.
Աշխատաւոր մարդկան բաժին է փշեայ պսակ, —
Ա՛հ քրտնաջան ոսկորների խաղաղութիւն:

Áczérákordz tu máhárczán khéz gánknéczhir,
Vêcsh hogháníuth, vorbesz jérgáth gám vorczákhár;
Hêzor kêrcsov, szurp vászdágov u ánczánczir,
Suncsh géntáni jév héd máhuán hántiszáczhár.
Áha Nor Ázk jev Nor Lézut jur czéthénin,
Kho csêrov puszádz, khéz e pérum ov Szdéphánosz,
Chághágh ménâ; mi vêr'tovuir khonn e tápnin,
Chávári mecs lujsz méz dzákogh Prometheosz.
Ás-chárh dzênár jév áschárhisz tárczár mêság,
Pájcz cshê dészár ájsz áschárhiczh ántorruthiun;
Áschádávor mártgán pázsin e phêseáh bêszág, —
Ah khêrdnácsán voszgêrnérit chágháguthiun.

Nem kéz készitette emlék őrzi sirod,
Nem rozsdásodó vas, sem porladozó kő;
A toll hatalmával vivtad ki babérod'
Mit el nem pusztithat a romboló idő.
Ime azon fáról, melyet te ültettél,
Az új nemzedék már édes gyümölcsöt szed;
Fénylő Prometheusz! világot löveltél,
Am de a nyugalmat soha sem élvezted.
Munka emberének nincs is pihenése,
Töviskoszorú jut neki osztályrészben:
Lebegjen fölötted a menny örök fénye,
S fáradt porhüvelyed nyugodjék békében!

Simay Gergely.

Görögül.

Οὔτοι χαλκοῖο μνημήϊον οὔτε λίθοιο
Ἵδρυσαι, τέχνης ἔργον ἐπημερίης,
Ἀλλ' ἱεροί τε σέθεν κάματοι καλάμου τε φεραυνοί
Οὔτε σ' ἔῶσι θανόντ' ἄμμιγε τεθνάμεναι.
Καί τοι ἐλαίησ ἔρνος, ὕδωρ ὦ ἐπήγαγες αὐτός,
Γλῶσσα δίδοι καινὴ ἡλικὶη τε νέη,
Θάρσει δ' εὐφθιμένοις ὅς ἐνι σκότει ἄμμι Προμηθεύς.
Λαμπετόων ἐφάνης, οὔνομα κλεινὸν ἔχεις
Πολλὰ μὲν ὧν ἀγαθῷ ἐπὶ κοινῷ τῶν ἐμόγησας
Οὐδέ τοι ἡσυχίη μισθός ἐγένετο πόνων,
Ἐργασίη γὰρ ἀνθρώποις στεφανοῦται ἀκάνθοις,
Ἀλλ' ὑπὸ γῆς ὕπνον μαλθακὸν ἀντιλάβοις.

Latinul.

Non tibi de saxo monumentum aut aere locasti,
Quod solita nomen proroget arte tuum,
Sed stilus iste potens et sancta industria fecit,
Vivat ut inter nos spiritus iste tuus.
Accipe quam tua fonte manus nutrivit olivam,
Hanc tibi turba recens et nova lingua dicant,
Sit tua blanda quies caeca nam nocte, Prometheus,
Quod tua fax fulsit laura parta tibi.
Publicus in vita multum te exercuit usus,
Nec tibi pace tamen contigit inde frui,
Nam labor in terris spinis decoratur acutis.
At tua defuncti molliter ossa cubent.

Németül.

Dir ward ein Monument, doch nicht, wie andre ragen
Von Steinen oder Erz, wie Menchenhand, sie schafft;
Durch deine Arbeit nur, dein Mühen, dein Entsagen
Erscheint uns jetzt dein Geist in frischer Lebenskraft.

Von dem Olivenzweig, der emsig du begossen,
Schlingt sich, o Stepanos, auch um dein Haupt ein Reis,
Der du der Sprache Kraft und Geist uns hast erschlossen,
Und unsern dunkeln Weg erleuchtet, Prometheus!

Von keiner Rast noch Ruh, von keinem Erdenlohne
Hast du gewusst; nur Müh' und Arbeit war dein Loos:
Den rastlos Schaffenden lohnt eine Dornenkrone.
So schlummre, Müder, sanft im stillen Grabes Schoss!

Midőn kiváló költőnknek, Száházizján-nak arczképét, életrajzát, s egyik újabb költeményének szintén igen sikerült műforditását, mai számunkban, olvasó-közönségünkkel megismertetjük, — egyúttal alkalomszerűnek tartottuk a fenti polyglott egybeállitást is közreadni, főleg oly czélból, hogy hazai philologjaink szakértő figyelmét az örmény nemzet irodalmára és költészetére irányozzuk; a mely nemzet közállapotaira, a legutóbbi gyászos események következtében, politikai szempontból, három világrész nemzeteinek figyelme irányult!

Sz.

* * *

Csákány Ádeodát.

1819—1894.

A szamosújvári örmény kath. főtemplom nagy harangja búsan kongott 1894. nov. 26-án. Fájdalom és gyász volt hangjában: szomorú hangja azt jelentette, hogy az erdélyi örm. kath. papság egyik kiváló alakja elköltözött az élők sorából.

Nem lepett meg a szomoritó jelentés, mely végét szakitotta 75 év munkásságának; mert már hosszú időn át napról-napra gyengült a test, mely végre is meghódolt a leghatalmasabbnak — a halálnak. De mégis, midőn utolsó sóhajtását eltünni láttuk ajkairól; midőn bezárultak jóságot sugárzó szemei; midőn elnémult örökre szivének dobbanása: akkor megdöbbenve állottunk a halottas-ágy mellett, mintegy kérdőleg: „Mely csend ez? Mi halál lett urrá néma falak között?“

Elköltözött! Ölébe fogadta a föld, melyről Flammarion oly szépen mondja: „A gondolkodók homlokai; a szemek, melyek néztek, mosolyogtak, sirtak; a szájak, melyek szerelemről énekeltek; a rózsaajkak és márványkeblek; a munkások karjai; a harczosok izmai, a legyőzöttek vére; a gyermekek és az aggok, a jók és gonoszok, a szegények és gazdagok: minden a mi élt, minden a mi gondolkodott, ugyanabban a földben fekszik.“

Ott fekszel te is drága halott!

És az én szemeim megállapodnak rajtad, a szeretetnek azzal a búskomor érzetével, „a mely összeszoritja szivünket, mikor gondolatunk egy drága lény felé repül, kitől kegyetlen távolság választ el bennünket.“

Egy embert sirattunk meg benne, ki nem volt nagy, ki világra szóló alkotásokkal nem örökitette meg nevét; de a kit nagygyá tett azoknak tisztelete és szeretete, kiknek társaságában mozgott.

Szenteljünk azért nehány sort az ő emlékezetének!

*

Csákány Adeodát született Szamosújvártt 1819. június 24-én. A szamosújvári alsóbb iskolák elvégzése után Kolozsvárra ment, hol 1838-ban tett sikeres vizsgát a philosophiai tanfolyamból. Az az érzelem, mely a kis gyermek szivét áthatotta, az ifjúban erős elhatározássá vált: pap akart lenni. És óhajtása valósult; mert boldogemlékezű Kovács Miklós erdélyi püspök őt a gyulafehérvári papnöveldébe, mint örmény szertartású növendékpapot felvette. A theologiai tanulmányok befejezése után Lembergben Stefánovics Sámuel Cyril érsek 1842. szept. 15-én pappá szentelte.

Mint segédlelkész kezdette meg működését Szamosújvártt. Már 1851-ben a helybeli népiskolákban hitelemző és örmény tanitó; de a jó készültségű fiatal papot Haynald Lajos akkori erdélyi püspök 1855-ben az erzsébetvárosi örmény kath. Rafaelféle középiskolához nevezte ki tanárnak. Itt azonban csak egy évet töltött; visszajött és elfoglalta előbbi állását. Végre 1863-ban Szamosújvár képviselő testülete gymnasiumához tanárrá választotta

meg, mely választást az erdélyi püspök, mint a középiskolák legfőbb igazgatója, örömmel hagyott jóvá. Ezen idő óta folytonosan Szamosújvártt láttuk őt a gyermekek között, mint tanitót és nevelőt, kinek gyakori szelid szavai még most is emlékünkben élnek. Kopár Simon esperes-plebánosnak 1879-ben történt halála után előbb Szolnok-kerületi alesperesnek, később főesperesnek neveztetett ki és így a kerületben ő nyerte el az első méltóságot.

Mint pap 52 évig munkálkodott az Úr szőlőjében. Az ifjú szónok szavait, lelkes beszédeit szivesen hallgatták; hévvel, lelkesültséggel beszélt mindenkor; keresetlen szavaival erényt, erkölcsösséget és vallási buzgóságot hirdetett, és mindezeket példaadólag ő is — gyakorolta. Valódi pap volt, ki igazán elmondhatta magáról: „Én vagyok a jó pásztor.“ Papi kötelmeinek nem volt egyszerű sáfára, de hivatásból végezte mindenkor a legnehezebb functiokat is.

Midőn 1893-ban aranymiséjét mondotta el, a kerületi papság tiszteletének, s ragaszkodásának őszinte jeleül díszes kehelylyel ajándékozta meg az agg főpapot, szeretett főesperestjét, hogy 50 év után abból ajánlja fel, mutassa be aranyáldozatát a szeretet Istenének.

Mint tanár az iskolában tudott kedélyes is lenni, de ha kellett a szigort is alkalmazta. Tanitványai mindenkor a legnagyobb szeretettel halmozták el. Midőn 1890-ben negyven éves tanárságát jubilálta, egykori tanitványai a legszebb megtiszteltetésben részesitették: száznál több arczképpel ellátott díszes ébenfa-albummal lepték meg. Estve fáklyás menetet rendeztek; a szónok egykori tanitványa: dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő volt, ki hozzája olyan beszédet intézett, minőt sugalt a tanitvány szive, szeretett volt tanára iránt. Az ünnepélyt fényes társasvacsora fejezte be. Így tisztelték meg a jó professort a hálás tanitványok.

Mint embert kedvelte, tisztelte őt mindenki valláskülömbség nélkül és alig volt valaki, kinek ne lett volna „pap bácsi-“ja. — Bár hosszú idő nehezedett vállaira, mégis — míg le nem verte a betegség — folyton

ton munkálkodott. Még az utolsó napokban is ő maga végezte dolgait. Tevékeny részt vett a közügyekben; tagja volt Szolnok-Dobokamegye bizottságának és Szamosújvár város képviselő-testületének.

Igazi jó lélek lakott benne. Örvendett mások boldogságán; az ő legnagyobb boldogságát pedig az képezte, ha másokkal jót tehetett.

Felkereste őt a királyi kegy is. 1893. november 12-én tüzték mellére a legfelsőbb királyi kitüntetést: a Ferencz József-rend lovagkeresztjét. Mintha most is előttem állana a lovaggá avatott főesperes, midőn megköszönte a királyi kegyet. Elgyengült hangján meglátszott a meghatottság, az elérzékenyedés. Jól emlékszem, könyezve mondá: „Napi imáimban és szent miséimben nem feledkezem meg Ő Felsége drága életéről és kérni fogom Istent, hogy Őtet a magyar hazának és hű alattvalóinak boldogitására sokáig tartsa meg.“

Arról, hogy nem kereste a kitüntetést, tanuskodik az ő őszinte szava. „Most már — így szólott hozzája egyik tisztelője — a Ferencz József-rend lovagkeresztje disziti mellét.“ Mire ő: „Küldöttek volna inkább egészséget.“

Ezen időtől fogva csakugyan hanyatlani kezdett egészsége. A gyengélkedő lovagot látva tréfásan mondogatták: „Milyen lovag, nem is tud lovagolni“ — és ő erre csak egy-egy mosolylyal felelt.

Ezt a mosolyt is elrabolta a halál!

Már nem szenved ő többet! Lenyugovék... és pihenő ágya az örök sír!

Elszállt a lélek, de neve élni fog, éltetni fogja azt a jó emlékezet! Elköltözött „pap bácsi“! lengjen sírod felett a béke szelleme és virraszszon tieidnek szeretete!

Esztegár Gergely.

Kisebb közlemények.

A magyarok eredetéről. Gróf Zichy Jenő közelebbről nagy és előkelő közönség előtt tartott felolvasást, illetve szabad előadást, Székes-Fehérváron, a magyar nemzet eredetéről és ősi hazájáról. A nemes gróf elismerésre méltó fáradsággal s temérdek költséggel megszerezte és átkutatta a régi ázsiai népek vándorlását tárgyaló, ritka és rendkivül drága könyveket, — görög, perzsa, arab, örmény és khinai források nyomán azon meggyőződésre jutott, hogy a magyarok — mint a régibb nemzeti hagyományok is tartják, — csakugyan a hun-skytha népek leszármazottjai. Érdekes azon adat is, melyet valamely örmény forrásban talált Zichy Jenő gróf. Ez arról szól, hogy mikor Attila a catalauni csatatéren hadakozott, — úgyanakkor vezérei megverték keleten az örményeket és királyukat elfogták. Az örmény fejedelem ekkor igy szólt a hunnokhoz: »Hát már elfelejtette úratok, hogy ő is — Szászszánida?!«

A szulduzi leány előadása. Sok örmény nő gyült össze Phájdágárán (Ghárátágh) török-örmény kerület egyik helységében. Csak még az előadó hiányzott. Küldöttség hivta meg a kerület legeszesebb leányát, hogy szabad előadást tartson nekik valami érdekes tárgyról. A leány Szulduzból eljött, tisztességesen köszönt, azután elfoglalta a számára készitett helyet. Csend uralkodott; senki sem merészelt kérdést intézni a most jött vendéghez; végre megnyilt egy leány nyelve: — Azért hivtunk, hogy valamiről tarts nekünk előadást. Mi újat tudsz? — Szeretett nővérek! Sok új dolog van, melyek mindenikéről sokat tudnék elbeszélni; de most egész nemzetünk figyelmét ez az új kérdés foglalkoztatja: »Minő eszközt kell használnunk arra, hogy nehéz körülmények közt élő nemzetfeleink megszabadulhassanak a nyomasztó ozmán igától.« E kérdéssel foglalkozik most minden örmény ember; ezért az ügyért kell minden örménynek fáradoznia, legyen az városi vagy falúsi, nemes, közember, egyházi személy, férfi, nő, gyermek, vagy leány. Fogjon kezet mindenki, az észhez eszet tegyetek. Hazánk szabadsága tőlünk függ; mindnyájan tartozunk kötelességünket teljesiteni, tartozunk segédkezet nyujtani e szent ügy megvalósitásához: a gazdag pénzzel, a lelkész praedicatioval, a tudós észszel, az öreg erős buzditással, az anya azzal, ha fiát, — a menyasszony, ha vőlegényét, — az ifjú, ha saját személyét; a nővér, ha fivérét, vagy ha a szükség úgy hozza magával, önmagát adja. — Jaj nekem! hát egy asszony, vagy egy leány mit képes-e tenni? — Igaz, az asszony, a leány erőtelen, gyönge teremtés; de azért ő is sokra képes. Ha Jéghise történelmét olvassátok, látni fogjátok, hogy mily nagy munkát végeztek ősanyáink az ötödik században a Vártán-féle háborúk ideje alatt; mennyi nyomort, üldözést, kint elviselhetlen napot, nélkülözést szenvedtek a hazáért. És vajjon nővérek, mi nem vagyunk-e ezeknek gyermekei? Vajjon nem-e azon nemzet vére buzog ereinkben? És ha igen, akkor mi is képesek vagyunk úgy mint ők, nagy tetteket véghez vinni, ha — akarunk. Végre szeretett nővérek, szeressétek ti is ezt a szent ügyet, segitsetek tehetségtekhez képest; mert ne felejtkezzetek meg arról, hogy porszemekből lesznek a halmok és vizcseppekből — a tengerek...

Az örmény konyha különleges produktumai lassanként már szélesebb körökben is elterjednek. Igy a Kürthy Emilné szakavatott szerkesztésében közelebbről megindult »Háztartás« czimű, havonként háromszor megjelenő közlöny »Vidéki különlegességek« rovatában, a dáláuzi késztésmódjának leirását találjuk »Delila« aláirással; a mit ezennel szószerint reprodukálunk: A dálausi egy igen kedves és újév alkalmával elmaradhatlan csemegéje az örményeknek. Egy évben egyszer, csakis újévre készitik minden háznál s mindenki igyekszik távollevő rokonainak vagy jó ismerőseinek kedveskedni a dálauzival. Készitése igen egyszerű. Egy fertály mézhez egy kupa tisztitott diót kell venni. A mézet egy cseréplábosban a tüzhöz kell tenni; ha pirosodni kezd, beletesszük a darabokra felvagdalt diót és folytonosan keverjük, mig barna szint vesz a keverék; ekkor hozzáadunk egy reszelt czitromhéjat és két kanál mákot, mit előbb serpenyőben megpörköltünk. E keveréket — is folytonosan keverve — még egy kis ideig a tüzön hagyjuk. Ha készen van, ostyát lapitóra teszünk és reá öntjük a dáláuzit melegen, melynek olyan alakot adunk, a milyent akarunk; de a kezet hideg vizbe kell mártani és úgy kell elbánni a dáláuzival, különben kezünkhöz ragad. Lehet még czukorkákkal is csinosan feldisziteni; azután hülni hagyjuk. — A szerkesztőnő még a lap végén közlött üzenetek rovatában is reflectál e közleményre, — a hol azt irja a beküldőnek: »Az örmény csemegék kitünő megnyitói a »Vidéki különlegességek« rovatának. Nagy hálára kötelez Nagysád, ha minél sürűbben keres fel bennünket!« — A mi magát a magyar háziasszonyok ezen újonnan megindult közlönyét illeti, szivesen kijelentjük, hogy sok jó indulattal és határozott tehetséggel szerkesztett irodalmi vállalatnak látszik; s ha a beköszöntő — programjában hangoztatott helyes, komoly és üdvös irányú elveit mindvégig hiven valósitja meg, — s mint egyik szerkesztői válaszában jelzi, a beteges »fin de siecle« szellemét a laptól távol tartja: valóban sok közhasznú szolgálatot tehet a magyar társadalomban!

Irodalom és művészet.

Lusigman főherczeg munkái. A »Paris-Piano« zenészeti lap »Le Cri-Cri« czimű melléklete közli az örmény főherczeg: Lusignan Guido életrajzát; ebből látjuk, hogy Ö Fensége sajtó alá készitette franczia-örmény és török-franczia szótárait. Iró mondja, hogy mindkét szótár sokkal tökéletesebb mindazoknál, melyek eddig napvilágot láttak. Ö Fensége elkészült I. Nápoleon történelmével is; ezeken kivül szándéka világtörténelmét, mely Velenczében nyomult, kibőviteni és tiz kötetben újra kiadni. — A »Le Cri-Cri« azon száma, melyből ezen adatokat vettük, közli Ciprus utolsó királynéja: Kornaro Katalin, Lusignan Guidó főherczeg, ennek elhalt neje: Lusignan Mária és fia Lusignan Leo arczképeit is.

Alkalmi díszfüzet. A hírneves moszkvai örmény költő: Száházizján Szèmpád, kinek sikerült arczképe jelen füzetünk élén látható, a »Jubileum évfordulója« czím alatt igen szépen illusztrált eredeti örmény irodalmi díszművet adott ki, melyből a jubilált iró egy példányt saját kezű aláirásával ellátva nekünk is megküldött. A diszfüzet gazdag tartalma következő: Szátátheán Mánug (Lermontov-örmény forditójának) emlékére (arczképpel). Jubileumi beszéd. Názáreáncz István emlékére. (Ennek a költeménynek műforditásait — öt nyelven — jelen füzetünk közli). — Utolsó kivánság (költemény). — A vándor lélek. (Ezt a költeményt Sáházizján a mi lapunk számára irta.) — Az elnémult lant. (Ezt a költeményt magyar forditásban az »Armenia« után több hazai lap közölte). — Megbecsülhetlen drágakő. (Költemény). — Der-Hágopeán ezüstmegyegzőjére. (Költemény). — Áldozatok. (Ezt a szép költeményt jelen füzetünk hozza). — A költő sirjára. (Ennek a költeménynek magyar forditását is közölte az »Armenia«). — Jubileumi benyomások (hat fejezetben). — Végszó. (Mind a tizenkét közlemény alkalmas kezdő- és záródiszszel van ékesitve). A kiállitás az örmény nyomdászat remeke; büszke lehet gyönyörű kiadványával Párchutárián nyomdája (Moszkva, 1893.)

Örmény zenedarabok. 1. Erzeroum-Galop. Souvenir d' Armenie, tres brillant »pour piano.« Par Frédéric Brevet. Hommage respecteux à Son Altesse Royale le Prince Guy de Lusignan. S' adresser à l'auteur: 35, rue Séguin, Paris (Chapelle). Prix 9 fr. (Erzerumi gálop. Örményországi emlék, három zongorára irt csillor, Frédéric Brevettől. Tisztelete jeléül Ő királyi Fensége Lusignan Guido főherczegnek. 35 szám, Séguin utcza, Paris. Ára 9 franc. — 2. Armenia »Mazurka de Salon« pour piano. Par A. Danvers. Dédié à Son Altesse Royale Mgr. le Prince Guy de Lusignan. S'adresser aux Editeurs M. M. Godefroy et Danvers, 11, rue d' Hauteville, Paris. Prix 5 fr. (Armenia — Salon-Mazurka zongorára Danvers A.-tól. Ö kir. Fensége Lusignan Guido főherczegnek ajánlva. Kiadók: MM. Godefroy et Danvers, 11 sz. Hauteville útcza, Paris. Ára 5 franc.

Közgazdasági élet.

A székelyföldi vasútak kiépitési tervének a megvalósuláshoz közeledése bennünket is több oldalról érdekel. A közvetlen összeköttetés melybe ezáltal az erdélyi részek — Románián keresztül — Odessával, illetve a Fekete-tenger kikötőivel jutnak, az egész Kelet kereskedelmi piaczait egy nagy lépéssel közelebb hozza hazánkhoz, — s a Székelyföldről a kis-ázsiai partokig, majd (az ottani tervezett vasútak kiépültével) egész Örményországig egyenes és a legrövidebb közlekedési kapcsolatot létesit. Ma-holnap elmondhatjuk, hogy a magyar haza és az örmény őshaza közötti, eddig óriásinak látszott földrajzi távolság, a közlekedési eszközök tökéletesbülése folytán, már legyőzetett!

Mi újság az örmény világban?

Vérengzések Török-Örményországban. A közvélemény a török birodalomban még mindig háborog az örményországi vérengzések miatt. A Tiflisben megjelenő Arczákánk (Viszhang) czimű örmény lap azt irja, hogy a torzsalkodások a Szászun kerületben lakó örmények és a mohamedán törzsek közt már a nyolczvanas évek óta tartanak. Hogy itt nem lehet szó csak a kurd rablók portyázásáról, az már abból is kitünik, hogy akkor a kurd törzsfőnökök közül többen kaptak a török kormánytól kitüntetéseket és rendjeleket az örményeken elkövetett kegyetlenkedések miatt. A kurdok ez év (1894) augusztus havában megrohanták Szenik örmény várost és egy birkanyájat elhajtottak. Ez újra okot adott a torzsalkodásra és az ellenségeskedések kitörését vonta maga után. A török kormány ellen nagyon felingerelte a szegény hegyi lakókat az, hogy óriási adót vetettek ki reájok: végre az elégedetlenség nyiltan is kitört. A károsultak, kik nagyon jól tudták, hogy a kormánytól mit se remélhetnek, s hogy esetleg még forradalmároknak deklaráltatnak és fegyveres erővel fojtják el elégedetlenségöket, a szomszéd falvakkal egyetértve, megtámadták a kurd falvakat, leölték a kurd rablókat és az elrablott birkanyájakat visszavették tőlük. Erre aztán 10 kurd törzs felkerekedett és — rendes török katoság is csatlakozván hozzájok — megtámadták Szeniket, mely egy kis megerősitett hegyi község; de 17 napi ostromlás után sem tudták bevenni, azért ismét elvonultak. Míg ezek Szászun kerületben történtek, más kurd törzsek Mus kerületét támadták meg és nehány falut feldultak. A kurdok a musi kormányzóhoz fordultak panaszukkal és ez küldött is az örmények ellen csapatokat, de ezek visszaverettek. Mikor a kormányzó látta, hogy erőszakkal mire sem mehet, cselhez folyamodott: békét és adómentességet ajánlott fel az örményeknek és ezáltal az örmény főnököket magához csalta: elfogatta és kivégeztette. Ebből okulva a szászuni örmények, elsánczolták magukat falaik közt. A musi török kormányzó segélyt kért az erzerumi pasától, a ki 2500 katonát bocsátott rendelkezésére. Ezekkel együtt Szászun ellen vonult, de ennek lakói előzőleg már Dálvorikba, egy megerősitett városba menekűltek. Ezt bevették a törökök és ekkor követték el az ismeretes kegyetlenségeket.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**
Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Egy bőkezű Maecenás.

— Kovrig Tivadar, Szamosújvár diszpolgára. —

Mindenkor az irói hivatás által nyujtott legtisztább örömet élvezzük, valahányszor alkalmunk nyilik számot adni egy-egy oly tettről, melynek rugója a keresztényi alapérzületből kisarjadt emberbaráti részvét és szeretet.

Valóban szent meggyőződésül vallhatjuk azon igazságot: hogy „egy csöpp szeretet többet ér az eszmék oczeánjánál!“ — mert a nélkül minden erény, az emberi jellem minden természeti és természetfölötti támasza, meginog és megfogyatkozik,

Az emberszeretet oltárához vitt ama bőkezű adományok, — melyekkel Szamosújvár városának itt bemutatott áldozatkész diszpolgára: Kovrig Tivadar, maros-torda-megyei nagybirtokos, oly maradandó érdemet szerzett a dicsőült Lukácsi Kristóf által alapitott, s Világositó-Szent-Gergelyről (az örmények nemzeti apostoláról) nevezett szamosújvári örmény katholikus árvaház jövőjének biztos és széles alapokra fektetése körül, — újolag kedvező alkalmat nyujtanak nekünk a nyilvános hála és a társadalom közelismerésének jeleit szolgáltatni egy philantrop férfiú iránt. ki önzetlen adakozásainak dicsőitését nemcsak hogy soha nem kereste, de mindenkor tiltakozott azoknak egyszerű közzététele ellen is.

Kovrig Tivadar Deésen született. Anyjának nem volt teje, s mivel akkor az örmény anya gyermekét nem bizta dajka kézre, nehogy a tejjel együtt betegséget, esetleg a dajka rossz tulajdonságait is magába szivja, a szomszédba vitték a kis Tivadart: Czetz Gergelynek anyja szoptatta. Az emtestvérek felnöttek: Czetz Gergely a szamosújvári fiúárvaháznak lett egyik alapitója, Kovrig Tivadar pedig fejedelmi alapitványával a leányárvaháznak adott létet.

Családja a beköltözés előtt külföldön Ambrus (ambrosia: a halhatatlanság étele, az istenek étele; görögül: Athanasz, örményül: Háragá, Haraga, Haragai) nevet viselt; az Ambrus név Moldva-Oláhországban Kovrig-ra (a román covrig jelentése: étel, perecz) fordittatott. E család azon ága, mely Mária Teréziától nemességet nyert, átirással így irja nevét: Govrik (v. ö. Katalin, örményül Gádár).

Kovrig nagy adománya, melylyel a szamosújvári leányárvaház mielőbbi kiépithetését még életében lehetővé kivánta tenni, korántsem áll egymagában: ez csak egy kis része annak, a mit már eddig tett... És itt nem szabad megfelejtkeznünk kedves, derék, mívelt nejéről: Scheidel Katalinról sem, ki átalakitó befolyást gyakorolt a nagy alapitó jó lelkére. E vallásos, bőkezű nővel oly boldog életet élt, hogy nemcsak vagyonát, de jótetteinek nem kis számát is szaporitotta.

Az elévülhetlen polgári érdemek iránt teljességgel nem maradhatott közönyös a kiválóan örmény város: Szamosújvár (a nagynevű alapitónak atyja e város falai közt született); miért is őt díszpolgárának választotta.

A Budapesten igen csinosan kiállitott oklevél szövege szó szerint a következő:

Mi Szamosújvár szab. kir. város képviselő-testülete tudtul adjuk mindazoknak, a kiket illet, hogy az alólirt évben, napon és helyen városi közügyeink elintézése végett tartott közgyűlésünkben buzás-bocsárdi birtokos: tekintetes Kovrig Tivadar úrat, ki nemes szívre valló tényével, melylyel egy örmény katholikus leányárvaháznak Szamosújvár városában leendő felállitására 60.000 forint alapitványt tevén s ezzel az intézetnek, mint alapitó, lételt adván, úgy a várost, mint a hazai örménységet örök hálára kötelezte — a tisztelet, hála és elismerés kifejezéseül, valamint a nagyrabecsült személyét városunkkal összekötő kapcsolat szorosabbá tételeül, Szamosújvár szab. kir. város díszpolgárává egyhangúlag és közlelkesedéssel megválasztottuk, felvettük és beiktattuk; jogosulttá tevén őt mindama jogok és előnyök élvezetére, melylyel városunk többi polgárai felruházvák.

Miről adjuk a város pecsétjével megerősített ezen díszpolgári okmányt.

Kelt Szamosújvártt 1894. évi január hó 17-én tartott képviselő-testületi közgyűlésünkből:

Placsintár Dávid polgármester. Osztián Kristóf főjegyző.

E díszpolgári oklevél képezi Kovrig Tivadarnak nemeslevelét, a melyet városunk közönségének rendelkezése folytán saját otthonában ünnepélyesen nyujtott át az ezzel közgyűlésileg megbizott küldöttség (Bárány Lukács, Esztegár László, Gajzágó Ferencz, — kikhez önként csatlakozott Florián János). Azt a nemeslevelet, mit a Kovrig család nemesi ága másfélszázaddal ezelőtt kapott, az idő jelentőségétől megfosztotta; ellenben örökbecsű ez az oklevél, mit városunk állitott ki Kovrig Tivadar nemesszivűségéről.

Kovrignak a jó Isten nem adott gyermekeket: azért örökbe fogadta a hazai örménység árva leányait. Levetette magáról még éltében egyik értékes ruháját, hogy annak darabjaival a szegénységet födhesse. Kovrig Tivadar halála után is élni fog; mert az utódok árvái, kik áldani fogják szép emlékét, apjuknak fogják nevezni.

Adjon Isten a nemes alapitónak és jólelkű nejének tartós egészséget, hosszú életet, hogy saját szemeikkel láthassák derék, maradandó intézményük — felvirágzását.

Szongott Kristóf.

◆

Uj Örményország.

Reménysugár mutatkozik
Fölragyogva az égen,
Uj Örményhon megszületik,
Olyan, minő volt régen!

Ezer templom lesz Ániban
Ismét, — s király lakása,
Kincscsel rakott szobáiban,
Tündérszép palotája,

Ha uj lesz is a királyság,
Nemzet legyen a régi:
Dicső jövőt majd csak úgy lát,
Multját ha újból éli!...

Simay Gergely.

◆

Örményországon keresztül.

— A travers l' Armenie russe, Paris, 1893. —

II.

Hat örmény „karavános“-ból, ugyanannyi teherszállitó és négy nyerges lóból, egy tolmácsból, egy szakácsból és két tatár lóvas kisérőből nagy nehézségek közt egybeállította Chantre és neje a karavánt, melylyel be szándékoztak hatolni Karabagh és Zanguezur bérczvidékeibe. A zanguezuri kerület eddig jóformán teljesen ismeretlen volt, s sok érdekes és tanulságos dologgal jutalmazta utasaink fáradozásait. Alig lehet nyomorultabb valamit elképzelni a kerület egymást felváltó örmény és tatár községeinek állapotánál. E községek közül egyike a legrégiebbeknek Digh, melynek története visszanyulik s tizedik századig. Sáhántuchd királyné 998-ban a táthevi zárdának és püspökségnek adományozta. A halmok oldalaiba vájt ötödfél száz viskó alkotja manapság a községet, melynek a lakossága kizárólag örményekből áll.

A Kardas ormáról, 1710 méter magasságból leereszkedik az út Ghirussi felé. Megkapó látvány köti le az útazó figyelmét. Minden oldalon trachyticus tözeg nyulványok láthatók, melyekből füst száll a magasba, jeléül annak, hogy emberek laknak a régi vár helyén, ezekben a sajátszerű hegyi odukban. Az új helység, igazgatási központja Zanguezur kerületnek, 3142 lakóst számlál, a kik valamennyien örmények.

Egy szép májusi napon tovább folytatta karavánunk útját a fensíkok felé, melyeken megjelennek már a nomád tatárok kibitka-i. Legelő nyájak szegélyezték az útat, s a mint feljebb emelkedtek, mind hüvösebbé vált a levegő. 2100 méter magasságban már az első hópelyhek boritották el a talajt.

Útasainkat erre a vidékre Bergutset vagy Bazar-tsai völgye csábitotta: Örményországnak, sőt talán az egész világnak egyik legszebb pontja. A keskeny hegyi ösvényt minduntalan omladványok szakitják meg, a melyekhez tajtékzó zuhatagok csapkodnak. Az útazó alig mer futó pillantást vetni a Bergutsetre, melynek tompa morajjal alázuhanó árja ezen a tájon felséges vizeséseket alkot. S a zuhatagok közepén, a sziklatörmelékeken szép tulipánok viritanak.

Május végén érkezett a karaván Tathevbe, a hol Chantre és neje meglátogatták a híres kolostort, melynek a fekvése valóban álmélkodásba ejti a szemlélőt. Fél verstnyire a helységtől egy szikla tetején emelkedik, melynek tövénél a Bazartsai hullámai hömpölyögnek tova. A nyolczadik században alapitották, s a kilenczedik század óta sziuniai érseki székhely. Nevét Eusdat-tól, szent Tádé tanitványától nyerte. A nevezetes épitmény állapota sok kivánni valót hagy fenn. Rég tovatünt az az idő, midőn Der-Ohánnes püspök az épitészetnek ezt a szemet elbájoló remekét alkotta, a mint Sziunikh történetirója megjegyzi. Mi sem hiányzott akkor ezen a helyen, voltak refectoriumok, munkaszobák, raktárak, könyvtár, püspöki sírboltok. Hatszáz szerzetes imádkozott itt Istenhez, s művelte nagy sikerrel a bölcseletet és a művészeteket... Manapság nehány szerzetes él itt, s azoknak élén Hámázárjántz érsek fogadta útasainkat.

Elhagyván Tathevet, tovább hatottak a zanguezuri bérczek közé. A katar-i rézbányákat óriási erdők váltották fel, melyeknek belsejébe nem hatol a napsugár, s a melyek néma csendjét csak a vizesések moraja szakitja meg. A fák csodás zöld lombozata alatt kanyargó út mindinkább közeledik az Araxes felé, melynek partját nagy fáradalmak után s folytonos veszélyek közt közelíthette csak meg a karaván, annyira nehéz a folyam völgyébe való leszállás. Az Araxest meredélyes sziklafalak fogják közre ezen a helyen. A nap heve teljesen kiégette e sziklákat, melyek közt sikamlós kigyózó ösvény vezet keresztül, közvetlenül a szakadék fölött, melynek mélyében mennydörgés-szerű robajjal rohannak tova a folyam vizei.

Ástátzor után majdnem teljesen nyoma vész a növényzetnek s útasaink átlépik Náchicseván kerület határát. Tikkasztó a hőség; fürge gyikok az egyedüli élő lények ebben a magányban, melynek kietlensége minden képzeletet felülmúl. Olykor-olykor kisebb patakok medrén

kell útasainknak átgázolniok, s a határt őrző kozák őrszemek előtt. Majd pihenőt tartanak két csinos faluban, Ástátzor-ban és Migri-ben, a hol csodálatos eseményszámba megy az európaiak megjelenése.

Ástátzoron túl útasaink egy bérczszakadékba hatolnak, a melynek borzalmas nagyszerűsége már a hajdankorban is híres volt. Az Araxes sehol sem nyujt ehhez hasonló látványt, medre nem egyéb, mint szikláknak tömkelege, a melyeken tajtékozva törnek meg a habok. Dubois de Montpéreux az egyetlen európai útas, a ki Chantreék előtt ezen a helyen járt. Szerinte a Dnieper vizeséseit is felülmulják az Araxes itteni zuhatagai, melyek némelyike 50—60 meter szélességű, mintegy tizenöt méternyi eséssel. Fülsiketitő a zaj, melyet okoznak; tikkasztó a hőség; a keskeny ösvényen alig képesek a lovak megállani. A leszállás után ismét kiszélesedik a völgy; az Araxes délnyugatnak kanyarodik s csakhamar teljesen eltünik útasaink szemei elől.

Ordubat tatár községben, Aderbejdsán egyik legszebb helységében a musulman lakosság előzékenysége lehetővé tette Chantre számára, hogy sikerrel folytassa néprajzi tanulmányait. Nem messze innen, Ákuliszban is nagy szivességgel fogadta őt a vagyonos és művelt örmény lakósság. E hely szomszédságában láthatók Dsulfa városának romjai. Örményország egyik hajdani virágzó központjá-é, melyet a tizenhetedik században Abbas-sah elpusztitott, lakósságát Ispahán környékére hurczolván. A pusztulás úralkodik ezen a tájon, melyet épület- és szobortörmelékek boritanak. Minden az elhagyottság szomorú benyomását kelti; hozzá a hőség is annyira rekkenő, hogy Chantre és neje kész örömest foglalnak helyet a „perekladnaja“-n, a mely elszállítja őket a síroknak és romoknak e mezejéről Náchicsévánba, Örményországnak egyik legrégibb városába, melynek eredete egészen elvész a tovatünt századoknak messzeségében.

A turkmantsai-i békeegyezmény 1828-ban Perzsia hatalmából Oroszország kezei közé juttatta Náchicsevánt. Lakóssága — ez idő szerint nyolczezer ember — mintegy kétharmad részében tatárokból áll. A várostól nehány verstnyire fekfő, az Araxes fölé hatvan méternyire emelkedő Gármir-Vánk (veres zárda) kolostor megérdemelte Chantreék látogatását.

* * *

Erivánba visszatérvén, meglátogatták útazóink az Orosz-Örményország e kereskedelmi góczpontjától tizennyolcz verstnyire fekvő „Örmény Rómá"-t, Ecsmiádzint is. Mint tudva van, itt székel „szent Gergely útódja," a catholicos. A több izben restaurált ecsmiádzini templom egyik legszebb alkotása a tiszta byzanczi stylnek. Falait frescok és aranyozások boritják, a melyeket csodaszép patinával vont be az idő. Szines üvegablakai meleg szinekben fénylenek. Kincstára és kéziratgyüjteménye a legnagyobb érdeklődésre méltó s fölötte gazdag anyagot nyujt az örmény történelem és paleographia tanulmányozóinak, a kik azonban, mint az ecsmiádzini szerzetesek egyike Chantre előtt kijelenté, vajmi ritkán keresik fel a mai Örményország culturalis életének ezt a nevezetes központját.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Már késő.

— Rajz. —

— Irta: **Kritsa Klára.** —

II.

Minden év nyarán igérte Miron Erzsébetnek, hogy meglátogatja, de egyszer sem váltotta be igéretét, ezt vagy azt az okot hozva fel mentségéül. És a leány ilyenkor sajnálatát fejezte ki, hogy nem láthatja viszont barátját, de reményét is egyszersmind az iránt, hogy valamikor mégis csak találkozandnak még egyszer az életben. Legutólszor azonban, hogy az igéret ismét nem lett teljesitve, ezt irta:

„Megigérted újra, hogy meglátogatsz és nem jöttél el. Oh pedig most úgy vártalak!"...

A művész kebléből mély sóhaj tör fel; kezével végig simitja homlokát; fölveszi a tollat s néhány ponttal és vonással befejezi a keringőt. Aztán előveszi hegedűjét és eljátsza azon új szerzeményét. E művének barátnője nevét adta; oda van irva a hangjegy homlokára:

„Erzsébet keringő."

Evvel fogja majd kiengesztelni e kedves leányt.

Mindig be akarta váltani igéretét; komoly szándéka volt meglátogatni őt. Sokat küzdött önmagával: vágya vonzotta, de bensőjében egy kemény hang mindig visszatartá:

„Ne menj! Jobb ha ti csak lelkileg találtoztok. Neked szerető hű nőd van, mi czélja lenne hát annak, hogy azt a leányt meglátogasd?"

A művész bensőjében most hiába szólal fel e kemény hang, nem hallgat reá. a vágy barátnőjét láthatni, oly erőssé fejlődött benne, hogy minden idegszála remeg attól.

E szavak: „Oh pedig most úgy vártalak!"... ez eddig soha nem hangoztatott szavak, napok óta. mióta barátnője levelét kapta, gyötrik szivét s lelkére komor sötét felhőként nehezülnek. Elkezd a szobában alá s fel járkálni. Nincs nyugta, nincs maradása. A vágy oly erővel vonja, ennek többé nem bir ellentállni.

Most már határozata megmásithatlan: holnap okvetlenül elutazik, meglátogatja barátnőjét. E lépésével úgy gondolja, nem vét a hűség ellen, melylyel nejének tartozik, hisz az érzelem, mely a leányhoz vonza, a legtisztább baráti szeretet, semmi egyéb, olyan vonzalom, minőt a művészet által áthatott lélek érezhet a hason lélek iránt.

Arczára nyugodt kifejezést erőszakolva, nejét keresé fel szobájában, a ki csak az előbb jött be az udvarról, hol egy magában élvezte a balzsamos levegőt.

— Beteg vagy János? kérdé megdöbbenve, a mint ennek halvány arczára pillantott.

— Nem vagyok beteg, volt a felelet.

— De valami bánt, ezt arczodból látom, mely mindig hű tükre volt érzelmeidnek. Légy őszinte édesem s mond meg nekem: mi bántja lelkedet?

— Őszinte leszek, de ne igyekezz megváltoztatni szándékomat. Holnap el akarok útazni s légy szives intézkedj, hogy az útazáshoz szükséges holmikat ma becsomagolhassam. És izend meg kérlek tanitványaimnak, hogy nehány napig elmaradnak a zeneleczkék.

A nő bámulva tekintett férjére. Nem képzelhette, hogy mi jött neki, hogy egyszerre, minden előzmény nélkül azzal lepi meg őt, hogy holnap útazik.

— Hova akarsz útazni? kérdé.

A művész lelkes nagy szemeit nejére függesztve, habozva ugyan, de őszintén elmondott mindent; beszédjét e szavakkal fejezé be:

— Útazásom valódi czélját elhallgathattam volna előtted, de nem tettem. Őszinteségem meggyőzhet arról, hogy nem olyan érzelem vonz ama leányhoz, mely miatt szivem irántad elhidegülhetne, csak pusztán a baráti érzelem.

Hiszem hogy e sorok olvasói között többen azon nézetben lesznek, hogy a művész, akarva, nem akarva, nem mondott igazat nejének, hogy csak baráti vonzalom az, mit a leány iránt érez.

Be kell ismernem, hogy ezt nehéz is elhinni, mert mi tagadás benne, efféle barati viszony alig létezhetik, egy csepp a tenger vizéből. Az ilyen barátság időfolytán elfajul, szellemi magasztosságát elveszti s szerelmi érzelemmé változik. Br. Eötvös és Rónay Jáczint bizonyára ide czéloztak azon állitással, hogy férfi és nő között barátság nem is létezhetik. Hanem a körülményektől sok függ; mert két magasan szárnyaló lélek találkozhatik s egymást a barátság ihletével ölelheti körül, a nélkűl, hogy a szivben érzéki vágyak támadnának. A külvilágnak érzékeinkre és érzelmeinkre befolyása van, de két ihletett rokonlélek benső világára behatást nem gyakorolhat s így nem homályosulhat el a férfi és női lélek egyesüléséből származó tiszta baráti érzelem.

Ha lélektani szempontból tekintjük, sajátságos azon benső baráti viszony, mely Miron és Erzsébet között létezett. Kizárva vala abból minden földi salak s így az iránya nemtelen nem lehet. De hogy is lehetett volna az, hisz a valódi rokonszenvből született barátság, az érzemények legnemesbike, eszményi kivonata a legtökélesebb emberi szeretetnek.

Nem kisértem meg leirni, hogy a művész neje mily érzelmek közt hallgatta végig férje bészédét.

Ha a nő nem szereti férjét, akkor is bántja, nem annyira a szivét, mint inkább hiúságát, ha a férj más nőért lelkesül; de ha a nő bálványozza férjét, van-e toll, mely képes volna hiven leirni azt a kinos érzést, a mely szivét marczangolja azon tudatban, hogy férje más nő láthatásáért eped?

Miron nejének kinos érzése közben az a gondolat villant át agyán, hogy ha ő most zokogva férje nyakába borul, ez meghatva könyeitől, lemond szándékáról és nem utazik el. De aztán utána gondolta, hogy igy még fokozodnék a leány iránt táplált volzalma, mert hű vágya: látni őt nem nyerne kielégitést. Nagy küzdelmébe került — de büszkesége segitségére volt — el nem árulni, hogy szivét a féltékenység demona hatalmába ejté.

Erőt véve magán, így szólott férje utóbbi szavaira:

— Hiszek neked, mert te soha sem beszéltél valótlant.

Miron meghatottan csókolá meg neje kezét.

— Most pedig újra kérlek — mondá — láss hozzá, hogy holnap elutazhassam.

E szavak után magára hagyta.

A nő kebléből ekkor előtört a visszafojtott könyek, a pamlagra borulva sirt, zokogott keservesen...

Következő reggelen a művész elutazott.

— — — — — — — — — — — —

A zajos nagyvilágtól távol eső székely-örmény községben elhangzott a déli harangszó. Miron János fekete szalon ruhába öltözötten, hóna alatt hangjegy tekercset tartva, lépett ki egyik vendéglő kapúján. Semerre nem nézve haladt lefelé a főútczán. A harangszó ujra hallatszott, de most oly keservesen, mintha nem is harangszó, hanem fájó zokogás volna. Talán ez másnak fel sem tünt, hiszen megszokott dolog, hogy halottért harangoznak, hanem a művész bánatos lelkében visszhangzott a harangok keserves zokogása.

De vajjon most miért bánatos a lelke, most midőn csak perczek kérdése, hogy viszontlássa azt, kihez vágya oly régóta vonja?

Maga sem tudna magának számot adni arról, hogy miért borul el mindinkább a lelke, miért szorul össze, valami megnevezhetlen fájdalomtól, mind erősebben a szive, minél közelebb ér azon házhoz, melynek falai közt viszont fogja látni kedves barátnőjét.

A főutczán áthaladva, egy mellékutczába tér, még néhány lépést tesz, aztán habozva áll meg annak a földszintes háznak kapúja előtt, hol négy évvel előbb oly felejthetlen kedves perczeket töltött.

Vajjon a mint meglátja őt felsikolt-e örömében a kedves leány? Vajjon keblére ölelheti őt a viszontlátás pillanatában — ha avatatlan szem sem lesz közelükben — és megpecsételhetik-e barátságukat egy csókkal? Miért ne tehetné ezt vele, kinek lelkét az ő lelkével a legtisztább benső baráti viszony rózsás köteléke összefüzve tartja?

Ily gondolatok közt dobogó szivvel nyitá fel a kapút s lépett az udvarra. A ház hátsó ajtajánál egy szolgálót talált, ettől kérdezte, hogy hol van Erzsébet kisasszony?

— Tessék ott az első ajtón bemenni, ott van a kisasszony, ezt felelte a cseléd.

— Van még valaki benn? kérdé Miron.

— Most nincs senki, volt a válasz.

A művész az első szoba ajtajához lépett s halkan kopogott és be sem várva, hogy hangzik-e belülről engedély a bemenetelre, felnyitá az ajtót s belépett a szobába.

Itt oly kép tárult szemei elé, melynek láttára tagjai elzsibbadtak s szivverése elált. Ravatalon feküdt fehér ruhában, fején mirtusz koszorúval és arafátyollal, virágoktól körülvéve — Erzsébet.

A művész darabig mozdulatlanul állt, szemei mereven bámulták a halottnak halvány arczára. Aztán egy hörgésszerű sóhaj szakadt fel kebléből, a ravatalhoz lépett, megfogta a megmerevült jéghideg kezet — mely többé nem csalhat ki oly művészi hangokat a hegedűből — kezei közt melengette, mintha életet akart volna varázsolni bele és nézte, nézte sokáig, kimondhatlan fájdalommal az arczot, melynek vonásait a művészet ihlete, a szellem, mely azokból kisugárzott oly fényessé tevé s mely most merev és mozdulatlan. És a mint így a halott szemléletében elmerült, úgy rémlett neki, mintha ennek elszárnyalt lelke e szavakat hangoztatná a magasból:

„Már késő!“

Ez érzéki csalódás után a művész szivét elárasztó mély fájdalom könyekbe tört utat.

— Nagyon vártál engem te hű, te igaz barátnő! — zokogá, fejét a ravatal csipkéi közé temetve. — Sugárzó lelked érezte, hogy ki kell költöznie e gyenge, e törékeny hüvelyből; érezte, hogy itt kell hagynia a földet, mely nem méltó hozzá, még egyszer ez életben találkozni akartál velem, barátoddal és én annyi igéret után végre eljöttem, oh de már késő! . . .

Egyideig csendesen sirt. Aztán fölemelte fejét, letörlé könyeit, szemeit újra ráfüggeszté barátnője átszellemült arczára s hosszan, némán elmerengett, mint oltárkép előtt . . .

* * *

D. városban jótékonyczélú hangversenyt tartottak.

E hanversenyen Miron János egy gyászindulóját adta elő, több vonos hangszer kisérettel. A közönséget a remek darab annyira elragadta, hogy nem tudott hova lenni lelkesültségében.

A művész neje hallgatagon, szomorú arczczal ült.

Egyedül ő értette meg a hegedű könyekre inditó hangjait; ő értette meg, hogy azokban a mélabús, panaszos, majd fel-feljajduló hangokban, melyek halk fohászszá válva, lassanként elhaltak, elszárnyalt rokon lelkeért sír, kesereg a művész, azért a sugárzó lélekért, kivel soha sem fog e földön találkozni . . .

A gyászindulónak ezt a czímet adta szerzője: „Már késő.“

Ábgár herczeg álma.

(Tündérrege.)

Mély völgy-ölén örök szép Ararátnak,
Hol a czédrus és a pálma él, —
Sátrában Ábgár herczeg ül,
S a mint mereng, oly boldog és kevély!

Nemes tüz ég sötét szemében,
Lelke mélyén gazdag költészet;
Halvány arczán egy forró érzelem
S ajkán az ábránd mosolyja éled.

S az ifjú herczeg csöndes sátorában
Álmának édes érzetén,
Felsóhajtván, hő karjait kitárja:
Mit képzetében lát, — egy tünemény.

S a mint igy ébred, a királynő,
Leó királynak ékes hitvese,
Armeniának fényes csillaga,
Az örök szép, bájos Ripszima
Belép fiának sátorába. —

»Mit álmodál én szép vitézem,
Ábgár herczeg, — dicső fiam?
Mért arczodon dics-fény honol,
S szemed ragyog oly boldogan?«

Mély hódolat- s nagy tisztelettel
Ábgár herczeg imígy felel:
»Álmaimban csodás kertben valék,
Királyném, — hol illatos volt a lég;
Hol napsugárnál ragyogóbb tündérek
Égő szemei szivem' elbüvölék.

És én beléptem igézetten,
Körüljártatva rajtok szemeim' —
Ékes virágok bársony szirma
Hinté mosolyját én felém;
Nemes babérfa dús virága
Hullott én rám a kert ölén —
S keblem e varázs mámorától
Hevült, hevült, — úgy érezém! — —

És im a lombok büv körében,
Mesés virágok közelében,
Egy tündérhölgy ült csöndesen,
Üdv mosolylyal üdvözölve, —
Földi volt-e? égből jött-e?
— Vagy kikelet hirdetője? —
Ki kérdezte volna tőle?!

Menni vágytam, s meg-megállék,
Mintha nem is földön járnék, —
Fénysugárral telt volt a kert tája,
Fényt a tündér szeme hintett rája.

S mint a nyárnak forró tüzhevében,
Tündökölt a virág örömében,
S a fák lombja enyelgve hullámzott, —
Ráhullatva a sok szép virágot.

S e virág özömből a fényes tündérnő
Remek kezében egy ékes rózsaszállal,
Szemeiben mondhatatlan bájjal,
Felém közelg a csodás virággal.

»Armeniának fényes napja, Te!
Földfiának kérni ha szabad, —
Kezedből engedd nékem által, —
Szólék vala, — szép rózsaszáladat!
Hogy megőrizzem és hiven megtartsam
Emlékül, hő szivem felett —
E szép napért, — mely ime, közeledbe,
Tündérlakodba, — ide vezetett!«

A tündérhölgy oly andalitón nézett;
Szelid mosolylyal bűvös ajkain,
S virágszirommal elboritva engem,
Ellebegett a szellő szárnyain.

S ah, álmaimban királyném e perczben
A tündér-alak újra megjelent,
Bájos szemében üdv mosolylyal,
Boldogitva engemet; —
S szivem még e látománytól,
Most is oly édesen remeg!....

Mihálfi Imre.

A magyar miniszterium örmény tagjai.

Szamosújvár díszpolgára: báró Bánffy Dezső képviselőházi elnök, vármegyénk volt főispánja, Ő Felsége által Magyarország miniszterelnökévé neveztetvén ki, az általa megalakitott új kormány tagjai között két örmény miniszter emeltetett a korona tanácsosainak díszes állására. Névszerint az új pénzügyminiszter: Lukács László volt államtitkár ugyanazon miniszteriumban, — és az új kereskedelmi miniszter: Dániel Ernő, az országgyűlés képviselőházának tagja.

Nem fölösleges ez alkalomból arra emlékeztetnünk, hogy a magyar miniszteriumok központi személyzetében, az új alkotmányos aera (1867.) óta, az eddigi két örmény miniszteren kivűl (Gorove István és Lukács Béla) a különböző szakokban még többen, nevezetesen a következő örmény tisztviselők szolgáltak u. m.: Lukács György belügyminiszteri államtitkár, — Novák Lajos belügyminiszteri tanácsos, — Dániel Ignácz igazságügyi osztálytanácsos, — Jakabb Bogdán földmivelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszteri osztálytanácsos, — Dr. Simay János igazságügyminiszteri segédtitkár, — Dr. Papp Márton vallás és közoktatásügyi miniszteri fogalmazó, — Dr. Gopcsa László, vallás- és közoktatásügyi miniszteri fogalmazó, — Simay Salamon, Gajzágó Gerő és Dr. Tódorffy Domokos, mint igazságügyminiszteri segédfogalmazók. Ezen kivűl az egyes miniszteriumokba szolgálattétel végett beosztott kültisztviselők és szakközegek, az alárendelt miniszteri számvevőségek, valamint a segéd- és kezelőhivatalok kisebb-nagyobb állású tisztviselői között is többen voltak a lefolyt időszak alatt, — illetve vannak még jelenleg is alkalmazásban, örmény polgártársaink közül.

Mint az előbb elmondottakból kitünik, a magyar haza központi kormányában 1867. óta már négy örmény miniszter, névszerint: Gorove István, Lukács Béla, Lukács László és Dániel Ernő foglaltak helyet; s kivülök még egy örmény államtitkárunk is volt — mint emlitettük — a belügyminiszteriumban, az elhunyt Lukács György személyében.

Ezen, úgy véljük, olvasóinkat is közelről érdeklő adatok közlése után, helyénlevőnek látjuk itt emlitést tenni arról, hogy a volt kereskedelmi miniszter: Lukács Béla, mostani visszalépése alkalmából „valóságos belső titkos tanácsossá“ neveztetett ki.

Befejezésül álljanak itt még azon életrajzi vázlatos adatok, melyeket a két, újonnan kinevezett miniszter: Lukács László és Dániel Ernő eddigi pályája és közéleti működésének ismertetése végett, a budapesti lapok közleményei nyomán, alkalomszerűleg összefoglaltunk:

Lukács László az új pénzügyminiszter született 1850-ben Zalatnán Alsó-Fehérmegyében. Tanult Kolozsvártt, a hol jogot is végzett. Azután nagy tanulmányútat tett Belgiumban, Németországban és Francziaországban, hol leginkább bányászati és nemzetgazdászati tanulmányokkal foglalkozott. Szerzett tapasztalatait közzétette és e művei mély szakismeretet és éles megfigyelő tehetséget tanusitanak. 1874-ben a györi akadémiához tanárnak nevezték ki, de ezen állást egészségi okokból elhagyta. Apja halála után családjuk bányáinak kezelését vette át. 1878-ban választották meg képviselőnek s ekkor kezdé nyilvános működését. A képviselőházban csakhamar kitünt szorgalma és szakismerete; Tisza K. ennek folytán miniszteri tanácsossá nevezte ki és ettől kezdve minden nagyobb pénzügyi műveletben része volt; 1891-ben kilépett a pénzügyminiszteriumból, de 1893-ban ismét belépett. Neje Jolán N.-Várad volt polgármesterének, később belügyminiszteri államtitkárnak Lukács Györgynek leánya. Senki sem hivatottabb nálánál a Wekerle által kezdett munkát befejezni.

Dániel Ernő kereskedelmi miniszter 1843. május 3-án Elleméren, Torontálmegyében született. A gymnasiumot Temesvárott, a jogi tanulmányokat a budapesti egyetemen végezte. 1865-ben Torontálmegye tiszteletbeli aljegyzőjévé neveztetett ki; 1867-ben szolgabiró, majd 1868-ban — miután ügyvédi diplomát nyert — törvényszéki ülnökké választatott. 1870-ben mint Deák-párti, a béga-szent-györgyi kerületben képviselővé választatott; ugyanezt a kerületet képviselve 1872. és 1875. évi országgyűléseken. 1878-ban N.-Becskerek város képviselőjévé választatott. 1884. óta a pancsovai kerületet képviseli. 1875. óta a szabadelvű párthoz tartozik. Gazdasági téren élénk tevékenységet fejtett ki. 1876-ban ujonnan szervezte és rendezte a nagybecskereki tiszai ármentesitő-társulatot, melynek azóta folytonosan elnöke. Ugyancsak a 70-es években részt vett a tiszavölgyi társulat alakulásában, melynek azóta központi bizottsági tagja; 1881-ben engedélyt nyert a nagykikindai- nagybecskereki vasút kiépitésére, melynek ez idő óta igazgatósági elnöke; igazgatósági tagja továbbá az első erdélyi vasútnak, elnökigazgatója az első pesti hazai takarékpénztár-egyesületnek és számos egyéb jótékony és közhasznú intézetnek. Tagja volt rendesen a delegácziónak és a pénzügyi bizottságnak.

Megjegyezhetjük végűl, hogy a pénzügyminiszter arczképét folyóiratunkban már volt alkalmunk bemutatni, a kereskedelmi miniszter arczképét pedig közelebbről szintén lesz alkalmunk a közlendő képeink sorába iktatni!

Sz.

Nyilt levél az erdélyi örmény katholikus papsághoz.

Örvendetes mozgalom indult ki Rómából a keleti egyházak érdekében. Mindnyájunk előtt ösmeretes az, hogy Ő Szentsége, a római pápa magas figyelmének mily kiváló tárgyát képezi a keleti egyházak helyzete. A lapok is fenkölt hangon szólnak az ezen egyházak viszonyainak rendezése czéljából a Vatikánban imént tartott tanácskozás eredményéről, mely hivatva lesz a keleti szertartású katholikus egyházak hiveinek keblét is megnyugtatni; közvetve pedig ezen egyházak felvirágzását s fenmaradását biztositni; és a keleti nemegyesült egyházak áttérését, illetőleg a római egyházzal való unioját előmozditani.

Szentséges atyánk-, a római pápának emez egyedül Isten dicsőségének előmozditására s az emberek lelki üdvére irányzott törekvése nem új. A római Szentszék mindig tárt karokkal ölelte magához a keleti egyházak hiveit; laktak legyen azok a világ bármely tájékán és beszéltek legyen bármely nyelven; ha vele hitegységben éltek, édes gyermekeinek tekintette őket; sőt ezek érdekében nem egyszer emelte fel szavát és nem egyszer hirdette ki főpapi parancsát „orbi et urbi:“ „Quum rituum varietas in una eademque fide catholica peculiare Ecclesiae militantis decus consistat, hujus varietatis in sua integritate conservatio rei catholicae interest“ — és ismét: „Volumus ut omnes catholici fiant, non ut omnes latini fiant.“ — Ujak csak a mód és eszközök annak a lánglelkű főpapnak kezében, kinek minden irányban figyelmes jóakaratával karöltve járó nagy tudománya és bölcsesége előtt ország-világ tisztelettel meghajol.

Nincs kétség benne, hogy a keleti egyházak, főkép pedig ezeknek azon szétszórt töredékei (diasporái), melyek saját szertartású főpásztort nélkülözni kénytelenek s ily körülmények között helyenként a latinizáltatástól tartanak, csak újabb bizalommal és örömmel tekintenek Róma felé! — Hogy az erdélyi örmény szertartású kath. egyháznak is, mint keletinek a viszonyok természeténél fogva, az aggodalomra szintén lehettek okai, ki tagadhatná?! S így habár látjuk, hogy erdélyi örmény püspökségünk visszaállitásának nehézségei nem kicsinyelhetők: mi is remény- és örömtelten üdvözöljük ama mozgalmat és nem szününk meg Róma felé irányozni reményeink horgonyát!

Azonban a közös czél elérésére tennünk is kellene már valamit! Mit, mennyit és mily irányban? ez egy előleges összejövetel és együtt-tanácskozás tárgya lehetne.

Inditványozom tehát, hogy lehetőleg, még a nagy bőjti időszak előtt a magyar-örmény központban: Szamosújvártt, hol kartársaink is nagyobb számmal vannak, értekezletre gyülnénk össze a teendők megbeszélése végett.

Egyházunk egész történeti multjában, valamint a pápaság üdvős intenczióiban gyökerező jogainknak a katholiczizmus legszentebb érdekében leendő fentartása és érvényre juttatására ösztönözzen bennünket ama latin axioma: „Vigilantibus favent jura!“

Fáraó Simon.

* * *

A jó pásztor.

— **Csákány Ádeodát** főesperes emlékezetére. -

Élte az erények
Honában tündöklött,
Alkonya ragyogott
Érdemei fölött.

Multja — Szamosújvár'
Erkölcsi fénye volt;
Örmény hiveinek
Szive érte lángolt.

Elköltözött földi
Pályájáról végre;
Nem borul Istene
Oltára képére,

De a nagy ég megnyilt
Biztatón fölötte, —
Isten szine elött
Örvendvén örökre.

Födje el porait
Enyhén a néma hant, —
Zengjen dicséneket
Fölötte égi lant!

Murádin János.

* * *

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XV.

Kis család.

E magyar-örmény nemes családnak, mely Kis Ernőt, az 1848/9. szabadságharcz vértanuját, az aradi Golgothán elvérzett hős honvédtábornokot büszkén nevezi szülöttjének, czímerszerzői Kis Gergely, Lukács és Jakab erzsébetvárosi örmény kereskedők voltak, kiket a hazai kereskedelem előmozditása körül kifejtett bokros érdemeik, nem különben a hét éves háború hadi költségeinek fedezésére a kincstárnak önként felajánlott nagyobb pénzösszegük megjutalmazására Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október hó 7-én kiadott czímerlevelével megnemesitett, nemesi rangra emelvén Kis Gergelylyel együtt ennek nejét Hankovics Annát, Izsák, Miklós fiait és Kata, Mária leányait; Kis Lukácscsal nejét, Hankovics Rebekát. A czímerlevél szövege következő: Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Regnandi suavitatem nihil magis in Principibus, quam continui munificentiae actus commendarent, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Gregorii, Lucae et Jacobi Kis Civium, et Quaestorum Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, eosdem Gregorium, Lucam, et Jacobum Kis, eorumque et quidem Annam Hankovics Gregorii, Aureliam Pap Lu-

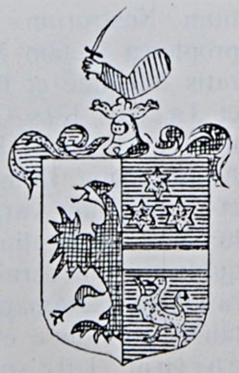

Kis család czimere.

cae, et Rebeccam Hankovics Jacobi consortes, Liberosque Isaacum et Nicolaum Catharinam et Mariam Gregorii, et alterum Lucae iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Haeredesque et Posteros eorumdem utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Gregorium, Lucam et Jacobum Kis, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum palariter bipertitum, priore sui parte argenteum, cui dimidia explicata nigra aquila, rostro et cruribus, seu armis aureis partitioni adhaerere visitur: posteriori vero parte coelestini coloris: argentea fascia discriminatum, superne tres stellas sexangulas aureas situ triangulari ∴ inferne denique Leonem aureum in posteriores pedes erectum, rictu hiante, Lingua sanguinea protensa, cauda ad tergum reflexa repraesentans; Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata seu aperta, coronataque, situ ad dextram obliquo Nobilibus propria, Brachio humano rubra manica induto, et in vola nudata Framea praedito fastigiata. Phalerae seu Lemnisci dextrorsum aureae et caeruleae, sinistrorsum vero argenteae et nigrae a cono galeae in utrumque Scuti Latus venuste defluunt illudque exornant; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eisdem Gregorio, Lucae et Jacobo Kis, praefatisque eorum Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici

Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr. [1])

A magyar-örmény Kis család a neki 1760-ban adományozott czímerlevél alapján tehát a következő czímert használja: a hasitott pajzs jobb ezüst mezejében fekete sasnak kiterjesztett szárnyu jobb fele látszik, míg az ezüst gerendával vágott kék bal mezőnek felső felében három (1, 2), hatágu arany csillag, az alsóban pedig ágaskodó jobbra néző arany oroszlán látható. Sisakdisz: arany leveles koronán nyugvó vörös mezbe öltözött jobb kar markában kivont kardot villogtat. Foszladékok: jobbról kék arany, balról fekete ezüst. [2])

A Kis család, mely Kis Ernőben, a halhatatlan vértanúban, férfiágon kihalt, Erdélyből nem sokára Torontál vármegyébe is átszármazott s ott 1782-ben királyi adománylevél útján szerzé Elemér és Ittebe uradalmait.

* * *

Korbuly család (lompérdi).

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Korbuly Bogdán kolozsvári nemzeti színházi választmányi tag s utóbb intendans volt, kinek nem különben hitestársától, Bogdánfi Margittól született Géza fiának, Ida nevű leányának és valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékának, részint első sorban a fentebb emlitett kolozsvári nemzeti színház érdekében, részint általában a magyar nyelv és színművészet fejlesztése körül kifejtett érdemeinek és áldozatkészségének megjutalmazására I. Ferencz József király Bécsben 1879. márczius hó 31-én kelt czímerlevelével a lomperdi előnév használatának engedélyezése mellett magyar nemességet adományozott. A czímerlevél szövege a következő:

Mi első Ferencz József stb. Emlékezetül adjuk, ezennel tudatván mindenekkel, kiket illet, hogy Mi személyünk körüli magyar Ministerünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe vevén hivünk Korbuly Bogdán kolozsvári nemzeti színház választmányi tag Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk iránti tántorithatlan hűségét és azon érdemeit, melyeket Ő Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk érdekében nemkülönben Magyarhon és társországai közjavára az idő különbözősége és alkalom szerint hazafias tevékenysége és áldozatkészsége, — továbbá a magyar nyelv és színművészet, de különösen a kolozsvári magyar nemzeti színház körül, a nyári színház épittetése, a mutatkozó hiányoknak sajátjából eszközlött pótlása, a ruha-, valamint a szer- és könyvtárnak új költséges szerekkel való gazdagitása, a művészi erők csoportositása és az előadások technikai diszének fejlesztése által magának szerzett, nevezett Korbuly Bogdánt és általa hites neje született Bogdánfi Margittól származott Géza nevű fiát és Ida nevű leányát s Isten áldásából netán ezután születendő mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát, mind az imént emlitett kiváló érdemekért, mind pedig királyi kegyelmünk és kegyelmességünknél fogva, melylyel dicső emlékezetű Elődeink a boldogult magyar királyok példájára mind azt, ki Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk és Magyarországunk szent koronája iránt szép, jó és nemes tettek által magának érdemeket szerezni és az erény ösvényét követni törekszik, jutalmazni és hathatos buzdításul a jutalom kitünő és maradandó jelével és emlékével földisziteni szoktuk, királyi hatalmunkból és különös kegyelmünk és kegyelmességünkből Magyarországunk s társországai valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesei közé és sorába már 1878 évi pünkösd hó 1-én kelt legfelsőbb határozványunkkal felveendőnek tartottuk, királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául neki még a lompérdi előnév használhatását megengedvén, ugy hogy ezentúl jövendő örök időkig fennevezett Korbuly Bogdán s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadéka és maradéka a lompérdi előnév használata mellett mindazon jogokkal élhessen és birhasson, melyekkel emlitett Magyarországunk és társországainak valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesei eddigelé törvény, vagy hajdani szokás szerint bármikép éltek és birtak, vagy élnek és birnak. Mely iránta tanusított legfelsőbb királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául s a valóságos, igaz, kétségtelen nemesség örök időkig fenmaradandó jeléül neki és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékának és maradékának következő czímert vagy nemesi díszjelt adtunk és engedtünk: Egy álló arany vitéz-vért, jobbra kék félszög vonal által keresztül húzva, melyen két arany gabona-kéve fekszik, a vonal feletti mezőben, a vért balszögletében természetes szinű álarcz alálebegő kék szalagokkal, az alsó mezőben pedig egyenesen felállitott horgony látható. A vért felső főszélén koronázott nyilt lovagsisak nyugszik, jobbra, balra kék arany sisak takarókkal, a sisak koronájából két aranyhegyű kékszinű bivaly szarv között egyenesen felállitott fekete horgony emelkedik, — a két szarv felső nyilásának mindegyikében három arany búza-kalász van tűzve.

---

[1]) Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

[2]) E czimert közli Nagy Iván is i. m. VI. köt. 250. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 311. l.

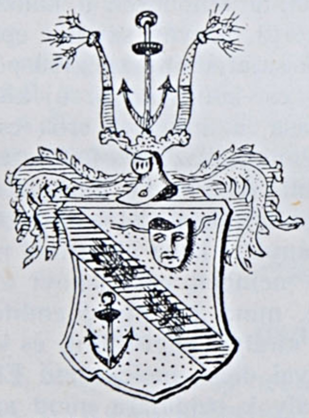

Korbuly család czímere.

Kegyelmesen elhatározván és megengedvén továbbá, miszerint ezen czímert vagy nemesi díszjelt jövendő örökidőkig többször nevezett és ezentul már nemes lompérdi Korbuly Bogdán mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékai- és maradékaival együtt Magyarországunk s társországai valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen többi nemeseiként mindazon joggal, melylyel ugyanazok törvény vagy hajdani szokás szerint éltek és birtak vagy élnek és birnak, viselhesse és használhassa ezen valóságos, igaz és kétségtelen nemesi czímmel, hogy Őt és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát minden rendü, állapotu, hivatalu, méltóságu és tekintetü egyének felruházottnak s díszesitettnek tartsák és ismerjék nemcsak akarjuk, de kegyelmesen parancsoljuk. Minek emlékeül és örök jeléül többször emlitett lompérdi Korbuly Bogdánnak s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékának és maradékának apostoli magyar királyi függő pecsétünkkel megerősített jelen czímeres nemesi kiváltság-levelünket tartottuk kegyelmesen kiadandónak és engedendőnek. Kelt a Mi őszintén kedvelt Hivünk nagyságos Báró Wenkheim Béla valóságos belső titkos tanácsosunk Szent-István magyar királyi jeles rendünk nagykeresztes vitéze, Lipótrendünk és az olasz királyi Szent-Móritz és Lázár rend nagykeresztese, a török császári 1-ső osztályu Medjidie rend birtokosa és Személyünk körüli magyar ministerünk kezei által Bécsben Ausztriában böjtmás hava harminczegyedik napján, az Ur ezernyolczszáz hetvenkilenczedik, Uralkodásunk harminczegyedik évében.

Ferencz József s. k. Tisza Kálmán s. k.[1]

A lompérdi Korbuly magyar-örmény nemes-család czímere tehát a következő: a két arany gabona kéve által díszitett, kék jobb harántgerenda által két részre osztott arany czímerpajzs felső részében természetes szinű, alálebegő kék szalagokkal ellátott álarcz, alsó részében pedig egyenesen felállitott fekete horgony látható. Sisakdisz: két aranyhegyű kékszinű és három arany buzakalászszal díszitett bivalyszarv között arany leveles koronán egyenesen álló fekete horgony. Foszladékok: jobbról és balról egyaránt kék-arany.[2]

---

[1] A czimerszerző birtokában levő eredetiből.

[2] E czimer Nagy Iván és Siebmacher I. előtt egyaránt ismeretlen.

Kisebb közlemények.

Czetz tábornok regénye. A Turszky-ezrednek egy hadnagya (mint egy budapesti lapban olvastuk) 1848-ban megkérte Pesten egy előkelő úri leány kezét. A kérők többen voltak, a választás késett, az idő pedig 48-ban gyorsan haladt. A Turszky-ezredbeli hadnagy átlépett a honvédekhez s az erdélyi csatatéreken mint Bem vitéz táborkari főnöke, a muszkaverő Czetz tábornok irta be nevét a magyar történelembe. Hadnagykori ideálja eközben férjhez ment. A nagy katasztrofa után Czetz tábornok Amerikába menekült, s most Buenos-Ayresben él szintén tábornoki rangban, mint a katonai akadémia igazgatója. Ideáljának férje azóta meghalt. Négy évtized után a hirlapokból értesültek egymás hollétéről s levelezésbe léptek. Az ezredéves kiállitás alkalmából Czetz János tábornok haza készült jönni, de most levél érkezett tőle H. Gézánéhoz, melyben azt irja, hogy a Délamerikából való hazajövetelre, a hosszú tengeri útra, aligha fog vállalkozhatni, s így nem fogja viszontláthatni sem hazáját, sem 47. év előtti ideálját!

A magyarok ősi hazája. Zichy Jenő grófon kivűl még egy magyar aristokrata készül most a magyarok őshazájának kutatására. Ez a kutató Vay Miklós báró, a ki ján. 19-én indult a Kaukazusba egyedül minden kisérő nélkül. Onnan belső Ázsián keresztül az ázsiai angol birtokok felé veszi útját, mindenütt azt kutatva, nem akad-e valahol a magyarok vándorlására emlékeztető nyomokra. Vay báró kutatásainál számit az angol királyi ház egy tagjának, az örmény trónra jelölt Teck herczegnek támogatására, a ki maga is magyar vérből származott s a ki a bárónak régi ismerőse.

A czári korona gyémántjai. Oroszország nagy birodalmi jelvényei a következő óriási értékű darabokból állanak u. m.: a koronából, mely a bizánczi korona mintájára készült, s melyet a műértők egy millió és százezer rubelre becsülnek; ez a korona két részből áll, melyek egyike a nyugat-római, másika a kelet-római (bizánczi. görög) császári birodalmat jelképezi; ezek között nyergen emelkedik a körtealakú rubintra megerősitett s öt nagy gyémántból álló kereszt. — Ezt a pompás koronát II. Katalin czárnő készittette nyomban trónralépése után egy genfi ötvösnél. Az emlitett nagy rubintokon kivül a korona csupa gyémántokból és ötvennégy hibátlan, nagy, keleti drágagyöngyből áll. — A birodalmi jelvények közé tartozik még a jogar, (kormánypálcza), melyet a mult században Pál czár csináltatott a koronázására. Értékes gyémántokkal díszes; melyek közül a leghiresebb a »Lázárev« és »Orlov« néven ismeretes, melyről annyi monda terjedt el. Az angol korona híres »Kohinur«-jával együtt a delhi-i nagy mogul trónja előtt álló arany oroszlán két szemét alkotta, aztán mint valami értéktelen üveg vagy topázdarab kézről-kézre járt, —

mig végre megvásárolta egy Lázárev nevű örmény kereskedő, ki életének koczkáztatásával Szentpétervárra vitte és II. Katalin czárnőnek felajánlotta. A czárnő drágálta az akkor még nyers állapotban volt, köszörületlen gyémántot, Lázárev tehát azt Hollandia fővárosába: Amsterdamba, a gyémántkereskedés központjába vitte. Itt Orlov Alexej gróf vásárolta meg azt négyszázötvenezer rubelért, megköszörültette és a czárnő részére felajánlotta, — egyúttal pedig Lázárev számára nemesi oklevelet és kétezer rubel évi járadékot eszközölt ki! Az »Orlov« néven ismeretes gyémánt súlya: százkilenczvenkilencz karátnál valamivel több, tehát több mint nyolcz karáttal nagyobb súlyú, mint a »Kohinur« néven ismeretes angol korona-gyémánt; holott csiszolás közben is több mint kilencz karátot vesztett súlyából. Az »Orlov«-gyémánton gyönyörűen zománczozott kettős sas áll, fényét csodálatraméltónak mondják, s harmincz évvel ezelött körülbelől két millio és négyszázezer rubelre becsülték. — Úgy a császári jogart, mint a birodalmi arany-almát is Pál czár koronázására készitették; az utóbbit három sor gyémántból álló öv veszi körül, — a felső övben óriási zafir-kő van, melyen gyémántokból összealkotott kereszt áll. — A czarevna koronája sokkal kisebb ugyan, de epp oly alakú, mint a czáré. Bécsben készült és csupa gyémántból áll. A pétervári téli palotában őrzött koronagyémántok összes erteke körülbelől tizenkét millió rubelre becsültetik.

Irodalom és művészet.

Idegen utazók. Nem régen két munka jelent meg az örményekről és Örményországról; e munkákról egy örmény lap a következőket irja: »Az egyik mű, melynek czime: ‚Du Caucase au Golfe Persique‘ elég terjedelmes; irói Müller Simon és Iverna I. művökben a keleti kath. missziókról is szólnak. A második munkát ‚Arménie, Kurdistan et Mésopotamie‘ czím alatt a franczia Sole irta. Ezek az utazók sem a néppel, sem egyetlen egyházi személylyel érintkezésbe nem jöttek; innen a részrehajlóság, mivel e művekben találkozunk, midőn az örmény egyházról és az örmény nép sajátságairól irott fejezeteiket olvassuk.«

A magyar Chorenei. A magyar történelmi társulat kitünöen szerkesztett közlönye: a »Századok« 1895. ján. 15-én megjelent első füzetében (89. lapon) ezeket irja: Szongott Kristóf »Nagy-Örményország története« czimmel a harmadik könyv forditását teszi közzé Chorenei Mózes után (a Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnasium XVII. értesitőjében). Az itt közölt részben szent Tiridát halálától az Arsacida nemzetségnek a tróntól és szent Gergely utódainak a papságtól való megfosztásaig történt események vannak elmondva. Szongott forditása jól simul az eredetinek régies nyelvéhez és előadásához. S az érdeklődök haszonnal olvashatják az egész történetet, mely bő adat-magyarázattal szolgál az olvasónak.«

A régészet köréből. A Szamosújvár mellett létezett római állótáborból az Archaeologiai Értesitő tavalyi 3. füzetében közölt felirat-töredék Domaszewski szerint következőleg értelmezendő: Az, egy castrumbeli épitkezési feliratnak a szokásos vége. A kezdetén állhattak a császár neve és czímei, kinek uralkodása alatt valamely épitkezés a castrumban történt, azután következett a csapat (ala II. Pannoniorum), mely azt véghez vitte, a neve, utóljára PI-R V.... annak parancsnoka, kinek neve V-vel kezdődött, felügyelete alatt P (raefectum alae ejusdem). A töredék lelhelye másodlagos lévén, kiegészitésének a nevezett professzor úr által ajánlott kutatása nem vezetne czélhoz. — A fenn nevezett valamint a többi, a Nagy-Szamos, Sajó- és felső Maros völgyeiben feküdt római táborok neveire, melyekre eddig homály borult, úgylátszik, dereng a világosság, mióta Kiepert Henrik a megjelenő félben levő formae orbis antiqui XVII. tábláját kisérő szöveg 39. sz. jegyzetében — egyetértőleg a már korábban Goos Károly által nyilvánitott véleménynyel — a ravennai geografus »Congri«-vel, mely Szamosújvárra esnék, kezdődő névsorát egy északkeleti Dácián át huzódó útvonalra vonatkoztatni hajlandónak nyilatkoztatta ki magát. — A Szalai-Barótiféle »A magyar nemzet története« I. 27. o. feltüntetett kentaur-kép bronzból készült, tehát semmiesetre nem nagy archetypusa, melynek leirása az Arch. Értesitő (az akadémiai könyvkiadó-hivatalnál is teljesen elfogyott) VI. (1886. évi) k. Ujf. 91. o. közöltetett, a békés-gyulai muzeumban őriztetik.

Szamosújvárt, 1895. ján.

Ornstein őrnagy.

Közgazdasági élet.

A trapezunti piacz. Az osztrák-magyar monarchia trapezunti konzulatusától kormányunkhoz beérkezett hivatalos jelentés szerint az ottani nagykereskedők utóbbi időben hajlandóknak mutatkoztak a mi kiviteli czégeinkkel közvetlen kereskedelmi összeköttetésbe lépni, s e kedvező hangulat felhasználása annál ajánlatosabb, mivel az európai piaczoknak Angorával (s folytatólag Diarbekirrel és Bagdaddal) közelebbről létesitendő vasúti összeköttetése következtében az egész anatoliai kereskedelem előreláthatólag nagy mértékben fel fog lendülni. Ennek előjele gyanánt a svájczi kereskedelmi utazók Angorában már ma is élénk tevékenységet fejtenek ki. Czukorkivitelünk helyzete a francziaországi verseny következtében nem a legkedvezőbb. Hazai termékeink azonban nem csak az itteni, hanem a perzsiai piaczot is meghódithatnák, ha gyárosaink különös figyelmet forditanának arra: hogy a keletre irányitott árúk erősen csomagoltassanak, — hogy kivitelképes gyáraink külön ügynököt bizzanak meg képviseletükkel, — hogy a piacz megnyerésére kivált kezdetben a lehető legolcsóbb árak számittassanak, (Trapezuntban hajón átvéve), mivel már kilográmonként egy vagy fél krajczárnyi különbség is szerepet játszik, — s végre nagyobb gondot kellene forditani arra is, hogy hazai gyártmányunk a franczia gyártmányhoz hasonló alakban kerüljön a keleti piaczokra, s hogy a Kisázsiába szállitott czúkor süvegek súlya két kilogramm, a Perzsiába küldötteké pedig három kilogramm legyen. — Bőr-árúkat eddigelé csakis Francziaországból vittek ki; mivel a mi hazai gyáraink ajánlatokat nem tettek. Czélszerű volna, hogy gyárosaink czipőnek való bőrmintákkal, lehetőleg olcsó árak mellett tegyenek kisérletet. — A mi stearin-gyertyáink csak úgy állhatnák ki sikerrel a versenyt, ha igen jutányos árban számittatnának fel. Továbbá keresletre számithatnának még: a puha vas rudakban vagy kötegekben, a durva vasárúk, az olcsó ágyszerkezetek, kályhák, az olcsó olajfestékek szelenczékben, a fénymáz, a vegyi szerek. Mindezen czikkekre nézve minták, s illetve rajzokkal ellátott árjegyzékek beküldése kivánatos.

Mi újság az örmény világban?

Az örmény nemzet felszabadulása Törökországban, a legutóbb kiállott kegyetlenkedések következtében, úgy látszik, egy lépéssel, előbbre halad. Londoni tudósítások szerint úgyanis Roseberry lord hajlandó lenne elfogadni az angol fővárosban tartozkodó örmények küldöttségét. A »Daily News« egyik távirata szerint pedig a britt nagykövet erélyes föllépése azt a hiedelmet keltette Konstantinápolyban, miszerint az örmények érdekében most már nagyobb mérvű akczió van készülőben, Anglia részéről! — A »Standard« bécsi levelezője jelenti, hogy Ausztria-Magyarország, Németország és Olaszország, — mint a középeurópai harmas-szövetség tagjai — elhatározták, hogy Angliának és Oroszországnak szabad kezet engednek Armeniában. — A várnai (bulgáriai) örmények kérvényt intéztek a czárhoz, a törökországi fajrokonok ügyében leendő interventió érdekében. — Anliában maguk az angolok tartanak meetingeket (népgyüléseket), s arra hivják fel a kormányt, hogy Örményországot katonailag okkupálja. — A szultán egy az összes európai hatalmak kiküldöttjéiből alakitandó vizsgálóbizottságot ohajt a szászuni (kisázsiai) vérengzés ügyében. A legújabb táviratok ezeket mondják: (Washington, decz 18). A képviselőházban Hammer határozati javaslatot terjesztett elő, mely utalással az Örményországban elkövetett kegyetlenkedésekre, Cleveland elnököt és Gresham államtitkárt felhatalmazza, hogy hassanak oda, hogy a berlini szerződést aláirt hatalmasságokat ez ügy megfontolása czéljából egybehivják. — (London decz. 18): Az örmény vérengzések ügyében egybehívott tiltakozó meetinget tegnap estve tartották meg rendkivüli érdeklődés mellett. Nagy tetszést keltett Glastonenak egy levele, a melyet a gyűlésen fölolvastak, s a melyben azt mondja, hogy az örmény vérengzések az egész mivelt világ figyelmét ébresztették fel, s ha a hirek, melyek elterjedve vannak, igazak, aggodalommal kell kérdeznie, hogy meddig tarthat még ez a tarthatatlan állapot. Angliát a cziprusi egyezmény értelmében ez ügy különösen érdekli. Ő nem akar előbb itéletet mondani, mig a török kormány által ez ügyben megindított vizsgálat befejezve nincsen; de reményli, hogy a török kormány saját becsülete és tekintélye érdekében mindent el fog követni, hogy az igazi tényállás kiderittessék. Stevenson, a meeting elnöke, ama nézetének ad kifejezést, hogy a vizsgálatnak előreláthatólag nem lesz meg a kivánt eredménye s igy nem lesz megnyugtató; ö tehát már a vizsgálat befejezése előtt határozottan állást foglal az örmények érdekében. — Ezek után szó szerint adjuk azon rövid, de igen fontos távirati tudósitást, melyet a »Magyarország« egyik legújabb számában olvasunk, s a mely igy hangzik: Odessa decz. 22. *Teck herczeg lesz a tervezett autonom örmény állam uralkodója.*

Uj patriarkha. Izmirlián (Szmirnai) Máte választatott Ásêkián helyébe konstantinápolyi patriarkhának.

Külföldi lapok az armeniai eseményekről:

Az angol kormány iratot intézett mindazon hatalmakhoz, melyek a berlini szerződést aláirták és figyelmöket felhivta arra, hogy a porta mulasztást követve a 61. czikkelyt még nem hajtotta végre.

Oroszország várakozó helyzetben marad addig, míg a bizottság Örményországban vizsgálatát befejezi, azután Angliával egyértelműleg fog eljárni.

A parisi »Autorite« czimű lap mondja, hogy XIII. Leo pápa meghagyta Azárián örmény kath. patriarkhának, hogy az örményországi vérengzésekről részletes tudósitást küldjön neki.

Az ámerikai lapok is sürün foglalkoznak Örményországgal, az örményekkel és az örmény vérengzéssel. Igy a »Saturday Globe« képes lap nov. 24-iki száma előbb szól a szászuni iszonyú vérengzésről, azután közli az Ararat, a katholikosz, a szászuni nők és férfiak képeit; az első lapon levő kép pedig azt mutatja, hogy milyen szenvedéseket mért a török keze az örményországi keresztényekre.

A »The Boston Herald« nov. 27. száma azon népes meetingről szól, melyben az armenophil ámerikaiak (Boston) tiltakoztak a szultán kormányának barbár eljárása ellen és mivel mi jót sem várnak működésétől azon vizsgáló bizottságnak, melyet ez küldött a helyszínére, kéri a gyűlés Angolországot, hogy küldje oda részrehajlatlan ügynökeit és hasson oda, hogy a berlini szerződés 61 czikkelyében foglalt reformok minél hamarább hajtassanak végre.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Dr. Korbuly Imre.

Midőn a hetvenes évek első felében dr. Korbuly Imre a magyar közjogról irt művét közrebocsátotta, — rendszeres, a magyar államjog egész anyagára kiterjedő újabb munka Cziráky, Virozsil és Récsi müvein kivül nem létezett, s az örmény születésű Korbuly Imre egyszerre közjogi irodalmunk legjelesebb szerzői sorába emelkedett, maig is egyetemi használatban levő könyvével; melyben ő a korábbi rendszeres művek-, egyes államjogi kérdésekről jogtudósaink legjelesebbjei által irt monografiák, értekezések és vitairatok fejtegetéseire is tekintettel volt; s azokat könyvészetileg rendszeresen egybefoglalta.

Sőt azóta is, hogy Korbuly műve megjelent, alig egy pár ily rendszeres munka látott még napvilágot e kiválólag hazai szakában a jogtudománynak s a Korbuly után következett Boncz-, Kiss- és Nagy-, Horváthés Mariassy-féle közjogon kivül újabbi rendszeres tárgyalását a magyar államjog egész anyagának maig sem birjuk.

Cziráky latinul irt magyar közjogának megjelenése óta tehát mindössze a fentebb elősorolt munkák foglalják magukban többé-kevésbbé a magyar államjog egész rendszerét, s e művek szerzői sorában is (közelismerés szerint) méltó helyet foglal el a jeles magyar-örmény jogtudós: Korbuly.

A hazai közjogi és közigazgatási irodalom egyik legkiválóbb, úttörő művelőjének és a nagyhirű kolozsvári volt egyetemi rendes tanárnak, Korbuly Imre dr.-nak arczképét és életrajzi adatait mutatjuk be olvasóinknak.

A feledhetetlen emlékű tanár nagybátyjának, nagyreményű fiának és egyik jó ismerősének baráti kezeiből vett arczképhez és adatokhoz csatolva saját jegyzeteimet, a tisztelt Szerkesztő úr engedelmével, mint legelső teszem közzé az alábbi hiteles életrajzi vázlatot azon tudatban, hogy annak fakulásra váró sorai világot fognak vetni az elhunyt lángelme fényességére.

Korbuly Imre 1844. nov. 9-én született Nagy Dersidán (Szilágyvármegyében). Atyja, vitézségi éremrenddel kitüntetett részese volt az 1848-as nagy időknek. Fiát kezdettől gondos nevelésben kivánta részesíteni, azonban e szándéka 1853-ban beállott munkaképtelensége folytán meghiúsúlt s így a jelzett időtől a szorgalmas fiú neveltetését atyai nagybátyja Korbuly Lázár vette kezébe, ki fogadott fiát előbb Debreczenben a kegyesrendieknél, majd Nagyváradon, majd ismét Debreczenben tanittatta, hol is 1861. jún. 30-án az ev. ref. főcollegiumban dicséretes érettségi vizsgálatot tett, mi azonban természetesnek is látszott; mert Korbuly már mint negyedik gymnasiális osztályú tanuló meglepte tanárait egy hírneves dolgozattal, mint felsőbb osztályú tanuló pedig Teleki és Széchenyi halálára irt politikai költeményeivel vonta magára a figyelmet. Érettségi vizsgálata után pappá akart lenni s mint nagyváradi papnövendéket Nogáll kanonok ajánlatára a budapesti hittudományi karhoz küldötték. Betegeskedése miatt a papnöveldei pályát abbanhagyta s a budapesti egyetemen a jogi tanszakra iratkozott be, hol is mint harmad éves joghallgató 1863-ban történelmi fejtegetésekben bővelkedő közjogi pályakérdést nyert meg, melynek megirásához Pauler Tivadar saját nagybecsű könyvtárát bocsátotta rendelkezésére. Befejezvén jogi tanulmányait 1868. szept. 29-én a győri akadémiához tanársegéddé és könyvtárnokká nevezték ki, 1869. júl. 14-én ugyanoda helyettes rendkivüli tanárnak, 1869. nov. 19-én a tudori oklevél kiérdemlése után pedig ezen minőségben a pozsonyi jogakadémiához helyezték át. 1870. márc. 10-én ugyanitt nyilvános rendkivüli, 1871-ben pedig rendes tanár lett. 1871-ben okt. 5-én a létesült kolozsvári kir. tudomány-egyetem rendes tanárává neveztetett ki s mint ilyen az emlitett év okt. 19-én tette le a hivatalos esküt. Ezen időtől kezdve 1876. évi márczius 5-én bekövetkezett haláláig a kolozsvári egyetemen tanitotta a magyar közjogot és magyar közigazgatási jogot.

Hogy mily fényes sikerrel működött Korbuly a tanári pályán, azt legszebben igazolhatják nemcsak az országban szétszórva élő kiváló jogásztanitványai, hanem irodalmi művei is, melyekből igazán maradandó emléket biztositott nevének. „Közjog“-át 1871-ben tette közzé oly kelendőséggel, hogy a következő évben új kiadást kellett abból sajtó alá rendeznie. E kiadást újabb meg újabb átdolgozás követte annyira, hogy még ma is, majdnem 20 évvel a szerző halála után, a Korbuly név ott ragyog a magyar közjogi tankönyvek homlokán és emlittetik e név nem egyszer a magyar parlamentben is a közjogi fejtegetéseknél. Nem kevésbbé nevezetes Korbulynak 1868-ban megjelent és akadémiailag koszorúzott következő pályamunkája: „A báni méltóság tekintettel horvát-, dalmát- és tótországi, nem különben a szörényi, bosnyákországi, a macsói, sói, ozorai, bronchi, kruchói, bolgárországi, nándorfehérvári, zreberniki, jajczai, szabácsi és szerémi bánságok történelmi és közjogi viszonyaira.“ E művét szerző hálás kegyelettel az őt felnevelő nagybátyjának ajánlotta. E két munkáján kivül pár jogi értekezés és több vers jelent még meg tollából, mely utobbiak a szépirodalmi lapok hasábjain láttak annak idején napvilágot.

A tanszéken szigorú, de igazságos, a közéletben leereszkedő, de bizalmat keltő, az irodalmi téren pedig kimagasló tanár 1876. márczius 5-én hunyt el élte 35-, tanárságának 8-, házasságának 7-ik évében, mélyen elszomorítva az egyetemet, — mely arczképét olajba festetten őrzi, — a már időközben elhalt özvegyet és a már felnevelkedő árva gyermekeket. Korbulyról az 1861-ben érettségi vizsgálatot tett tanulótársak 1881-ben, a husz éves találkozás emlékére kiadott Emlékkönyvben azt irták, hogy „jelen emlékkönyvünk körét túlhaladná elhunyt jelesünk társadalmi állásáról és irodalmi működéséről kimeritőleg megemlékezni; ez úgy is közönségesen tudva van. Ennélfogva kötelességünknek tartjuk csak annak megemlékezésére szoritkozni, hogy halálával legjelesebb társunkat vesztettük el.“

E sorokat több mint 10 év után mi is ismételjük, azon hozzáadással, hogy jó emlékét mindig tiszteletben fogjuk tartani s azon leszünk, hogy kimagasló alakját a törekvők elébe követendő példányképűl állitsuk!

Dr. Gopcsa László.

Emléksorok.

(K. Z.-hez).

— Pátkánián Ráfáel. —

Ne képzeljétek ám, hogy én talán
Sohajtozom a dicsöség után;
Vagy tapsra vágyom, mit nyujt a tömeg,
Ez sértené csak büszkeségemet

Igen, hisz lantom bűvös ereje
Érző szivekből könyt csepegtete,
Mig másokat vigságra indita,
Ábrándot, álmot el-el oszlata.

Miért? oh azt egy mély titok ſedi;
Hát mért nyilik a rózsa szirma ki?
Forrás, mely támad ott a hegytetőn,
Mért fut zajongva át a zöld mezőn?

Zephir, a mely lenget ſalevelet,
Mért hogy suttogva int üdvözletet?
A csalogány mért zengi bájdalát,
Bokor tövénél húzva meg magát?!..

Simay Gergely.

Örményországon keresztül.

— A travers l' Armenie russe, Paris, 1893. —

III.

Erivánból látogatást tettek utasaink Örményország egykoron híres városaiban, Erovántásádban s Erovántágérdben, az Araxes és az Arpazsai egyesülésénél; megpillanthatták a távolból az ősrégi Ármávir várának romjait, aztán ama fensikoknak vették utjokat, melyek a Gok-tsai tava fölött uralkodnak.

A vulcanicus karmi-i völgyön át eljutottak a híres keghárti kolostorhoz, melynek egy meredélyes sziklán való megpillantásakor méltán törtek ki csodálkozó felkiáltásban utasaink. Keghárt, melynek alapitását Világositó szent Gergelynek tulajdonitja a hagyomány, manapság is püspöki székhely. Legérdekesebb részét a sziklába vágott helyiségek képezik, a melyek élénken emlékeztetnek az indiai földalatti templomokra. Örményország minden vidékéről ide sereglenek a zarándokok, keresztények és muzulmanok egyaránt s könyörgésekből, énekből és tánczból álló ünnepségeik felejthetlen benyomásokat hagytak vissza Chantre és neje lelkében.

Kéghárt elhagyása után több mint háromezer méternyi magasságig szakadatlanúl emelkedik az út. Kurd tanyák egész sorozata szegélyezi, a melyek igen alkalmas tárgyakat szolgáltattak Chantre-nek anthropologiai tanulmányai folytatására. Allah-Safragának, a nagy kurd főnöknek sátorából annak tőszomszédságában egy szegény pásztor nedves lakóhelyét keresték fel; majd sok viszontagság után megpillantották elvégre a Gok-tsai kék vizeit.

A perzsák „édes tó“-nak, az örmények a „kéghárti tenger“-nek, a törökök „kék tenger“-nek nevezik a Gok-tsait s szép azurkékben játszó hullámai meg is érdemlik ezt az utóbbi elnevezést. Alig lehet meglepőbb látványt képzelni ennél az 1370 kilometert elboritó viztömegnél, a melyet mintegy kétezer méternyi magasságban medenczeszerű porphyrközet fog körül. Partjain itt-ott vulcanicus kúpok emelik fejeiket a magasba. Több folyó és patak ontja vizeit a Gok-tsaiba; belőle azonban csak egy indul tovább, a Zanga, hogy megöntözvén az eriván-i sikot, csatlakozzék az Araxeshez. A tó partjain romba dölt kolostorokon akad meg az utazó tekintete, északnyugati végpontján pedig, a híres Seváng szigeten, a Máriám herczegnő által alapitott templom mellett kilencz század óta nevezetes zárda áll, melyben egy érsek és több szerzetes örökös némaságban anachoreta életet él. A nép azt tartja, hogy ezek a szerzetesek nagy bűnökért vezeklenek ebben a mélabús magányban, elválasztva a sziget által minden földi dologtól, a hol csak a porphyr hegyekről alászálló viharok nyujtanak monoton életüknek némi változatosságot....

Novo-Bayazidban bucsút vett a karavántól Chantre és neje. Kocsin szállottak le az Akstapha-tsai csodálatos völgyének mentén Dilijan felé, hogy elérjék a Tiflisnek robogó vasútat.

Egy heti pihenő után meglátogatták nyugati Georgiában Akhaltzikhot, melynek örményekből és zsidokból álló lakossága igen érdekes és vonzó tárgyat szolgáltatott a további tanulmányaikhoz. Még befejezetlen úton tértek vissza, mely a Zekar hegy ormán, 2660 meter magasságban vonul át, a honnan megragadó panorama nyilik a környező bérczekre. Rionból vaspálya vezet Batumig, a hol az európai élet comfortja váltotta fel Chantre és neje öt hónapi utazási fáradalmait.

Utazásuk folyamán kiváló figyelmökre méltatták a lakósságnak női részét is. Chantrenének alkalma nyilt több száz örmény, tatár és kurd hölgyet, köztük előkelő családok tagjait is közelebbről megfigyelni s rajtuk anthropometricus méréseket tenni. Sőt hosszas rábeszélés után azt is megengedték a „frank“ asszonynak, hogy lefényképezze őket. Közléseink záradékaul álljon itt, a mit az örmény nőkről jegyzett fel könyvében:

Jobbára magas termetűek szabályos szép vonásokkal s nagy finomsággal mosolyukban s ajkaik kifejezésében. Magas fokát a fogékonyságnak tanusitják a nevelés jótékonyságai iránt; előbbkelő családok nagy költséggel neveltetik fiatal leányaikat; vannak köztük olyanok is, a kik Európába jönnek, s Oroszországban egyetemi tanulmányokat végeznek. Nem csoda, ha erkölcseik és szokásaik is mind európaiasabbakká lesznek. Meglátszik ez öltözködésükön is; egyes központi városokban már csak a fejtakarót tartották meg a régi viseletből. Egyik jellemző vonása a régi örmény szokásoknak, hogy a szájat szalaggal takarják el jeleül a csöndnek és alázatosságnak, a melyet házaikban meg kell őrizniök a fiatal asszonyoknak. Egyes örmény asszonyok készebbek lennének inkább meghalni, semhogy levegyék a takarót fejökről vagy állukról. Ez a szokás több izben már az állnak eltorzulását, atrophiáját is maga után vonta.

Dr. Molnár Antal.

◆

Üzenet egy örmény lánynak.

Tudom én azt bár nem mondod,
Mi az a te nagy bánatod,
Rózsaarczod mért halovány,
Mért van bú szemed sugarán,
Tudom én azt barna leány.

Ne mond nekem mégis tudom,
Hogy a szived beteg nagyon,
Nem érdemli meg a hűtlen,
Hogy sirasd egy hosszu élten,
Töröld le a könnyüd szépen.

Hogy ne szánjon senki végre,
Ha a szived szakad érte,
Tanulj szépen lemondani,
Megtört szivvel mosolygani,
Lemondani . . . felejteni . . .

Sallak Róza.

Ókori örmeny nemzeti énekek *)

A „Hántesz Ámszoreá“ bécsi örmény lap hasábjain gyakran találkozunk a tudós Vetter, német armenista német nyelven megjelent örmény irodalmi dolgozatainak örmény forditásaival.

Mult év elején jelent meg egy német folyóiratban a sokoldalú ismerettel biró armenistának egy újabb műve, vagy helyesebben értekezése az ókori örmény nemzeti énekekről, mely nemsokára a bécsi mechitháristák emlitett folyóiratában is megjelent örmény forditásban.

Őseink énekeiről és regéiről, mint maga Vetter is mondja, már előbb sokan irtak; s többek között különösen Mêgêrdics Eminnek 1840-ben kiadott „Örményország ókori mondái“ czimű munkáját emliti, mely műről 1852-ben a „Journal Asiatique“ lapban Dulaurier franczia armenista hosszabb tanulmányt**) irt; e tanulmány után ismerte meg Vetter, Emin munkáját. Fölemliti még Vetter továbbá a velenczei mechitháristák szerkesztése alatt álló „Pázmáveb“ (Polyhistor) szintén az ókori örmény népénekekről szóló közleményeit (1850. decz. és 1851. jan.), úgy szintén Cáthêrgián József bécsi és Zárbhánáleán Kárekin velenczei mechitharista atyák becses örmény irodalomtörténeti munkáit, melyek hasonlóképen bő adatokat nyújtanak az ókori örmény népdalokról. Nem kerülte ki Vetter figyelmét Langlois franczia armenista „Örményország ó- és újkori történetiróinak gyüjteménye“ ***) czím alatt irt munkája sem, melynek előszava szintén bőven értekezik e tárgyról. Vetter armenista ismerte az újabb kiadások közül Emin-nek „Chorenei Mózes és az örmények ókori regéi“ orosz nyelven irt művét is, melyet később Chálátheáncz Krikor örmény forditásban is kiadott

---

*) Die nationalen Gesänge der alten Armenier, Theologische Quartalschrift, Tübingen.

**) Études sur les chants historiques et les traditions populaires de l'ancienne Armenie, d' après une dissertations de M. I. B. Emin. Journal Asiatique, 1—54 lap.

***) Collection des historiens anciens et modernes de l' Arménie, Paris, 1867—1869.

Tifliszben 1886-ban. Főleg e műnek tulajdonitja Vetter minden érdemét.

Minthogy az örmény népdalokat csaknem kizárólag Chorenei Mózes „Nagy-Örményország története“*) tartotta fenn számunkra, szükségesnek tartja Vetter részletesen szólni Choreneiről és művéről, mit azonban mi e helyen annál is inkább mellőzhetünk, mivel Choreneiről az „Armenia“ hasábjain elég kimeritő adatokat találhatunk. Choreneiről szólva többek között ezeket mondja: „Chorenei Mózes a nép ajkán fönmaradt mondákat, regéket és énekeket összegyüjtötte és eme gazdag le nem irt forrásokat fölhasználta nemzete régebbi történetének megirásához.“

Chorenei az örmény mondákat kétféle alakban vette át:

1) Mint szájról szájra fönmaradt száraz hagyományt; s a hagyományokat akként gyüjtötte össze, a mint azokat az öregek neki elbeszélték. „Miután mindent rendbeszedtem, — mondja Chorenei első könyvének 19-ik fejezetében — elő fogom sorolni számodra e könyvben nemzetünk őseit és nagy férfiait, a róluk szóló elbeszéléseket és azok tetteit anélkül, hogy azokba valami önkényest vagy illetlent beleszőnék; hanem csak azt, a mi a könyvekben, úgy szintén bölcs és itéleterős férfiak beszédeiben van, melyekből törekedtem igazsághiven ókorunk okmányait kiszedni és összegyüjteni.“

Első könyvének hatodik fejezetében pedig ezeket olvassuk: „Azzal, hogy ezen elbeszélések valók vagy hamisak, nem törödöm. De hogy mindazt megtudjad, a mi a hír-hagyományban és könyvekben találtatik, — általveszek mindent e munkába.“

Másutt ismét világosan utal az öregek tanúságaira, kiktől kérdezősködött. „És most felhozom a csodálatos aggastyán elbeszélését, — mondja Chorenei második könyvének 74-dik fejezetében, — ki így szólott: Őseim idejében, szokás szerint, a fiú az apától vette át a szóhagyomány olyan elbeszéléseit...“

---

*) Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története. Eredeti örményből forditotta és magyarázó jegyzetekkel ellátta: Szongott Kristóf. Szamosújvártt, 1892.

Chorenei második könyvének 61-dik fejezetében, hol Árdávászt mászíszi fogságát beszéli el, szintén a vén asszonyok tanúságára hivatkozik, midőn így szól: „A vén asszonyok is azt beszélik róla, hogy ő most is él, egy barlangban bezárva, vas lánczczal lekötve...“

2) Chorenei nemcsak a mesés hagyományt, a nemzeti mondákat és regéket vette át elődeitől, hanem a becses történeti énekeket is. Különösen a hősénekeket kedvelte Chorenei; szivesen jelent meg neves történetirónk az ünnepélyes gyűlekezeteken, hol kitünő énekesek hangszer mellett énekelték meg az örmény hősök és nagy férfiak tetteit. „Ezt énekelték némelyek czimbalom-szó mellett; én hallottam füleimmel.“ *)

A mit Chorenei ez ünnepélyes gyülekezeteken a nép élő ajkáról hallott, azt történelmében fel is használta. Művének első és második könyvét, mondja Vetter, csaknem kizárólag ezen énekekből alkotta, melyeket többnyire prózában átalakitott és kibővített; 12 éneket pedig szóról szóra tartott fönn számunkra.

A 12 énekből 3 darabot itt is bemutatunk eredeti szövegben, melyek hű magyar forditását a magyar „Chorenei“-nek az egyes darabok végén zárójelben megjelölt helyeiből veszszük át:

I.

Jérgner jérgin jév jérgir;	Vajudott az ég és föld;
Jérgner jév dzirání dzov;	Vajudott a bíborszínű tenger is;
Jergn i dzovun uner zgármêrig [jégheknign;	A tengerben piros káka született;
Ênt jéghékán phogh dzuch jéláner;	A káka nyakából füst jött ki:
Ênt jéghékán phogh pocz jéláner;	A káka nyakából láng jött ki;
Jev i poczujn bádánjégig vázer;	Es a lángból egy fiú ugrott ki;
Ná hur hjér uner,	Kinek tűzhaja,
Pocz uner murusz	Lángszakála volt,
Jev ácsgunkhên ein árjékágunkh.	Szemei napok voltak.

(Első könyv, 31. fejezet).

E darab, melynek mythologiai jelentősége van, a hős Váhákên-nak, az örmények Herkulesének születését énekli meg.

---

*) L. Chorenei első könyvének 31-dik fejezetét, mely a hős Váhákênről szól.

II.

Jéthe tu horsz hédzczhisz	Ha vadászni mész lóháton
Házád i vjér i Mászisz,	A szabad Másziszra,
Êzkhjéz gálczhin khácskh, dárczhin	A tündérek elfognak és elvisznek
Házád i vjér i Mászisz:	A szabad Másziszra;
Ánt gáczczesz	Amott fogsz maradni,
Jév êzlujsz mi diészczhesz.	De a világosságot nem fogod látni.

(Második könyv, 61. fej.)

E darab tartalma: Ártásesz, kinek halála után fia Árdávászt jutott az örmény trónra, megátkozza fiát, mivel — miként Kolten *) dalnokai regélik — így szólott atyjához:

III.

Mincs tu kênáczjér	Ha te elmész
Jév zjérgirsz ámjénájn	És az egész országot
Ênt khjez dárár,	Magaddal viszed,
Jész ávjérágáczhêsz	Miként fogok én a romok felett
Vorbesz thákávorjem?	Uralkodni?

Ez ősi énekek keletkezésének ideje, mint Vetter állításaiból is kitünik, valószinűleg a Krisztus előtti V. és a Krisztus utáni II. század közé esik; keletkezési helyük pedig a közép Araxes (Jerászch) völgye.

A hős-énekek költészeti becsére térve azt mondja Vetter, hogy habár a reánk maradt darabok oly rövidek és oly csekély számúak, hogy meg sem itélhetők, mindazáltal e darabok, melyeket Chorenei nem költészeti, hanem csupán mint történeti érveket őrzött meg számunkra, rövid tartalmuknál fogva is világos jelét adják a költő fenkölt gondolkozásának és finom izlésének. Ezt bizonyítják az azokban előforduló választékos szavak és kifejezések, nem különben a czélszerűen elhalmazott hasonlatok, allegoriák, metaphorák, metonymiák gyakori megjelenései is.

„**Hántesz Ámszoreá**“ után **Voith Antal.**

---

*) Kolten, Nagy-Örményország Vászpurágán tartományának egyik kerülete, melyben sok szőlő és bor terem; a Jérászch folyó és Chápán (Háppánt) kerület között fekszik, főhelye Ákulisz, mi annyit tesz: Szőlővel teli (Ájkov li). Chorenei, Nagy-Örm. története, 153. lap.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XVI.

Kövér család.

E magyar-örmény nemes családot, melynek legkiválóbb fia Ákontz-Kövér István, velenczei örmény érsek volt[1], két ízben érte azon nagy kitüntetés, hogy egy-egy ága a hazai nemesek díszes koszorújába felvétetett. Kövér János és Kajetán, néhai Kövér Gergely fiai, gyergyószentmiklósi örmény kereskedők voltak az elsők, kiket a nagy kiterjedésű Kövér családból Mária Terézia királynő Bécsben 1780. május 24-én kelt czímerlevelével összes hozzátartozóikkal u. m. Izsák Máriával, Kövér Jánosnak hitestársával, György, Teréz, Anna, Mária és Ripszime magzataival s mindkét czímerszerző összes mindkét nembeli törvényes ivadékaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása és előbb emlitett Kövér Jánosnak ép ugy, mint néhai atyjának gyergyószentmiklósi előbb tanácsnoki, utóbb birói minőségében szerzett bokros érdemei megjutalmazására nemesi rangra emelt. A nemesség adományozásánál kegyes figyelmére méltatta a dicső királynő azon fontos körülményt is, hogy mindkét czímerszerző azon Kövér Tódornak unokája, ki az 1703. évi háborús mozgalmak és zavaros viszonyok között Moldvába, előbbi tűzhelyére visszasiető gyergyói örménységet visszatérésre, az előbb vallott, Krisztusban csak egy természetet hirdető Eutyches tanától való elpártolásra és a római egyház hitelveinek elfogadására birta. -- 1804. augusztus 17-én pedig I. Ferencz király Bécsben kelt czímerlevelével Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal fivéreknek adományozott nemességet és pedig nemcsak az 1795-ik évben Temesvármegyében széltében pusztitó éhinség alkalmával szenvedő embertársaik szükségének enyhitésére általuk

nemeskeblűen felajánlott nagyobb mennyiségű gabona mintegy viszonzásául, hanem hálás elismeréseül egyszersmind azon hadi érdemeknek is, melyeket egyikük mint az 1797-ik évi franczia invasio visszaverésére Temesvármegyében is alakult nemesi fölkelő sereg egyik kimagasló tagja a szorongatott haza és trón megvédésében ismételten tanusitott. Emlitett fivéreken kivül ez alkalommal Ferencz király nemesi rangra emelte Tódornak hitestársától, nemes Csiky Annától született Emmánuel, Antal, István, Gergely és Márton fiait, nem különben Mária, Kata, Sára, Teréz és Janka leányait; továbbá Kajetánnak nejétől, nemes Dániel Teréztől született Kajetán, Márton, Jenő fiait, Mária, Margit és Teréz leányait, végül Jánosnak hitestársával, nemes Csiky Rebekával nemzett János fiát, Erzsébet, Mária és Anna leányait s valamennyiök összes törvényes mindkétnemű utódait.

A Kövér János és Kajetán, nem különben hozzátartozóik részére Bécsben 1780. május 24-én kiállitott czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis: Quod, cum Nobis perspectum esset, Liberalitate et Clementia, qua munifici Principes Fideles subditos amplectuntur, horum benemerendi studium magis adhuc excitari, propriumque Nobis semper fuisset, eorum, qui publico utiles esse contendunt, studia, ac voluntates, et fovere libenter, et munifica complecti liberalitate; ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Ioannis et Cajetani Kövér de Gyergyó Szent Miklós, Gregorii quondam Kövér Filiorum, Civium et Quaestorum Oppidi in Transsilvania Gyergyó-Szent-Miklós, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum vero mercaturam cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo exhibuisse et impendisse dicuntur; benignam praeterea habentes rationem illorum etiam servitiorum, quae Avus ipsorum Theodorus quondam Kövér, dum genti Armenae, e Transsil-

---

[1] Ákontz és Kövér ugyanazon egy magyar-örmény családnak csak különböző elnevezései.

vania Anno Domini millesimo septingentesimo tertio ob turbines belli in vicinam Moldaviam remigranti ad remeandum, suscipiendamque denuo Augustae Nostrae Domus tutelam, ad eiurandos item Eutychianae Haeresis errores, amplectendamque Catholicae Religionis veritatem Author Suasorque fuisse, producto coram Nobis Tabulae continuae Sedis Gyergyó testimonio induceretur, servitiorum item, quae praefatus Gregorius Kövér, Ioannis et Cajetani Genitor, ipseque etiam Ioannes diversa in Magistratu dicti Oppidi Gyergyó Szent Miklós officia, et signanter Senatoris, etiam Iudicisque munia laudabiliter sustinendo exhibuisse et praestitisse et respective exhibere ac praestare perhibentur, qualiave dictos Ioannem et Cajetanum, imo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros benigne confidimus; studia etiam et scientias, quibus Cajetanus Kövér ingenium suum ad res bene merendas non tam in Regia Nostra Claudiopolitana, quam in antiquissima, ac celeberrima Caesareo Regia et Archiducali Nostra Vindobonensi Universitate excolere, formareque in curis habuit, aliasquae praestantes ipsius animi dotes in benignam considerationem sumentes; eosdem Ioannem et Cajetanum Kövér, Ioannisque Coniugem Maria Isaak, et Filium Georgium, Filiasque Theresiam, Annam Mariam, et Ripsime seu Rosaliam, iam natos et inposterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos, eorumque Haeredes et Posteros utriusque Sexus universos de supremae potestatis Nostrae Caesareo-Regiae ac Principalis plenitudine, Gratiaque speciali in coetum et numerum verorum et indubitatorum antelati Magni Principatus Nostri Transsilvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Magni Principatus Nostri Transsilvaniae, Partiumque eidem incorporatarum,

nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Dictionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Ioannem et Cajetanum, praefatosque eorum declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum, per insitionem a basi in caput ducta pyramidali figura argentea tripartitum, ac prima quidem sui parte aureum, in qua Aquila nigra alis expansis, rostro patulo, et lingua rubicunda exerta, ad sinistram scuti oram conversa visitur; secunda vero parte caeruleum, tres continens stellas aureas sexangulas situ ∵ tertia denique pars constat ex spicula pyramidali superius iam descripta, quae proceram exhibet arborem pinum, secus quam graditur in solo graminoso candidus Aries, animositatis symbolum, cornibus et ungulis auro tinctis; Scuto incumbit situ recto locata Galea tornearia, auro coronata clathrataque, purpura suffulta, auro redacta, torque ac monili pariter aureis circumducta; Apicem inter bina cornua aurea ornante brachio cataphractura armato, frameam stringente, capulo aureo conspicuam; Laciniae autem hinc atrae et aurea, illinc caeruleae et argenteae scuti latera decenter ac venuste illustrant; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Ioanni et Cajetano Kövér, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concernentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu No-

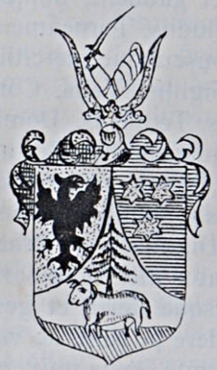

Kövér család czimere.

bilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Magni Principatus Nostri Transsilvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Magni Principatus Nostri Transsilvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibuscunque exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum ac expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant Haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, dievigesima quarta Mensis Maii, Anno Domini millesimo septingentesimo octuagesimo, Regnorum vero Nostrorum Quadragesimo.

Maria Theresia m. pr. Thadaeus Baro a Reischach m. pr.[1]
Alexander Horváth m. pr.

A Kövér János és Kajetán fivérek részére 1780-ban adományozott czímer tehát a következő: Álló ék által három részre vágott pajzs jobb arany mezejében kiterjesztett szárnyu balra néző egyfejű fekete sas, a bal kék mezőben három (2, 1) hatágu arany csillag, végül az ék alatti ezüst mezőben zöld talajon nyulánk

---

[1] Kövér László békésvármegyei központi főszolgabiró birtokában levő eredetiből.

fenyő mellett jobbra haladó, arany szarvú hófehér kos látható. Sisakdísz két arany szarv között arany levélkoronán nyugvó pánczélos jobb kar aranymarkolatu görbe kardot villogtat. Foszladékok: jobbról fekete-arany, balról kék-ezüst.[1]

A Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal fivérek, nem különben családtagjaik részére I. Ferencz császár-király által 1804. augusztus 17-én adományozott czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Franciscus Secundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam supplicationem atque intercessionem nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelium servitiorum meritis fidelium Nostrorum Theodori, Cajetani, Ioannis, Simeonis et Antonii omnium Kövér Fratrum utpote Germanorum et uterinorum, quae Iidem Anno Millesimo Septingentesimo Nonagesimo quinto in promovendo Bono publico, praecipue Occasione ingruentis in Comitatu Temessiensi Famis, ad evitandum Populi Provinciae eiusdem discrimen seposito omni lucro suo, cum notabili pretii falcidia naturalibus prompte succurrendo, non secus et Anno Millesimo Septingentesimo Nonagesimo Septimo atrocis illius ad notorietatem interventae Domus Nostrae Austriacae per Gallos invasionis Limitum, unus ex ipsis in persona semet ad Insurrectionalem militiam statuendo, postquam idem per attactum Comitatum in secundarium Equitum Magistrum renunciatus exstitisset, utiles suas Operationes possibili modo impendendo, se et alias etiam Sacrae praelibati Regni Nostri Hungariae Coronae Augustaeque Domui Nostrae Austriacae fideliter et constanter exhibuerunt et impenderunt ac in futurum etiam pari Fidelitatis et constantiae fervore (uti

---

[1] E czímert, melyet Nagy I. i. m. agyon hallgat, közli Siebmacher I. is i. m. IV. köt. 341., l. de a foszladékok szinét jobbról, nem különben a czímeradományozás évét (1760) tévesen adja

Nobis de ipsis benigne pollicemur) exhibituri sunt, ac impensuri; Cum igitur ob id, tum vero ex gratia et Munificentia Nostra Caesareo Regia, qua quosque de Nobis Augustaque Domo Nostra et Republica Christiana benemeritos, virtutisque colendae Studiosos, antecessorum Nostrorum Divorum condam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum Monumenta quae ad maiorum quaeque praestanda eos incitare possent decernere consuevimus, Eosdem Theodorum, Cajetanum, Ioannem, Simeonem et Antonium omnes omnino Kövér, ac per eos et quidem per Theodorum Filios Emanuelem, Antonium, Stephanum, Gregorium et Martinum, Filiasque Mariam, Catharinam, Saram, Theresiam et Ioannam ex consorte sua Anna Csiky; per Cajetanum Filios aeque Cajetanum, Martinum et Eugenium, Filiasque Mariam, Margaretham et Theresiam ex Consorte sua Theresia Daniel; per Ioannem autem Filium Ioannem, Filiasque Elisabetham, Mariam et Annam ex Consorte sua Rebeca Csiky susceptos et progenitos (Simone cum Consorte sua Catharina Csiky, et Antonio cum consorte sua Margaretha Lengyel prolibus destitutis) Haeredesque et posteros suos utriusque Sexus universos iam natos, ac in futurum Dei benedictione legitime nascituros, in consequentiam benignae Resolutionis per Augustissimum condam Imperatorem Hungariae Regem Iosephum II. Patruum Nostrum pie recordationis desideratissimum de dato Decimae Nonae Martii Millesimi septingentesimi octuagesimi quarti clementer elargitae e statu et conditione ignobili, in qua hactenus perstitisse dicuntur, de Regiae potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali eximentes, in Coetum et numerum verorum antiquorum et indubitatorum praememorati Regni Nostri et partium eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandos cooptandosque et adscribendos, annuentes et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri, antiqui et indubitati praedicti Regni Nostri

Hungariae Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de iure vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteri ipsorum utriusque Sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga ipsos exhibitae Gratiae et Clementiae, ac liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum quadripartitum priore ac posteriore sui parte rubrum exhibens, quatuor fascias undulatas dextro diagonales argenteas, quibus superinducitur Griphus aureus divaricatis posterioribus pedibus erectus, lingua rubicunda exerta, alis post tergum expansis, caudaque inter pedes reflexa, anteriorum pedum dextris falculis evaginatam frameam vibrans, in superiori area sinistrorsum, in inferiori vero dextrorsum respiciens. Secunda porro ac tertia sui parte coeruleum continens Pellicanum candidum exstructo super basi viridi nido insidentem, ac pullos suos sangvine e pectore vulnerato elicito pascentem, in illa dextrorsum, in hac vero sinistrorsum conversum. Scuto incumbit Galea tornearia coronata clatrataque seu aperta purpura suffulta, auro reducta, torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria Gripho Scutario inter Jugum alarum aquilinarum horisontaliter sectarum, ac Scuti tincturas ita, ut Metallum metallo et Color colori opponatur alternantium emergente fastigiata. Laciniis seu lemniscis, hinc aureis et coccineis, illinc vero argenteis et coeruleis a cono Galeae in Scuti oras large defluentibus Scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus; Quemadmodum haec omnia in principio seu Capite praesentium Litterarum Nostrarum pictoris edocta manu, propriisque ac genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur, Eisdem Theodoro, Caje-

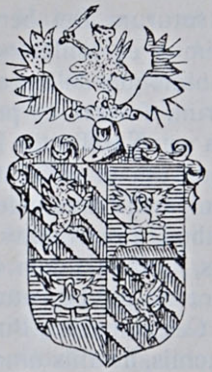

Kövér Tódor czimere.

tano, Ioanni, Simeoni et Antonio omnibus Kövér, ac per Theodorum attactis Filiis suis Emanueli, Antonio, Stephano, Gregorio et Martino Filiabusque Mariae, Catharinae, Sarae, Theresiae et Ioannae; per Cajetanum vero filiis aeque Cajetano, Martino et Eugenio Filiabusque suis Mariae, Margarethae et Theresiae; per Ioannem autem Filio aeque Ioanni, Filiabusque Elisabethae, Mariae et Annae haeredibusque et Posteris suis utriusque Sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus et conferenda decernentes et certa Nostra Scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultis, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iidem de Iure vel antiqua consvetudine usi sunt ac gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus ac singulis, ac quibusvis Nobilitaribus et Militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, vetustae ac indubitatae Nobilitatis Titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris et Praeeminentiae hominibus insignitos, et ornatos, dici, nominari, haberi et reputari volumus et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui et gaúdere possint ac valeant, Haeredesque et posteri ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobitamus, damus, conferimus, et concedimus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras privilegiales Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae utimur inpendenti communitas Iisdem Theodoro, Cajetano, Ioanni, Simeoni et Antonio omnibus Kövér, ac per Theodorum Filiis suis Emanueli, Antonio, Stephano, Gregorio et Martino, filiabusque Mariae, Catharinae, Sarae, Theresiae et Ioannae; per Cajetanum vero filiis aeque Cajetano, Martino et Eugenio Filiabusque Mariae, Margarethae et Theresiae; per Ioannem autem filio aeque Ioanni, filiabusque Elisabethae, Mariae et Annae, Haeredibusque ac posteris suis utriusque Sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Josephi Erdődy de Monyorókerék Montis Claudi et Comitatus Varasdiensis perpetui Comitis, prout et Arcis Civitatisque eiusdem nominis Haereditarii Capitanei, Camerarii Nostri et Actualis Intimi Status Consiliarii per Regnum Nostrum Hungariae Ianitorum Regalium Magistri, Comitatus Nitriensis Supremi Comitis ac Pro-Cancellarii Nostri Regii Hungarico Aulici, in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die decima septima Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Quarto, Regnorum Nostrorum Romani, Hungariae, item Bohemiae et Reliquorum Anno Decimo tertio. Reverendissimo, Reverendis item ac Venerabilibus in Christo Patribus (Archi-Episcopatu Strigoniensi vacante) Comite Ladislao Kollonich de Kollegrad Colocensis et Bacsiensis canonice unitarum Metropolitanarum Ecclesiarum Archiepiscopo, Andrea Bacsinszky Graeci Ritus Catholicorum Munkácsiensis, Matthaeo Francisco Kerticza Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmiensis, Maximiliano Verhovácz Zagrabiensis, Francisco Xav. Fuchs Nitriensis, Ioanne e Comitibus de Reva Scepusiensis, Ignatio Darabant Graeci Ritus Catholicorum Magno-Varadiensis, Ioanne Jessich Segniensis et Modrussiensis seu Corbaviensis, Nicolao Milassin Albaregalensis, Silvestro Bubanovics G. R. Cath. Crisiensis, Josepho Mártonffy de Csik-Mind-Szent Transylvaniensis, Gabriele Szerdahelyi de Nyitra-Szerdahely Neosoliensis, Ladislao Kőszeghi Csanádiensis, Francisco Szany Rosnaviensis, Francisco Miklóssy Magno-Váradiensis, Sedibus Vacziensi, Agriensi, Quinque-Ecclesiensi, Iaurinensi, Vesprimiensi et Szabariensi vacantibus, Josepho Pierer de Hodos consecrato Tinniniensis, Josepho Vilt consecrato Belgradi-

ensis et Szamandriensis, Comite Sigismundo Keglevics de Buzin Electo Maariensis, Josepho Petheő Electo Drivestensis Ecclesiarum Episcopis Ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Serenissimo item Archiduce Austriae Domino Josepho Regni Nostri Hungariae Palatino, et Locumtenente Nostro Regio, nec non Spectabilibus ac Magnificis Francisco Szent-Iványi de Eadem, Iudice Curiae Nostrae Regiae, Comite Ioanne Erdődy de Monyorókerék, Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae Bano Comite Josepho Brunszvik de Korompa Tavernicorum, Comite Carolo Pálffy ab Erdőd Curiae, Comite Francisco Zichy de Vasonkeő Pincernarum, Comite Josepho Georgio de Batthyán perpetuo in Németh-Ujvár Dapiferorum, Comite Michaele de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Agasonum, Comite Francisco Szécheny Sarvári Felső Vidék Cubiculariorum, antelato Comite Josepho Erdődy de Monyorókerék Ianitorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris, Illustrissimo S. R. I. Principe Nicolao Eszterházy de Galantha Nobilis Turmae Nostrae Praetorianae Capitaneo et praelibato Comite Carolo Pálffy ab Erdőd Comite Posoniensi, caeterisque quamplurimis saepedicti Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus et Honores.

Franciscus m. pr. Comes Josephus Erdődy m. pr.
Ioannes Barthodeiszky m. pr.[1]

Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal, továbbá utódjaik czímere e szerint a következő: Négyelt pajzs, melynek első és negyedik, balról jobbra haladó hullámzatos, négy ezüst gerendával megrakott vörös mezejében ágaskodó bal (jobb) arany griff jobbjában kivont kardot villogtat; a második és harmadik kék mezőben zöld talajra helyezett fészkében ülő fehér pelikán vérével táplálja kicsinyeit. Sisakdísz két sas-szárny között, melyek jobbika vörös-arany, a bal pedig ezüst-kék, koronából kinövő jobb arany griff kivont karddal. Foszladékok jobbról: vörös-arany, balról kék-ezüst.[2])

---

[1]) I. Ferencz királyunk 1804. október 26-án kelt és Kövér Ferencz aradi tisztviselő birtokában levő eredeti átiratából.

[2]) E czímerről Nagy I. és Siebmacher I. i. m. mit sem tudnak.

Szamosújvári levelek.

VII.

— A tűzoltás szervezete. —

Ha a legelső magyar ember a király, — úgy a legnagyobb magyar tűzoltó a királyi háznak egyik legmagyarabb tagja: József főherczeg. — A kik őt közelről ismerik, meseszerűnek mondják áldozatkészségét, melylyel — mint tűzoltó is — embertársai baján, veszedelmén segit. Ha nappal, ha éjjel jelez tűzvészt az alcsuthi harang komor kongása, a főherczeg — félretéve minden kényelmet — a hont védelmezni mindig kész katona elszánt bátorságával és serényen cselekvő eszélyességével siet a közveszély színhelyére; s a hol csak megjelen, eltünik a rettegés, látása bátorságot önt a szerencsétlenekbe, kiknek oly sok könnyét fölszáritja. Az általa szervezett tűzoltó szakasz már hetvennél több tüzesetnél jelent meg; s a ki a vész elhárításában mindig legelől működött, maga a főherczeg — a magyar nádor unokája — volt az!

A tűzoltó egyletek üdvős intézménye úgyszólván, országszerte el van terjedve, mondhatni: megszilárdulva. A magyar tűzoltó szövetség kimutatásából azt látjuk, hogy az egész magyar föld területén összesen közel nyolczvankilenczezer tüzoltó működik; melyből a mi vármegyénkre: Szolnok Dobokára is számot tevő tűzoltó-csapat esik.

Természetesen nekünk is meg van már sok év óta a saját külön tűzoltó egyletünk; azonkivül vannak tűzvédelmi intézkedéseink; épitészeti rendtartásunk tekintettel van a tűzbiztonsági óvintézkedésekre; tűzrendészetünk kormányhatóságilag jóváhagyott szabályrendelettel van szervezve; vannak városi és fegyintézeti tűzfecskendőink; van tűzoltói őrtanyánk és modern jelző készülékünk; de a mellett a lakosság körében, a tűzkárok elleni biztositás is általánosan el van terjedve.

Városunknak, a belügyminiszterium által még pár évvel ezelőtt jóváhagyott, illetve megerősitett tűzrendészeti szabályrendeletében lényegileg az alább vázolt rendelkezések foglaltatnak, u. m. általános határozatok; óvrendszabályok a tűzvész elhárítására; a tűzszemlét, a tűzoltási eljárást, az oltóeszközöket és oltószereket, s a tűz elleni tényleges védekezést szabályozó intézkedések; az ezen szabályrendelet áthágásából eredő büntető eljárás s végül az átmeneti intézkedések.

A nyolcz fejezetben és harmincznyolcz szakaszban egybefoglalt rendelkezések közt mindjárt az első pontban kimondatik: hogy a tűzrendészet technikai részét a város területén a tűzoltó csapat főparancsnoka, a többi rendőri intézkedéseket pedig a rendőrfőkapitány (vagy akadályoztatása esetén helyettese) eszközli. A további szakaszokban kimondja e szabályrendelet: hogy a szolgálatban levő tűzoltó közhatósági személynek tekintendő, hogy olynemű cselekvényeket, melyek a helyi viszonyok miatt könnyen tűzvészt idézhetnek elő, habár azok a fennálló törvények és rendeletek szerint még eltiltva nincsenek, — a képviselőtestületnek a rendőrfőkapitány előterjesztésére jogában áll kibocsátandó rendeletek által eltiltani, — hogy évenként legalább kétszer (tavaszszal és öszszel) a városon levő összes épületek „tűz-szemle“ alá veendők az erre rendelt bizottság által, — hogy a város minden férfi lakosa, a betöltött husz évtől negyven évig, eltekintve némely meghatározott kivételektől, az előforduló tűzesetek alkalmával, testi képessége s egészségi állapota szerint a tűzvész elfojtására tényleg közreműködni köteles, — hogy a tűzoltó csapat, valamint a netán megjelent más (idegen) tűzolto testületek is saját alapszabályaik, szolgálati utasitásaik értelmében végzik teendőjüket, s ezek közvetlen elöljárójuk, illetőleg a helyi tűzoltó csapat vezénylő parancsnokának rendelkezése alatt állanak, — hogy a tűzoltási költségek fedezésére köteles minden városi polgár egyenes állami adója két százalékát befizetni, hogy a most említett tűzoltási díj a helybeli állami egyenes adóval együttesen szedendő be, s valamely pénzintézetnél a városi tanács útján, mint tűzoltási alap gyümölcsöztetendő, — hogy a rendelkezésre álló összes műszaki és segéderő teendőjét (minők az oltás, mentés, őrködés) a helybeli tűzoltó-csapat vezénylő parancsnoka jelöli ki és hajtatja végre, — hogy a tűz továbbterjedésének lehető meggátlása czéljából, a tetőzetek vagy épületek lebontása csak a városi hatóság engedélyével eszközölhetők, — hogy a szabályrendelet alapján büntetendő kihágások felett elsőfokúlag a rendőrségi főkapitány, másodfokúlag a megye alispánja, harmadfokúlag a belügyminiszter határoz, — hogy a tűzvésznél magát kitüntetett tűzoltó a városi közönség által jutalomban fog részesíttetni; a működése közben önhibáján kivül károsult vagy szerencsétlenül járt tűzoltó pedig a kár és munkaképtelenség mérvéhez képest, vagy egyszermindenkorra kielégitésben, vagy állandóan huzandó segélyben részesül; illetőleg teljes munkaképtelenség s vagyonhiány esetében a városi közönség költségén fog ápoltatni és eltartatni.

Ha az ily felsoroltak mellett tekintetbe veszszük, hogy szabályrendeletünk még a szokásos sertésperzselésnek a tűzbiztonsági elővigyázat szempontja által igényelt szabályozásáról, a szabadban való tűzelésről és a törökbuza (tengeri) hántásról, a takarmányboglyák és kazlak elhelyezéséről, a vizszállitásra rendelt hordók és a tűzfecskendő-szekerek elé szükséges hámos lovak s más igavonó állatoknak kellő világlatban tartásáról és előállitásáról, a kémények tisztántartásának rendszeresen teljesitendő ellenőrzéséről, a kéményseprőmesterek és segédjeiknek a tűzoltó-parancsnoksághoz való viszonyáról, illetve tűzvész esetében az oltásnál való személyes közreműködéséről, (a kéményseprők kerületei és munkadijai külön vannak megállapitva), a háztulajdonosoknak a tűzbiztonsági és oltási szerek s eszközök készentartására vonatkozó kötelezettségeiről, a tűzjelzés módjáról és a tűzoltói jelvényekről, (melyek nálunk „Sz. T.“ betükből állannak), a tűz eredete és okainak kinyomozásáról, az e részbeni felelősség tisztábahozataláról, az alkalmazásba vett tűzoltó- és mentő-intézkedések felülvizsgálásáról, valamint a szabályrendelet ellen vétők által oly kihágások miatt, melyek a törvény büntető rendelkezései alá nem esnek, a helybeli tűzoltási alap javára befizetendő (husz forintig terjedhető) pénzbüntetésekről is intézkedéseket tartalmaz; — ha most már mindezeket kellő figyelemre méltatjuk azon meggyőződésnek adhatunk kifejezést, hogy a város közrendészete e téren is eléggé szabályozva van; s közigazgatási szervezetünknek a fentebbiekben ismertetett ága a patriarkhalis administraczió szinvonalából immár meglehetősen kiemelkedett.

Az európai tűzvészek krónikáiban — mint tudjuk — szomorú helyet foglal el a Boszporusz két patján elterülő török főváros: Stambul. Gyakorta fölhangzik ott a városszerte aggodalmat keltő vészkiáltás: „Yanpin var…“ (Tűz van!), midőn a légkört pirosra festő lángtenger oly rémitően tükröződik vissza a tengerszoros éjlepte hullámaiban. A sürűn összeépitett faházak között, főleg a kisázsiai parton fekvő skutarii városrészben rohamosan harapozik el a tűz; mely legtöbbször emberáldozatot is követel. Ha százötven- kétszáz ház leég, ott azt mondják rá: „kis tűz volt;“ s nem ritka az oly tűzvész is, mely ötszáz, sőt ezer házat elhamvaszt. Konstantinápolyban igazán nagy szükség volt a budapesti magyar „tűzoltó basa“ szervező és vezénylő talentumára; a kinek emberbaráti működését e téren az ottoman kormány aligha képes az ő teljes érdeme szerint méltányolni, jóllehet a szerencsétlen városrészek lakóinak az első segélyt és védelmet, tűzvész idején az ő csapatai nyujtják.

Szamosújvárnak is fenmaradt a multból egy igen szomorú emléknapja, beirva a tűzvészek gyászos évkönyvébe: az 1855. évi szeptember hó 21-ik napja, illetve e napnak estéje. Isten óvja meg városunkat több olyan pusztulástól!… Voltak mi nálunk e korszakot képező „nagy tűz“ idejében olyanok is, kik összetett kézzel várták, hogy minél előbb essenek keresztül a már kikerülhetlennek látszó szerencsétlenségen! A nők, gyermekek s elaggott öregek közül sokan az úgynevezett Hétkereszt (Kálvária) hegyre; míg mások a városi kültelkekre menekültek; s így emberélet szerencsére nem esett áldozatul. De elhamvadt a szentferenczrendi szerzetesek temploma a mellette levő zárdával együtt, — a városi nagyvendéglő a táncteremmel, a hentesboltok, negyvenöt lakóház, ötven istálló, tizenhárom üzleti helyiség, ötvenegy kamara, gabona-raktár és egyéb mellék-

épület. Mindazonáltal hála a Gondviselésnek a leégett város azután lassanként újra felépült; még szebben, mint azelőtt volt. „S új nap fényle reánk annyi vészélyek után!“ — —

Azért mégis — ugy vélem — a legmodernebb tűzrendészet, a legönfeláldozóbb tüzoltó-egylet, a legtökéletesebb tűzfecskendők mellett sem volna szabad megfeledkeznünk egészen ama leghathatósabb támasz- és védelemről minden sors csapás, minden közveszély idején; melyről éji őreink egykor e város utczáin a keleti műezzinekre emlékeztető éneklő hangon esténként annyiszor kiáltozának: „Ághotk áreczhek!:… Imádkozzatok!!“

S.

A katholiczizmus Perzsa-Örményországban.

A Nogély István, nagyváradi kanonok gondos szerkesztésében megjelenő képes havi közlöny („A katholikus hitterjesztés lapjai“) egyik mult évi füzete Perzsiából, az ispaháni latin szertartásu püspökség területéről hoz nagyérdekű eredeti tudósítást; melynek tartalmából álljanak itt a következő részletek: — Perzsia fészke a mohammedán gyülölködésnek; ennélfogva a katholikus missio csak az ideszakadt katholikus hívek megmentésére és az Egyháztól hajdan elpártolt keresztények visszatéritésére szoritkozik. A katholikus missio VIII. Kelemen idejében kezdödött, mikor a perzsa fejedelem kérésére 1604-ben sarútlan kármeliták érkeztek ide, más szerzetesek is gyarapítván a híthirdetők számát. VIII. Orbán 1629-ben fölállította az ispaháni püspökséget. — A mult század végén a latin szertartású püspökség elárvult. — Ujabb kisérlet csak századunk első negyedében történt, midőn 1840-ben a lazarista atyák missio területül kapták Perzsiát. — Fontos intézkedés történt a Szentszék részéről 1874-ben: életbe lépett ujból a latin szertartású püspökség, függetlenitve a babiloni érsekség alól; a főpásztor azonban csak a czimet viseli és nem lakik Perzsiában, — helyettese mindig a lazarista híthirdetők főnöke. Ugyancsak 1874-ben állitotta föl a Szentszék a Perzsiában levő örmény és chaldeai katholikus hívek részére az apostoli delegácziót; mely hivatalt jelenleg a latin szertartású főpásztor helyettese: főtisztelendő Montéty József, lezarista czímzetes érsek viseli. A latin szertartású hívek száma csak: 150, örmény és chaldeai szertartású hivő van: 8000; híthirdető van: 12, irgalmas szerzetbeli apácza: 20. Missio-állomások: Urmia, Khoszrova, Teherán és Taurisz (vagy Täbrisz). Székhely: a perzsa főváros, Teherán. Nehéz küzdelmet folytat a katholikus missio az angol és amerikai dúsgazdag protestans missiókkal is, melyek a perzsiai szakadár-keresztényeket akarják a tévely lejtőjén az eretnekség karjaiba vezetni! A hítélet jelen állapotáról sok érdekest, figyelemreméltót, és tanulságost ir a nevezett czímzetes püspök. Mint irja, mult évben Urmiában, (Perzsa-Örményországban) és környékén harmincz községben tartottak missiót. A papnöveldében képezett öt katholikus örmény áldozár végezte azt, egy lazarista atyának vezetése mellett. A katholikus hívek buzgón vettek részt a missióban, a Nesztorius-féle szakadárok körül is sokan megjelentek; utóbbiakból 574 tért vissza a katholikus Egyház kebelébe. Többen is jelenkeztek, de fölvételük előtt próbára teszik őket. Az érsek reméli, hogy jövőre a megtérés tömeges lesz, mert sokfelé kérnek katholikus papot és iskolát. A papnövendékek közül többen fejezik be tanulmányaikat, tehát küldhetnek a szakadár községekbe buzgó örmény papokat. A Perzsiába érkezett lazarista atyák szorgalmasan tanulják az itt divatos nyelveket, — egyelőre pedig segédkezet nyugtanak a nagyobb és kisebb papnövelde, középtanoda, népiskolák és árvaházak ellátásában. Ezeknek az intézeteknek növendékei megérdemlik a neveltetésükre forditott tetemes kiadásokat. — Szalmasz missió-állomásról többi közt azt irja egy lazarista atya, hogy a Nesztorius-féle eretnekek, angol és amerikai (protestáns) prédikátorok által fölbujtva pört támasztottak a katholikusok ellen, ki akarván őket szoritani négy templomukból,

melyek 250 év óta vannak a katholikus missiók birtokában. Félévig folyt a per, míglen a perzsa miniszterelnök: Eminé szultán, a katholikusoknak itélte a templomokat, azzal a kijelentéssel, hogy a templomok rögtön visszaadandók, ha esetleg már el is foglalta az ellenfél. — De a sok viszontagság közepette diadalokat is arat a katholikus missio, előkelő szakadárok megtérése által. Egyike a megtérteknek: Benjámin Dávid, az Urmiában született és anglikán eretnekségben nevelt örmény, a kit az anglikán missio azért küldött Londonba, hogy magát prédikátornak kiképezze; mielőtt Londonból távozott, a katholikus hítre tért át és most Rómában készül az egyházi rend fölvételére. A másik megtérés Kosszi-ban történt: Raby Baba, a protestáns középiskolának tudós tanára megtért, a ki valóságos nyereség a katholikus misszióra nézve; mert hírneves tudós és ünnepelt szónok. A harmadik megtért, előkelő férfiú: Odisu Khinu. — Perzsiához tartozik, egyházi tekintetben, Afghanisztánnak az a része is, mely az urmiai tó és a Tigris folyam vizválasztójától keletre fekszik. Az urmiai tó környékétől délre esik a népes Szinah város, melynek katholikus missiójáról ezeket irja főtisztelendő Mafaral híthirdető: „Sikerült két iskolát alapitanom; mindkét tanoda közös épületben levén a templommal, a zsidó és mohammedán szülők idegenkedtek, nehogy gyermekeik vallása csorbát szenvedjen; a mohammedánokat a seik-ul-iszlám (főpap) egyenesen el is tiltotta. Béreltem tehát házat a város ama részében, a hol a jobbmódú zsidók és mohammedánok laknak. Ez a ház többnyire üresen állott, mert csak átköltöző zsidó családok bérelték ki időnként; mivel nem iskolának épült és rozoga állapotban használni nem lehetett, tetemes költséget nyelt el kijavitása. A legjobb terem bevált előkelőbb családok fiainak, iskolául; a másik kettő lett a keresztény és zsidó fiúk tanterme. Tanitjuk a franczia, perzsa, arab és chaldeai nyelveket. A keresztény fiúk egészen el vannak különitve, mert vallásukra az együttlét zsidó és mohammedán gyermekekkel káros befolyást gyakorolna. A mi lakás nem kellett iskolának, azt átengedtem annak a keresztény családnak, mely a tanhelyiségeket tisztogatja, a játszóterül szolgáló udvart rendben tartja és felügyel, mert a rendőrség oly szervezetlen, hogy a lopások napirenden vannak. A leánynövendékek számára, — a kik mind katholikusok, — berendeztem a régi iskolát. Tanitónő nincs, mert Kurdisztánban, (vagyis Perzsa-Örményországnak kurdok által lakott részében) mutatóba sem találni keresztény nőt, a ki olvasni vagy irni tudna; egész tudománya, hogy elmondja a Miatyánkot, Üdvözlégyet és Hiszekegyet. Egyelőre csak olyan tanitónő működik, a ki tud — varrni. Ez a tanitónő fegyelmezi a leánykákat, tanitja a házi munkát, a helybeli katholikus örmény pap pedig naponként ad egy órát a hittanból! — Addig nem megyünk semmire, míg nem kapunk apáczákat; a kik a tanitáson kivül, a betegápolás által is hatnának részint a hitélet emelésére, részint a hitetlenek előitéleteinek eloszlatására!“

És mi csodálattal szemléljük a hősök egyházának azon önfeláldozó fiait, kik mint híthirdetők semmi nehézségtől és veszélytől vissza nem riadva, apostoli buzgalommal terjesztik a katholiczizmust mind a négy világtáj felé, — s mind az öt világrészben.

Sz. K.

Kisebb közlemények.

A marseillei „Armenia“ jubileuma 1894. aug. havában lépett a Marseille-ben Portukálián szerkesztésében hetenként kétszer megjelenő örmény lap tizedik évfolyamába. Az ámerikai örmények ezt az eseményt szép ünneppel ülték meg. Dserzi Szithi-ben gyültek össze a newyorki és a vidéken lakó örmények majdnem teljes számmal. Az emlékezetes ünnepet nemzeti dal eléneklésével kezdették el: most felhuzták a függönyt: a szinpadon egy selyemtakaróval bevont és virágokkal diszitett iróasztal, és rajta az »Armenia«-nak mind a tiz év folyama díszkötésben. A terem örmény kitünőségek arczképeivel volt felékesítve. Erre Eginián örmény költő, kinek egyik gyönyörű költeményét Fehér Gerő remek forditásában lapunk is bemutatta, az »Armenia« szerkesztőjének életrajzát olvasta fel. Elmondotta azt is, hogy mily jelentékeny szolgálatot tett lapja az örménységnek.

E lap volt az, mely az Örményországon kivül élő örmény kolónusokat nemcsak közelebb hozta egymáshoz és egymással megismertette, de a nemzet- és hazaszeretet tűzét is élesztette.« A két alkalmi költemény elszavalása után a hallgatóság egy része a színpadra ment fel, hogy egyenként szemügyre vegye azokat a kiállitott kézimunkákat és ajándéktárgyakat, miket az örmény nők az »Armeniá«-nak szántak. A szerkesztőnek küldötték az ünnepély jövedelmét is.

Isakovics örmény kath. érsek. Lembergben 1895. jan. 31-én történt meg a hálafelirat ünnepélyes átadása Sapieha Ádám herczegnek, a kiállitás elnökének. A hálafeliratot kétszázezeren irták alá. Ebben mindenekelőtt a lengyel nemzet háláját és köszönetét fejezi ki a lengyel kiállitás rendezéseért, mely a lengyel népnek tiszteletet szerzett. A küldöttségben, melyben háromszázan vettek részt, képviselve voltak az összes galicziai városok, a képviselők és városi tanácstagok, az egyetemi tanárok, az összes lembergi egyletek; sőt a parasztok is részt vettek a küldöttségben, melynek szónoka Isakovics Izsák örmény érsek volt, ki kiemelte Sapieha herczeg érdemeit a haza körül, a melynek szolgálatára szentelte életét: »Csak az egész nemzet hálája méltó ezekre a szolgálatokra...«

Irodalom és művészet.

A szamosújvári „Armenia“ jubileuma. Folyóiratunk következő, april havi száma, meginditása óta a századik füzet leend. Több, mint nyolcz év óta az örménységre vonatkozó, sokoldalú ismertetéseinkkel szerencsések voltunk megnyerhetni a hazai sajtó osztatlan elismerését és pedig nemcsak maga a folyóirat részére, de elismerést vivtunk ki Magyarországon az örmény nemzet dicsö multja és ősi kulturája iránt is, mely hazai közönségünk előtt korábban jóformán terra incognita volt. A magyar örmények hazafiságát e honban ismerte a magyar olvasóközönség azelőtt is, — de alig birt tudomással arról, hogy lovagias vendégszeretettel befogadott örmény menekültjei egy sokat szenvedett, de keleten ősrégi keresztény kulturával birt nemzetnek elszakadt töredékét képezé! — Az »Arménia« szerkesztősége gondoskodott arról, hogy jövö havi, századik füzete a közönségesnél ünnepélyesebb alakban jelenjék meg; s e végre több tekintélyes egyént is kért fel az alkalomszerű közreműködésre. Előre is felhivjuk tehát olvasóink szives figyelmét az april havi jubiláris diszfüzetünkre!

Örmény estélyt tartottak nem régen a moszkvai örmények. Kiváló egyének működtek közre; a jótékony czélra rendezett estély, melynek jövedelme nem megvetendő, műsora következő: I. Öt dal. II. Ezen estélyre irott zenedarabok. III. Élő képek: a) Szászuni Dávid (néprege), b) Váhákên születése (Chorenei Mózes után), c) A törökök és kurdok megtámadják az örményeket. A közreműködők örmény nemzeti jelmezben. A nagy terem egyik fala az »áni-i palotát« ábrázolja; a kisebb teremben, mely keleti díszben fénylett, diorama, a szászuni hegyek közt levő tó, stb.

Közgazdasági élet.

A „szamosújvári takarékpénztár“ mult évi üzleti forgalma 2.337.869 frt 66 kr., betét állománya 509.577 frt 27 kr., váltó követelése 268511 frt 56 kr., kötvény követelése 187.843 frt 22 kr., jelzálog követelése 53.610 frt volt. A tiszta jövedelem 12.422 frt 59 kr. Ezen jövedelemből 400 frttal járult a Szamosújvártt életbe léptetendő »örmény kath. leány árvaháznál« létesitendő kegyuri alapitványhoz, mely összeg a mult évben is visszatartott 500 frt alapitványi tőkéhez csatóltatott; 22 frt 59 kr. jótékony czélra fordittatott. A fenmaradt 12000 frt következőleg osztatott fel: A tartalékalap kapott 600 frtot (5%), az igazgatóság 2880 frtot (24%), a felügyelő bizottság 480 frtot (4%), a vezérigazgató 240 frtot (2%), pénztárnok 240 frtot, a könyvvezető-titkár 240 frtot, jótékony czélra 120 frt (1%), a részvényesek kaptak 7200 frtot (60%).

Mi újság az örmény világban?

Katholikus papnövelde. XIII. Leo pápa Ő Szentsége, a római kollégiumokon kivül, még egy nagy katholikus papnöveldét (seminráriumot) készül felállitani Konstantinápolyban, — a keleti szertartású vagyis a görög, örmény, szir és khaldaeai rituson levő katholikus egyházak részére; s egyszersmind anyagi segélylyel is támogatni ohajtja a szóbanlevő nehéz viszonyok közt élő egyházakat, hivatásuk méltó betölthetésében.

Külföldi lapok az örményországi eseményekről. A new-yorki »Morning Advertiser« értesüléseit az örményországi eseményekről az »Associated Press« atheni levelezőjétől kapja. — A párisi »Temps,« mely már nehány önálló czikkben szólott az örmény vérengzésekről, majdnem minden nap közöl »Örmény dolgok« czim alatt ide tartozó hireket. — Az »Autorite« — ez a jelentékeny monarkhikus lap — azt mondja, hogy Francziaország nem zárkozhatik el az örmény kérdés elől, mert közömbösségével a franczia érdekeket is veszélyeztetheti. — A »La Justice« egyik vezérczikke (En Armenie) igen rokonszenvesen szól az örményekről; a szép czikk igy végződik: »Köteles Francziaország segélyt nyujtani az örményeknek, de ne küldjön seregeket Törökországba, hanem csak jó tanácsot adjon a Portának.«

Ajándék Romania uralkodójának. A román király nov. 16-án ülte meg esüst menyegzőjét, Ekkor megjelent a palotában Dsáburov Péter nevű gazdag örmény, ki a bukaresti »keleti bazar« tulajdonosa és Ő Felségeiknek ebből az alkalomból egy oly remekmívű becses perzsa szőnyeget adott át, melyről nagy csodálkozással irnak a bukaresti összes lapok.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Az „ARMENIA“ századik füzete.

Üdvözlöm az „Armenia“ szerkesztőjét, midőn hazafias szellemben irányzott folyóiratának századik füzete megjelenik. E folyóirat minden száma tanuságot tesz a mellett, miként kell a magyar haza iránti honfiui ragaszkodást és igaz hüséget összeegyeztetni nemzetségünk szeretetével, a melyből származtunk. Legyen az „Armenia” továbbra is buzgó apostol abban, hogy az örmény hű és hazafias, munkás és értelmes polgára legyen ez országnak!

Budapest, márczius 15. 1895.

Lukács Béla.

⁂

Magyar és örmény.

Mind a két nép sokat szenvedett a múltban. Egyiket a szabadságszeretete vezérelte, másikat rajongó vallásos érzülete üzte ki az őshazából.

Az örmény erkölcsöt és vagyont hozott magával s alig 200 év alatt a mai kor műveltségi fokára emelkedve, a Szent-István koronájához tartozó országok nemzetiségei között a legszerényebb, Szép jellemvonása a maroknyi örmény népnek, hogy áldozatok árán szerzett földjén hű barátja, jóban és roszban osztozó társa maradott a magyarnak, míg más népek ingyen földön, kiváltságokkal megáldva, alkotmányunk ellen törtek.

Szivem egész melegével üdvözlöm örmény honfitársaimat. Elődeik sok dicső hazafit adtak a hazának.

Üdvözöllek kis Armenopolis!

Kövesse az „Armenia" századik füzetét még sok százra menő kiadvány, élő bizonyságaként a magyar-örmény culturának!

Deés 1895. Február 24-én.

id. Báró Bornemissza Károly
föispán.

⁂

Könnyebb szívvel, vidámabb szemmel nézhetne a jövőbe minden magyar ember, ha a honunk határain belől élő nemzetiségek szakasztott olyanok volnának mind, mint a mi jó örményeink. Hisz ők már csak eredet s nem nemzetiség szerint különböznek az alföld tős-gyökeres magyarjától. Egy a nyelvök, egy a szivök. Kegyelettel gondolnak vissza az ősi hazára, honnan ádáz zivatarok üzték ki őseiket, s egyszersmind szeretettel csüggnek az új hazán, melynek földjén a menekülők békés lakóhelyet, termékeny munkakört és szabad életet találtak. Hálájukat azzal bizonyitják legjobban, hogy eleven eszök és serény munkájuk révén boldogulva, mindig tetemesen gyarapitották a magyar értelmiséget. S gyarapitják folyvást. Csak az a kár, hogy mért nincsenek sokkal többen!

Budapest, 1895. febr. 25.

Vadnay Károly.

⁂

A mily szerencsétlenség az örmények nemzeti önállóságára nézve, hogy a kegyetlen sors régi hazájukat szétdarabitva, oda annyi meg annyi idegen nemzetiségeket ültetett, — ép oly szerencse ez Ázsia kulturájára nézve, hogy a lomba, terjedö és elöitéletektöl megrongált társadalom mindenütt az iparkodó, józan és nagy tehetségü öményekben az éltető erőt és egy jobb jövőre való törekvést találja.

Budapest, Február 15. 1895.

Vámbéry Ármin.

⁂

A Bethlenek és Rákóczyak, ha a megtámadott magyar alkotmány és vallás-szabadság védelmére támadó hadjáratot kezdtek — rendesen Szamosújvárra concentrálták hadaikat.

Ma már, két század mulva, tudományos erő van concentrálva Szamosújvártt: s hogy a maga elé tűzött pályán ez az erő is sikerrel működik, igazolja az „Armenia" 100-ik füzete.

Haladjon a maga elé kitűzött úton, növelje elért eredményeit!

Budapest, február 28. 1895. Dr. Szilágyi Sándor.

⁂

Üdvözlet az Arméniának!

Ezen hazafias irányú folyóirat jubileuma egy kis elmélkedésre késztet a magyar-örmények multja, jelene és jövője felett.

A történelem tanusága szerint, ha valamely nemzetnek egy része elszakad az anyatörzstől, sok hányattatás után legtöbbnyire nyomorultul pusztul el, megsemmisül.

E szomorú sorstól megőrizte a Gondviselés az örmény nemzetnek azon töredékét, mely viszontagságteljes vándorlások után, a magyar szent korona területén új hazát, szeretett otthont talált.

A magyar nemzet menedékhelyet adott, ezen fajra, nyelvre, szokásokra nézve idegen népnek; befogadta azt állami életének kötelékébe, — a magyar politikai nemzetet alkotó népcsalád egyik tagjává tette.

Nem kis jelentőségű mozzanat ez a magyar állam életfolyamában, melyről elfogultság nélkül állithatjuk, hogy a befogadóra úgy, mint a befogadottra egyaránt áldást hozó volt.

A betelepült örményekben a magyar nemzet, intelligens, szorgalmas, önfeláldozó, a nemzeti állameszméhez feltétlenül hű polgárokat nyert.

Viszont az örménység, munkásságának megfelelő tért, szellemi és anyagi tehetségeinek kifejlesztésére alkalmas talajt, lángoló hazaszeretetének méltó tárgyat talált új hazájában.

A kezdetben túlnyomólag csak kereskedéssel és földműveléssel foglalkozó új polgárai e hazának, fokozatosan mind szélesbülő tevékenységi köröket foglalnak el; átlépnek a szellemi munka terére is, és minden irányban nagyon méltánylandó, sőt számarányukhoz képest valósággal bámulatos előmenetelt és sikert mutatnak fel.

Az államélet minden ágazatában nagy tevékenységet fejtvén ki, előkelő társadalmi állást foglalnak el; soraikból jeles államférfiak, tisztviselők, ügyvédek, tanárok, irók és művészek kerülnek ki, új hazájoknak javára, fajuknak dicsőségére.

A számra nézve csekély örménységnek e hazában nem képezheti czélját saját nemzeti egyéniségének merev fentartása, fejlesztése; nem tekintheti feladatának a hazában élő számos széthúzó, sőt — sajnos — néhol államellenes törekvéseket ápoló nemzetiségek számát szaporitani.

Jól felfogott érdekét, hazafias kötelességét abban kell látnia, hogy — nemzeti multja és hagyományai emlékének kegyeletes ápolása mellett, — gondolkozásban, érzelemben, szokásokban, magyar és örmény egybeolvadván, a közös haza erejének és gyarapodásának hathatós tényezőjévé váljék.

Ugy látom, hogy ezen üdvös czélt szolgálja az „Armenia“ is. — Legyen üdvözölve ezen első jubileuma alkalmából. — Elismerés és siker koronázza nemes irányú működését.

Kolozsvár, 1895, márczius 1.

Dr. Csiky Viktor.

⁂

Az örmény nyelv helye az indoeurópai nyelvcsaládban (valjon külön ág-e vagy az indiai vagy iráni ághoz csatolandó-e?), az örmény nyelv dialektusainak egymáshoz való viszonya, a mai új-örmény nyelvnek Ázsiában és Európában szent Meszrop klasszikus nyelvéhez való viszonya, mind meg annyi igen érdekes kérdés a tudomány terén, s méltók arra, hogy többen foglalkozzanak velük nálunk is: de tulajdonképeni örmény kérdés, hál' Istennek, nálunk Magyarországban nincsen. Az örmény nép hazánkban való megtelepedése óta annyira összeforrt a magyar házával és a magyar nemzettel, hogy igaz hazafiságban felül nem múlja senki, s fényes például hozható fel bármikor arra: mikép lehet valaki igaz magyar hazafi, ha nemzetiségre nézve nem is magyar. Isten tarisa meg őket!

Kolozsvártt, 1895. február 27.

Szamosi János

egyetemi ny. r. tanár.

⁂

Hazafiság, a vallásossággal mily szoros kapcsolatban van, bizonyitja az örmény, ki mindkettőben előljár.

Szt.-Benedek, 1895. 25/II.

Gr. Kornis Victor.

AZ ÖRMÉNY AGGASTYÁN.

(Monolog.)

— Thopál Nálbánt költeménye. —

Oh mily hamar beállt az alkonyat!
Hajszálaim fehérek, — hullanak,
Mellem hajolt; öszült szakáll fedez.
A homlok ránczos, a nyak görnyedez.
A vér hideg, lanyhán ver üt-erem,
Homályossá lett mind a két szemem.
Reszket testem, remegnek lábaim,
Nem teljesülnek régi vágyaim;
Lényemben nincs erő, eltávozott;
A bátorság, s erély alább hagyott,

Ha pár lépést inogva tehetek,
Pihennem kell, — tovább nem mehetek;
S már fogyni érzem önbizalmamat.
Oh mily hamar beállt az alkonyat!
Bár visszajönne ifju életem,
Hogy hasznomat vehesse nemzetem!
Bár karjaimban lenne hős erő!
Hon ellenségit szerte-szét verő;
Hajam, szakállam lenne fekete;
Isten hatalma megsegitene —
Hogy lennék ismét fiatal, merész,
Mint voltam egykor, — bátor és vitéz.
Törökkel, kurddal sikra szállanék,
Velök utolsó vérig küzdenék.
Fegyvert ragadva mennék ellenök,
Nem kimélnék meg egyet közülök.
Ugy támadnék, mint sebzett oroszlán,
Mely dühbe jött a sajgó seb után.
Mert bár öreg és elgyengült vagyok,
S feledtem is az életből nagyot:
Van, — mit soha feledni nem lehet, —
Egy drága kincs, — a hazaszeretet:
Fentartja ez a nemzet erejét,
Tűzlángra gyujtja keblünk szent hevét!...
Talán épp éltem lesz az áldozat,
Ám ebben lelném meg nyugvásomat...
Hisz vérem, mely a földre hullana,
Rokon vérekkel egybeomlana;
Édes hazámnak ellenségire
Ma, holnap, — mindig bosszút esdene.
Hadd lássalak hát, vad kurd és török —
Dicsőség lesz, ha reátok török!
Siess oh szép nap! jöjjön bár halál,
Az agg örmény büszkén elődbe áll;
És teljesiti szent kötelmeit,
Föláldozza honáért életét.
Rabságban élni, ugy is mit sem ér;
De dicsőségben kedves a babér...
Míg nemzetünket védelmezni kell,
A félelem csak szálljon innen el!
Előre bátran ifjú nemzedék,
Hogy pusztuljon a rablo söpredék;
Ha földre roskadt testünk összenyom
Nehány pogányt, — kell-e szebb jutalom?!...

Simay Gergely.

⁂

Sokszor kutattam annak okát, hogy a kétszáz év előtt hazánkban megtelepedett örmény nép miért olvadt össze azonnal a magyar nemzettel, miért hódolt meg annak geniusa előtt, miért tanusitott mindig, kivált a megpróbáltatások és szenvedések idején nemcsak együtt-érzést, de a legnagyobb áldozatkészséget is?

Általában, erre azt felelik: mert oly kis számú nép volt, hogy egyebet nem is tehetett!

De ezzel szemben minden körülmény megvolt és fennállott, a mi az összeolvadást gátolta. Hiszen, ők is kivül állottak rendi alkotmányunk sánczain, kivált 1848-ig a magyar nemzet természetétől elütő foglalkozást folytottak, vallási ritusok saját nemzeti nyelvükön szólott és szól ma is; továbbá mindig együtt, mondhatni csak is magok körében éltek.

Az összeolvadás okát tehát abban látom, hogy az örmény nép mielőtt hazánkban menhelyre talált, a szomszéd Havasalföldön és Moldovában, mint tudjuk, nagy szenvedéseket élt át, de a melyek itt nem ismétlődtek, és a melyeknek emlékét e miatt a magyar nemzet iránt érzett hála még élénkebbé és kirivobbá tette. — Hiszem, hogy ha ma valamelyik nemzetiségünk Európa bármelyik államába egyszerre áttelepednék, és ott az állam irányába ugyanazon viselkedést tanusitaná, a mit itt követ: rövid időn ohajtaná a visszatelepedést, és a mit ott tapasztalt, az felidézné ugyanazon hatást, melyet az örmény népnél tapasztaltunk kétszáz éven át hazánk és nemzetünk iránt mind e mai napig.

Dr. Torma Miklós
Szolnok-Dobokamegye alispánja.

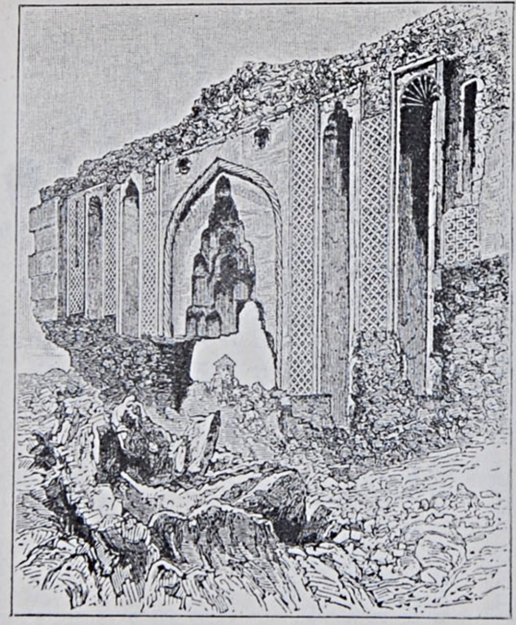

A királyi palota főkapuja.

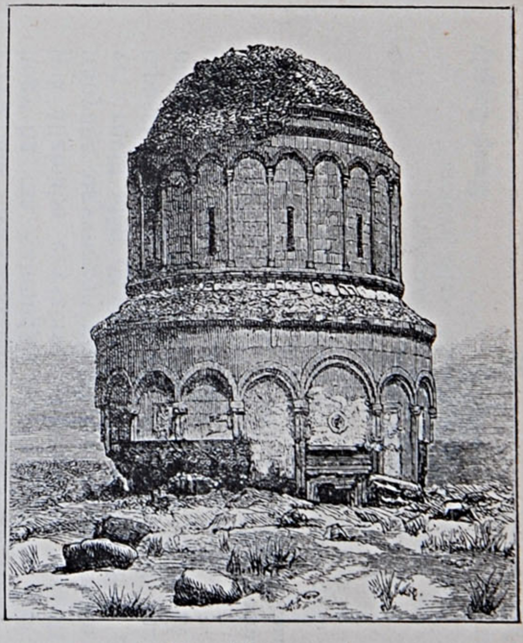

A Megváltó temploma.

Áni romjai.

— A londoni „Graphic"képei, Kurkdsián Ohánnesz fényképi felvételei után. — (Lásd. 106 old.)

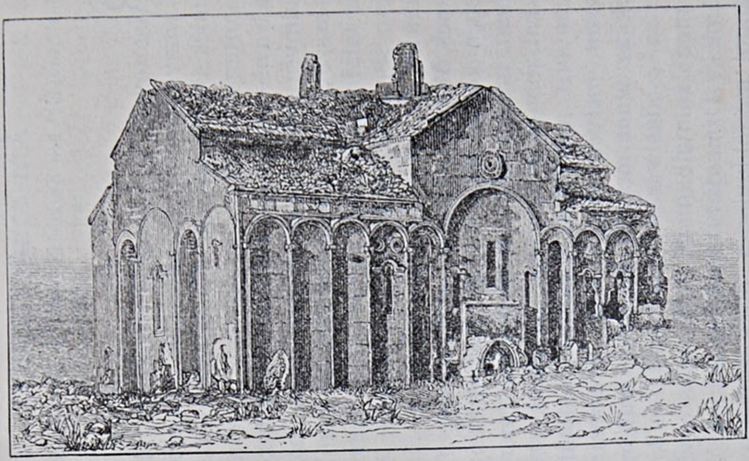

A székesegyház.

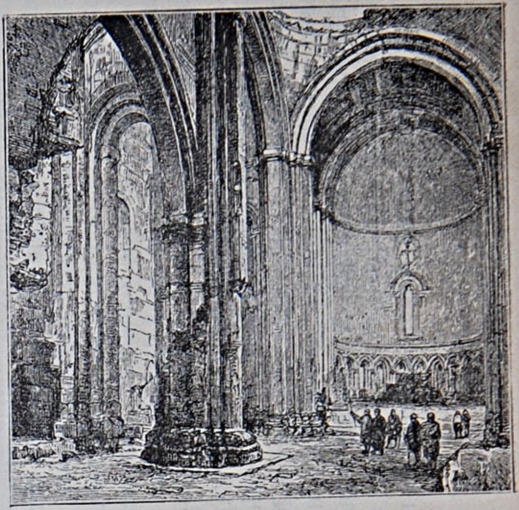

A székesegyház belseje a főoltárral.

Áni romjai között.

— A londoni „Graphic“-ben Kurkdsián Ohánnesz fényképi felvételei után megjelent képekkel. —

Rég tovatünt fényes korszaknak felséges maradványaihoz, ősi dicsőségnek romjaiban is megragadó emlékeihez vezetjük el a szives olvasót az örmény nemzet történeti multjával foglalkozó folyóirat jubiláris számában. Áni romjai közé, melyeknek komor fensége csak Palmyra vagy Babylon fenmaradt emlékeivel hasonlitható össze; Nagy-Örményország hajdani fővárosának omlatag falai közé, oda, honnan az eseményeknek hullámverése sorsüldözött őseinket a magyar hazának földjére sodorta.

James Morier „Ayesha, or the maid of Kars“ czímű regényében költői tollal irja le Áni, örmény rom-várost, templomait nagyszerű oszlopsorokkal, merészen ívezett kupolákkal, monumentalis lépcsőzetekkel, színes kövekből álló gyönyörű mozaikokkal borított palotáit s a komor őrtornyokat, melyek kinyuló sziklák ormairól visszatükröződnek az alant morajló folyónak hullámaiban.

Ezt a csodás várost nem csupán a költői képzelet alkotta meg; romjaiban ma is létezik s egyik legnevezetesebb emléke Örményország fénykorának. Mintegy harmincz angol mérföldnyire a hires kars-i vártól, az Arpatsai nyugati partján fekszik. Már messziről hallani a szilaj hegyi folyam moraját, s a magas bazált falak közé vájt mély sziklamedrének széléről ráesik az utazó pillantása magára a rom-városra — a hatalmas kapútornyokkal ellátott kettős védfalnak törmelékeire, a mely falak rendeltetése volt megoltalmazni a várost idegen megtámadók ellen.

Áni a virágkorát I. Ásod király Bagratida-dynastiája alatt érte el (859—1045). E korszak végén a byzanczi császárok fenhatósága alá került Nagy-Örményország, s fővárosa mihamar georgiai, tatár és ottomán hordáknak lett prédájává. A Bagratida-házbeli uralkodók Áni-t pompás épületekkel ékesitették, a melyek — mint Ferguson James angol épitész-iró megjegyzi — részleteiknek csodás szépsége által még ma is álmélkodással töltik el az utazót. Egyike a legérdekesebb épitményeknek az ősrégi 980 táján épült székesegyház. A Megváltó templomát Abulgharib kormányzó 1035-ben emeltette. A Báhlávuni-fejedelmek palotájának nagy kapuja romjaiban is megragadja a figyelmet csodálatos szépségü keleti faragványaival és mozaikjaival.

Több ízben esett Áni ellenséges betöréseknek áldozatul, de voltaképen mégis ama rettenetes földrengések egyike dulta fel, a melyek napjainkban is nem egyszer látogatják meg az örmény fensíkot. Öt évszázad telt el eme pusztulás óta s Áni romjai ma is abban az állapotban vannak, a milyenbe akkor jutottak. Még ma is, ugymond leiróinak egyike, valóságos utczák közt járkálunk Ániban; itt gyönyörű palotának nagyszerű homlokzatára bukkanunk, a mely fekete, veres és sárga négyszögű kövekből van épitve; amott nyitott portalejára egy dómnak, melynek belsejébe az összeomlott kupolán át hatolnak be a napsugarak. Egészen jó karban levő kupolákat is találunk, a melyek manapság kurd pásztoroknak és nyájaiknak nyujtanak menedéket az örményországi nap égető hősége ellen. Hamilton angol utazó „Account of the ruins of the City ob Ani“ czímű munkájában kimutatja, hogy a szaraczén és góth épitészeti styl eredetét sehol sem lehet oly kimeritően tanulmányozni, mint ezeken a csodás épület-romokon.

Az 1877—8-i orosz-török hadjárat után Oroszország hatalmába jutott Áni. IV. Gergely örmény katholikosz elhatározta ekkor, hogy helyreállittatja templomait s egyéb középületeit s újra benépesíti a várost örmény lakossággal. Már hozzá is láttak a terv kiviteléhez, midőn az orosz kormány tilalma közbelépett. Kedvezőbb időkre kellett tehát elhalasztani a megvalósitást. Ki tudja, elkövetkeznek-e valaha ezek a kedvezőbb idők?

Dr. Molnár Antal.

Üdvözlet az „Armeniá“-nak.

Minden örmény bizonyára kedves kötelességének fogja tartani az „Armenia“ századik füzetének születésekor, örömének s üdvözletének kifejezést adni.

Az „Armenia“ midőn először megjelent, a magyar irodalomban addig teljesen ismeretlen mezőre lépett. Útat tört ott, a hol előtte senki sem járt. Az utókornak könnyűvé s kellemessé tette ez útat, melyen haladva, a Kelet őskori világát tündérregéivel együtt megvilágitni, a civilizált világ ismereteinek fényes keretébe foglalni, és így az összes emberiség számára mind ezt kellőleg értékesiteni, igen szép sikerrel lehet.

Az „Armenia“ egyfelől a magyar tricolort magasan lobogtatva, az örménység hazafias magyar érzelmének oly hű kifejezőjévé vált, mely a jelen és jövő nemzedékek lelkébe kitörülhetlenül vési be, hogy: „A nagy világon e kivül nincsen számunkra hely.“

Ismertette továbbá, hogy a magyar földön, a szabadságért, a dicsőség mezején örmény vér is folyt; s később, a szomorú időkben örmények is viseltek rablánczokat, és hogy az aradi Golgotha vértanuságából ők is vettek részt.

Igen, míg egyfelől az örménység ide sodrott ága minden parányában, a magyar hazaszeretet lángoló érzetét örök életüvé tenni teljes erejéből törekedett: másfelől azonban, mint a bibliai tűzoszlop megvilágitotta előttünk azt a szent földet, mely az évezredek előtt elhunyt ősapáink áldott porait fedi.

Az „Armenia“ Clio fáklyáját az Ararát izzó kebelében gyujtotta meg, s ennek varázsfényével törekedett az őshaza sötét éjjelét eloszlatni és minden örmény szivében meggyujtani a honszeretet azon szent tüzét, melynek melegétől a megdermedt Örményország új életre ébredjen.

Az „Armenia“ felriasztó szavától, az őshaza évezredek óta pihenő nagy szellemei feltámadtak; felemelték ébresztő szózatukat, s a Tigris és Eufrates partjait messze túlharsogták, hogy: „Megfogyva bár, de törve nem, él

nemzet e hazán.“ Mire feleletül e jobb sorsra érdemes nemzet, mind erőteljesebben kiáltja, hogy: „Megbünhödte már e nép a multat s jövendőt.“

És Armenia nemzetének feljajduló szava, már is annyira túlszárnyalta Ararát birodalmának határait, hogy ma már a szabad és nemes Britanniában is rokonszenvesen viszhangzik az; és a művelt nemzetek biztató rokonszenve annyira lelkesitette már Kelet e szerencsétlen régi nemzetét, hogy nagyon sok jel arra mutat, hogy nincs már messze az az idő, midőn Örményország minden lakója ajakán csak az fog hangzani: „Itt az idő, most vagy soha!“

Az „Armenia“ mesteri kézzel lobogtatta a religio lángoló szent fáklyáját, melynek mennyei fénye csodatevő balzsamként enyhitette a lélek mély sebeit.

E túlvilági láng sugarainak boldogitó hatása alatt édesen elszenderült a szivet gyötrő szörnyek egész serege; mint tavaszszal a déli nap verőfényes sugaraiban a legmérgesebb vipera is csendesen, édesen aluszik.

A modern tudósok azt állitják, hogy a napunk teljesen ki fog hülni és a földünk megfagy.

Meglehet, hogy így lesz: de ez esetben sem fog az emberiség elpusztulni; mert az „Armenia“ oly hőfokra fogja emelni az örmény nemzet szivét, hogy ennek melegétől a jégcsapokká merevült napsugarak elolvadnak s a föld jégpánczélja fölenged és nyomában egy új élet ébred, s Ararát másodszor lesz bölcsője a világnak.

Hazafias működése terén üdvözlöm az „Armeniát.“

A népek Istene engedje megérni neki azt az örömet, hogy édes hazánk: Magyarország és az ókori őseink hazája: Örményország dicső és teljesen boldog legyen.

Kolozsvártt, 1895. február 19-én.

Dr. Mály István.

Az, a mi örmény polgártársainkat a magyar nemzet előtt már kezdettől fogva rokonszenvessé, kedveltté tette, kétjeles erényök: kipróbált hazafiságuk s mély vallásosságuk volt. Ohajtom, hogy a derék „Armenia“ e nemes erények buzgó ápolásában száz éves jubileumot üljön.

Dr. Tódor József
kanonok, országgyülési képviselő.

⁂

Οἱ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀρμηνίας κατοίκων ἀπόγονοι ἀφ' οὗ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν ζῶοι, διηνεκῶς τῷ ἔνθει τῶν Οὔγγρων κατὰ γλῶσσαν καὶ φρόνημα συνεφώνουν. Καὶ νῦν συμπαθητικῶς ἑορτάζουσι μεθ' ἡμῶν τὴν χιλιετὴ τῆς Οὐγγαρίας ὕπαρξιν. Ὁ Θεὸς ἐυλογήσῃ αὐτούς.

Ι. Β. Τελφυ.

Arménia őslakosainak ivadékai, mióta hazánkban élnek, folyvást a magyar nemzettel nyelvben és érzületben megegyezének; és most rokonszenvesen ünneplik velünk Magyarország évezredes fönállását. Isten áldja meg őket.

Budapest, 1895. február 20-án.

Télfy Iván.

⁂

A művészet a legszebb kifejezése az eszménynek. Néhány óra alatt nyujt szenvedést, örömet, reményt és csalódást; néhány év alatt dicsőséget, aztán ha elérkezett a feledtetés, a művészet szárnyaiba ölel, és elvezet az emlékezet birodalmába.

Budapest, 1895. február 24.

Kordin Mariska.

Levél a Szerkesztőhöz.

Tisztelt Uram!

Megtisztelő felszólitását, hogy irnék valamit az „Armenia“ számára, vettem és tőlem telhetőleg — nagy elfoglaltságom daczára — igyekszem eleget tenni ohajának.

„A századik szám“ irja Ön s igy mi természetesebb, minthogy e kerek szám hallatára azonnal a jubileumra gondoltam.

Mert manapság ugyis a jubileumok korát éljük.

Eddig szokásban volt, hogy közéletünk kimagasló alakjait huszonöt vagy ötven éves érdemeiért megünnepeltük; ma már fájdalom e számokat a gyáva hizelgés leszállitotta tizre, hogy holnap talán a corruptio már az ötös számra is rávesse éhes tekintetét, megünnepelvén kölcsön vett dicsériádákkal azt, a kitől valamit remél.

Mily boldognak érzem magamat, hogy menten a sülyedő kor áramlatától, nyilt homlokkal, tiszta lélekkel foghatok tollat és olyan emberhez szólhatok, mint Ön!

Engedje meg mélyen tisztelt Uram, hogy én legyek az első, ki Önnek szivemből gratulálok a derék munkához, melyet a százas számig végzett.

Ez a szám fényes bizonyitéka annak, mit sokan szerettek tagadni, — hogy az „Arméniá“-nak létjoga van.

Ön egy új világot, egy ismeretlen terrenumot mutatott be, melyről alig hogy halvány sejtelmünk volt.

Egy nemzet művelődés-története áll előttünk e száz füzet lapjain, egy nemzet örömét, bánatát ismertük meg e betűkből.

Mi, kik itt születtünk, magyarok vagyunk testtel-lélekkel és szivünkben kiolthatatlan láng ég drága hazánk iránt; de Ön megtanitott arra, hogy Ázsiában élő testvéreink sorsa iránt is érdeklődjünk s örömmel olvassuk midazt, mi rájuk vonatkozik.

Magyarok vagyunk, igaz gyermekei drága anyánknak; de azért feljajdul szivünk, ha azt a kétségbeejtő sorsot látjuk, melyben szegény testvéreink élnek a távol Keleten.

Nem értjük nyelvöket, nem ismerjük szokásaikat, de tudjuk, hogy testvérek és részt veszünk sorsukban.

És Ön fáradhatlanúl kutat, gyüjt és lapjának minden egyes füzete tükör, melyből az egykor hatalmas, most eldarabolt, elnyomott nép művelődés-története sugárzik elénk.

Nem közönséges munka az, amit Ön végez, hanem a lelkes erőfeszités, az igaz önfeláldozás mesterműve.

És ezért üdvözlöm Önt e századik füzet megjelenésekor!

Mindenkit tisztelek, ki megállja helyét, mindenkit nagyrabecsülök, ki czélja felé tör és mindenki előtt meghajlok, ki a mai szennyes világban tiszta lélekkel, fenkölt idealismussal rajong eszmékért.

S hogy Önt azok közé számitom, jele, hogy szivesen fogtam tollat az Ön üdvözlésére!

Nem conventioból teszem, (igy meg se tudnám tenni), hanem őszinte nagyrabecsülésem késztet reá.

Kivánom, hogy a sajtó és olvasó közönség részesitse Önt továbbra is elismerésében és a százas számakat emelje pártfogásával ezeresekké.

Legyen munkássága mindig ily lelkes, férfias és hosszan tartó!

Moson, 1895. márcz. 1.

Harmath Lujza.

⁂

A magyar-örmény Géniuszhoz.

Meddő korszakon át szúnyadt el a régi önérzet,
S népünk terheli vád, hogy feledé a jogát;
Évről-évre fajunk egy jellege vész a homályba....
S lankadt lelkierőnk minket a sírba ledönt.
Hisz faji egységünk ki se fejlett, s már vigaszért esd,
Örmény Géniuszunk! csak Te lehetsz vigaszunk.
Csak védszárnyid alatt forr bennünk vére Keletnek...
Jer keblünkbe megint s töltsd be szivár sziveink!
Nemzeti ritust annyi sok éve nem ápol a püspök,
Hogy ma a sorsunk fáj, szét ha oszolna a nyáj.
Küldj mielőbb hát óltalmunkra vezért, ki irányt ad,
Sőt kihez ős eredet fűzhet egész sereget;

Mert ha a fajszerelem sok ezer szikrája csap össze:
Majd tüzes oszlopként lesz vezetőnk ez a fény.
Tán e csodára — ha talpra riad (?) — meg is érti az örmény
Ősei égi karát, s lesz magyar „Új-Ararát“!

Kolozsvártt, 1895. márcz. 5.

Merza Gyula.

⁂

Emlékszem jól...

Emlékszem jól gyermekkoromban,
Midőn a sziv még félve dobban
S mámortól ég a szentmisén: —
Községünk csendes templomában
Atyámat bús, esdő imában
Epedni — sokszor láttam én.

Emlékszem jól az énekekre,
Egész a szívekig hatott le
Keleti fájó dallamuk;
Az esti szél nem sirna szebben,
Vihar után ős fenyvesekben
Tépett lombok között — ha búg

Emlékszem az édes valóra —
A könytől ázott olvasóra,
Keresztje csókra nyult felém;
Az ifjú térdelt megkövülten,
Úgy sirt az agg, csak én örültem
Anyámnak sajgó kebelén.

A fájdalomban elmerülten
Mindenki sírt, csak én örültem,
Nem fogva fel a gyász okát;
Panaszát az örmény daloknak,
Örök búját a templomoknak —
Nem értém sok sok éven át.

De a mit lelkem meg nem értett,
Befutva már egy ifjú éltet, —
Előttem áll a mély titok:
»Arméniának nincs jövője«...
Vesztünk, halálunk hirdetője —
Az áni-i szél sír, zokog.

Gyulafehérvártt, 1895. márcz. 1.

Fejér Gerő.

⁂

Nem csupán a hazai, de úgyszólván az általános világkereskedelem története is tanuságot tesz az örménység messzekiható tevékenységéről, az általa benépesitett különböző országok anyagi érdekeinek előmozditása körül.

Hogy a magyar földön annak idején oly készséggel fogadtattak be, kiváltságolt polgárok gyanánt, a hitük és nyelvük üldözőbe vétele miatt ide menekült őseink: abban annak is volt része, hogy az akkor fennállott erdélyi fejedelemség korántsem tekinthette őket az ország közterhére eső káros elemeknek, de sőt ellenkezőleg, a hosszasan tartott hadakozások következtében felette meggyérült honi lakosság előnyös gyarapodását, — nem különben a közgazdasági viszonyok föllendülését várta attól, ha a népességnek ez ujonnan befogadott eleme a hazai kereskedelemnek újabb lökést adand, — a mi csakugyan be is következett.

Ugy a bel-, mint a külföldre irányuló kereskedelem terén, csakhamar otthonosan érezték magukat új hazájokban az örmény kolóniáknak lakói, kik a magyar nyelvet korán elsajátitották. — És e polgárias honfoglalás után is fenmaradt közöttök nemzedékről nemzedékre azon eredeti hajlam a kereskedelmi pálya iránt, mely népünket Keleten is egyik legnyomatékosabb társadalmi elemmé teszi.

A magyar birodalomnak utóbbi időben kifejlődött gazdasági rendszere, közlekedési összeköttetései és üzletforgalmi viszonyai tagadhatatlanul sokban változtattak ugyan a mi örmény kereskedelmi osztályunk helyzetén és társadalmi viszonyain, — jelentékeny részük el is tért már a hagyományos kereseti pályákról, s új irányban, többnyire földbirtokokat szerezve, a mezei gazdasággal, és a szellemi téren érvényesiti napjainkban, — a magyarsággal lépést tartva, elismert képességeit és hivatottságát; mindazonáltal a kereskedelmi pálya átöröklött foglalkozásainál maiglan is sokan megmaradtak. És általán véve el kell ismerni, hogy a jelenkor válságos

viszonyai közepette fáradhatlan kitartással iparkodnak az előállott új helyzettel megküzdeni, s abba gyakorlatias észszel és józan számitással beilleszkedni.

Szamosújvártt, 1895. márcz. 15. Placsintár Dávid
polgármester.

* * *

Ha visszatekintek Örményország multjára, és látom ama nagy pusztitást, melyet ott különböző időkben a szomszéd népek véghez vittek, Araxes völgyének népes városait semmivé téve, a nemzeti műveltség otthonait: a kolostorokat feldulva; ha lelki szemeim előtt megjelennek azon szenvedések, melyeknek az örmények saját honukban műveletlen népek által minden időben ki voltak téve; és ha jelenben is látom azon önfentartási küzdelmet, melyet ők Török-Armeniában személy- és vagyonbiztonságukért vínak, midőn a törökök és kurdok a mult évben csak a szászuni kerületben a legkegyetlenebb módon körülbelől 12.000 örményt mészároltak le és 30 falut égettek el — csodálkozom, hogy örményfeleink saját hazájukban még nem tüntek el egészen a történelem színpadáról akkor, midőn a vele egykoru assyrok, babyloniaiak, scythákról csak a mult beszél. És kutatva fenmaradásuk indokai után, megtalálom azokat a keresztény vallás, széleskörű irodalmuk, a mult emlékei iránt tanusitott határtalan ragaszkodásukban és szabadságszeretetükben... És nem-e ugyanezen tényezők biztositották a magyar állam létét is, a magyar nemzet fenmaradását is, a magyar nemzetét, mely, minket örményeket szeretettel fogadott be, új hazát adott, elfeledtetvén velünk a mult sok szenvedését?! Az isteni Gondviselés, e sok jó viszonzásaul őrködött is Magyarhon felett; nem sokára fennállása ezredéves ünnepét üli és az ünnepen saját intézményei, fejlődése, culturája hangosan fogják hirdetni, hogy „Magyarhon él;“ de mint Pátkánián Ráfael örmény költő mondja: „Örmény ajkról mikor hallhatod, Örményhon él és feltámadt?“

Szamosújvártt, 1895. márcz. 15. Bárány Lukács
örm. kath. plebános.

A magyar-örmény nők.

— Gondolatok a jelen füzet női arczképei fölött. —

Vajjon nem fogok-e szerénytelennek és önhittnek látszani az „Armenia“ tisztelt olvasói előtt, ha megkisértem a magyar-örmény nők lelki és testi előnyös tulajdonságait ecsetelni?

Dr. Turcsáné Placsintár Gizella.

Tartok attól, nehogy szerénytelennek higyjen valaki azért, ha azokról, kikhez igénytelen személyem is tartozik, dicsérőleg, magasztalólag szólok.

Ugy hiszem, hogy midőn az iró az erényt dicsőiti, jutalmazza, a vétket kárhoztatja, ostorozza, akkor a saját erényei- és büneiről megfeledkezve teszi ezt.

Dr. Molnárné Simay Klementin.

Most, midőn az alábbiak megirását tűztem magam elé feladatul, midőn nememnek, azoknak, kikkel egy nemzetből való vagyok, akarom jó és szép tulajdonságait elősorolni, most a saját egyéniségem háttérbe szorul, nem foglal helyet a képen, melyet a magyar-örmény nőkről festeni fogok s így a szerénytelenségnek látszata elmosódik rólam.

Önhittnek sem akarnék látszani azért, hogy elég bátor vagyok oly munkába fogni, melynek megirása nem oly gyenge tollat igényel, minő az enyém. Mert jellemezni az örmény nőket, hiven ecsetelni azoknak belső és külső tulajdonságait, oly képet nyujtani róluk, hogy az olvasó valódi formájukban képzelhesse maga elé őket s hogy élvezettel lehessen a munkát átolvasni, az ilyenre csak hivatott toll képes.

Hogy művem megüsse a teljes mértéket, erre nézve reményem vékony aranyszálai közé sok fekete szálat sző a kétség. Még azon lehetőségnek is kiteszem magamat, hogy a mi kedves Szerkesztőnk, az ő finom modorával, ezt fogja irni nekem:

„Édes munkatársam! Tisztelettel kérem: maga most vonuljon félre; ne akarjon helyet foglalni e kiváló füzetben. Szives engedelmével bátor leszek müvecskéjét szépen eltemetni a papirkosárba.“

Láthatni tehát, hogy nem vagyok önhitt, nem vagyok csekély tehetségemben elbizakodott, csak merész. Én Istenem! De ha nem akarok kimaradni e jubiláris füzetből! Itt pedig valami haszontalan tárgygyal helyet nem foglalhatok s így merésznek kell lennem, hisz talán nem oknélkül találták ki azt a közmondást, hogy „a ki mer, az nyer.“

Édes örmény hölgyek! Ha én itt nyiltan kijelentem, miszerint ti sokkal jobbak, nemesebbek, okosabbak, míveltebbek, kedvesebbek, szebbek, szeretetre, csókolásra méltóbbak vagytok, mint a kép leend, melyet itt rólatok festeni fogok, akkor hinni merem, hogy homlokaitokat nem fogja elsötétiteni a neheztelés fellege azért, hogy merészkedem kontár kézzel ecsetem alá venni alakjaitokat.

*

Munkám kerete szük arra, hogy neveket soroljak fel, hogy egyeseknek érdemeit külön ecseteljem.

Hogy a magyar-örmény nők sorából került ki az a kimagasló alak, az a hírneves magyar dalművésznő, ki a dicsőség babérkoszorúját vivta ki magának, hogy vannak a magyar-örmény nők közt olyanok, kik egyikmásik téren (irodalom, zene) nevüket ismertté tették, ezt az „Armenia“ igen tisztelt Szerkesztője annak idején egy-egy érdekes czikkben már elmondotta s így, ha én ezekről irnék, csak úgy is fölösleges dolgot mívelnék.

Én a magyar-örmény nőket átalánosságban akarom ecsetelni s a mennyire gyenge tehetségemtől telik, róluk a lehető hű képet nyujtani. Ime tehát hozzá kezdek nehéz munkámhoz.

A magyar-örmény nő dicséretesen tölti be az igazi nőnek hivatását. Benne sok szép tulajdonság összpontosul; bir mind azzal, mi kedvessé, vonzóvá teszi, nemcsak otthon övéi körében, de a társaságokban is. Szivének oltárán tisztán, olthatatlanul lobog — miként a vesztatűz — a szeretet lángja családjáért.

Mig leány s a szülők védszárnyai alatt él, míg a gond ezeket terheli, addig sem tölti könnyelmű tétlenségben napjait, hanem segit anyjának a háziteendőkben, vagy tanulással, hasznos olvasmányokkal műveli szellemét. Szeretettel, engedelmességgel viseltetik azok iránt, kiknek létét köszönheti. Öreg nők irányában nagy tiszteletet tanusit, míg idegen férfiakkal szemben modora büszke.

Sorsát nem kötné számitásból olyanhoz, ki mellett kényelmes jövőnek nézne elébe, de a ki iránt nincsen szivében vonzalom; mert a vallás- erkölcsös érzületben nevelt örmény leány bűnnek tartja vásárt üzni a házasság szentségéből. Csak oly férfiúért kész oda hagyni szülőit, ki igaz, komoly szándékkal közeledvén feléje, képes feléleszteni szivében az isteni szikrát. Ennek azután nemcsak az örömben, hanem a bánatban is, nemcsak a jólétben, de az élet terheinek viselésében is hű osztályosa lesz mind végig.

Igen a magyar-örmény nő hű hitves. Férje iránt odaadó ragaszkodással viseltetik; szelid, vigasztaló szavaival, sőt ha kell áldozatok árán is igyekszik ennek homlokáról a gond, a bánat redőit eloszlatni s míg férjét, mint a családfejét becsüli, ő maga a családnak szive.

És milyen önfeláldozó anya! Ha gyermeke beteg, éjeken át virraszt ágya mellett, nem bizva ezt idegen ápolóra, mert él-hal gyermekeiért. De ez a rajongó szeretet nem fajul nála majomszeretetté, mert tud szigorú is lenni, ha a szükség úgy kivánja. Annak tudatában, hogy a zsenge korban a szív fogékony, igyekszik gyermekei szivébe beplántálni a szülők, tanitók iránt a köteles hálàdatosságot, engedelmességet és szeretetet, valamint az isteni félelmet.

Házias nő. Nem riad vissza semmi munkától. Szorgalmáról, gondosságáról tanuskodik a rend, tisztaság és csín, mely házában, udvarában, kertjében honol. És merem állitani, hogy a szakácsművészet terén a pályadijat magyar-örmény nő nyerné el.

Dr. Zakariásné Gajzágó Gizella.

A vendéget finoman, előzékenyen fogadja és kitünő étkekkel, csemegékkel halmozza el.

Akárhányszor hallottam, hogy a magyar-örmény nő mily szives vendégszeretetet tanusit s hogy a mit vendége elé tesz, azt annyi kedvességgel kinálja, annak látása oly inycsiklandozó, hogy abból enni és ismét enni kell.

Az örmény nő mind e mellett takarékos, a fölösleges kiadásoktól őrizkedik. Szeret ugyan csínnal, divatosan öltözködni, de ezt nem viszi a fényüzésig, csak annyit költ ruhára, a mennyit vagyoni körülményei engednek.

De midőn jótékony, szent, vagy hazafias czélról van szó, akkor még a szükségest is kész megvonni magától, hogy enyhithessen a szegények nyomorán, hogy Istennek hozzon áldozatot, vagy mint hű honleány járulhasson valamivel a haza oltárához.

Mint társadalmi nő igen megnyerő jelenség. Finom, kedves modora, mívelt, élénk társalgása rokonszenves benyomást gyakorol.

Erkölcsösség, vallásosság különösen jellemzik az örmény nőt. A templom látogatását még hétköznapokon is ritkán mulasztja el. Minden nagyobb ünnep alkalmával elvégzi a szent gyónást és erős hittel járul áldozni az Ur asztalához. Az örmény nőt a sorscsapások közepett mély vallásossága menti meg az elcsüggedéstől.

Az olyan pedig, kitől a sors megtagadta a családi boldogságot, kinek lemondással kell tekinteni a szivár jövő elé, kinek élete hasonló a véghetetlen pusztában haladó s lombos pálmaerdő után sovárgó fáradt vándorhoz, az olyan nő sem csügged el, szenved, tür, küzd s ha olykor lankadni érzi erejét, kiskorában szivébe beplántált vallás-erkölcsös érzülete fentartja s bátran halad előre

Papp Tódorné Kerekes Emilia.

magányos, sivatag élet-útján, míg egy intő szellem megjelöli előtte azon irányt, mely felé haladva eléri az oázt, a melynek árnyában lelke — miként a fáradt vándor — pihenésre lel.

Ha már nem töltheti be a szó valódi értelmében vett női hivatást, ha nem lehet boldogitója, őrangyala egy szeretett férjnek s gyermekeknek, jótevője lesz a szegényeknek s felszáritja a szenvedők könyeit s így az a hít ad megnyugvást lelkének, hogyha nem virulhatott részére a szerelem rózsafája, nyerni fog e helyett pálmaágat. Vagy ha az életörömeit nem élvezhető nő érez magában képességet oly térre léphetni, hol a mindennapi halandók sorából kiemelkedve, kitüntetheti magát, akkor fárad, munkálkodik, hogy léte ne legyen haszontalan, hogy nevét ismertté tegye s küzdelmei közben lelke egy nyugponton pihen meg, melyet azon reményben talál, hogy ha myrtuskoszorú nem ékesithette fejét, de a babérból teremhet egy-két levél az ő számára is.

Szóval a magyar örmény nő mindenütt, minden körülmények között megállja helyét

Most pedig a külső tulajdonságok ecsetelését kisértem meg.

Ha valahol véletlenül találkozol oly — előtted ismeretlen — nővel, kinek alakja leköti figyelmedet s szemednek jól esik arczán pihenhetni, melynek látása rokonszenves benyomást tesz szivedre, ha ily nővel találkozol, az ritkán lehet más, mint örmény. Mert a magyar-örmény nő arczában — még a különben nem szép arczban is — meg van az a kifejezés, mely a szemlélőre vonzerőt gyakorol.

Képzelőtehetségem segitségével elővarázsolok alakokat és a ki képességet érez magában, birálja meg azokat a művész szemeivel.

Itt egy telt idomú szép alak. Az egészség szinétől viruló, gömbölyű barna arczán életvidor kifejezés honol. Kissé alacsony homlokát fekete göndör-fürtök köritik; hosszú pilláktól árnyalt, sürű szemöldöktől ivezett ragyogó fekete szemei gyujtó sugarakat lövelnek; duzzadt

piros ajka (ha szabad használnom e kifejezést) csókra termett.

Ennek gesztenyeszinű dús hajzat környezi kedves arczát. Az a tiszta szép homlok, azok a festői szemívek alól kisugárzó komoly ábrándos szürke szemek, melyeknek tekintete oly mély, oly benső, a szemlélő látni véli bennük az ártatlan szép lelket, a mosolygó eperajkak bájos ellentétben az arcz vonásainak komoly kifejezésével — elragadó kép!

Ez itt szőke, vakító fehér arczbőrrel. (Ne ütközzenek meg! fantáziám csak a valót festi, van magyar-örmény nőink között szőke is nem egy). Haja arany gloriát képez feje körül. Márvány homloka, mint a felhőtlen égbolt, derült s ez a szelid kék szemek tükréből sugárzik; a rendesnél kissé nagyobb száj körül jóságos mosoly honol. Az egész arcznak kifejezése igen kellemes benyomást tesz a szemlélőre.

És ez a karcsú nyulánk termetű nő, parányi kezeivel! Talán el sem hiszik, hogy e kezek a durvább munkától sem riadnak vissza? Arcza ovál, szelid, bánatos vonásokkal, szép sötét szemeinek tekintete okosságról tanuskodik, magas homlokán a lélek ül s a szemekben tükröződik, szép metszésű ajkainak szögletein alig észrevehető keserű vonás van, de az egész arcznak kifejezése komoly, határozott, egyenes és nyilt lélekre vall és a szabályos orr, az olajbarna szín piros árnyalattal, a dús sötét hajzat mind oly megkapó, oly összhangzó képet nyujt, hogy a szemlélőnek mélyen szivébe vésődnek a feledhetlen vonások.

Ilyenek s ezekhez hasonlók a magyar-örmény nők.

Azonban álljanak még itt az alább idézett szavak:

„A magyar-örmény nőben fellelhetni a jó családanyát, a szorgalmas nőt, ezekből kiemelkedve a tartós formát, mi mindvégig hű követője a magyar-örmény nőnek. Azok az égető kárbunkulus-szemek, melyekkel a lélek szelidsége gyakran ellenmondásba jő, a szép metszésű vénuszi ajkak, melyek körül a báj és jóságnak vonásai pompáznak: kedvessé, elragadóvá teszi őket. Nem egyszer jőn a szemlélő ama gondolatra, hogy absolut szépséget,

Retezárné Szongott Margit.

cserkesz nőt vél maga előtt, ki elbűvöl… ki akkor is előttünk van, midőn eltávozott.“

De most fantáziám lelkem elé varázsolja az öreg örmény nők alakjait is.

Nemde ellentétes képnek tetszik önöknek az ifjú leány arcza mellett szemlélni az aggnő arczát? Pedig mintha összhangban volna a kettő. Ifjú és agg, két szélsőség és mégis találunk a kettő között hasonlatot.

Elragadó szép a hajnal! de kevésbbé szép-e az alkony? Mily fenséges látvány, midőn a leáldozó nap széthinti bucsúsugarait!

A rózsabimbónak látása gyönyört okoz a szemnek; a rózsaolajnak egy cseppje édes illatot terjeszt.

Én rajongok az öreg örmény nőkért!

Oly jól esik látnom a fehér haju tisztes matrónát, fekete csipkés fejkötőjével, a mint szelid méltósággal ül karos-székében. Arczbőrén — mintha ez megfinomult volna az idő keze alatt — átsugárzik a lélek; ajkain égi mosoly honol. Bágyadt fényű szemei fel-felvillannak, midőn rég letünt ifjúságának boldog perczeiről cseveg.

És én oly örömest hallgatom édes szavait a drága öreg nőnek! Hisz jól tudom, mily boldoggá teszi őt, ha élete alkonyán képzeletben ujra megfuthatja földi pályáját; jól tudom, mily jól esik neki, ha van ki őt visszakisérje az emlékezet hidján boldog ifjúságának ábrándjaiból épült aranyos fellegváraihoz.

Lengyelné Donovák Rebeka.

S ha én beszélek előtte örömömről, boldogságomról, jóságos arczán látom az örömet, a boldogságot visszatükröződni s ezáltal megkétszereződnek a szivembe költözött érzelmek és ha elpanaszlom neki bánatomat, gyötrelmemet, résztvevő, vigasztaló szavai balzsamként hatnak lelkem sajgó sebeire.

Megoszthatjuk vele szivünk legféltettebb titkát, nem tarthatunk attól, hogy benne egy vágytársra találunk; a jó öreg nő nem él vissza bizalmunkkal, de boldog, hogy osztályosunkká tettük.

A mint szemeimet nemes alakján pihentetem, vágyat érzek magamban megcsókolni azt a jóságos szelid arczot. Lelkemnek minden gondolata megtisztul ez áldott arcz szemlélete alatt.

Oh igen, én rajongok az öreg örmény nőkért!

*

Tisztelt olvasóim! Ha e kép nem kielégitő, ha itt-ott a színárnyalatok nem volnának elég hiven utánozva, legyenek elnézéssel irányomban — annyival inkább, mivel én nem kérkedtem tehetségemmel, — ne mondjanak kegyetlen kritikát művemről. S ha önök közül hivatást érez magában valaki hivebb képet nyujtani a magyar-örmény nőkről, ugy tegye ezt és én elismeréssel hajlok meg előtte.

És ti kedves örmény nőim! vajjon ti neheztelteke-e reám? Nem! Hisz lelkületetek oly szelid, hogy még a bántalmat is képesek vagytok megbocsátani, tehát mennyivel inkább megbocsáttok nekem azért, hogy jó szándékom daczára csak gyarló képet tudtam felőletek bemutatni.

Ezen hitben leteszem a tollat. De nem! Még van egy pár szavam önhöz is tisztelt Szerkesztő barátom! Vigyázzon nehogy eltemesse e munkámat a papirkosárba, mert akkor örömtől foszt meg, melyet az okozna nekem, ha e munkám helyet foglalhat az „Armenia“ századik jubiláris füzetében.

Kritsa Klára.

* * *

A népek, nemzetek történetében a legnemesebb forradalmat a kereszténység alkotta; mert csupán ez volt képes az emberek szivébe férközni és az emberek gondolatvilágát átalakitani. Éppen ezért nagy fontosságú a történész előtt megfigyelni, hogy az egyes népek, nemzetek a kereszténység tanait milyen körülmények között vették át. A megfigyelt jelenség karakterisztikuma magának a nemzetnek, az egyes nemzetek jövőjének.

E szempontból tekintve csodálattal gondolok a nemes örmény nemzet Kr. u. III. századi történetére. Milyen bölcseség, milyen politikai okosság, milyen buzgó, vallásos hitélet jellemzi Gergelynek, az Illuminátornak századát! És az örmények ma is ezekkel az erényekkel ékeskednek. Tudományos és költői litteratúrájok nagyszerű, dicső multjuk iránt való ragaszkodásuk épületes!

Meghajlok a magyar-örmények nemes jelleme előtt! szivből üdvözlöm az „Armeniát“!

Hummer Nándor
a Szent-István-társulat titkára.

Vajjon a magyarok és örmények egymás iránt való páratlan rokonszenve, közös erényeikből vagy közös hibáikból ered? Mert a mint léteznek közös erényeik: az öszinteség, minden jó- és szépért való lelkesülés, vallásosság, lángoló hazaszeretet és vitézség, — ép úgy léteznek közös hibáik is, pl. a visszavonás, az urhatnámság, az a bizonyos szalmaláng!

Én határozottan azt hiszem, hogy e két nemzetet rokon erényeik kapcsolják oly szorosan össze. Mert hiszen a hibákban, bünökben való közösség csak czimboraság, mely addig tart, a meddig az érdek. Mig tartós barátságnak csak is erény lehet az alapja. Kétszázados barátság pedig bizony tartósnak mondható! Ez a barátság tehát létezni fog, a mig alapja meg nem rendül. Az pedig állani fog rendületlenül mindörökké!

Szamosújvártt, 1895. márcz. 8. Vajna Károly.

* * *

Német születésü vagyok. Férjhez mentem, magyar nővé lettem. Mihelyt Szamosújvárra jöttem, megszerettem az örményeket annyira, hogy most, ha már örmény nem lehetek, legalább örmény-magyarnak szeretem magamat vallani. Nincs ebben semmi különös. Ha léteznek magyar-örmények (már pedig léteznek; az Isten tartsa meg őket), akkor örmény-magyarok miért ne lehetnének? Vannak, én is örmény-magyar vagyok.

Szamosújvártt, 1895. márczius 8.

Vajna Károlyné.

* * *

Szamosújvár fejlődésének és culturalis emelkedésének alig örülhet jobban, mint jó magam, ki Dacia multját kutatgatva tanuságot tehetek a felől: hogy már a rómaiak szervezetében is nagy súlyt helyeztek erre a pontra s azt egyik elsőrendű őrhelyükké alakitották.

Déva, 1895. márczius 8. *Téglás Gábor.*

* * *

Ott állunk, hogy a magyar az elsö ezredév végén másodszor kénytelen saját országát elfoglalni. Ezer év elött, Szent-Istvánként boldog volt az az ország, a melynek annyi nyelve volt, ma már szerencsétlen az az ország, a melynek annyi nyelve van! Ezért kell az országot másodszor elfoglalni. Megváltoztak az idök, az elvek.

Dr. Moldován Gergely.

* * *

Az elmult szünidőkben hosszabb tanulmányútat tettem a művelt Nyugaton; ez alkalommal nagy sajnálattal értesültem arról, hogy olyan honfitársaink is vannak, kik a külföldi egyetemi magyar alapitványok kamatainak élvezhetése czéljából, mint magyarok igazolják magukat, s ennek kieszközlése után pedig államellenes propagándát csinálnak, a magyarokat erőszakoskodóknak, elnyomóiknak, chauvinistáknak sat. dektárálják.

Perint Kristófné Kiss Anna.

Legyen szabad e helyen kérdezni, miért nem panaszkodnak az örmények elnyomásról, erőszakoskodásról, chanvinismusról? miért emelkedhetnek az aránylag kicsiny és igy könnyen elnyomtató örmény népcsalád egyes kiváló fiai a legdiszesebb polczokra, a melyekre a Szt-István koronája alatt emelkedni csak lehet?

Az édes anya, a haza, egyformán szerette és szereti most is minden gyermekét; voltak oláh, tot, rácz, szerb, örmény és bosnyák magyar-nemesek, főpapok, hadvezérek, mert ezek akkor még szerették hazájukat, hozzá hűk voltak a veszélyben, s érte vérüket ontották, ha kellett. Miért nem próbálják meg ezt a régi módot centrifugalis ideákkal telt honfitársaink? Miért nem tesznek ugy mint az örmények, kiket régóta szivébe zár és véréből való vérnek ismer el minden magyar ember?

Magyar-Óvár, 1895. febr. 18. **Dr. Kosutány Tamás.**

⁂

Az örmény nő.

A férfi munkásságának tere: a nagy világ. Győzelmeket aratott szárazon és tengeren; behatott a mélységekbe; törékeny fára ülve új világrészeket fedezett fel; felirta nevét a Himalája csúcsára és eljutott a hideg égővig; leszáll a hegyek gyomrába és felemelkedik a csillagászati eszközök segitségével...

Ázbej Viktorné Ámirás Vetti.

Ellenben a nő a szoba négy fala közt virraszt és munkálkódik. A hírnév nem bántja, megelégszik szük körével; mert ez az ő világa. E birodalom az, hol öröm, fájdalom, szomorúság egymást követik, úgy, mint a nappalt az éjszaka. Hát e falak nem a végtelenséget zárják maguk közé, melynek te vagy urnője? A bölcsőtől a sírig, a konyhától a szálonig kötelességeket teljesitettél.

Ha a tornáczról belépsz, mindnyájan csak téged nézünk úgy, mint a napraforgót, mely arczát a meleg felé fordítja; midőn a konyhára, az éléskamrába, vagy pinczébe mész; a házi jó megmérhetlen forrása vagy. Sietve és örömest teljesitjük mindnyájan parancsaidat. Mosolyodat könnyeid közé vegyited...

Az örmény nő házának gondviselése; minden bajt, nyomort mindig magára vállal. Sok kiváló férfi volt szegény anyának gyermeke; az özvegy anyának verejtéke és fénylő tűje élet voltak. Az a nő, ki házáért és gyermekeiért fáradozik, fönségesebb, mint a királyné, kit bíbor és gyémántfény köröz.

Oh anya, nem vagy-e fönséges beteg fiad ágya mellett? Nem vagy-e fönséges akkor, midőn könnyes szemekkel és arczodon a szomorúság kinyomatával a kereszt lábához mész és ott rakod le minden fájdalmadat, a háznál pedig közöttünk mindig csak mosolyt hintesz?

Mindenkinek igyekszel segitségére lenni. Meglátogatod a szegényt viskójában és a tehetetlent hajlékában; reményt és vigaszt nyujtasz mindenfelé és megenyhited a fájdalmas sziveket. Te a szeretet, könyörület és vigasztalás angyala vagy, kinek szárnyai alatt az árva könyörületes anyát, a kétségbeesett reményt és a nyomorult vigasztalást talál.

Vallásodat, mely oly tiszta, mint a legtisztább víz, gyermeked könnyen megérti. Te bármerre tekintesz, mindenütt Isten ujját látod. Te őrizted meg vallásunkat híven nyomorúságunk századaiban; evvel győztél te le minden nehézséget, magadra vállalván a fáradságot, törekvést, áldozatot. S valóban azt mondják, hogy az anyai hít az, mi a megsemmisült vágyak és lángoló remények romjaira, mint rezgő sugár száll le...

Az örmény nő a mi történelmünknek ékessége; a férfi, melle alatt annak nemes érzelmeit hordozza. Kétségbeesésünk óráiban úgy mutatkozott közöttünk, mint hold a sötétségben. A mi házainkban mindig felleljük őt. Mit tenne a nyomor, ha ne lenne az örmény nőnek könyörületes szive? Mi lenne a házból, ha hiányzana abból munkaszeretete?

Ma a hős örmény nők korszakát éljük. Mit csinál azon nő, kihez férje búcsúszót intézett, azután elmegy messze, messze, hogy megszerezze a megsokasodott kiadás költségeit? A nyomor kilincsei zárják be ajtóit. Egyedül van házában, kisdedeinek ő most apja és anyja is; ő táplálja, ő neveli fel őket és ő őrzi őket mint egy védőangyal.

Az évek mulnak.. és visszatér a családfő: az apa; azalatt a csecsemő és kisdedek felnöttek, pirosak, szépek;

anyjuk nyelvét beszélik, van hitök, tudnak becsületet. És ki tette mindezt? A nő, házi szentélyünk legtiszteltebb alakja!

Ma az örmény nő szivét a romokra, lelkét pedig Istenbe helyezve, életének minden perczét házának és gyermekeinek szenteli.

Szongott Kristóf.

A leányka könnyei.

Valónak vélhetjük bizonynyal,
Volt ily eset már akárhány,
Nemes örmény ivadék a fi'...
Nem ily származás volt a lány.

Együtt nöttek fel játszadozva,
Rangot nem ismer a gyermek,
De haj, valamit észrevettek...
A gondos szülői szemek.

És válni kellett végre mégis...
Az ifju ment, a lány maradt.
Csodálatos, könnyük sem hullott...
A mig búcsuztak azalatt...

»Halld, figyelj csak édes gyermekem!
Egy agg dalnok áll odakinn,
Ruhája rongy, az arcza fakó,
Sötét bú rezeg hurjain.

Oh mond gyermekem! végtelen bús,
Szomorú ez a dal nagyon...«
Es könny zápora mosott nyomot,
A halványuló arczokon.

»No szüntesd keserved leányka!
Megsegitjük a dalnokot.«
Fehér homloka borujából...
Jól láttam én mit siratott...

A kedves, szép arcz napról, napra,
Szomorúbb, haloványabb lett...
Kit lepne meg a holtnak híre?...
Volt ilyen száz és száz eset.

Sallak Róza.

❖

Az örmények államjogi helyzete Törökországban.

A »keleti kérdés« messzeterjedő érdekkörébe nyuló viszonyok között Örményország is — és pedig nem utolsó helyen — foglalkoztatja az európai sajtó figyelmét. Azért — azt hiszszük — sokakra nézve kedves dolgot cselekszünk, ha fejtegetjük a törökországi örmények jelenlegi helyzetét és az örmény patriarkhatus jelentőségét.

A sorscsapások, melyeknek az örmények már évszázadok óta ki vannak téve, — végokai még a keresztes hadjáratokig vezethetők vissza. Ekkor az örmények nyugati keresztény testvéreik mellé állottak; de mihelyt a félhold győzött, Nyugat a mohamedán népek közé ékelt örményeket segélytelenül saját sorsukra hagyta. Ezeknek utolsó királya VI. Leo 1375-ben fogságba vitetett és az örmény királyság elvesztette önállóságát. Ezen idő óta az örmények a mohamedánok pusztitásainak vannak kitéve, mely állapot mai napság is tart.

Polyákné Zachariás Róza.

Midőn 1461-ben az uralomvágyó II. Mohámed a keletrómai császárságnak véget vetett és Konstantinápolyban a keresztény kultura romjai fölé a félholdat állitotta fel, kissé megváltozott az örmények helyzete. Ez ugyan nem javult jelentékenyen, de némi tekintetben mégis törvényes formát nyert. Ugyanis II. Mahomed felismerte az örmény elem nagy jelentőségét az osmán birodalomra nézve; azért a tekintélyes örmények képviselőjét mindig a maga közelében akarta tartani. Igy hivta ő a brussai püspököt Ovágimot Konstantinápolyba és kinevezte ezt »Anatolia patriarkhájává« és idő mulva alája helyezte az abessyniai nestorianus, syr és más kisebb keresztény népségeket. Az örmény patriarkhatus alapitása okozta

azt, hogy az örmények nagy számmal vándoroltak Konstantinápolyba, hol még mai napság is több mint 200.000 örmény lakik. Hála hatalmas kulturájoknak, némely kiemelkedett örmény családok, melyek evvel a közös czimmel »Ámirá« jelöltettek, igen korán jelentékeny befolyast kezdettek gyakorolni a konstantinápolyi kormányra, mely természetesen az örmény népre is visszahatott és javára szolgált. Az Ámirá befolyásának inditóokai főleg pénzügyi természetűek voltak. Ezek a családok játszodták az osmán kormánynál az állambankárok szerepét. Majdnem minden szultán adósuk volt; azért hajlandóknak is érezték magukat nekik engedményeket adni. Az Ámirá befolyását nemzetfelei javára is használta. Habár közbe-közbe az örményekre nehéz napok állottak, mint pl. a keresztényellenes II. Sulejman alatt (1687—1691), mégis más időközökben állapotuk türhető volt. Különös kedvelője volt az örményeknek Ibráhim szultán. Alatta és más hasonló gondolkodású uralkodók alatt a patriarkháknak nemcsak egyházi, hanem világi hatalma is nőtt. Csakugyan az örmények is ugy, mint a szultán többi keresztény alattvalói kivételes törvények alatt állottak. De tekintettel a jó szolgálatokra, melyeket az örmények tettek — valamint a szervezés terén saját képtelenségök elismerése — a török kormány nem nézte kedvetlenül, ha a felelősség az örmények java- és szenvedéseiért legalább szinleg a patriarkhát terheli, kinek államjogi helyzete, jogköre és kötelességei meghatározatlanul maradtak. A kormány folytonosan beleelegyedett örmény alattvalóinak nemcsak világi, hanem egyházi ügyeibe is, habár a patriarkhák állottak a török-örmények kormányzásának élén. Nagyon megnehezitette a patriarkhák helyzetét az Ámirá (Besdsián, Bálián, Dádián és más családok. melyeknek utódai részben még ma is élnek) befolyásának növekedése. Ezek és konstantinápolyi fejük közt gyakran heves összeütközésre került a

Osztián Ilona.

dolog és ha győztek is néha a patriarkhák, rendesen mégis az Ámirá volt hatalmasabb és némely patriarkhák megválasztása, vagy letétele alkalmával nem tekintették a nép valódi szükségletét, vagy a személy arravalóságát, hanem csak azt, hogy kedvencze-e az Amirának. Daczára a befolyásnak, melylyel az Ámirá és a patriarkha a fővárosban birtak, az örmények sorsa Kis-Ázsiában nehéznek és nyomasztónak maradt. A törvény értelmében mint minden keresztény, ugy az örmény is a szultán rabszolgájának tartatott. Ennek hivatalnokai tehát évenként kiválogatták a tizenöt éves örmény ifjak közül a legderekabbakat, hogy ezeket mohamedánizálják és a szultán utolsó szolgái közé sorozzák. Aztán teljes vagyonbiztonságot sem élveztek az örmények; azért követtek el a hatóságok oly sok törvényszéki gyilkosságot, hogy örmény alattvalók javainak birtokába törökök jussanak. Ezen állapotokból sok pasára igen bő jövedelmi forrás fakadt. Csak üldöztetéssel kellett a pasának fenyegetnie a gazdag örményt és ez azonnal kénytelen volt nagy összeg pénzzel magát kiváltani.

A jobbrafordulás a humánus és mívelt II. Máhmud alatt állott be, ki sok dologhoz javitó kézzel nyult és alattvalói magánjogainak elismerésében kiváló érzéket tanusitott. De csak 1839-ben Abdul-Mecsid szultán alatt ismertetett el hivatalosan a mohamedánok és keresztények jogegyenlősége, — elismerés, mely mai napig egészen csak holt betű maradt. Alatta szüntettetett meg a pasák adó-haszonbérbeadási joga. 1843-ban nyertek a keresztények teljes vallásszabadságot, vagyis jogot arra, hogy háboritatlan istenitiszteletet tarthassanak, tornyokat épithessenek, harangozhassanak stb. A krimi háború kezdetén számukra más világi és egyházi természetű jogok is kilátásba helyeztettek. A' többek közt kimondatott az is, hogy a törvény előtt az örmény és a görög egyenjogú. Bocsátottak elég rendeletet, de azért maradt minden a régi állapotban. Ha ezeket a rendeleteket tényleg végre is hajtották volna, úgy a berlini kongresszuson nem játszott volna oly nagy szerepet az örmény kérdés. Azonban ama rendeletek csak papiron maradtak, valamint a berlini szerződés 61. czikkelye is még nincs végrehajtva.

Ezalatt az örmények közt is meghasonlás történt és a jogai, meg állására féltékeny Ámirá és az örmény nép érdekeiert viaskodó patriarkhátus közt éles ellentét fejlődött. Ez az ellentét a negyvenes években nyert külsőleg is erős kifejezést. Ekkor kénytelen volt Jakab patriarkha engedni az Ámirá befolyásának, melynek üzelmei folytán annak barátjai közül többen szintén bebörtönöztettek. Ez az eljárás a népben nagy forrongást idézett elő. Összeállt néhány száz örmény és kicsikarta a kormánytól nemcsak társaik kiszabaditását, hanem egy olyan patriarkhának kinevezését is, kiről meg voltak győződve, hogy irántok jó indulattal fog viseltetni. De ez: István is nemsokára megfosztatott méltóságától és helyébe az Ámirá teremtményét Ásztvádurt tették. Ismét a szultánhoz fordultak, kivel megértették, hogy az örmény nép nem forradalmár, hanem csak azon osztály (Ámirá) igájától akar szabadulni. Ettől az időtől kezdve több figyelmet forditott az örmény alsóbb néposztályra és jogot adott nekik, hogy egy 27 tagból álló képviselő testületet válaszszon, mely az iskolák, kórházak stb. gazdasági igazgatásával bizatott meg. Egyidejűleg megtiltatott, hogy se az Ámirá, se a patriarkhatus ne avatkozzék bele a »gondnokság« (curatorium) ügyeibe.

Ezen intézkedés magában rejti csirágát az örmények mai közigazgatási alkotmányának. A gondnokság ugyan később anyagi szorultsága miatt segélyért az Ámirához fordult a nélkül, hogy közötte és a nép közt levő ellenhatás kiegyenlittetett volna. Ászvádur patriarkha, mivel kibékülést létesiteni nem tudott, visszalépett és helyét Máté érsek foglalta el, ki később az örmények katholikosza lett. Ez egy új testületet teremtett, melybe az Ámirá 16, és a nép 14 képviselőt választott; ennek a testületnek azonban nem voltak önálló jogai, hanem ez merőben Mátétól függött. Mivel ez a dolog Ámirának nem volt inyére, megkisérelte az új patriarkhát is megbuktatni, de törekvése nem sikerült. Hosszas alkudozás után 1847-ben új módot találtak. Az egységes testület ketté osztatott; az egyik résznek, mely 14 egyházi személyből állott, az egyházi ügyek állottak tisztében, — a másik 20 tagból álló rész (ezek közé küldött az Ámirá 9, a kereskedők és iparosok 11 tagot) a világi dolgokkal foglalkozott. A testület mindkét részének a patriarkha volt elnöke.

Az ötvenes években az ifjú nemzedék, mely a Nyugat-Európában divó képviseleti rendszer eszméinek befolyása alatt állott, erős mozgalmat inditott azért, hogy a népnek a hatalomból még nagyobb részt juttasson. 1859-ben ezen mozgalom vezetői: Bálián, Odián és Russinián a szultánok által addig engedélyezett jogok és kiváltságok alapján kidolgozták az úgynevezett »fánsináth«-ot (törökül): a »száhmánátruthiun«-t (örményül), vagyis a török-örmények szervezeti szabályzatát. Ez, mit egy bizottság, (mely egy püspökből, egy abbásból, 3 papból és 14 világi személyből állott), végérvényesen szerkesztett, Szárkisz patriarkha által ugyanazon év máj. 24-ére egybehivott gyülésen — hol minden rend jelen volt — felolvastatott, tanácskozás alá vétetett és helybenhagyatott. Ezt a szabályzatot, mely 5 fejezetből és 99 szakaszból áll, a kormány megerősitette; ma is érvényben áll. Ez a szabályzat ugyan pappuralmi (hierarchisch) jelleggel bir, de azért az örményeknek olyan önkormányzatot adott, mely legerősebben a nemzeti gyűlésen nyilatkozik. Ezen nemzeti gyűlés 140 tagból áll, melybe a papság 20, a vidék 40 és Konstantinápoly örmény lakossága 80 képviselőt küld. E gyűlés végrehajtó közege a már nevezett két bizottság: a 14 tagból álló egyházi, és a világi bizottság, mely 20 tagot számlál. Ezen bizottságok tagjait titkos szavazattal 2-2 évre a nemzeti gyűlés választja. Olyan eseteket, melyek egyházi és világi dolgokra vonatkoznak, a két bizottság választmánya igazit el. A nemzeti gyűlés és a két nemzeti bizottság tehát az örmény alkotmány központi közegei. A patriarkha áll ezen központi közeg élén, úgy hogy a konstantinápolyi patriarkhátus középpontja az egész örmény közigazgatásnak. A nemzetgazdaság, oktatás-, pénz- és igazságügyi szakaira a világi nemzeti bizottságnak külön-külön választottságai (comitee) vannak, melyek a központtól függnek. Ezen központi igazgatásnak segitségére vannak a helyi igazgatási hatóságok. Ezeknek közegei a vidéki gyűlésen épen úgy működnek, mint a központi igazgatás nemzeti gyűlése. A vidéki gyűléseken a környék feje elnököl. További tagozatot képeznek a városi kerületi bizottságok, melyek a vidéki gyűlések ellenőrzése alatt állanak. Minden kerületi bizottság megalakitja az ő egyházi és világi választottságát. A patriarkhát a nemzeti gyűlés választja titkos szavazattal és általános többséggel az Ecsmiádzinben levő felszentelt püspökökből. Ő a nemzeti gyűlésnek a feje és tartozik vigyázni arra, hogy a szervezeti szabályzat megtartassék. Néha ő a szószóló a kormány és a nemzeti gyűlés között. Kibocsátványai csak akkor birnak érvénynyel, ha a nemzeti gyűlés azokat ellenjegyezte. Sürgős esetben önállóan is intézkedhetik, de tartozik a megfelelő jegyzőkönyvet a legközelebbi gyűlésnek, bizottságnak, vagy választottságnak jováhagyás végett bemutatni. Tisztán egyházi ügyekben a legfelsőbb folyamodási forum: a katholikosz, a kihez tartozik a nemzetgyűlés is fordulni olyan esetekben, midőn önmagát illetéktelennek tartja.

Bányai Blanka.

Jelenleg Ásêkián patriarkhát Izmirlián Máté váltotta fel; a ki ellen-jelöltje volt annak idején Krimián katholikosznak.

Cselingárián Jakab.

Kegyelet.*)

„Lábbal tapossák az ősök emlékét!" a mi napjainkban, sajnos, gyakran lehetne hallani e képes kifejezést.

Bárány Margit.

Pár szóval meg akarok emlékezni olyan helyről, a hol ezt, a szó szoros értelmében teszik állandóan, öntudatlanul olyanok, a kikről különben hiszem, hogy illő kegyelettel viseltetnek a multak hagyományai, az ősök emléke iránt.

Elébb azonban megemlítek egy általános barbár szokást, mely azonban csak czivilizált országokban dívik; mert a vad népeknél az elhaltak emléke tisztelő, félő kegyelet tárgya, sőt soknál a vallásos kultura és szertartás magva.

A kegyelet világszerte bizonyos emlékszerű jellel szokta megörökiteni a holtak emlékét azért, hogy ez fenmaradjon a halálon túl is és mintegy jelképezze azt, hogy van valami az emberben, a mi nem halandó. Az évezredes pyramisoktól kezdve a falusi temető névtelen fakeresztjeig egy gondolat symbolumai ez emlékek. A keresztény Európa városaiban többnyire kisebb-nagyobb kőemlékeket állitottak az elhunytak hamvai fölé. A sírkert pedig rendesen a templom körüli tér volt (czinterem), később azonban megszüntették a városon belüli temetőket, s a kegyelet a sírköveket a templom falaiba illesztette kivülbelől, vagy csak hozzájuk támasztotta. Nagy részöket azonban a templom és udvara kikövezésére forditották. A templom kövezetében néha eredetileg is tettek olyan emlékeket, melyek a templom kryptájában pihenőkre vonatkoztak. E köveket aztán akarva-akaratlan lábbal tapostak a templomba járók, s igy az idők folyamában simára koptattak sok művészi faragványt, sok történeti fontosságú feliratot. Ezzel pedig egyenesen meg van hiusitva az emlékkő rendeltetése; megsemmisíttetik az elhunytnak a sírkőre vésett neve, képmása, czímere, s vele gyakran az egyedüli emlék, a mi a meghaltról az utókorra maradt.

---

*) Tisztelt barátom! Engedd meg, hogy legalább itt a vonal alatt elismerésemet fejezzem ki azon hazafias buzgalom és azon kiváló szakavatottság iránt, melylyel te immár a 100-ik füzetig oly szépen és sikeresen vezetted »Armeniá«-dat, melynek annyi becses tanulságokat köszönhetek derék örményeinkre nézve. Igazán sajnálom, hogy súlyos elfoglaltságom nem engedi többször felkeresnem hasábjait; de remélem, a jövő évtől fogva gyakrabban adhatok benne számot azokról az eredményekről, melyek a külföldi ethnikus tanulmányokban az örménységre nézve felmerülnek. Vajha mások is követnék a magad és kitünö dolgozótársad Moldován tanár példáját és külön-külön folyóiratokban ismertetnék meg velünk hazánk minden népfaját. Igaz tisztelettel és szeretettel őszinte barátod: Herrmann Antal.

Duha Mariska.

Ez a vandalizmus sokszor bántott engem úgy külföldi székesegyházakban mint hazai kis templomokban; de soha sem láttam nagyobb arányokban és nem volt előttem oly szembeötlő, mint abban az esetben, melyet itt meg akarok emliteni. Hátha általán becsült lapjának fölszólalása fordít e — véleményem szerint — visszás állapoton.

A mult öszkor Lembergben voltam a galicziai országos kiállitás megtekintése czéljából. Ott időzésem pár napját lehetőleg kihasználtam, különösen a néprajzi és tanügyi viszonyok tanulmányozására nemcsak a kiállitáson, de a városban is. Meglátogattam ennek kulturintézményeit, természetes, hogy nagy érdekkel siettem az ottani híres örmény székesegyház megtekintésére. Jelen voltam az érsek által celebrált ünnepnapi nagy misén. Meglepett a sajátságos épitkezés, meghatott a szép liturgia, érdekeltek az ájtatos hivők alakjai. De volt egy dolog, a mi elszomorított. A templom, s elég tág udvarának nagy része örmény sírkövekkel van kikövezve, sokan már felismerhetetlen a relief, olvashatatlan a felirat. Egy hozzáértővel kibetüztünk nehányat. Bizony azok igen érdekes régi dolgok, egy egész archivum, s a dombormüvü faragványok közt sok érdekes, néhány müvészi motivum, több figyelemreméltó czímer és jelvény. Valósággal a multak ereklyéi, egy kis pantheon; a mai lembergi örmények őseinek emlékei, sőt sok kihalt és elköltözött család utolsó nyomai!

Nem tudom, le vannak-e másolva e feliratok? Le vannak-e fotografálva ez érdekes reliefek? De azt tudom, azt érzem, hogy az ősök emlékét nem szabad igy lábbal taposni! S azt is tudom, hogy a lembergi örmény még eléggé ragaszkodik a multak hagyományaihoz, még tiszteli az elődök emlékét! Hogy tulajdonképen kegyeletes cselekedetet vélt mívelni, mikor szentegyházában és telepén helyezte el nagyapái sírköveit. S hogy csak egy általános ferde szokásnak enged, midőn öntudatlanul, önkénytelenül koptatja sarúival a százados ereklyéket! Ezen segiteni lehet és kell is! Talán még akad más kő is, melylyel ki lehet kövezni a lembergi örmény templom udvarát! És a templom s udvara falán van elég hely, hogy — esetleg két sorjával is — oda állitsák fel a régi síremlékeket, egy kis ereszszel védve azokat. Bizonyára jobban illenének oda, mint — járdának. Az emléket felállitani szokták, nem lefektetni!

Budapest, 1895. márcz. 15.

Dr. Herrmann Antal.

Álmodám, hogy…

Álmodám, hogy olthonomban elhagyatva ültem én,
Remegéssel gondolkodva, az örmény nép jövöjén.
Már azt hivém: végfeloszlás, semmisülés és halál
Éri most a kis nemzetet, a mely hazát itt talált.
Nem lehet, hogy annyi viszály, balszerencse, sors után
Igy pusztuljon el örökre: a létharcz nehéz utján!…

Akkor láttam rózsa-szárnyon, tündérbájban a Nemtöt:
Szivemben egy csodás gyönyör támadt s adott új erőt.
Állt és mintha rémes dallam zúgna völgyön-hegyen át,
Zokogás közt, fáklyafénynél panaszolta bánatát.
Azt sirta el: hogy az örmény végsö kincsét veszti el,
Drága gyöngyét — anyanyelvét — magyarral cserélte fel.

Ihletem elhágy… és mintha egy reszketö bús anya
Karját tárva felém siet, s panaszt zokog ajaka:
„Századok viharja után az elbolygott gyermeket
Átöleltem, — hazát adtam, — hol bölcsöt és sirt lelhet!
Magyar haza az én nevem, s az ezer év ünnepén
A gyermek is magyar legyen, ki a magyar földön él!…«

Esztegár Gergely.

* * *

Tanulmányozzuk a régi kor s más nemzetek nagy iróit, de ne utánozzuk. A mag, mely máshol fává nött, talán kikel a mi földünkben is; de a felnött fa, melyet átültetünk: elsatnyul s kivész, és pedig annál hamarabb s bizonyosabban, mennél szebb s nagyobb volt eredeti helyén.

Budapest, 1895. márczius 22-én.

Felckiné Munkácsy Flóra.

* * *

A századik füzet.

Leleplezésekkel, érdekhajhászattal és efemer közlésekkel könnyü megtelíteni a lapot, de komoly tartalommal annál nehezebb.

A tisztelt Szerkesztő ur már a 100-ik füzetet teliti komoly és a tudomány szolgálatában álló tartalommal. Ezért büszkén és boldogan tekinthet vissza az elért sikerekre.

Legyen ezután is az „Arménia“ hű fejlesztője az eddigi iránynak s neveljen továbbra is a féltékenyen ápolt hazafias szellemben magyar armenistákat!

Budapest, 1895. febr. 28.

Dr. Gopcsa László.

* * *

Teherán Rózsája.

— Keleti néprege. —

Bűbájos Diruhi,
»Teherán Rózsája,«
Mi hirt küldesz haza,
Ani városába;
Örök fogságodból,
Édes szép hazádba?

— Ékes szavú hirnök,
Hazám hű követje,
Vidd meg izenetem,
Mond: Diruhi küldte, —
Rab madár vagyok én,
De boldogság ölén.

Rózsaláncz az mostan,
Mi ſogva tart engem;
Nem rabnő, és fogoly, —
Egy nagy hős nemzeten
Királyné, — s »Teherán
Rózsája« itt nevem.

Szivem, lelkem vidd el,
Repülő szárnyakon
Szép örmény hazámba, —
S azon hirt ajkadon:
Hogy áldva gondolok
Ani városára;
Ezt küldi, — izeni
»Teherán Rózsája.«

Mihálfy Imre.

1895.

A jelen év eseményei már is Arménia sorsának jobbra fordulására nyujtanak reményt, — s úgy lehet korábban, mint gondolni lehetett volna, megadják az örvendetes választ azon sajgó kérdésre, mit az „örmény Petőfi": Pátkánián költőileg oly szépen fejez ki egy fenkölt szellemű költeménye végsoraiban:

— „Ah, örmény ajkról mikor hallhatod;
Örményhon él... Föltámadott!?

És a kesergő honfibúnak ama szivből fakadt hangjaira, melyek Áni romjain egy másik jeles nemzeti költő — Árárátján — gyászos lantjának hurjairól oly fájdalmasan törnek elő:

„Mikor jön már az örömhir:
— Áni, elég!... Áni ne sirj!"

Az őshaza és a keleti fajrokonaink iránt velünk született kegyelet természetes érzelmeivel kivánom én is: adja az Ég, hogy — úgy legyen!

Dr. Simay János.

* * *

Az „Armenia" és Szongott Kristóf.

Irta: Govrik J. Gergely.

Ez a tudományos folyóirat, mely az egész világon, különösen pedig az osztrák-magyar monárkhiában élő örményekkel foglalkozik, kilencz évvel ezelőtt czélját határozott szavakkal nyilvánosította, midőn prográmmjában így szólott:

„Folyóiratunk a politikai közlemények kizárásával az örmény tudományosság minden ágának magyar nyelven, részint szakszerű, részint népies ismertetését tűzte feladatául.

Közleni fogunk nevezetesen közérdekű czikkeket az örmény föld- és népének, valamint a hazai örményeknek régi és újabbkori állapotáról. Szemlénk hozni fogja az örmény klasszikus irók magyar forditását. Lesznek régészeti, irodalom- és költészettörténeti, nyelvtudományi, könyvészeti, néprajzi, genealogiai és e szakba vágó egyéb közleményeink. Szóval lehetőleg felkorolni igyekszünk az anyagot, mely ezen irányban rendelkezésünkre áll."

És ezen határozott programmunk daczára lelki szorongással küldöttük szét folyóiratunkat a világ négy tája felé.

Nyugtalanságunknak volt is némi alapja: támadást intéztek az új kezdeményezés ellen; becsmérelték azt lapban és levélben — még megjelenése előtt. Egyiknek nem tetszett az új irány, másik az időt nem találta alkalmasnak arra, hogy abban magyar-örmény szemle napvilágot lásson; sőt olyan is volt, kinek a czím ellen volt kifogása.

Annyi bizonyos, hogy az új irány meglepő, a czím pedig némelyek előtt kétes volt.

De azért a szerkesztőség erősen kitartott jó szándéka mellett és lassanként — Isten segitségével — elháritotta az akadályokat, melyeket a folyóirat megjelenhetésének utjába görditettek. Ekkor a többek közt ezt irtuk: „Fölösleges az akadályoskodás; mert ha az új kezdeményezés nem életképes, akkor az — a ti ellenkezéstek nélkül is — rövid idő alatt meghiusúl, megszünik; de ha az életrevaló lesz, akkor az ellenkezések annak kárt nem okozhatnak. Várakozzatok tehát csendesen!"

És ime — sokaknak csodálkozására — 1887. január 1-én megjelent az „Armenia," melyből ma a századik füzetet bocsátjuk közre.

Ez a magyar nyelvű folyóirat, mely kizárólag csak örmény tárgyú közleményeket hoz, minden izében hű maradt kitüzött irányához. A mit igért, azt teljesitette is.

Kilencz évi folyamában közölt számos czikket az örmények erkölcsi életéből; szólott sokszor az örmény föld és nép régi és újabbkori állapotáról; hozott irodalmi, régészeti, nyelvészeti, életrajzi, épitészeti, ipari és kereskedelmi közleményeket. Találunk ebben a gonddal szerkesztett folyóiratban a nemzeti szokásról, hirlapirásról, költészetről, színházról, a nemzeti népénekekről, közmondásokról, mesékről, útleirásról, tudós társaságokról, tanodákról, tudományról, a publicistai iratok-, levéltárakról, úgy szintén az örmény pénzintézetekről, konyháról, ételekről és a többiről számos tudományos és népszerű értesitést.

Az „Armenia“ munkatársainak száma már eddig a százat meghaladja, kik között találunk egyházi, politikai, katonai magas méltóságokat, törvényszéki elnököket, országgyűlési képviselőket, orvostudorokat, tanárokat, tanitókat, lapszerkesztőket, ügyvédeket, jogtudósokat, neves irókat, kereskedőket, tanitónőket és eszes úrnőket, kik saját szakmájukba vágó közleményekkel gazdagítják az „Armenia“ hasábjait.

Az, hogy milyen fogadtatásra talált folyóiratunk, abból is látszik, hogy a lapok telve voltak és ma is teliek az „Armenia“ czikkeiről szóló dicséretekkel. És a mi legcsodálatosabb, azok a lapok, melyeknek szemlénk megjelenése előtt nem tetszett — legnagyobb dicsérőink közé sorakoztak ugy, hogy nemcsak a folyóiratok, hanem a heti- és napilapok is sokszor czikkeinket átvéve tele szájjal dicsérték lapunkat és egyúttal czikkeinket is...

Habár eléggé ismeretes mindenki előtt annak a tudós és tanult férfiúnak neve, ki a kezdeményező eszmét adta és e folyóiratot meginditotta, de egyéniségéről e lapban még nem volt szó; azért midőn a szives olvasónak bemutatjuk arczképét, egyúttal általános szemlét tartunk élete felett.

Szongott Kristóf Maros-Bogáton *) született 1843. márcz. 21-én szegény, de igen istenfélő, vallásos szülőktől. Atyját Jánosnak hivták, anyja neve Donovák Ripszima volt. A népiskolát, melynek negyedik osztályából a gymnasium harmadik osztályába vétetett fel, Szamosújvártt végezte. A középiskola tantárgyait Gyulafehérvártt tanulta. Minden osztályban első volt. Az érettségi vizsgát 1863-ban tette le „cum laude.“ Ugyanazon évben Szamosújvár képviselő-testülete gymnasiumához egyhangúlag középiskolai tanárnak választotta

---

*) Szülei rövid ideig lakoztak Maros-Bogáton, honnan 1843-ban tértek vissza Szamosújvárra; Kristóf két hónapos volt, midőn visszatértek az ősi fészekbe.

Ezen idő óta a tanárság terén működik nagy szorgalommal, örömest és sikerrel. Sok tanitványát vezette a jóra; és sok tanuló jutott az ő segédkezése és fáradsága mellett — czélhoz.

Szongott nagy munkásságot fejtett és fejt ki jelenben is az iskolai-, az egyházi-, a városi- és a közügy terén. Sokat törődik gondolattal, szóval és tettel Szamosújvár felvirágoztatásával és emelkedésével. Szavai telve vannak határozottsággal és komolysággal.

Annyira ragaszkodik Szamosújvárhoz, hogy az időnként neki felajánlott jobb állásokat sem fogadta el, mert nem akarta ott hagyni szeretett városát Sem hivatal, sem méltóság nem távolíthatták el őt e helytől. Ő nagyrabecsült nemzetiségének akart szolgálatot tenni.

Körültekintő, belátó értelme van; miért is okosan észszerűen és nyugodtan gondolkozik és beszél. Több társaságnak és intézménynek tagja. Báró Eötvös József által a néptanitók számára Szamosújvártt rendezett képezdei póttanfolyamnak igazgató-tanára volt; a szamosújvári ipariskolát hat évig igazgatta; a Szt-István-társulat tiszteleti, a városi képviselő-testületnek és az erdélyi róm. kath. statusgyűlésnek tagja; a magyarországi néprajzi társaság örmény osztályának előadója stb.

Édes hazája mellett fölötte szereti az örménységet; nemzetiségéhez ragaszkodó szeretetét legfényesebben tettel akkor mutatta meg, midőn a magyar nyelvű „Armeniá“-t megalapitotta. Folyóiratával egyfelől megismertette, felemelte és illő helyre helyezte az örménységet a többi nemzetiségek előtt, másrészről nemzetfelei elébe állitotta régi állapotukat, multjokat.

Ha Szongottnak semmi más érdeme nem lenne, ez elég arra, hogy nemzetisége hálás legyen iránta és őt emlitésreméltó személynek tartsa.

Munkái közül megemlitjük még ezeket: Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története magyarul; Szamosújvár irásban és képekben. Az örmények rövid története, A hazai örmények vezeték- és keresztnevei stb.

Igen jószivű, jóltevő és vendégszerető. Még az idegeneket is szivesen fogadja és anyagi s erkölcsi támogatásban részelteti.

Nem a pénzvágy irányítja tetteit; hanem cselekszik, dolgozik, mert használni akar embertársainak, az emberiségnek. Tudományának, nemes gondolkodásának és nemzetszeretetének gyümölcseit nemzetiségének nemcsak intelligens része éldeli, hanem minden szegény is; kinyitja kezét a szükölködők előtt. Könnyen hozzáférhető, kedves személy. Keveset beszél, sokat tesz.

A vallásos jámborság és házas élet példányképe. A város egyik tiszteletreméltó polgárának, Bárány Bogdán volt városi pénztárnoknak Veronika nevű leányát vette el nőül. Házasságukat Isten egyetlen szép, jó, eszes leánygyermekkel (Vetti) áldotta meg; de ezt virágzó korában kiragadta a kérlelhetlen halál vigasztalhatlan szülei ölelő karjai közül. Azóta a nemes gondolkodású és szelidlelkű nő vigasztalását egyedül a templomban, a férj ellenben a könyvek közt, a tudományban és a nemzetiségének nyujtott segélyben keresi.

Egészen más állapotban lennének a hazai örmények, ha lenne közöttük még nehány Szongott.

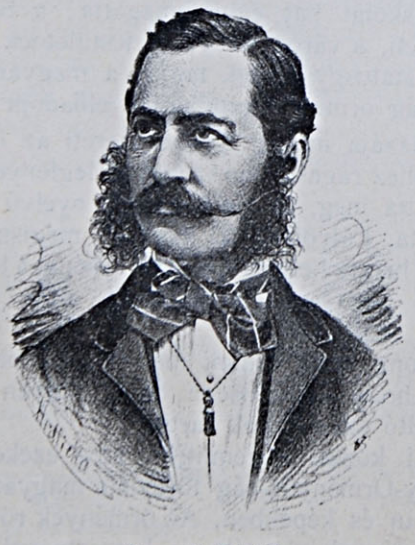

Szongott Kristóf.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Nubár pasa, Egyptom miniszterelnöke.

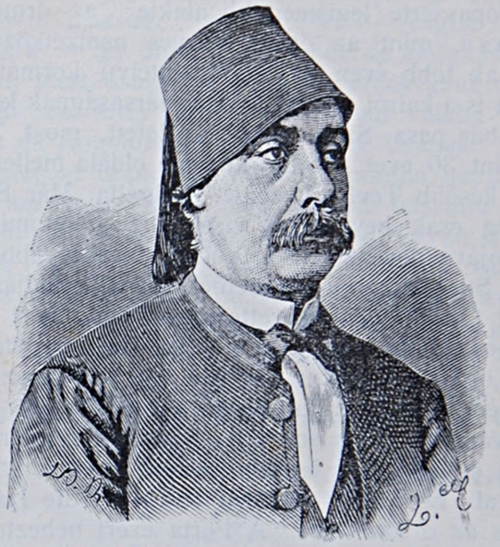

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱ։

Egyptom, — az afrikai alkirályság, — melynek ősi kulturája visszanyulik a legmagasabb ó-korba, a török uralom alatt, csak árnyéka lett az egykori Mizraimnak. A minden meghóditott tartományt szerencsétlen kézzel nivelláló, jobban kifejezve: egyenlő színvonalra sülyesztő mohamedán államgépezet, s a vele járó pasauralom mint egyébütt, úgy itt is — az egykor Róma világuralma alatt állott virágzó provinciában — ugyanazon eredményekre vezetett; mígnem e század elején (1805-ben) Mehemed Ali pasa új, és sok tekintetben szerencsésebb korszak alapját veté meg az ő európai szellemű reformtörekvéseivel e nevezetes tartományban.

Mióta az európai hatalmak a viszonyok kedvezése mellett tényleges beavatkozást nyertek az ottomán alkirályságnak nemcsak nemzetközi, hanem úgyszólván legsajátabb belügyeibe is, — az egyptomi alkirályok (khevidék) török s európai (franczia és angol) miniszterekből álló kormányainak mindenesetre egyik legtehetségesebb és Európaszerte legismertebb alakja: az örmény Nubár pasa, mint az ottani vegyes nemzetközi miniszteriumnak több éven át nagytekintélyű kormányelnöke, a ki ma is a kairói előkelő örmény társaságnak központja.

Nubár pasa Szmyrnában született, most 73 éves; több mint 30 évet töltött a khevide oldala mellett. Előbb Ismail, később Tevfik khevidét szolgálta. Már Said, (akkor még csak bey-rangot viselt) az egyptomi vasútak igazgatójává nevezte ki. Ő volt legtevékenyebb előmozditója a Suez-csatorna-tervezetnek. Ismail mindjárt trónraléptekor (1863) igénybe vette szolgálatát, mert nagy tekintélyben állott előtte ez a sokoldalú, nagytehetségű, ügyes „örmény.“ Akkor párthive volt ez Francziaországnak, azért Lesseps útján benső viszonyba jött a Tuileriák-udvarával. Ő a souzeren fogalmak ellenére önálló, egyenes diplomacziai összeköttetésbe lépett a nyugati hatalmakkal. És Nubár eljárását teljesen födte Izmail hiúsága és az ő törekvése. A Porta ezért neheztelt is, de különösen akkor boszankodott, midőn a khevide és ennek miniszterelnöke (Nubár) útazást tettek Európába és ellátogattak — minden udvarhoz. Ebben az osmán kalifa jogainak megszoritását látta. De Nubár számadásjelentést küldött Stambulba (a diplomácziai ál okoskodás remekművét) és hallgatásra birta a szultánt. Ő a hűbérállam számára adókivetési és független urasági jogot negélyezett és önálló hadserget szervezett. Eugenia császárnét használta fel arra, hogy mindezekhez a szultán beleegyezését kinyerje.

Ő volt a főszereplő akkor, midőn Európa császárai, királyai, fejedelmei a suezi csatornát felavatták; ő elnökölt azon nemzetközi kongresszuson is, melynek feladata volt (Nubár terve szerint) a csatornát a szultán felségi jogköréből kivonni és azt közönösiteni. Ő Stambulban a legellenségesebb főurakat is lekenyerezte. Az, — hogy miként fogadta szolgálatába azokat, kik Izmail ellen zavarogtak; — s kisérte az alkirályt 1873-ban Stambulba és itt a szultánt 50000 hátultöltő fegyverrel, a szultánné anyját és háremet mámoritó ünnepélyességekkel nyerte meg, — meseszerűen hangzana, ha nem tudnok, hogy mindez tiszta igazság. Igy vitte ki — Anglia ellenkezése daczára — az örökösödési rendet és az igazságügyi reformokat, mert ő akkor a franczia érdekeknek volt védője. Senki sem hitte volna, hogy Nubár valaha Tevfik minisztere és Angolország barátja lesz. Urának: Izmailnek visszalépése után, úgy látszott, mintha napjai meg lennének számlálva... és mégis ismét felszínre került, mint — Angolország barátja. Lemondott úgyan állásáról és Párisba ment, de ekkor már érzületben megváltozott. Alexandria bombáztatása után serényen készitette elő az útat a miniszterelnökséghez, mit Angolország segitségével el is nyert. Jelenleg is Nubár Egyptom miniszterelnöke. Igen gazdag ember, fényes házat tart, Mecaenása az örmény iróknak: több klasszikus örmény munkát adott ki saját költségén...

Szongott Kristóf.

„Éljen Örményország!“

— Thophál Nálbánt. —

Ha ég és föld fölöttem összecsap,
S az élet minden terhe rám szakad,
Ha ing a föld s az ég is háborog,
Egész világ körül veszély forog;
Elmém, szivem tied oh drága hon,
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:
Eljen a haza!

Ha lánczra vernek, s börtön vár reám,
Ott is tied vagyok dicsö hazám;
Éhség, hideg, sötétség ha gyötör,
Érted szenvedni élvezet, gyönyör.
Egész valóm tied oh drága hon,
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:
Eljen a haza!

Ha jönne nyil mellemre ezrivel,
S mellettem kartács-zápor hullna el,
Halálnak réme el nem tántorit,
Bátran kiállom támadásait, —
Feléd sohajtok kedves drága hon,
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:
Éljen a haza!

Ha kinoznak, széttépik testemet,
S kegyetlenül kiontják véremet,
Ha ott állanék a bitó alatt —
S embertelenül szétszakitanak,
Minden tagom tied oh drága hon, —
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:
Éljen a haza!

Török szultán, hatalmas muszka czár
Előttem nem több mint a szalmaszál,
Nem rémit el zordon pasák hada,
Sem vad kozákok durva tábora,
Tied leszek örökre drága hon;
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:
Éljen a haza!

Simay Gergely.

Az örményországi vérengzések.

Az egész művelt világban mély felháborodást keltett ama szörnyű vérengzések hire, a melyeknek színhelyét pár hónappal ezelőtt Török-Örményország némely vidékei képezték. Iszonyatos, a hetvenes évekbeli bulgáriai kegyetlenkedéseket messze felülmuló öldöklések történtek ama távoli, a nyugati világgal való összeköttetéstől majdnem teljesen elszakadt vidékeken. Angol, franczia és német lapok tudósitói hajmeresztő részleteket beszéltek el a rémtettekről, melyeket a kurdok s még sokkal inkább a török katonai csapatok az örmény lakósságon elkövettek. Szinte hihetetlennek látszott, hogy századunk utolsó éveit még ily barbarság is beszennyezheti. A török kormány mindent elkövetett, hogy a különösen Angliában nagy arányokban nyilvánuló felháborodást lecsendesitse. Konstantinápolyból hivatalos és félhivatalos jelentéseket bocsátottak világgá, melyek szerint az Örményországban kitört felkelés tette szükségessé a fegyveres beavatkozást, melynek nyomán folyt ugyan vér, de a kegyetlenségeket nem a török katonaság és a kurdok, hanem ellenkezőleg — az örmény felkelők követték el.

Melyik állitás felel meg a valóságnak? Ezt a kérdést vetették fel a nyugat-európai nemzetek és kormányaik. Vizsgáló bizottságot küldtek ki a borzalmas események színhelyére. A szokatlanúl kedvezőtlen időjárás folytán nagy akadályokba ütközött ez a bizottság s előreláthatólag sok idő fog még eltelni, a míg sikerülnie fog kideritenie az igazságot.

Több eredménynyel jártak el a nagy angol világlapoknak Török-Örményországba küldött levelezői. A Daily Telegraph munkatársa bőséges adathalmazt gyüjtött össze a helyszínén, örmény lakósok vallomásaiból. A Times nemrég megjelent két száma pedig hasábokra menő tudósitásokat közöl, a melyeknek elolvasása után az ember valósággal szégyenli, hogy embertársainak kell neveznie azokat a fenevadakat is, a kik ily bestialitások elkövetésére képesek voltak.

Különböző körülmények arra vallanok, hogy főleg a Times tudósitója elfogultság nélkül, teljes pártatlansággal számolt be észleleteiről és benyomásairól. Kitünik ez már abból az állitásából is, hogy a gyászos eseményeknek részben maguk az örmények valának az okai, és pedig már két évvel ezelőtt. 1893 tavaszán ugyanis árulás folytán a török hatóságok kezeibe került Dághmátján örmény agitator, a ki egy idő óta felkelést igyekezett szitani a fajrokonai között. Kevéssel az elfogatása után Dalvorigban tényleg mozgalom tört ki. A most emlitett kerületben nagyobb kurd csapat gyült össze a török kormány megbizásából, a mely nemcsak megengedte, de meg is parancsolta nekik az örmény falvak felprédálását. A kurdok késedelmezése — a Times tudósitója szerint — arra inditotta az örményeket, hogy elejét vegyék a támadásnak, s ők tegyék az első lövést. Az ütközetben a kurdok nagyobb számuk daczára vereséget szenvedtek s mintegy száz halottat hagytak a küzdelem szinterén. Erre nehány zászlóalj rendes török katonaság vonult be a dalvorigi kerületbe. Kihirdették az ostrom-állapotot, de egyéb nem történt. A kormányzó tárgyalásokat inditott meg az örmények vezetőivel, a kik megtagadták fegyvereik beszolgáltatását s kijelentették, hogy a kurdoknak fizetett nagy sarcz miatt képtelenek az adót megfizetni. Csakhamar beállott a téli évszak s elcsendesedett minden.

Alig hogy kiderültek a mult év első tavaszi napjai, újra mozogni kezdtek a kurdok, a kik nem tudták elfelejteni dalvorigi vereségüket. Egy nomád csapat Semal falú közelében ütötte föl sátorait s az örmény lakósság juhai közül nehányat ellopott. Az örmények fegyverhez nyultak, visszavették a juhaikat, lövések történtek s két kurd elesett. Holttesteiket elvitték a kurdok Mus-ba a kormányzóhoz s elmesélték előtte, hogy a hegyszakadékok csakúgy hemzsegnek az örmény felkelőktől. A kormányzó felhatalmazta őket a porta nevében, hogy tetszésök szerint bánjanak el az örményekkel.

Nem kellett ismételni előttük a felhatalmazást. Nyomban megrohanták Senig és Semal falvakat. Csakhamar megindult a véres tusa az egész környéken. De az örmények vitézül védekeztek s a kurd banditák nem győzhették őket le. Megjelent azonban a küzdtéren a rendes török katonaság s kezdetöket vették a mészárlások. Tahsin Hasszán pasa, a bitlisi kormányzó egy disz-szemle alkalmával felolvastatta a sultán fermanját, mely elrendeli, hogy minden irgalom nélkül rombolják szét a felkelők által lakott falvakat. S a parancsnak rettentő módon tettek eleget.

Az örmény lakósság egyideig a legcsekélyebb ellentállást sem tanúsitotta a több hegyi ágyú üteggel bevonult török katonasággal szemben. A kurdokkal folytatott tusákban elfogytak a lőszereik s számra nézve is sokkal

kevesebben voltak, sem hogy a török csapatokkal megmérközhettek volna. De a katonaság által védtelen öregeken, nőkön és gyermekeken elkövetett iszonyú vérengzés kétségbeesett szembeszállásra kényszeritette őket. A Times tudósitójának könnyes szemekkel beszélték el még a kurdok is, hogy mily borzasztó dolgok történtek. Ők az örmény nőket és gyermekeket soha sem bántották, sőt menedéket nyujtottak nekik. A török katonaság azonban gyáván legyilkolt mindenkit, a ki csak kezei közé került. Darabokra hasitották szét a foglyokat, szuronyra szegezték a gyermekeket, elevenen égették meg az asszonyokat....

A legszörnyűbb vérengzések egyikének Andok hegy volt a gyászos szintere. Ez a hegy, kiégett vulkán mély tölcsérrel a tetején, körülbelől a közepe táján fekszik Mus kerületnek, Dalvorig és Sadak között. Ide menekült több falú lakóssága a családjaikkal együtt. A hegyet török csapatok s kurdok fogták körül. De senki sem ismerte a tetőre felvezető járható útat a kurd Amár agán kivül. Ő kalauzolta fel a csapatokat a mult év egyik őszi éjjelén, mialatt a szerencsétlen menekültek mély álomba voltak merülve. Körülzárták a tölcsért s kezdetét vette a tüzelés a tölcsérben összetorlódott örményekre. Legalább kétezeren vérzettek el a török golyók és szuronyok alatt. De ugyanannyira teszi a Times tudósitója a támadók veszteségét is, a mi azt mutatja, hogy az örmények hősiesen küzdöttek az útolsó lehelletig.

Bármint palástolja és szépitse is a dolgot a török kormány, rettenetes a felelőség, mely őt ezekért az iszonyatosságokért terheli. Nem a kurdok fegyelmezhetlen hordái, hanem rendes török katonaság követte ezeket el, s ha csak egy része igaz is azoknak, a miket az angol lapok tudósitói elbeszélnek, lehetetlen, hogy az európai hatalmak nyugodtan eltürjék ezt a cannibalismust, minden emberiességnek ilyetén lábbal taposását. Törökország ma-holnap mindenkinek a rokonszenvét, az utolsó barátját is elveszíti. Pedig az európai politikai viszonyok akként alakulnak, hogy igen rövid idő alatt égető szüksége lehet erre a rokonszenvre s ezekre a barátokra.

m. a.

A mi gyászunk.

— Harmath Miklós gyermekeinek emlékére. —

Hol marad a csengő kaczaj,
A pajkos édes kis fiú...
Mit keres szemedben a könny,
Arczodon a sötét ború,
Én édes hitvesem? —

— Néma bú kapja meg szivem,
Azt sem tudom mit kérdezek,
Mintha sirboltból jönne a hang,
Ugy tör elöm a felelet,
Sikóltva nyögve tán?...

A gyermek alszik, álma mély,
Ébredése égben leszen,
Játéka szerte szórva mind,
Jöjj, rakjuk össze csendesen,
A gyermek alszik rég.

Hogy meg ne szakadjon szivünk,
Ha kis testvére ránk mosolyg,
Másnapra e kedvesünk is,
Mozdulatlan lett, néma, holt
Az Úr akarta igy.

Ki hitte volna egykoron,
Hogy igy borul be majd egünk;
Csend vonul a szobákon át,
Benne minden nap temetünk:
Üdvöt, gyönyört, reményt. —

Nagy-Enyed. **Sallak Róza.**

* * *

Irodalomtörténeti szemelvények.

Midőn őseink e szép országba letelepedtek, már meg volt bennök a hajlam és jóakarat, hogy azon kedves hazának, mely nekik lakhelyet adott, hű és hasznos polgárai legyenek; megtanulták a magyar nyelvet, nemzeti öltönyüket magyar viselettel váltották fel, s oly kifogástalan hazafiak lettek, hogy megérdemelték azon mondást, hogy: „Az örmény magyarabb a magyarnál.“ Azon időkben, midőn Magyarország egére vészteljes felhők tornyosúltak, midőn ellene, még e hazában élő nemzetiségek közül is többen, fegyvert ragadtak: — az örmények szivósan ragaszkodtak a haza iránti kötelmeikhez, s ezen önvédelmi harczban egy árulót vagy ellenfélt sem lehet közülök felmutatni.

Azonban nemzetfeleink, Magyarország iránti hálájokat különösen az által rótták le, hogy magtanulták a magyar nyelvet, — s hogy a magyar irodalmat úgyszólván minden téren, életrevaló s derék munkákkal gazdagitották.

Azon irók közül, kik magyar hazánk szépirodalmát gyarapitották, itt első helyen Csiky Gergelyről óhajtunk megemlékezni. Csiky jelentékeny alkotásokkal gazdagitotta a magyar színmű-irodalmat. Az iránta való közérdeklődést az „Ellenállhatatlan“ czímű drámájával vonta különösen magára; e művével részt vett a magy. tud. akadémia pályázatán; hol a 100 arany pályadíjat neki itélték oda. — Később a középfajú dráma művelésére lépett, (Proletárok, Czifra nyomorúság, Mukányi, Káviár, Örök törvény,) mely időszakban egymásután nagy termékenységgel bocsátotta közre hatásos darabjait. Csiky drámái, az irodalomra igen nagy hatást gyakoroltak, — mit semmi jobban nem bizonyit, mint az, hogy utánzóinak egész serege támadt.

Az ó-klasszikus irodalomban szerzett nagy jártasságának továbbá fényes emlékeit hagyta hátra műfordításaiban. Lefordította Sophokles tragédiáit, valamint Plautus vigjátékait. E forditásai között kiemelkednek: „Antigone,“ „Elektra,“ ,,Oidipos király.“ — Azonfölül még ideje maradt regények,- s tudományos művek irására és forditására is.

Eredeti regényei közül itt csak nehányat emlitünk: minők: „Az atyafiak,“ „Az Atlasz család,“ „Az Elvált asszony“ és „Arnold.“ — Megirta még Csiky a görög-római mythologiát is.

Tudományos művek fordításában főbb munkái: Ribbeck: „A római költészet története;“ Teine: „Az angol irodalom története“ és „A jelenkori Francziaország alakulása.“ E fényes csillag letünése alig pótolható veszteség a magyar irodalomra nézve.

A magyar irodalmat maradandó becsű munkákkal gazdagitotta a jeles egyházi férfi, kiváló hazafi és történetbúvár: Lukácsi Kristóf is. — Feldolgozta az örmény történelemnek azon részeit, melyek a magyarok eredetét tárgyalják; s kiadta a következő czimmel: „A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei, eredeti örmény kútfők után.“ E nagyszabású és mélyreható tudományos előkészületek után kidolgozott mű általános méltánylással találkozott, úgyannyira, hogy a magyar tudományos akadémia is méltó elismerést szavazott e műnek. — E nagybecsű munkán kivűl, még több maradandó értékű munkát hagyott hátra örökségűl a magyar nemzetre. Az egyik egy egyházi beszéd egyszerű alakjában összefoglalt nemzettörténet, — czíme: „Emlékezetek az erdélyi örmények múlt életéből;“ a másik: „Adalékok az erdélyi örmények történetéhez;“ mindkettő igen magas színvonalon áll, valamint azon latin műve is, melynek czíme: „Historia Armenorum Transsylvaniae.“ Történelmet irt Lukácsi, de nem dicséretért, vagy babérokért, hanem mert egyházát, hazáját és nemzetiségét ez úton is szolgálhatni vélte!

Nagyban hozzájárultak a magyar irodalom fejlesztéséhez Lukács Béla irodalmi munkái, a közgazdasági téren. Előbb a hírlapirodalom terén tüntette ki lángelméjét. Főmunkatársa volt a „Hon“ és „Hazánk“ czímű napilapoknak; majd ő alapitott „Közvélemény“ czím alatt, élénken szerkesztett napilapot, melyben politikai eszméit fejtegette. — Nagyobb szabású művei: „Államháztartás és adózás Angliában“ és „Államháztartás és adózás Francziaországban.“ E komoly tanulmány és helyes itélő tehetség alapján kidolgozott két munka megirásakor egy kétségtelenűl hazafias czélt tüzött ki Lukács, midőn irja, hogy „Azért irtam e művet, mert sok tekintetben tanulhatunk más országok eljárásán, hogy adott körülmények közt, mit, hogyan tegyünk?“ A pénzügyi szakmába tartozó munkái közül emlitendők még: „Ausztria és Magyarország pénzügyi- és adórendszere.“ „Horvát-Szlavonországokkal fenálló pénzügyi viszonyok,“ „Románia államháztartása.“ „Mi befolyással volt a forradalom a jövedelmek állapotára?“

Ezeken kivűl történeti munkáival is sok babért aratott. Nevezetesebbek: „Kik laktak Erdélyben, a magyar honfoglalás előtt?“ „Első Rákoczy György.“ — Szépirodalmi téren: „Az arany rabjai,“ rajzok az erdélyi bányász életből, stb.

Elmondhatjuk tehát, hogy a volt miniszter: Lukács Béla országosan elismert nevet vivott ki a magyar irodalomban.

Dr. Molnár Antal egyike a magyar irodalom legtehetségesebb, s legkiválóbb alakjainak; ki már tanuló korában feltünt különösen a „Hazánk és a külföld“ czímű hetilapban, de csakhamar több más ismeretterjesztő lapokban is sűrűn megjelent s figyelmet keltett közleményeivel.

Mint lángelméjű egyetemi hallgató korán lépett a publicistikai pályára, s csakhamar több politikai lapnak lett állandó munkatársa. 1879-ben a „Magyar Lapok“ czímű politikai napilapot szerkesztette, később a „Magyarország és a Nagyvilág“ czímű képes hetilap szerkesztését vette át. E két lapot oly fáradhatatlan buzgósággal szerkesztette, hogy különösen az utóbbi igen nagy jelentőségre tett szert. Ezen általa újjá teremtett lapnak nem sokáig állt az élén; tudásvágya a történelem iránt nem hagyá őt nyugodni, s beható tanulmányok után a történetiráshoz fogott. Több jeles eredeti és forditott történeti munkájával e téren a szaktudósok sorába emelkedett. Főbb munkája: „Képes világtörténelem“ (középkor), továbbá szakszerű átültetései: Sayous Ed. „A magyarok egyetemes története.“ Beule: „Augustus családja és kora.“ Laboulaye: „Az állam és határai.“ Gaston Boissier: „Archeologiai séták.“ „Szamosújvár város monographiája" czímű eredeti forrásmunkájával 100 arany pályadíjat nyert, — sajnos, hogy e mű nyomtatásban mindeddig még meg nem jelenhetett.

Igen kiváló érdemének tekintjük, hogy az „Armeniá"-nak legbuzgóbb munkatársa; habár terhes állásával járó kötelességeinek fáradhatatlan szorgalommal felel meg, — de érdekfeszitő, komoly, és sok irányban tanulságos közleményei, mióta e kedves lap meg lett alapitva, — még egy számból sem maradtak ki.

Simay Gergely az „Armenia" érdemteljes munkatársa, a világirodalomban is számottevő örmény költőknek, mint pl. Pátkánián és Sáházizjánnak és másoknak sok szép költeményét ültette át és pedig oly sikerülten, hogy a magyar műforditók között aránylag rövid idő alatt nem kicsinyelhető állást foglal el. — E költemények nemcsak az „Armeniá"-ban, de azonkivül más magyar lapok hasábjain is bemutatást nyertek, s köztetszésben részesültek.

Irodalmunkban igen számottevő állást foglal el Szongott Kristóf gymn. tanár Szamosújvártt, kinek elévülhetlen szerkesztői érdemei e folyóirat egész olvasóközönsége előtt eléggé ismeretesek.

Szongott nagy odaadással és szorgalommal foglalkozik a keletismével; nevezetesen annak armenistikai részével. Leforditotta Chorenei Mózesnek „Nagy-Örményország története" czímű művét, mely az örmények történetét tárgyalja, a legrégibb időktől, Krisztus után 441-ig. E forditását, a magyar időszaki sajtó részéről igen nagy lelkesedéssel fogadták. Nem csekélyebb érdemeket szerzett a „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz, irásban és képekben" czímű munkájával, mely az örmények beköltözését s megtelepedését, Szamosújvár múltját és jelenét tárgyalja. — Szongott eme munkájából mesterileg emelkednek ki az örmények társadalmi viszonyai; az iró mindig megmarad az adatokra fektetett történeti igazság mellett. — Egyáltalában e monographiával is igen dicséretreméltó munkát végzett.

Dr. Korbuly Imre a horvát báni méltóságról jeles munkát irt. Az akkori viszonyok közt, midőn a horvátországi kiegyezési kérdést kellett megoldani, alig lehetett volna aktuálisabb mű, mint Korbuly Imrének a fentemlitett alapos munkája.

E mű kiadója méltán irja róla a következőket: „Hasznos szolgálatot véltem tenni nemcsak közjogi irodalmunknak, midőn e műnek, — melyet azonkivül hogy birálói nagy mérvben kiemelték, s egyik legszakavatottabb közjogi tudósunk „valódi irodalmi nyereségnek" nevezett, — mielőbbi kiadását eszközöltem, hanem mindazoknak, kik e napi kérdésekkel foglalkozni hivatva vannak."

E mű az összes horvátországi közjogi viszonyokra kiterjed, ezenkivűl magában foglalja még a magyar szt. korona területén egykor létezett végtartományi s végvári bánságok történetét. Szóval e mű mint monografia kimagaslik a magyar jogtörténeti irodalomban. Azonkivűl „Magyarország közjoga, illetőleg a magyar államjog rendszere" czímű nagy munkájával Korbuly maradandó emlékét hagyta hátra magyar jogi irodalmi működésének.

Ávedik Lukács erzsébetvárosi esperes-plébános, egyszerű, nemes irányban irta meg „Az örmények történelme" czimű művét. E történelem nemcsak szorosan az örmények multját tárgyalja, hanem mellesleg az arabok, mongolok, törökök s más szomszédos keleti népek történetének is egy-egy korszakával megismertet bennünket. Nagyobb szabású munkát ezenkivűl még kettőt irt: „Emlékfüzér a szt. földről" s „Az örmény tud. academia. (Velenczében.)

Ávéd Jakab gymn. igazg.-tanár leforditotta s átdolgozta Neumann Károly Frigyesnek, a mechitáristák művei után megirt munkáját. A forditó ebben a magyar irodalom szempontjából úttörő munkát végzett. A mű czime: „Az örmény nemzet irodalomtörténetének kisérlete."

Dr. Temesváry Jánosnak. „A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei" czímű művét közli betűrendes sorozatban az „Armenia;" irt kisebb történeti tárgyú értekezéseket, s ugyancsak ő szerkesztette az alsófermegyei történelmi régészeti és természettudományi társulatnak I-ső évkönyvét. Jelenleg egy nagyobb munkán, az erdélyi püspökség történetén dolgozik.

Dr. Patrubány Lukács 1884-ben megirta az „Örmény tanulmányok“ czímű munkáját, melylyel akadémiai elismerést és dicséretet aratott! — Egyes, szigorúan tudományos kérdések felett irt értekezései is jelentek meg elszórva a különböző folyóiratokban.

Midőn az elősorolt magyar-örmény irók irodalmi tevékenységét, nagyon is hézagosan jellemeztük, mint czikkünk czíme is mutatja, csak egyes elszórt kalászait szedtük sorba azon felettébb széles mezőnek, melyhez a honi örmény eredetű irodalmi munkások sokoldalú tevékenységi körét, hasonlithatjuk. — Önként érthetőleg csak személvények összeállítására szoritkoztunk; másokra, a kérdés iránt behatóbban érdeklődőkre hagyván fönn, az idevágó adatok rendszeres könyvészeti egybeállítását, s irodalomtörténeti jellemzését.

Már csak e becses folyóirat eddigi évfolyamaiban közreműködött irodalmi férfiak, valamint annak hasábjain a régibb és újabb évekből ismertetett iróink műveit tekintve is, első pillanatra kitünik, hogy szerény irodalomtörténeti szemelvényeink csupán a keretet szolgáltatják az illetékes toll által kidolgozandó képhez, melyen egy egész sereg, többé-kevésbbé jóhangzású irói név élén oly kitünő és országosan ismert nevekkel találkozhatunk, minők például Gorove László és István, Lukács Móricz, Gajzágó Salamon, dr. Ötvös Ágoston, Kövér Lajos, Petelei István, dr. Zerich Tivadar, Kunágoti Vertán Endre, Páskuj Lajos és mások.

Azonban nemcsak férfiaink, hanem nőink is fáradoznak hazánk nemzeti irodalmának felvirágoztatásán. Köztük a legkiválóbb helyet Harmath Lujza, Tutsek Anna és Kritsa Klára foglalják el.

Mind a hárman körülbelől egyforma téren tündökölnek és pedig a regény-, novella-, jellemrajz-, genre kép- és elbeszélés-irás terén.

Mindhármuknál a költői próza helyes alkalmazását, a maga teljességében látjuk. A szép magyar irálynak használata, gazdag képzelő és szemléltető tehetségök, rövid idő alatt nagy hírnevet szereztek e három irónőnek. — Érdemük előttünk az is, hogy mind a hárman az „Armeniá“-nak fáradhatatlan munkatársnői.

Tutsek Anna ezenkivűl a „Magyar lányok lapja“ czimű szépirodalmi hetilapot szerkeszti; mely lap, csak ezelőtt nehány hónappal indult meg, s már is nagy elterjedésnek örvend.

Az örmény iróknak s irónőknek itt felemlitett munkásságán kivűl, még tekintetbe kell venni azon tevékenységet, mi által az örmények hír,- szépirodalmi- és tudományos lapoknál, mint kül- és bel-munkatársak igyekeznek felvirágoztatni hazánk újabbkori irodalmát.

Ha a Magyarországon élő minden nemzetiség, annyit munkálna minden téren a haza javára, s úgy tartaná szem előtt a magyar haza szellemi előrehaladásának érdekét, mint az örmények, — akkor megszünnének azon ellentétek, melyek az itt élő nemzetiségek és a magyar nemzet közt surlódásokat okoznak, és akkor be fogna teljesülni azon történeti jelentőségű mondás, hogy: „Magyarország nem volt, hanem lesz!“

László Márton.

Három ifjú.

— Románcz. —

Urmiának vára fényben
Holdas éjjel ragyog, diszlik,
Babérerdő dús lombjai
Titkos útját védik, őrzik.
Es a csöndes néma éjben,
Hol nincsen már senki ébren,
Három ifjú, három úton
Egy czél felé halad éppen.
Sajgó édes epedéssel
Szól a dal az első ajkán:
— Perzsia herczege hozzád
Esd fel csodaszép Miriám!
Urmiának szép virága
Tégy boldoggá engemet,
Perzsaország koronája
Ékesitse fejedet! —
Másik ifjú imigy zengett:
— Tündéri hölgy Miriám,
Urmia kalifja' lánya,
Hallgasd meg kérésem' ám!
Mit földi nő kincsben ohajt:
Tebrisz összes ékeit,
Lábaid elé rakom le;
S kérem szived kincseit. —

A harmadik pásztor ifjú,
Lantján végig fut a keze,
Kél a dal, s a méla hangra
Megnyil' a vár felette.
— Szép Miriám én nem hozok,
Szól az ifjú, koronát,
Mely boldogit holtig, hiven:
Fogadd el mit szivem ád!
S halkan, mint a bugó szellö'
Édes, bűvös dallama,
Szálldogál a csöndes éjben
Szép Miriám válasza:
— Perzsiának hős lovagja
Fogadd köszönetemet,
Urmia kalifja' lánya
Nőd te neked nem lehet.
Vedd te is vitéz levente,
Tebrisz daliája te,
Hálám szózatát, — azonban
Hő szivem másé leve!
És neked pásztor ifjú —
Hű szerelmi dalnok ám —
Válaszom ez: tied szivem!....
Csak tied lesz Miriám!!

Mihálfy Imre.

* * *

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XVII.

Kristóf-Jakabfy család.

Ezen az erdélyi részeken kivül leginkább Arad- és Csanád vármegyékben elterjedt magyar-örmény nemes családnak, mely ma már kizárólag csak a Jakabfy nevet használja, czímerszerzői Kristóf-Jakabfy Miklós és Simon szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket a hazai kereskedelem előmozditása körül kifejtett bokros érdemeik, nem különben a hétéves háború hadi költségeinek fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb pénzösszegük megjutalmazására Mária Terézia királynő Laxenburgban 1760. május 8-án kiadott czímerlevelével megnemesitett, nemesi rangra emelvén Kristóf-Jakabfy Miklóssal együtt Kristóf, Jakab és Antal fiait, nem különben Anna, Ripszime, Maria, Khemál, Chászháthun[1]) és Kata leányait; Kristóf-Jakabfy Simonnal pedig nejét,

Issekutz Mánuságot (Violát), Kristóf, Miklós, Tódor, Jakab és Antal fiait, Mária és Kata leányait, nem különben mindkét czímerszerző fivér valamennyi törvényes mindkét nembeli utódját és ivadékát.

A Kristóf-Jakabfy Miklós részére 1760. május 8-án kiállitott czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nobis eorum, qui publico quacunque demum honesta ratione utiles esse contendunt, studia, ac voluntates tam fovere libenter, quam munifica complecti Liberalitate proprium semper fuisset; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate, et fidelibus servitiis Nicolai Kristof alias Jakabfy, Quaestoris Armeni, et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem Nicolaum Kristof alias Jakabfy, eiusque Liberos, filios utpote Christophorum, Jacobum et Antonium, ac filias Annam, Rebsimam, Mariam, Chamal, Csischatun et Catharinam, iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Haeredesque et Posteros eiusdem utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque

---

[1]) Khemál vagy Khámál, nem különben Chászháthun nyelvünkben ismeretlen örmény női keresztnevek, előbbit jelentése után »Hallgatag, Szende,« (Tacita, Modesta), utóbbit »Szép, csinos asszony« (chász = szép, csinos; cháthun = asszony, Agata, Pulcheria) szavakkal adhatnók vissza.

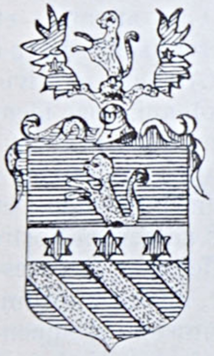

Kristóf-Jakabfy család czímere.

deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint, ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eundem Nicolaum Kristof alias Jakabfy praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum caeruleum fascia argentea, inscriptis tribus stellis sexangulis rubeis decorata, et per medium ducta in duas areas partitum, in quarum superiori emergit leo naturali suo colore depictus, in inferiori autem conspiciuntur tres Balthei dextrodiagonales aurei. Scutum ipsum premit Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, inter iugum alarum expansarum fascia scutaria cum una stella signatarum caeruleum Leone scutario simili fastigiata; Laciniis seu lemniscis dextrorsum aureis et caeruleis, sinistrorsum verum argenteis, et coccineis a summitate Galeae in scuti latera venuste decurrentibus ac utrasque oras sive margines ipsius scuti exornantibus; prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eidem Nicolao Kristof, alias Jakabfy, praefatisque eius Gratiose danda duximus et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Castro Nostro Laxenburg, Die Octava Mensis Maii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.[1].

A Kristóf-Jakabfy Simon részére ugyancsak 1760. május 8-án Mária Terézia királynő által kiállított czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nobis eorum, qui publico quacumque demum honesta natione utiles esse contendunt, studia, ac voluntates tam fovere libenter, quam munifica complecti liberalitate proprium semper fuisset, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Simonis Kristóf alias Jakabffy, Quaestoris armeni et civis oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero Negotiationi, cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo et signanter in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem Simonem Kristof alias Jakabffy et coniugem eius Mánuság Issekutz eorumque liberos, filios utpote Christophorum, Nicolaum, Theodorum, Jacobum et Antonium, ac filias Mariam et Catharinam, iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili, clementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri, Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa Scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque regnorum, ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem nostrae erga eundem Simonem Kristof alias Jakabffy praefatosque ipsius, declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum caeruleum, fascia argentea inscriptis tribus stellis sexangulis rubeis decorata et per medium ducta in duas areas partitum, in quarum superiori emergit Leo naturali suo colore depictus, in inferiori autem conspiciuntur tres Balthei dextro diagonales aurei, scutum ipsum premit Galea tornearia clatrata, seu aperta coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, inter iugum alarum expansarum fascia scutaria cum una stella signatarum caeruleum Leone scutario simili fastigiata; Laciniis, seu Lemniscis dextrorsum aureis et caeruleis sinistrorsum vero argenteis et coccineis a summitate Galeae in scuti latera venuste decurrentibus ac utrasque oras, sive margines ipsius scuti pulcherrime ambientibus, et exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Simoni Kristof alias Jakabffy praefatisque eius, gratiose danda duximus, et conferenda decernentes, et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, eadem arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium, sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobiles natura, Iure et ab antiquo utun-

---

[1] Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

tur fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et Nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, Domibus, et sepulcris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, Honoris, Dignitatis, et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posteri eorumden utriusque sexus universi valeant, atque possint; immo nobilitamus, damus et conferimus harum nostrarum maioris et authentici sigilli nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Castro Nostro Laxenburg, die octava Mensis Maii, Anno domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.[1]

A Kristóf-Jakabfy család a neki adományozott czímerlevél alapján tehát a következő czímert használja: A három hatágu vörös csillaggal megrakott, ezüst gerenda által vágott kék pajzs felső mezejében a vágóvonalból kinövő természetes színű, jobbra néző oroszlán, az alsóban pedig három párhuzamosan haladó jobb arany haránt gerenda látható. Sisakdisz két kiterjesztett, egy-egy hatágu vörös csillaggal megrakott ezüst gerenda által két részre osztott kék szárny között koronából kinövő jobbra fordult oroszlán. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.[2]

---

[1] Jakabffy Zoltán kupai nagybirtokos birtokában levő hiteles másolatból.

[2] Nagy I. (i. m. V.köt. 286. l.) és Siebmacher I. (i. m. IV. köt. 264. l.) e czímert szintén közlik; utóbbi azonban téved, midőn a Mária Terézia királynő által 1760. okt. 9-én nemesi rangra emelt Jakabfy Kristófot, kinek czímerlevelével »Jakabfy család« czím alatt már fentebb külön foglalkoztunk, a Kristóf-Jakabfy család tagjaként szerepelteti s így e családot a nagy királynő részéről három czímerlevéllel megajándékozottnak lenni állitja. — A Kristóf-Jakabfy

Lászlófy család.

Ezen magyar-örmény nemes családot szintén két ízben érdemesitette a fejedelmi kegy azon kitüntetésre, hogy egy-egy ágát a hazai nemesek díszes sorába iktatta. Lászlófy Izsák örmény származásu kapitány volt az első, kit a Lászlófy családból III. Károly király Bécsben 1712. év november 20-án kelt czímerlevelével, nejével és László fiával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékaival együtt, részint a csak kevéssel előbb véget ért és a haza felszabadulását eredményező török háborúk alkalmával, részint utóbb mint a Vaskapunál elhelyezett nemzeti sereg egyik kiváló századparancsnoka a trón és haza megvédésében tanusitott vitéz érdemeinek s a felséges uralkodóház iránt ismételten kimutatott tántorithatatlan hűségének megjutalmazására nemesi rangra emelt. 1758. deczember 12-én pedig Mária Terézia királynő ugyancsak Bécsben kelt czimerlevelével Lászlófy Deodátnak, szamosújvári örmény kereskedőnek, a csak előbb emlitett Lászlófy Izsák unokaöcscsének adományozott nemességet és pedig nemcsak a honi kereskedelem felvirágoztatása és előmozditása körül szerzett érdemeinek elismeréseül, hanem mintegy hálás viszonzásaul is azon nagyobb összegnek, melyet czímerszerző hadi czélokra a hadi kincstárnak nagylelkűen felajánlott. A dicső királynő ez alkalommal nemesi rangra emelte a czímerszerző Lászlófy Deodáton kivül nejét, Simai Máriát, Emmánuel és Antal fiait, Kata leányát s valamennyi törvényes mindkét nembeli ivadékát is.

A Lászlófy Izsák és hozzátartozói részére Bécsben 1712. év november 20-án kelt czímerlevél szövege a következő:

---

család részére adományozott második czimernek, — mely Siebmacher állitása szerint az általunk közlöttől csak annyiban tér el, hogy »a felső mező oroszlánja kétfarku, az alsó mező kék, a sisakdiszt képező két szárny fekete és csillaggal nincs megrakra, foszladékok kék-arany, vörös-arany« — okmányilag semmi nyoma. — A Kristóf-Jakabfy család czimerénél végül megemlithetem, hogy annak felső mezeje részére a czimerfestő — az országos levéltár adata szerint — ezüst egyszarvut (monoceros argenteus) tervezett, arany szarvast (cervus aureus) festett, a czimerlevél fogalmazványába, sőt magába a czimerlevélbe is, azonban mégis természetes szinű oroszlán került.

Nos Carolus Sextus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos, cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum singulariter Maiestati nostrae propterea factam humillimam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis Isaaci Lászlófy natione Armeni, quae ipse tam tempore belli contra Turcas, quam praeteritis, novissime sopitis, motibus in militia nationali in haereditario nostro, Nobisque imprimis charo Principatu Transylvaniae unius Companiae Capitaneus, multis suae vitae periculis, expensis et damnis pro temporum varietate occasionumque exigentia in omnibus rebus et negotiis fidei et industriae suae concreditis, fideliter hactenus exhibuisse et impendisse actuque in Servitiis nostris militaribus apud portam ferream perseverare perhibetur, qualia et in posterum non modo continuaturum, quin et augmentaturum Eum nullo dubitamus, Eundem igitur Isaacum Lászlófy Libertinum Capitaneum Armenum eiusque Coniugem, filiumque Uladislaum, haeredesque et Posteros utriusque sexus universos hactenus natos et in posterum quoque e legitimo thoro nascituros de potestatis nostrae Caesareo-Regiae plenitudine et gratia speciali in coetum et numerum verorum indubitatorum charae Nobis Transylvaniae, Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobilium duximus annumerandos cooptandos et adscribendos, Annuentes et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut ipse a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati charae Nobis Transylvaniae, dicti Regni nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque et Posteri eius utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga Eum exhibitae Gratiae et Clementiae ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis Signum, haec arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum flavi coloris, cuius campi fundo evaginatus gladius, cuspide sursum erecta, incumbit, cui vicissim duo sclopeta, ramo laureo virente transversim alligata sunt, gladii vero cuspidi impositum Diadema regium aurei coloris, gemmis et unionibus decenter redimitum visitur; supra Scutum iterum aliud Diadema maius, inferiori alias simile positum, dictum scutum superne contegens, ipsum vero scutum instar lemniscorum laurea genuini sui coloris pulcherrime cingitur, prout haec omnia in capite seu principio praesentium Literarum Nostrarum, docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita esse cernuntur, Eidem Isaaco Lászlófy praefatisque eius ac haeredibus, et posteris utriusque sexus universis Gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus nostri Transylvaniae partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus; nec non Sigillis, Velis, Cortinis. Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubi-

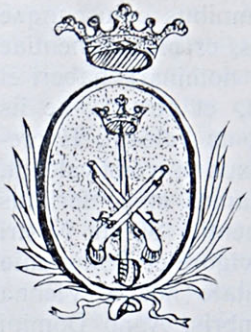

Lászlófy cs. czimere.

tatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, conditionis, honoris, dignitatis, et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus ac mandamus ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque Sexus universi valeant, atque possint; immo Nobilitamus, damus et conferimus harum nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die Vigesima Mensis Novembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo et Duodecimo, Regnorum vero Nostrorum Secundo.

Carolus m. pr. Comes Sigismundus Kornis m. pr.
Andreas Szentkereszti m. pr.[1]

A Lászlófy Deodát és hozzátartozói részére Bécsben 1758. év deczember 12-én kiállitott czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Nos probe cognitum haberemus Regum ac Principum praecipuam esse laudem, ita imperare et praeesse populis, ut curarent simul, ne quorum causa Ipsi regnant, eorundem desint felicitati, et ornamento quin potius agerent, ut dum omnia Ipsorum serviunt Maiestati, in omnium et ipsi commoda intenti sint, credantque suam se Gloriam auxisse semper quoties benefaciendo in alios effundi voluissent, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Deodati Lászlófy Matthiae, cuius, ut fertur, Germanus frater Isaacus ob praestita servitia pariter Nobilitate per Serenissimum Principem, Desideratissimum Genitorem et Praedecessorem Nostrum decoratus exstiterat, geniti Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani Civis et Inhabitatoris, quae idem Nobis

---

[1] Gábrus Zakhar hátrahagyott iratai között levő hiteles másolatból.

Augustae Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, qua Negotiationem cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo, qua ad Publicas necessitates iuxta Status et facultatis suae possibilitatem concurrendo, tum signanter in modernis gravioribus circumstantiis ad Aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam offerendo exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum, Benigne confidimus, Eundem Deodatum Lászlófy et coniugem Eius Mariam Simai, Filiosque Emanuelem et Antonium ac Filiam Catharinam iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros liberos eorumque Haeredes et Posteros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis Plenitudine Gratiaque speciali e statu et conditione Ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae Partiumqe eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudet, uti, frui et gaudere possint ac valeant Haeredesque et Posteri utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga Eundem Deodatum Lászlófy Praefatosque Ipsius declaratae Benignitatis Signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis insignia: Scutum scilicet Militare erectum flavi coloris, cuius campi Fundo evaginatus gladius cuspide sursum erecto incumbit, cui vicissim duo Sclopeta ramo Laureo virente transversim alligata sunt; gladii vero cuspidi impositum Diadema Regium aurei coloris gemmis, et unionibus decenter redimitum visitur, super scutum iterum aliud Diadema maius, inferiori alias simile positum, dictum scutum superne contegens, ipsum vero scutum instar lemniscorum Laurea genuini sui coloris pulcherrime cingitur, prout haec omnia in capite seu principio Praesentium Literarum Nostrarum docta manu et arte Pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur; Eidem Deodato Lászlófy praefatisque Eius gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque Eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae aliorumqe Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Tansylvaniae, Partiumque Eidem incorporatarum necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus necnon Sigillis, Velis, Cortinis, Auleis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint; immo nobilitamus, damus et conferimus, Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli

nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die Duodecima Mensis Decembris, anno Domini Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Octavo, Regnorum vero Nostrorum Decimo Nono.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.

Adalbertus Somlyai de Csiksomlyó m. pr.[1]

A Lászlófy család a neki adományozott két czímerlevél alapján tehát a következő czímert használja: A pajzs arany mezejében függőlegesen elhelyezett kivont egyenes kardhoz, melynek fölfelé álló hegye drágakövekkel dúsan megrakott arany levélkoronát tart, zöld babérgalylyal két keresztbe helyezett fegyver van erősitve. Sisakdisz helyett csak a czímerpajzsban előfordulónál nagyobb arany levélkorona szerepel, a foszladékokat pedig a czímerpajzst két oldalról övedző babérgalyak helyettesitik.[2])

Kisebb közlemények.

Magyarok hazája. Azon alkalomból, hogy a keleti útra készülő Zichy Jenő gróf legutóbbi nyilvános előadásában a Kaukázus egyik ma is élő népfaját — a lesghieket — az avarok törzséhez tartozó fajnak mondja: némi tájékozás gyanánt nem mellőzhetjük el rámutatni arra, hogy az emlitett népnek (a keleti örmények közt is divatban levő) érdekes tánczát, vagyis az úgynevezett lesghinkát, melyet egy régebbi füzetünkben már tüzetesen leirtunk, a honi magyar csárdás-tánczhoz feltünően hasonlónak lehet tekinteni.

Az örmény trón jelöltje: Teck herczeg egyrészről az angol királyi családdal, másfelől a magyar arisztokracziával is rokoni összeköttetésben áll. Ugyanis a magyar Inczédy Gergely

---

[1]) Gábrus Zakhar hátrahagyott iratai között levő hiteles másolatból.

[2]) Nagy I. és Siebmacher I. előtt e család egyaránt ismeretlen levén, czimerét egyikük sem közli. — Lászlófy Izsákon, az első czímerszerzőn kivül — az országos levéltár adatai szerint — testvéröcscse Pál is, mindketten a moldovai származásu Kapitán László (a Lászlófyak előbb Kapitán, vagy Kapatánok voltak) fiai, a török háboru alkalmával hősiességének nem egy tanújelét adta.

bárónak három leánya volt; kiknek egyike: Mária baronesse, férjezett Petricsevich-Horváth Mihályné volt, — a másik kettő közül Ágnes, férjezett Rhédey László grófné és Zsuzsánna férjezett Lázár József grófné voltak. — Rhédey grófné leánya: Claudine comtesse a württembergi herczeg neje lőn; s ezeknek fia: Teck herczeg, (ki az angol királynővel családi összeköttetésben áll) s utóbbi időben, mint leendő örmény fejedelem emlegettetett a politikai lapokban. Mint a fentebbiekből kitünik: Arménia trónjelöltje magyar főuri családból veszi származását!

Latin ujság. Észak-Amerikában, Philadelphiában, mint havi folyóirat indult meg közelebbről egy latin nyelvű újság »Praecolatinus« czímmel; a melynek szerkesztője magyar ember. A folyóiratnak »Orbis Antiquus,« (vagyis az »Ó-világ«) czímű rovata ennélfogva behatóan foglalkozik a magyar ügyekkel; igy a Wekerle kabinet bukásával is. Sőt Örményország ügyeivel is foglalkozik e latin újság ily czím alatt: »Res illae Armenicae.« — Itt mellékesen emlithetjük, hogy a Budapesten megjelenő »Politikai Hetiszemle« czímű folyóirat szintén hosszabb czikksorozatban fejtegeti a keleti »örmény kérdést.«

Irodalom és művészet.

Moszkvai levél. Folyóiratunk idei újévi száma, melynek élén Sáhází zizjánnak, az ünnepelt költőnek arczképét és életrajzát mutattuk be — úgy látszik — a moszkvai örmény társaság körében is érdeklődéssel találkozott. Legalább arra mutatnak e folyóirat egyik ottani lelkes olvasójának: dr. Mêszériáncz Leónak (ki a magyar-örmény havi szemle olvashatása és megértése végett a magyar nyelvben máris meglehetős előhaladást tett) következő, hozzánk örmény nyelven intézett, de magyar szempontból is figyelmet érdemlő sorai: »Nagy örömmel láttam becses folyóiratának januári számában Sáh-Ázizján arczképét és életrajzát. Az életrajz igen-igen sikerült. Kérem — ha lehet — sziveskedjék a mondott számból még egy-két példányt küldeni, hogy azokat Sáh-Ázizjánnak adjam. Erről a füzetről, valamint nagyságos Simay Gergely ur költemény-forditásairól irni fogok a tifliszi örmény lapoknak.«

Közgazdasági élet.

Vasút-forgalmi részvénytársaság. Két millió korona részvénytőkével alakult meg a fővárosban egy új részvénytársaság; a melynek czélja átalában a vasúti forgalom élénkitésére szolgáló mindennemű munkálatoknak előmozditása, s a melynek igazgatósága Lukács Béla volt kereskedelemügyi minisztert és valóságos belső titkos tanácsost választotta elnökévé.

Kereskedelmi kirándulás. Budapesten az országos kereskedelmi és iparcsarnok titkára a kereskedelmi szakosztály ülésén tartott felolvasásában egy keleti kereskedelmi kirándulás eszméjét penditette meg; melynek létesitése czéljából a szakosztály hét tagból álló bizottságot küldött ki.

Mi újság az örmény világban?

Az angol trónbeszéd. Az angol királynő trónbeszéde, melylyel február 5-én a parlamentet megnyitotta, Arméniára vonatkozó részében így hangzik: »Ama jelentéseknél fogva, melyeket kormányom a török csapatok által Kisázsiában, örmények ellen elkövetett túlkapásokról és kihágásokrul kapott: jónak véltem más hatalmakkal egyetértőleg felszólalni; a szultán kijelentette, hogy azokat a katonákat és katonatiszteket, a kik efféle tetteket elkövettek, szigorúan meg fogja bűntetni, egyúttal bizottságot küldött ki a helyszinén való vizsgálat megejtése végett. Azon hatalmak képviselői, a kiknek Erzerumbn konzuljaik vannak, el fogják kisérni a bizottságot.«

Az angol felirati vita. Roseberry lord kijelentette az angol parlamentben, hogy Örményországot illetőleg ezúttal csak annyit mondhat, hogy a kormány a fenforgó kérdésben a közvetlenül érdekelt európai hatalmakkal: nevezetesen Oroszországgal, Francziaországgal és Olaszországgal egyetértőleg jár el és a hatalmak csak arra törekednek, hogy az igazság kideritésére az európai közvélemény teljes súlyával lépjenek fel. Habár a porta Olaszország közremüködését nem fogadta el, mert Erzerumban olasz konzulatus nincsen, — mindazonáltal azt hiszi, hogy a három hatalom képes lesz felügyelni a vizsgálóbizottságra, hogy az igazság kiderittessék. Ha a kegyetlenségek valóknak bizonyulnának, akkor kisázsiai keresztény embertársaink iránt a legnagyobb rokonszenvet kell tanusitanunk! Azt ohajtanám, — tette hozzá végül — hogy azt mondhatnám, miszerint hivatalos informácziók állanak rendelkezésemre; melyek alapján illetékes czáfolatot mondhatnék! Nem engedhető meg, hogy a keresztények helyzete olyan maradjon, mint eddigelé volt, minthogy külömben repressaliáknak lennének kitéve; a mi a helyzetet még rosszabbitaná.

Nemzetközi vizsgálóbizottság. A londoni »Daily News« tudósitója Mus-ból azt táviratozta, hogy az örményországi kegyetlenségek ügyében folyó nemzetközi vizsgálat során a kihallgatott tanúk mind az örmények javára vallanak. Még a törökbarát tanúk is azt vallják, hogy a szászuniak nem kezdették a harczot és egyetlen lövést sem tettek a katonákra. A rendes katonaság barbár kegyetlenkedése minden képzeletet felülmul: elevenen megnyuzták az embereket, a papok szemeit kivájták, a gyermekeknek leütötték a fejét. A török hatóságok most terrorizálni iparkodnak a vizsgálóbizottság elé kerülö tanukat és a mohamédán lakosságot annyira fanatizálják a keresztények ellen, hogy már több városban hangos fenyegetőzések hallatszanak: hogy a kiküldött vizsgáló bizottság eltávozása után fel fogják konczolni az összes keresztényeket!

Olaszország és az örmény események. A római lapok, Roseberry lordnak, az angol parlament felsőházában tett nyilatkozatával foglalkozva, konstatálják, hogy akkor, a midőn a porta Francziaország, Oroszország és Anglia konzuljainak, az arméniai eseményekre vonatkozó bizottsági vizsgálatról szóló jegyzékét vette, Olaszországnak Erzerumban nem volt konzulja. Minthogy azonban az olasz kormány úgy fogta fel a helyzetet, hogy ily komoly kérdéssel szemben közönyös nem maradhat, — időközben Erzerumban konzulatust állitott fel, melynek vezetésével egyelőre a monacói konzul bizatott meg. Ez utóbbi teljes egyetértésben az angol konzullal már megkezdette az arméniai viszonyok tanulmányozását. Valószinű, hogy az olasz királyság keleten még egy fő- vagy alkonzulatust fog felállitani.

Vallomások az örmény ügyben. A »Daily Telegraf« újabban meglepetéssel állott elő az örményországi kegyetlenkedések ügyében. Eddig ugyanis örmény forrásból meritve közölte a török katonák embertelen eljárásait: most azonban egy török altiszt vallomásai alapján beszéli el a részleteket. Ezek szerint tiz napig tartott a mészárlás, némelyik éjjelen három-négyszáz embert is leszurtak. A török tiszt azt mondja, hogy ő is részt vett ugyan a kegyetlenkedésben, de legalább gyermekeket nem bántott. A többiek a gyermekeket egyszerűen felkapták a vasvilla hegyére s úgy dobálták őket az előre megásott óriási sirgödörbe. Azon kérdésre: hogy volt-e az örményeknek valami fegyvere vagy védő eszköze? azt felelte, hogy még csak egy zsebkés sem volt náluk; arra pedig: hogy védekeztek-e az örmények? azt felelte, hogy az örményeknek az utolsó pillanatig fogalmuk sem volt arról, hogy mi történik velük. Arra a kérdésre, hogy készséggel cselekedték-e a török katonák e rémületes dolgokat? azt felelte, hogy ők katonák voltak, s kénytelenek voltak engedelmeskedni. Ha valaki ellenkezett, a bég karddal és revolverrel fenyegette! Zeki basa adta ki a mészárlás megszüntetésére vonatkozó parancsot akkor, a midőn már úgy sem volt több örmény, a kit lemészárolni lehetett volna. Az emberirtást tömegesen is végezték úgy, hogy egy erdőt, hová több száz örmény menekült, addig lövették hat ágyúval, a mig az erdő megyuladt és leégett, s a kit a bombák meg nem öltek, az föltétlenül beleégett az erdőben. Ily iszonyú vallomásokat tesz a történtekről egy török katona: a ki maga is részes volt a vérengzésben!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Pap Tódorné Kerekes Emilia.

Az örmények beköltözésekor (1672), a velök jött papok nősek voltak. Öt papcsalád telepedett le Szamosújvártt: Der-Csácsshádur (Pap-Kristóf), Der-Kirkor (Pap-Gergely), Der-Márdirosz (Pap-Márton), Der-Norszesz

(Pap-Norszes) és Der-Szimon (Pap-Simon). E családoknál a vezetéknév helyét az állást jelző örmény der (pap, úr) szó pótolja. Később mind az öt család röviden csak a Pap nevet kezdette használni.

A Der-Nerszesz (Pap-Nerszesz [Norszesz]) család egy jellemző vonásban különbözik a többi Pap-családtól; ugyanis csak ez az egy család gyakorolja még most is az okos ősöktől örökölt azon hasznos szokást, hogy a család férfi tagjai, ha meg is nősülnek, nem hagyják el az ősi fészket, hanem az apai tűzhely körül maradnak — egy épületben laknak. Az együttlakás, az egyetértés és közös kereskedés a vagyonszerzés leghatalmasabb forrása.

Állitásom igazságáról tanuskodik a megvagyonosodott Pap Norszesz-család, mely kevéssel kezdette és igen sokra vitte. E derék család egyik büszkeségét: Kerekes Emiliát mutatom be mélyen tisztelt olvasóimnak, ki az „Armenia“ jelen füzetében igen érdekes rovatot nyit meg szükséges dolgozatával (l. „Hogyan készül a bábakalács?“

Kerekes Emilia, ki Torda-Szt-Lászlón született, régi előkelő örmény családból: Kárákás (parittyás; khár-á-khás; khár örmény szó=kő; á kötőhangzó és khás-él örmény ige jelentése: hajitani, vetni) veszi eredetét. A Kárákás családnév Keleten most is használatban van; hazánkban a népetymologia a Kárákás-ból Kerekes-t csinált.

Mikor e nő született, angyalok állták körül bölcsőjét: mindegyiktől kapott valami ajándékot a kedves csecsemő. Az Égtől kapott: jó lelket és szépséget. Az angyalok főbb ajándékai ezek: vallásosság, felebaráti szeretet, bőkezű adakozás, őszinteség, okosság... Felnőtt szépen. Igen fiatal volt, midőn férjhez ment; de azért ki volt fejlődve testben ugy, mint lélekben. Férje, midőn feltünő szép menyasszonyát házához vitte: Kerekes Emilia személyében boldogságot, egy második áldást vitt a házhoz. Igen, mert ekkor már volt a háznál még egy megtestesült áldás; ez bátyjának, Pap Antalnak szeretetreméltó, mivelt neje: Molnár Matild, ki nővére derék országgyűlési képviselőnknek, dr. Molnár Antalnak.

Kerekes Emilia nem úgy tesz, mint az evángeliumi ember, ki a kapott talentumot elerjtette. E kiváló nő

nemcsak használja jó tulajdonságait, de sőt azok számát a maga szorgalmas igyekezetével még szaporitotta: háziasság, takarékosság, gazdasszonyság. Tart szakácsnőt (kettő is van a háznál), mert van miből; de azért kimegy a konyhára. Olyan jó gazdasszony, hogy ritkitja párját. Városunkban — tudtunkkal — senki sem csinál olyan kitünő „bábakalács-“ot (a bábakalács=chádájégh egy különleges örmény tészta), mint Kerekes Emilia; éppen azért kértük fel őt, hogy irja meg lapunk számára ennek a nem közönséges tésztának, — mely nagyobb ünnepélyek alkalmával még most sem hiányzik az örmény asztalról — készitési módját. Dr. Haynald Lajos volt erdélyi róm. kath. püspök, nagyon szerette a chádájéghot; a a hányszor csak járt Szamosújvártt, mindig evett bábakalácsot.

E vallásos nő, midőn Isten iránt tartozó kötelességeit pontosan teljesiti, egyúttal nem felejtkezik meg Teremtője dicsőségének előmozditásáról sem. A plebániai nagytemplom számára igen értékes szép baldachinumot (mennyezet) készíttetett a legfinomabb bíborbársonyból, mely köröskörül aranyrojttal van szegélyezve. Jár bucsúra is (Kolozsvár, Mikola, Szt-Benedek.) Megtörtént, hogy személyesen nem mehetvén el, maga helyett mást küldött el — bucsúra Kolozsvárra; mert az Istennek tett fogadást meg kell tartani.

Nem hírharang, az emberszólás nem kenyere; a helyett, hogy mások dolgával törödne, kocsira ül és egyik vagy másik jószágára megy: körülnéz, hogy jól foly-e a gazdaság; „mert a gazda szeme — tartja a közmondás — hízlalja a marhát.“ Van ugyan elég gazda a háznál, de annyi a munkakör, hogy mindegyik munkás kézre szükség van.

Tesz elég jót, nem egy szegénynek száritotta már fel könnyeit; de a mit a jobbkéz tesz, arról a bal mit sem tud.

A szini előadások állandó látogatója; részt vesz a bálok- és mulatságokban is. Nem egyszer ünnepelték őt úgy, mint „bálkirálynőt.“ De azért ő szépségével, mely hódit és mit legtöbb nő legfőbb kincsnek tart, — soha se büszkélkedett; mert tudja, hogy ezt a kiváló tulajdonságát is Istentől kapta.

Jó feleség, gondos anya; engedelmes, jóravaló gyermekekkel ajándékozta meg a Gondviselés.

Még sokat kellene szólanom e derék nőről; de mert „az a legjobb asszony, kiről nem sokat beszélnek,“ mégcsak egy igen nagyrabecsülendő tulajdonságáról emlékszem meg. Azt mondják: „Két nő egy fedél alatt meg nem férhet.“ — „Abból a házból, hol két nő kormányoz, a házi béke számüzve van.“ És ezt az elméletet, miről a tudósok egész könyveket irtak (van a német irodalomban is egy érdekes elbeszélés „Die Erhaltung des Friedens“ czím alatt), Kerekes Emilia és sógornője Molnár Matild a gyakorlatban igen szépen megvalósitották. Ők megczáfolták a közmondást: anya leányaival, nővérek egymás közt nem élnek oly békésen, mint e két okos asszony. Szolgáljanak követendő, nemes például másoknak.

Isten éltesse mindkét asszonyt férjeik boldogitására, családjaik örömére ép erőben és tartós egészségben — még sokáig!

Szongott Kristóf.

⁂

Levél Dél-Amerikából.

Szongott Kristóf, tisztelt hazafi barátomnak Szamosújvártt (Erdélyi részek.)

Ön volt az első, ki a negyvennyolcz-kilenczediki események óta, újból emliti kegyelettel nevemet a magyar közönség előtt. Önt illeti tehát nyilvános hálám, minek jelentésére átküldöm ezen utolsó fényképemet: egyetlen példányt a magyar Hazában.

Isten áldja Önt*) és a Hazát!

Buenos Ayres, 1895. april 7. **Czetz János.**

⁂

---

*) Midőn a megbecsülhetlen kitüntetésért — mit keretbe foglalva ereklye gyanánt állandóan meg fogunk őrizni — Nagyméltóságodnak, kinek világra szóló hős tetteit és a haza körül szerzett, soha el nem évülő érdemeit Klio aranybetükkel jegyezte fel, — itt a nyilvánosság előtt is hálás köszönetet mondunk; egyúttal kérjük a Gondviselést, hogy nyujtsa Nagyméltóságodnak drága életét még hosszúra; adjon erőt és állandó egészséget, hogy jövő évben, a kiállitás alkalmából újra láthassa szeretett hazáját: az ezredéves Magyarországot. Meg vagyunk győződve arról, hogy a hálás haza nagy fiát, ki kész volt vérét ontani a szabadságért és a haza javáért, megérdemlett tisztelettel fogadná és méltó módon ünnepelné!

Szerkesztő.

Szászún.

A gefi-i hegyen

— Párzáfrán. —

Gyermekek.

Közelg immár a kurd csapat,
Szászún felé gyorsan halad,
Lándsáik csucsán lobogó,
Szegény fejünkre vészt hozó.
Jó Sákhe, oh jaj mi nekünk!
Gyászba borúl ma nemzetünk.

Sákhe.

Piros zászlóik látszanak,
Örmény vértől párolganak;
A kurd rablónak született,
Rabolja az örményeket.
Im Sákhe fogadást teszen:
Halálunk szép, s dicső legyen.

Asszonyok.

Hallod Sákhe az ágyu-szót,
Lövöldözik már a falut;
Kurdok bujnak ki föld alól,
Ránk törnek minden oldalról,
Jó Sákhe, oh jaj minekünk!
Ma befejezzük életünk.

Leányok.

Fölgyujtva ősi házaink,
Elhajtva kedves juhaink;
Mit meglát a kurd két szeme,
Nem hagyja ott rabló-keze,

Testvéreinket öldösi,
Terményeinket elviszi.

Sákhe.

Habár vitéz, Szászún fia,
Nincs fegyvere. nincs lőpora;
Bármint feszitse erejét,
Nem győzheti le ellenét.
Sákhe is itt pusztuljon hát,
Fakadjon vérünkből virág!

Anyák.

A gyönge testü öregen
Sebet vágnak könyörtelen.
Kis gyermekinket üldözik,
Mint bárányokat leölik.
E nap ma vészt hozand reánk,
Isten veled kedves hazánk!

Sákhe.

Hős Kêrkonak arája én,
Tűzhelyemnél megesküvém,
Hogy a kurd foglya nem leszek,
Inkább e helyen elveszek.
Hegy csucsán lesz a fénylepel,
Mely siromat takarja el.

Mindnyájan.

S Sákhe legott elnémula.
Nem hangzik föl többé szava...
Száljunk mi is a mélybe le,
Osszuk meg sorsunkat vele.
Oh áldj meg minket Szűz-Anyánk,
Viruljon föl örmény hazánk!

Szellem.

Szászún-vidék hegycsucsait
Tűz, s villámfények verdesik;
Bus szél fú a földek felett,
Mogorván zugnak a vizek,
Magasból Sákhe mosolyog:
Szabadság napja fölragyog!...

Simay Gergely.

◆

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.*) —

I.

Assur isten világuralmának megalapitására irányzott hódító hadjárataikban sehol sem találkoztak az assyrok oly erélyes és kitartó ellentállással, mint a mai Örményország területén. A Kr. előtti kilenczedik század elejéig visszavezethető ott egy birodalom megalakulása, melyet az assyrok (az ó-szövetségi Ararátról) Urartunak neveztek s a melynek központja Tuspa, görögül Thospia városa, a mai Ván volt.

II. Salmanassar jutott először érintkezésbe az urartuiakkal (860—825). Az utódai elleni szerencsés küzdelmekben utóbb annyira megerősödött ez a birodalom, hogy kiterjedésére nézve legalább is felérte, hatalom és belső szilárdság tekintetében messze felülmulta Assyriát. Csakis az utolsó Tiglat-pileser, az új-assyr birodalom sajátképeni megalapitója s második utódja, II. Sargon alatt gyöngült meg Urartu, a nélkül azonban, hogy sajátképeni leigázása bekövetkezett volna. A hetedik században Asurbanapal assyr uralkodót III. Rusas és III. Sardur örményországi királyokkal, mint egyenrangú szövetségesekkel látjuk tárgyalni s az ősörmény birodalom csakis az indogermán bevándorlás viharaiban megy tönkre, mely viharoknak lényeges részük volt az assyr birodalom bukásában is.

Történeti szempontból rendkivül érdekes mindezeknél fogva, megvilágitani ennek az ősrégi urartui birodalomnak fejlődését, culturáját, szokásait. Az assyr feliratok nem elégségesek erre a czélra, még ha ama korszak tekintetében egyenlő bőséggel és részletességgel állanának is rendelkezésre. E feliratok ugyanis első sorban hivatalos okmányok, a melyeknek feladata a mindenkori uralkodó viselt dolgait lehetőleg kedvező színben mutatni be a kortársaknak és az utókornak. Egészen természetes ennélfogva, hogy a sikereket túlbecsülik, a verességeket elsimitják s az ellenséges küzdelmekről s azoknak inditó okairól vajmi ritkán nyujtanak igazságos tájékoztatást. Csakis nem-assyr történeti források létezése nyujt lehetőséget arra, hogy a tényleges viszonyokról hű képet alkothassunk, legyenek e források akár belföldi feliratok, akár classicus irók tudósitásai, a mely utóbbiak még ha tévedéseket foglalnak is magukban, különös fontosságúak; mert a görög észlelők a reájuk nézve idegen keleti viszonyokat pártatlan szemüvegen keresztül nézték s felvilágositásokat nyujtsanak oly dolgokról is, melyeket a belföldi feliratok emlités nélkül hagynak.

---

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau. 1894. LXXXI Bd.)

Az ős-örményországi történelemre vonatkozólag mindkét neme a forrásoknak fenmaradt: aránylag nagy számú okmány az egykorú uralkodóktól s egyes feljegyzések a görög iróknál.

Az ős-örményországi ékirat legnagyobb részét Schultz Ede hesseni tanárnak köszönhetjük, a ki Saint-Martin kezdeményezésére Örményországba küldetvén, 1828-ban, tehát még mielőtt Botta és Layard Chorsabadban és Kujundsikban az assyr királypaloták romjait felfedezték és Burnouf és Lassen az ó-perzsa ékiratokat megérthetőkké tették, nem kevesebb mint negyvenkét ékiratot fedezett fel és másolt le, a melyek jobbára sziklákba vésve, Ván környékén valának láthatók. A bátor tudós egy kurd rablófőnök kezei közé került s nem térhetett többé vissza utjáról. Nagy gonddal és pontossággal készitett másolatait több évvel halála után a „Journal asiatique“ tette közzé. Ezt az anyagot azóta egyes újabb leletek is bővitették.

Az ékiratok kibetüzését csak akkor kisérelhették meg, a midőn megindult a kinyomozása a ninivei ékiratoknak, melyek irásjegyeivel majdnem teljesen azonosakat találunk a ván-i feliratokon. Ezeknek a feliratoknak nyelve azonban, a mint Sayce és Guyard megállapitották, nem tartozik sem a sémi-assyrhoz, vagy általában a sémi nyelvekhez, sem pedig az indogermánokhoz. Egyike az újabb felfedezések által mindinkább megszaporodó ősrégi előázsiai nyelvidomoknak, melyek aránylag még legnagyobb hasonlatosságot tüntetnek fel az ural-altáji nyelvekkel, a nélkül azonban, hogy mindeddig sikerült volna közelebbi

rokónságot mutatni ki közöttük, vagy épen valamely nyelvcsaládhoz való tartozásukat bebizonyitani.

Ily körülmények közt a kibetűzésnek első sorban abból a tényből kellett kiindulnia, hogy bizonyos irásjegycsoportok, ugynevezett ideogrammok, melyek az assyr irásban valamely tárgyat nem annyira hangzási vonatkozásban, mint inkább fogalom szerint s képileg jelölnek meg, az ó-örmény feliratokban is megtalálhatók. Tisztán a jegyek külső alakjából megtudhatták ennélfogva, hol van szó valamely istenségről vagy királyról s meghatározhatták ezeknek az istenségeknek és királyoknak a neveit is. Kitünt továbbá, hogy a ván-i uralkodók, alkalmasint a Ván körül fekvő vidékről „biaina-i királyok“-nak nevezték magukat. Az alattvalóikat — az általuk tisztelt főistenség, Chaldis után — „chaldok“-nak hivták ezek a királyok, a mely elnevezést — gyakran összetévesztve a „chaldeai“-val — megtaláljuk a görög iróknál is.

Guyard és Sayce éleselműségének sikerült az emlitettük ideogrammok nyomán azt is kimutatni, hogy bizonyos tételek, melyek a hosszabb ván-i ékiratok végén rendszerint előfordulnak, tartalmukra nézve azonosak amaz átkozódási formákkal, melyek az assyr királyi feliratok záradékaként a felirat vagy az illető épitmény netaláni bántalmazóját fenyegetik. Lehetővé vált ekként betekinteni magának a nyelvnek alkatába s lexicalis szervezetébe is, és Sayce megpróbálhatta az általa ismert feliratok leforditását és megmagyarázását.

A legújabb időben jelentékenyen megszaporodott a felfedezett ván-i ékiratok száma s ennek folytán tovább fejleszthették azoknak megértését is. Belck Valdemár 1891-i örményországi buvárkodási útjában nagy számát az ékiratoknak másolta le, a melyek egy része addig teljesen ismeretlen volt. Éveken át hivatalnoka levén a kedabegi Siemens-féle rézbányáknak, megismerkedett a lakóssággal és annak viszonyaival s buvárlataiban barátságos támogatást nyert különösen az örmény papság részéről, a mi nagyon megkönnyitette számára az ékiratok lemásolását. Másolatai több tekintetben még a Schultz által készitetteknél is pontosabbak, és oly okiratokról is sikerült neki használható másolatokat késziteni, a melyeket Schultz olvashatlanoknak jelölt meg. Ezekből az ékiratokból Lehman-nak máris biztos felvilágositásokat lehetett szereznie Ván városának, tehát a ván-i birodalomnak is két fontos korszakáról.

Az ó-örményországi ékirat-nyomozás eme legújabb eredményeit bemutatni következő közleményeinknek lesz feladata.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

* * *

Az örmény konyha kézikönyve.

I. Hogyan készül a chádájégh (bábakalács)?

Tegyünk egy liter lisztet tekenyőbe és forrázzuk le egy liter forró tejjel, de folytonosan kavarjuk, hogy csomós ne legyen; ha félig kihült, egy liter czukorport kavarunk bele; azután folytonos kavarás mellett egy liter, szitán átszürt tojás-sárgáját (a tojás-fehérjét ennél a tésztánál nem használjuk) adunk hozzája; most félliter olvasztott vajat, langyos tejben feláztatott élesztőt (tiz krajczárra) és kevés sót teszünk beléje. Ezeket a jól összekavart alkotórészeket öt óráig kelni hagyjuk; azután finom liszttel megkeményitjük (lehet valamivel keményebb, mint a jó kalácstészta). Ha jól megvertük, kelni hagyjuk; kelés után leverjük és ismét kelni hagyjuk; ha jól megkelt másodszor is, vajjal bekent formákba rakjuk. (Ugy kell felosztani a tésztát, hogy tiz darab teljék belőle). Ha a formák jól megteltek, nem nagyon erős tűznél háromnegyed óráig sülni hagyjuk.

Pap Tódorné Kerekes Emilia.

A Lunka*) mélyében.

Oh hogyha én azt sejtettem volna,
Ki ez erdőben jár elbolyongva,
S fölötte titkos suttogás támad,
Szivébe lopja magát a bánat, —
Nem mentem volna.

---

*) Kies erdő Szamosújvár közelében: itt tartotta a gymnasium ifjúsága az idén is „májális“-át. Szerk.

Oh de nem tudtam, feledni mentem,
Enyhet nem leltem a rengetegben,
Suttogva keltek emésztő vádak,
Mintha temetném apám', anyámat,
Ép ugy gondoltam.

Hogy teljes legyen a lelkem kinja,
Elömbe állasz oh ifjú, ujra,
Hallottam hangod, beszéltél végre,
Azt mondtad: »Köztünk mindennek vége,«
»Örökre vége...«

Temessem ujra apám', anyámat,
Szakgassák, tépjék lelkem a vádak,
Legyen enyém a mindenség búja,
Oh még akkor is eljönnék ujra,
Ha téged látlak.

Sallak Róza.

* * *

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XVIII.

Lázár család.

Ezen magyar-örmény nemes családnak, melynek nevét legkiválóbb sarjadékának, Lázár Vilmosnak, az „aradi tizenhárom“ egyikének 1849. október 6-án kiontott vére hazánk történetének évlapjaira kitörülhetlen betűkkel jegyezte föl, szintén két ága képezi a hazai nemesek díszes lánczolatának egy-egy szemét. Lázár János erzsébetvárosi tanácsos és a örmény kereskedők főbirája, kit Mária Terézia már egy ízben, midőn mint meghatalmazott követ az erzsébetvárosi polgárok részéről alattvalói hódolattal felajánlott pénzösszeget a trón zsámolyára letette és a város kiváltságainak megerősitését kérte, arczképével diszitett arany nyaklánczczal ajándékozott meg; egy más alkalommal pedig, midőn ugyancsak ő hitsorsosai nevében többed magával a minden oldalról szorongatott trón gyámolitására újabb pénz-segélyt nyujtott át, aranyéremmel tüntetett ki, — volt az első, kit a nagy kiterjedésű Lázár családból ugyanazon nagy fejedelemnő Bécsben 1746. október 3-án kelt czímerlevelével részint a hazai kereskedelem nagymérvű felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint hivatalnoki minőségében tanusitott hű szolgálatainak és tántorithatlan alattvalói hűségének s ragaszkodásának elismeréseül fejedelmi kegyének újabb részesévé tett és nejével, Kopasz Zsuzsával, János és Lukács fiaival, Margit, Mánuság (Viola), Anna Mária és Anna Margit leányaival, nem különben mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek sorába iktatott. — 1816. márczius 17-én pedig I. Ferencz király Bécsben kelt czímerlevelével Lázár Lázár, aradmegyei első aljegyző és temesmegyei táblabirónak adományozott nemességet és pedig nemcsak azért, hogy ez által a kötelmeit lankadhatlan buzgalommal és odaadással teljesitő hivatalnokot megjutalmazza, hanem, hogy a nemesi fölkelő sereg szervezése és annak a szükségesekkel való ellátása körül nemcsak Aradmegyében, hanem Erdélyben, nevezetesen a Székelyföldön, kifejtett önfeláldozó tevékenységét is elismerje és hálásan viszonozza, annyival is inkább, mert már a czímerszerző néhai atyja, Lázár Mózes, a gyergyószentmiklósi kereskedőtársaság előbb jegyzője, utóbb tanácsnoka és végül főbirája több mint husz éven keresztül részint a kereskedelem felvirágoztatása, részint a közjó előmozditása körül magának elévülhetlen érdemeket szerzett. Lázár Lázáron, a czímerszerzőn kivül ez alkalommal I. Ferencz király nemesi rangra emelte hitestársától, Andrényi Annától született Kálmán, János és Gergely fiait, Aranka, Czeczil és Janka leányait s valamennyi mindkét nembeli törvényes utódait és ivadékait.

A Lázár János részére 1746. október 3-án Bécsben kelt czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Tibi Fideli Nostro Ioanni Lázár in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Oppidi Elisabethopolitani Senatori, et Negotiatorum Armenorum pro tempore Iudici Primario, Salutem et Gratiae meae Caesareo-Regioque Principalis incrementum. Sinceram, enixisque studiis, ac servitiis in Nos, Augustamque Domum Nostram testatam Fidelium Nobis subditorum devotionem quanta prosequamur benignitate, luculentum id quoque exhibet documentum, quod te a Communitate Armenorum Elisabethopolitanorum ad demissam honorarii Maiestati Nostrae ab iisdem oblati praesentationem, et simul eorundem Privilegiorum Confirmationis petitionem Deputatum, in eius praesentationis actu Torque aureo pendenti nostra effigie insignito donare, dein vero cum tu quoque cum quibusdam Armenorum familiis ex memorato Principatu ad venerandam Maiestatem Nostram huc venientibus, ad Nostrae benignae manus osculum admissus fuisses, eadem etiam occasione aureo numismate in eam significationem, quanta devotam illius charae Nobis Armenae Gentis in praeattacto honorario testatam erga Maiestatem Nostram attentionem benignitate susceperimus, nostraeque in illam propensae clementiae, et altissimae protectionis thesseram benignissime donare et clementissimo nostro affari colloquio, dignatae simus; et attentis insuper fidelitate, fidelibusque servitiis tuis aliis etiam in occationibus praestitis, prout nuncupanter, te a triginta duobus annis quaestum exercendo, insolutis fideliter nostris teloniis, aerario Nostro hac tua industria utilitatem ad quadraginta quinque millium florenorum summam excurrentem attulisse, ac in tuis, quae intra praememoratam Gentem Armenam gessisti, primo Senatoris, dein Primarii Iudicis officiis Servitia nostra, cum plena omnibus nostris in dicto Pricipatu Dicasteriis facta satisfactione, procurasse, et in eadem Gente pro servitiorum Nostrorum emolumento conservanda omnem tuam operam, et studia convertisse demisse Nobis exponis, etiam ad Nobilitarem gradum, et honorem, ex singulari Nostra, ad Nonnullorum fidelium Nostrorum factam de te commendationem, habita in te reflexione clementer evexerimus, nullae dubitantes, quin tanto ardentiori adhuc studio, ac devotione fidelia in posterum quoque servitia exhibiturus et impensurus sis, quanto te singularibus hisce, raroque obtingere solitis clementiae Nostrae donis affectum, indeque obstrictum esse senseris. Te proinde Ioannem Lázár, Coniugem-

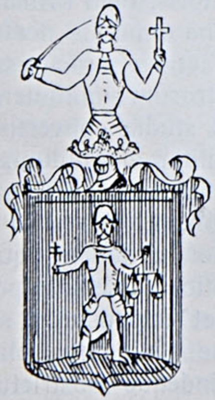

Lázár cs czímere.

que tuam Susannam Kopasz, ac filios Ioannem et Lucam, Filiasque Margaretham, Menusagam, Annam Mariam, et Annam Margaretham iam natos, et in posterum Divina ex benedictione nascituros, eorundemque Haeredes, et Posteros, utriusque Sexus universos ex Caesareo-Regioque Principalis potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali e statu et conditione ignobili eximentes in coetum et numerum verorum Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes, et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteritates eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eos exhibitae gratiae et clementiae, ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum quadratum rubri coloris, cuius basim solum cespite virens occupat, in eoque homo toto corpore cataphracto capiteque casside tectus, erectus stare, et dextra manu crucem, sinistra vero bilancem tenere visitur; supra scutum est galea militaris craticulata clausa, quam contegit Diadema Regium gemnis et unionibus ornatum, et ex isto homo scutarius dextra manu gladium evaginatum cesim, sinistra vero crucem tenendo per medium eminet; a cono galeae laciniae, seu lemnisci hinc viridi, inde vero rubro mixtim utrinque argenteo coloribus ad Scuti latera defluunt, illudque pulcherrime exornant, prout haec omnia in principio, seu capite praesentium Literarum Nostrarum pictoris industria, genuinisque suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur, Tibi Ioanni Lázár, tuaeque coniugi, praefatisque tuis haeredibus, et posteritatibus utriusque sexus gratiose danda duximus et conferenda, Decernentes et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo vos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac Vos in aevum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, haeredesque et posteri vestri valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus praesentium Sigilli Nostri secreti impendentis munimine roboratarum per vigorem. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die tertia Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Sexto, Regnorum vero Nostrorum Sexto.

Maria Theresia m. pr. C. Ladislaus Gyulaffi L. B. de Rátoth.
Iosephus Kozma m. pr.[1]

---

[1] Az országos levéltárban ez évről szóló **Liber Regius** 659—665. ll

A Lázár János és hozzátartozói részére adományozott nemesi czímer tehát a következő: Vörös mezőben zöld talajon álló s teljesen pánczélba öltözött, sisakos vitéz jobbjában keresztet, baljában pedig egyensúlyban levő mérleget tart. Sisakdisz : koronából kinövő s a czímerképpel azonos, pánczélos vitéz vágásra kész jobbjában kivont görbe kardot, baljában pedig keresztet tart. Foszladékok: jobbról zöld-ezüst, balról vörös ezüst.¹)

A Lázár Lázár részére 1826. márczius 17-én Bécsben kiállitott czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Franciscus Primus etc, Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam supplicationem, atque Intercessionem, Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis et consideratis intemerata fide, et fidelitate, fideliumque ac utilium servitiorum meritis Fidelis Nostri Lázári Lázár, Comitatuum Aradiensis quidem Primarii Vice-Notarii, Temessiensis vero Tabulae Iudiciariae Assessoris, quae Idem exemplo Genitoris sui Moysis quondam Lázár privilegiati armeno Mercantilis in Magno Nostro Principatu Transylvaniae Gyergyó-Szent-Miklósiensis Fori, primo quidem Notarii, ex post vero iurati Senatoris, ac etiam Iudicis Primarii muneribus per viginti, et amplius annos usque dies vitae, omni cum Sedulitate functi, et in promotione Boni publici singularem dexteritatem, atque promptitudinem cum sublevamine miserae Contribuentis Plebis coniunctam exhibentis, et qua quaestum exercens, amplum tricesimale altissimo Aerario Nostro Regio emolumentum procurantis, ductus peculiari sui cum Commendatione, laudabilique Zelo in publico servitio sibi comparare studuit; Is enim cumprimis penes Causarum Nostrarum Regalium Directoratus Officium per continuos duos annos constitutus commissos sibi Labores omni cum Solertia, exactitudine, et fidelitate perfecit, post modum in Comitatu Aradiensi penes notariale officium praeter

---

¹) Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családdal és czímerrel nem foglalkoznak.

singularem in expediendis sibi delatis negotiis accuratiam zelosae scripturarum confectioni cum plena Publici satisfactione operam impendit, atque taliter improtocollationum, ac aliorum id genus Conceptuum expedita appositione facilem se se exhibuit, et per trium mensium spatium in qualitate Honorarii Notarii ea insignia habilitatis, et capacitatis specimina edidit, ut primo ad actuale Secundarii, dein primarii Vice-Notarii Officium promoveri meruerit, in quibus proin muneribus suis tanto zeli exemplo, ac in diem magis qualificata notarialis facilitatis dexteritate functus est, ut sub longius durante, iam etiam fatis cedentis Ordinarii Notarii aegritudine ad plenam publici satisfactionem singulari Zelo, praeclaroque habilitatis specimine, huius quoque stationem suppleverit, enata taliter Ordinarii Notarii reali vacantia pari facilitatis cum exemplo, eximia item accomodationis suae cum laude actu ordinarii Notarii vices gerat, atque adeo praeter pluribus annis testatam Improtocollationum pomptitudinem, omnigena Conceptuum, ac Correspondentiarum altioribus Dicasteriis, aliisque Regni Tribunalibus, et Iurisdictionibus expediri solitarum fertilitate semet omnimode commendatum reddidit; non minori Zelo, et fidelitate, praeter et extra notarialium suorum obsequiorum Sphaeram sub durante Bello Gallico, qua ex parte antelati Comitatus Aradiensis politicus Commissarius penes Capitale militare annonariatus Officium Aradiense iam in Collectione, et administratione tam diaetaliter defixorum, quam et benevole oblatorum subsidiorum, iam etiam frugum aerarialium strenuae Commolitionis, non saltem ad Plenum publici, verum etiam militarium magazinalium officialium contentum insignem Curam adhibuit; Occasione porro generalium Regni Insurectionum Nobilitarium cumprimis praeclaro tutandae salutis publicae zelo animatus, non tantum unum, Equo, ac aliis militaribus apparatibus instructum Insurgentem Equitem solerti sua Cura, et Expensis ad Insurectionalem Equitatus saepefati Comitatus Aradiensis Cohortem statuit, verum etiam ad coordinandam eandem Nobilem Insurectionem Comissarii quoque munere egregie functus est, occasione qua, dum prima antelati Comitatus in Equitatu

Insurgens Cohors incunctanti suo apparatu instrueretur, delatam sibi, pro Equitatu isthoc necessarios apparatus militares accelerandi Commissionem, requisitorumve militarium, et Campestrium, sub manu sua Commissariali asservatorum distributionem, ea promptitudine, dexteritate, zelo, et fervore executus est, ut non indulgens suae, ac respectivorum opificum nocturnae etiam quieti, Curae suae concreditas equestrium militarium apparatuum species pro antedicta insurectionali Cohorte citra omnem fatigiorum quantumvis ultra officii sui sphaeram praestitorum compensationem singulari omnino laude manipulaverit, taliterque per efficacem hanc subventionem, indefessam item operam, singularem suum zelum, et amorem prosperitatis Regis, et Patriae abunde manifestaverit, dederitque fidelitatis, dexteritatis, ac probitatis suae peramplum documentum, alterius denuo, et repetitim insurgentis Cohortis per Status et Ordines praefati Comitatus Aradiensis benevole collatae occasione: praeter, et ultra enumerata sua extra serialia servitiorum obsequia, novo patriotico suo zelo Personam quoque suam, vitam itaque, et sanguinem tranquillitati publicae, Terraeque Principi, et Patriae immolans, ad antedictam secundam Insurectionis Cohortem, primarii superioris Locumtenentis Charactere condecoratus, functus etiam eousque fuit, donec gravi morbo correptus huic suae Stationi valedicere debuit, alma postmodum Pace revecta, indefesso, conduplicato item Conatu promovendis rebus publicis studens, reducis totius Insurgentis Militiae armorum, aliorumque militarium, et Campestrium Requisitorum, quin in notarialibus omni semper laude, integra item obsequiorum plenitudine executis laboribus, et scripturistico suo officio incumbentibus Expeditionibus, ullum unquam defectum observari sivisset, duobus integris annis peculiari solertia, obsequio, et accuratia, ipsum pro tali suo munere emensum salarium quoque renuendo, Comissarium egit; ac insuper praeter merita sua in antelato Regno Nostro Hungariae sibi praeclare comparata, pari zelo, et promptitudine perprius etiam in Magno Nostro Transylvaniae Principatu iunctis Fratrum suorum viribus quantumvis Orphanorum, quantumvis etiam novercis mercantiae aerumnis debilitatorum non saltem pro sublevamine militarium Viduarum ipso fervente sub Bello alacriter succurrit, verum etiam ad Insurectionem Transylvanicam, signanter ad rationem Sedium Csik-Gyergyó, et Kászon statutae Insurectionalis Equitatus Centuriae deposito quatuor Equorum pretio ex patriotico zelo subvenire contendit, hacque ratione ultra octodecim annorum decursu in publicis officiis praeclara semper promptitudinis suae specimina pro publici, altissimique servitii Nostri Regii emolumento edere, fidelisque Patriae Civis Partes explere adnisus est. Sed et alias etiam pro Locorum et temporum varietate, atque occasionum exigentia, fidelia non minus et utilia servitia ardenti zelo exhibuit ac impendit, et in futurum quoque (uti Nobis de Ipso firmiter, ac benigne pollicemur) laudabilium Conatuum suorum documenta pari devotionis, et Constantiae ardore exhibere, et impendere non cessabit. Cum igitur ob id, tum vero ex gratia, et munificentia Nostra Caesereo-Regia, qua quosque de Nobis Augustaque Domo Nostra Austriaca, et Republica Christiana benemeritos, virtutisque colendae studiosos, antecessorum nostrorum Divorum quondam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum monumenta, quae ad maiora quaequae praestanda eos incitare possent decernere consvevimus Eundem Lazarum Lázár ac per Eum duos Filios suos Colomannum Ioannem, et Gregorium, Filiasque suas Aureliam, Caeciliam et Ioannam ex Consorte sua Anna Andrényi susceptos, et progenitos, Haeredesque et Posteros suos utriusque Sexus Universos in futurum Dei benedictione legitime nascituros, de Regiae Potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali in coetum et numerum verorum, antiquorum, et indubitatorum praememorati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandum, cooptandumque et adscribendos, annuentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultibus, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis, et Immunitatibus;

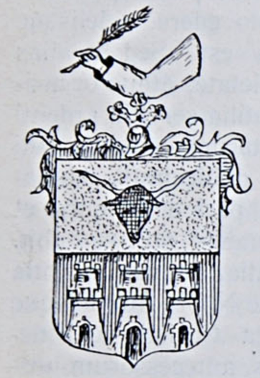

Lázár Lázár cs. czímere.

quibus caeteri, veri, antiqui, et indubitati praedicti Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Iure, vel antiqua Consvetudine usi sunt, et gavisi, utunturque, et gaudent, uti, frui et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque, et Posteri Ipsius utriusque Sexus universi valeant, atque possint; In cuius quidem Nostrae erga Ipsum exhibitae gratiae et clementiae, ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis signum, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum, in inferiori sui parte sinuatim cuspidatum, horizontali Linea in duas areas sectum, quarum superior aurea area repraesentat Caput Caprinum nigrum cornibus sursum tendentibus; inferiorem vero aream rubi coloris occupant tres muratae Turres apertis Ianuis. Caput Scuti premit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta, torque, ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus concedi solita; Coronae Cubitu insistit Brachium coeruleo vestitu indutum, vola calamum dextrorsum oblique tenens. Laciniis, seu lemniscis hinc aureis, et rubris, illinc vero argenteis, et coeruleis per utrumque scuti Latus a cono Galeae placide defluentibus, Totumque decenter condecorantibus. Quemadmodum haec omnia in Principio, seu Capite praesentium Nostrarum Literarum Pictoris edocta manu, propriisque ac genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur, Eidem Lazaro Lázár ac per Eum antelatis duobus Filiis suis Colomanno Ioanni, et Gregorio, Filiabusque suis Aureliae, Caeciliae et Ioannae Haeredibusque et posteris suis universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo in posterum, futuris, et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis

Insignia more aliorum verorum, antiquorum, et indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultibus, Libertatibus, ac Immunitatibus, quibus Iidem de Iure, vel antiqua consvetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus, et singulis, ac quibusvis Nobilitaribus et militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexilis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum, et expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae, vetustae, ac indubitatae Nobilitatis Titulo, quo Eum ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris, ac Praeeminentiae Hominibus insignitum, et ornatum dici, nominari, haberi, et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui, et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque et Posteri Ipsius utriusque Sexus universi valeant, atque possint. Imo Nobilitamus, damus, conferimus, et concedimus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras Privilegiales Secreto Sigillo Nostro Maiori, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur, in pendenti communitas Eidem Lazaro Lázár ac per Eum praenominatis duobus Filiis Colomanno Ioanni, et Gregorio, Filiabusque suis Aureliae, Caeciliae, et Ioannae, Haeredibusque et Posteris suis utriusque Sexus universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per Manus Cognati Nobis sincere dilecti Illustrissimi Principis Francisci Koháry de Csábrágh, et Szitnya, perpetui in Murány, aurei Velleris Equitis, Comitatus Hontensis Perpetui, et Supremi Comitis, Camerarii, et Actualis Intimi Status Consiliarii Nostri, per Regnum Nostrum Hungariae Curiae Nostrae Regiae Magistri, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae, prout et I. Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Cancellarii, in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriae die decima septima mensis Martii, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Vigesimo sexto, Regnorum Nostrorum

Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno Trigesimo quinto. Reverendissimis, Illustrissimis, Reverendis item ac Venerabilibus in Christo Patribus Principe Alexandro Rudnay de Eadem, et Divék-ujfalu Strigoniensis, Petro Klobusiczky de Eadem Colocensis et Bácsiensis canonice unitarum Metropolitanarum Ecclesiarum Archiepiscopis (Archiepiscopatu Agriensi vacante), Maximiliano Verhovácz de Rakitovecz Zagrabiensis, Ioanne Bapt. Iessich Segniensis, et Modrusiensis, seu Corbaviensis, Ladislao Kőszeghy de Remete Csanadiensis, Samuele Vulcán graeci ritus Catholicorum Magno-Varadinensis, Iosepho Kluch Nitriensis, Constantino Stanich greci ritus Catholicorum Crisiensis, Emerico Carolo Raffay Bosnensis seu Diakováriensis et Syrmiensis, Iosepho Vurum Magno-Varadiensis Latini-Ritus, Alexio Potsy graeci ritus Catholicorum Munkátsiensis, Gregorio Tarkovits graeci ritus Catholicorum Eperiessiensis, Ignatio L. Barone Szepessy de Négyes Transylvaniensis, Stephano Cseh Cassoviensis, Iosepho Kopácsy Veszprimiensis, Comite Francisco de Paula de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Vaciensis, Iosepho Bélik Scepusiensis, Iosepho Belánszky Neosoliensis, Andrea Böle Sabariensis, Francisco Laitsák Bosnaviensis, Antonio Iuranits Iaurinensis (Episcopatibus Albaregaliensis, Quinque-Ecclesiensis, et Szathmáriensis vacantibus), Comite Ladislao Csáky de Keresztszegh consecrato Tinniniensis, Alexandro Alagovich electo Rosnensis, Antonio Fridmánszky electo Scopiensis, Michaele Antonio Paintner electo Noviensis, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Serenissimo item Archi-Duce Austriae Domino Iosepho Regni Nostri Hungariae Palatino, et Locumtenente Nostro Regio, nec non Spectabilibus ac Magnificis Comite Iosepho Bruvszvik de Korompa Iudice Curiae Nostrae Regiae, Comite Ignatio Gyulay de Maros-Németh et Nadaska Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Bano, Comite Antonio Cziráky de Eadem et Dienesfalva Tavernicorum, Comite Michaele de Nadasd perpetuo Terrae Fogaras Ianitorum, Illustrissimo Principe Nicolao Eszterházy de Galantha Nobilis Turmae Nostrae Praetoreae Hungaricae Capitaneo, antelato Illustrissimo Principe Francisco Koháry de Csábrágh et Szitnya perpetuo in Murány Curiae Nostrae Regiae, Comite Antonio Amade de Várkony perpetuo in Marczaltheő agazonum, Ignatio L. Barone Eötvös de Vásáros-Námény Pincernarum, Comite Michaele jun. de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Cubiculariorum, Comite Stephano Illésházy de Eadem Dapiferorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris, Illustrissimo Principe Iosepho Pálffy ab Erdőd Comite Posoniensi, caeterisque quam plurimis saepefati Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus et Honores.

Franciscus m. pr. Princeps Franciscus Koháry m. pr.
C. Franciscus de Nádasd m. pr.[1])

Lázár Lázár és utódjainak czímere a részükre kiállitott czímerlevél alapján tehát a következő: A vágott pajzs felső arany mezejében fekete kecskefő, alsó vörös mezejében pedig három kőtorony látható. Sisakdisz: koronán könyöklő és kék mezbe öltözött jobb kar irótollat tart. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.[2])

A magyar-örmény származásu nemes Lázár család egyik ága e század folytán a torontálmegyei Écska uradalomra királyi adománylevelet is nyerts innen „écskai“ előneve.

„Szamosújvár irásban és képekben.“

— Könyvismertetés. —

I.

A vallásáért üldözött és Európa különböző államaiban letelepült örmény nép előtt, miután egyenjogosíttatott azon népekkel, kik között új hazát nyert, szellemi érdekei érvényesitésére is tágabb tér nyilt. Kegyelettel fogtak tehát hozzá az örmények nemzeti irodalmuk műveléséhez; és ezt részint saját anyanyelvükön, részint — mintegy hálából azon nép iránt, mely őket hazájába fogadta, — az új haza nyelvén tették.

---

[1]) Végh Aurel kir. tanácsos és aradi kincstári jószágigazgatónak, a czimerszerző Lázár Lázár unokájának, birtokában levő eredetiből.

[2]) Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családot és czimert hasztalan keresnéd.

S e tekintetben, hála a Gondviselésnek, mi magyar-örmények sem maradtunk el többi örmény testvéreinktől; minket is, kik már több mint két évszázad óta lakunk e hazában, irodalmunk ápolása és művelése, fejlesztése és szélesebb körökben való terjesztése vezérelnek, midőn régi és virágzó irodalmunkat magyar nyelven műveljük, hogy ezáltal is, mintegy felnyitván magyar testvéreink előtt irodalmunk gazdag bányáit, leróhassuk némileg tartozásunkat a magyar haza iránt, mely minket kebelébe fogadott. Bár még csak jelentéktelen azon örménytárgyú magyar munkák száma, melyeket a magyar-örmények szellemi munkássága eddig eredményezett, mindazonáltal e csekély számú könyvek összeségének: a „magyar-örmény irodalom“-nak jövője a virágzás reményével táplál.

Ezen, mondhatni még csak most éledő magyar-örmény irodalom gyarapitásához és egyszersmind a magyar monographia-irodalom gazdagitásához járult hozzá a magyar-örmény irodalom képviselőjeként méltán tekinthető „Armenia“ érdemes szerkesztője: Szongott Kristóf is, midőn „Szamosújvár“ *) czímű nagyobbrészint eredeti örmény, még eddig senki által fel nem használt kéziratokból kidolgozott érdekes munkáját az érdeklődő olvasó közönség elé bocsátotta. Jóllehet már két éve annak, hogy a „Szamosújvár“ kikerült a helybeli sajtó alól, s jóllehet olvasóink már az „Armenia“ eddigi füzeteiből is ismerik e becses mű tartalmát, azért mégsem tartjuk egészen fölöslegesnek a „Szamosújvár“-ról és annak tartalmából egyet-mást ez alkalommal is elmondani.

Szerzőnek e munkája megirásánál, nem az volt czélja, hogy Szamosújvár városának rendszeres történetét adja; hanem csupán azon czél lebegett szemei előtt, hogy összegyüjtvén a város örmény lakóira vonatkozó ethnographiai

---

*) A könyv teljes czime ez: »Ssamosújvár, a magyar-örmény metropolisz irásban és képekben. Irta Szongott Kristóf tanár, az ‚Armenia‘ szerkesztője. Szamosújvártt, Todorán Endre ‚Aurora‘ könyvnyomdája 1893.«

és ethnologiai adatokat, egyrészt megismertesse olvasóival a magyar-örmény metropolisz szép, tanulságos és érdekes multját és jelenét; másrészt pedig hogy kimutassa a magyar-örmény főváros történeti fejlődését és haladását a legrégibb időktől egészen napjainkig. Ily szempontból is dicséretes munkát végzett szerző, mikor egy czivilizált és haladó város vallásos, hazafias, áldozatkész és szorgalmas örmény népének s e nép társadalmi életének leirását ily gazdagon illusztrált könyvben nyújtja minden szép, jó és nemes iránt érdeklődni tudó olvasónak.

Könyve három főrészre oszlik. Előszó, rövid bevezetés és felosztás után megkezdődik az első rész (2—18 lap), mely „Előzmények“-et nyújt a könyv tulajdonképeni tárgyához. Három fejezetet foglal magában az első rész, melyek elsejében pontos adatokat találunk az örmények beköltözéséhez. Örményország fővárosából, a királyszékes Áníból indulnak el őseink 1239-ben; végbucsút mondva „az ősi hazának, az Ararátnak, a paradicsomnak...“ Először is Krimben telepednek le, honnan nagyrészök a tatárok üldözése elől Lengyelországba menekül; de a nyugtalanitó háborúk innen is menekülni kényszeritik őseinket. Moldova-Oláhországba költöznek. A vallásukhoz, nyelvükhöz és szokásaikhoz hűen ragaszkodó apáink azonban, nem türhetvén a vajdák kegyetlenkedéseit, — s minthogy épen azon időtájban vonul Moldován keresztül a nagy török sereg, — nyugatra, az erdélyi havasok közé huzódnak, honnan 1672-ben I. Apaffi Mihály fejedelem behivja őket Erdélybe. Négyszázharminczhárom évet töltöttek tehát apáink Krimben, Lengyelországban és Moldova-Oláhországban, míg a mai új, magyar haza szent földjén megtelepedtek, hol gyarmatokat, köztük Szamosújvár városát is alapitották. — A második fejezet a város határán létezett római telepről és az ezen telepen talált leletekről, — a harmadik fejezet pedig a most fegyintézetül szolgáló Martinuzzi-várról szól; s ezzel be van fejezve az első rész.

A második rész (19—206 lap), mely 44 fejezetre oszlik, „Szamosújvár multjá“-t tárgyalja. Az első fejezet a város alapitásáról szól. Minásznak, a beköltözött örmények előbb szakadár (schisnaticus), majd katholikus püspökének utóda: Verzereskul Oxendius 1700-ban engedélyt kap I. Lipót királytól, hogy a szamosújvári vár közelében az „Örményváros“-t*) felépithesse. Álexa örmény mérnök, kit Verzereskul püspök Rómából hozott magával, elkészítvén a város szép tervrajzát, 1700-ban le is teszik a város alapkövét. — Hogy minő hajlandóságot és atyáskodó gondoskodást tanusítottak mindenkor az Apaffiak (I és II. Apaffi Mihály) és a Habsburg-lotharingi házból származott magyar királyok a magyar-örmények iránt, fényesen igazolja a második rész harmadik fejezete. Az Apaffiak az országukba fogadott „szorgalmas“ örményeket pártfogásukba veszik, s őket kiváltságokkal ajándékozzák meg; I. Lipót (1657—1705) sokat és sikerrel fáradozik azon, hogy a beköltözött szakadár örmények az egyedüli igaz római katholikus egyházzal egyesüljenek; III. Károly (1711—1740), Mária Terézia (1740—1780) és II. József (1780—1790) sok szép kiváltságot adnak a városnak; I. Ferencz (1792—1835) a szamosújvári plebániai templom egyik fülkéjét diszitő Rubens-képet adja az örményeknek; V. Ferdinand (1835—1848) Szamosújvárt a szabad királyi városok sorába iktatja; végül Ő Felsége I. Ferencz József (1848-tól) legalkotmányosabb magyar királyunk dicsőséges uralkodása alatt (1868-ban) czikkelyeztetik be az örmény egyház függetlensége. — A következő fejezetek főképen az örmények vallásosságáról, hazafiságáról, áldozatkészségéről, szorgalmáról, becsületességéről... tesznek tanuságot. Igy többek között Simai Salamon által a Szűz-Anya: Mária tiszteletére 1723-ban alapitott és felejthetetlen emlékű nevéről elnevezett Salamon-templomról (6)**), — buzgó őseink áldozatkészsége folytán a Szentháromság tiszteletére épített piaczi nagy templomról (8) és hitbuzgó apáink vallási

társulatairól (13) szóló fejezetek az örmények közmondássá vált vallásosságáról tesznek fényes tanuságot. Az örmény timárok és kereskedők társulatairól szóló 5-ik és 20-ik fejezet az örmények kiváló szorgalma,— a 10-ik fejezet az örmények becsületessége, — az „Erdélyrészi magyar közmüvelődési egyesület“-nek 1889. szept. 3-án Szamosújvártt tartott gyűléséről szóló 40-ik fejezet pedig a magyar-örmény hazafiság mellett tanuskodik.

Kisebb közlemény.

Az ázsiai magyar expediczió alkalmából, jeles publiczistánk: Bartha Miklós, a »Magyarország« egyik számában gróf Zichy Jenő vállalkozásának (az országgyűlés által is méltányolt) nagy jelentőségéről vezérczikkezvén, — a többi között ezeket irja: Ő — Zichy gróf — keresi a valót mindenütt, a sírkövön, a tradiczióban, a nyelvkincsben, az irott emlékekben, az épitkezésben, a görög, arab, örmény, és perzsa irodalomban, a betűkben és rovásokban.... Vizsgálat tárgya lesz a nyelv, az életmód, a szokás, a ruházkodás, a lakás, a népjellem, a hagyomány, az öltözködés, az ének, a táncz, a testalkat, a fegyverzet, — és minden, a mi megkülönbözteti az egyik népet a másiktól... Kisérje nagy utjában őt a nemzet áldása, a nemzet reménye!

A hol örményül vizsgáznak. Érdekes törvényt alkotott meg az angol parlament, — valódi angol szabadelvűséggel kimondván, hogy az ország egyetemein mindenki saját anyanyelvén tehet vizsgát. Igy megtörténhetik, hogy a londoni, oxfordi, vagy más angol egyetemen valamely keleti örmény fajrokonunk Hájk nyelven fogja letenni szigorlatait épp úgy, mint kollegái, magyar, angol, japán vagy más nyelveken.

Politikai foglyok Törökországban. A »Daily News« örményországi tudósitója közli, hogy a kisázsiai török börtönökben ez idő szerint 2700—3000 politikai fogoly van elzárva. A bitlis-i börtönt így irja le: A bitlisi börtönben hét zárka van. Az egyes zárkákba tiz-tizenkét ember fér el, de huszan-harminczan vannak benne összezsufolva. Egészségügyi intézkedések egyáltalában nincsenek. Az örményeknek, kik a börtönökben sinlődnek, mindent az örök (zápthiek) által kell bevásároltatniok, de persze mindent kétszeres árakon. A törvényes szabályok értelmében minden egyes fogolynak naponta 300 »dram« kenyeret kellene kapnia, de csak kétszázötven dramot kap, s ez a kenyér is tisztátalan és sületlen. A viz ihatatlan, s gyakran az úgynevezett »kholelek« vizzel kell beérniök, a melyben a törökök a ritualis mosakodást végzik. A mint valaki panaszkodik, nedves, földalatti zárkába dobják, a hol őrei szeszélyeinek és kegyetlenségeinek van kiszolgáltatva. Akárhány eset van arra, hogy egyes foglyok ájultan maradnak az ütésektől, mig némelyeket félig megfojtanak a börtönőrök.

---

*) A város mai »Szamosújvár« elnevezése csak 1838 óta van használatban; a régi okiratokban ugyanis »Örményváros« (Hájákháhghákh, Armenopolis, Armenierstadt) név alatt fordul elő. Lásd a »Szamosújvár« 20 lapját.

**) A zárójel közé foglalt számok az egyes fejezetek számát jelentik.

Egy örmény püspök megtérése. A Vátikán másfél évtizeddel ezelőtt (1879-ben) ritka eseménynek volt színhelye; midőn egy eltévedt főpásztor tért vissza a katholikus egyház kebelébe. Kupelián, expatriarkha, ki a konstantinápolyi örmény szakadárokhoz csatlakozott s elfogadta a portától a patriarkhai megerősitést, a propaganda-konregáczio előtt valamennyi bibornok jelenlétében — ünnepélyes bocsánatot kért elpártolásáért és ismét alá vetette magát a Pápa hatalmának. A kongregáczio előtt felolvasta sajátkezűleg irott nyilatkozatát, mely az igaz és őszinte megtérés tekintetében kétséget nem hagyott fenn. »Egyike vagyok — igy szól az irat — Szentséged eltévedt juhainak! Engedetlenül és a Szentszék intelmeire nem figyelve, az Anyaszentegyház kebeléről elszakadtam, a konstantinápolyi új örmény schizmához csatlakoztam, s oly merész voltam, hogy a római katholikus Egyház törvényei ellenére a katholikus patriarkhai, püspöki méltóságot és czimet felvettem! Töredelmes szivvel sietek Szentséged lábaihoz s ott könyörgök atyai kegyességétől alázattal bocsánatot hibáimért és tévedéseimért!« A megtért expatriárkha csakugyan kegyesen fogadtatott, s a pápa czipőiben őrzött szent ereklyék megcsókolása is megengedtetett neki, — a mi különös kegyelem jele ily esetekben. Leo pápa személyesen felelt Kupelián nyilatkozatára, örömmel fogadá a megtérőt, s a püspöki czimmel újra felruházta, utóbb ádáliai megyés püspökké is kinevezte őt, Kisázsiába.

Vakmerő sport. Lenz Frank, amerikai újságiró, ki egy byciclin (kerékpáron) indult a világot körüljárni, — miután már keresztülutazott Amerikán, Japánon, Khinán — Perzsiában egyszerre eltünt s bármint keresték családja s barátai, nem tudtak nyomára akadni; mert, mint később kiderült, a kurdok által lakott örményországi területen, illetve a Tebriszből-Erzerumba vezető uton rablók által agyonlövetett. Lenz földkörüli útjának ezen részében vad kurdok laknak, a kiknek foglalkozása eme hegyes vidékeken az útonállás és rablás. A mi tehát sikerült valahogyan egy másik amerikai sportsmannak (Sachtleben byciclistának), — ki a földgolyót vasparipájával szerencsésen körüljárta: az Lenz hirlapirónak életébe került!

Pótlék „Hogyan készül a chádájégh“ czimű czikkhez (lásd a jelen füzet 188. lapját). Az ötödik és hatodik sorban levő ezen mondatot, (mely záró-jel közé van foglalva): a »tojás-fehérjét ennél a tésztánál nem használjuk« — ki kell hagyni, és helyébe ezt kell tenni: »és azután egy liter tojást.« A kiegészitett mondat tehát így hangzik: »azután folytonos kavarás mellett előbb egy liter, szitán átszűrt tojás-sárgáját és azután egy liter — a fehérből és sárgából álló tojást adunk.« E tésztában tehát két liter tojás van; az első liter csak a tojás sárgájából áll, de a másodikban a tojássárgája a fehérrel van elegyitve.

Szamosujvár-némethi-i Dániel Pál, a torontálmegyei zichyfalvi kerület országgyűlési képviselője, életének 73. évében elhunyt.

Boldogult, kit áldott jó lelkű, mívelt neje: bobdai Gyertyánffy Emma igen derék gyermekekkel ajándékozott meg (Torontálmegye érdemes alispánja, Dániel László is fia) néhány évvel ezelőtt járt Szamosújvártt is: eljött megnézni az ősi fészket; meleg érdeklődést tanusitott fejlődő intézményeink iránt. Jól találta magát körünkben. »Ragaszkodjanak továbbra is az ősöktől öröklött szép szokásokhoz; beszéljenek ezután is örményül. Csak hasznára válunk a magyar hazának azzal is, ha mi egy nyelvvel többet tudunk. Nekem egy ízben anyagi hasznomra is szolgált örmény nyelvtudásom. Aradon vagyok — így szólott hozzánk — vásáron. Egy pár drága lovat alkuszom. Ny. J. szamosújvári lócsiszár mondja örményül társának M. P.-nek: Mi dá álázsán, zerám chodsá márt e (Ne add olcsobbért, mert gazdag ember). Nem ismertek reám, hogy én is örmény vagyok. Mire én: Zisz guzikh gêthelu, ket jész ál háj im (Engemet akartak megfejni, ki szintén örmény vagyok.) Az ötszáz forint külömbséget azonnal elengedték.« Mikor eltávozott tőlünk, azt mondotta: »Nem utólszor jártam e haladó városban.« És igéretét be nem válthatta. Az örök világosság fényeskedjék neki!

Zenés mise. Erzsébetvároson, az örm. kath. nagy temtemplomban, húsvét első napján zenés-mise volt. A szent misét Ávedik Lukács örm. kath. főesperes mondotta fényes segédlettel; az énekrészeket pedig ez alkalomra begyakorolt női énekkar énekelte: remekül betanult gyönyörű darabok voltak. Nagy dicséret és elismerés illeti mind a soprán, – mind az altban működött hölgyeket; mert valóban oly szépen énekeltek, hogy a jelen volt buzgó közönséget egészen elragadták. A sopránt: Csiky Dénesné urnő, Incze Katinka és Fröhlich Julia kisasszonyok, — az altot pedig Incze Bianka és Ditrich Ámália kisasszonyok énekelték. Az isteni tisztelet fényének emeléséhez nagyban hozájárult Zámbó Károly örm. kath. fökántor is; mert ő alakitotta a mondott női énekkart és ő tanitotta be ennek tagjait egy egész misére.

Irodalom és művészet.

Erdély ethnographiája czim alatt az „Erdélyrészi Kárpát-egylet“ egy illusztrált nagy munkát készit a milleniumra. A mű szerkesztője a külföldön is előnyösen ismert legkitünőbb ethnographusunk: dr. Herrmann Antal. A különböző nemzetiségek ethnographiájának megirására illetékes férfiak kérettek fel. Az „örmények ethnographiá“-ját lapunk szerkesztője fogja megirni. Azon feladat, melylyel a Kárpát-egylet lapunk szerkesztőjét megtisztelte, elvileg így lesz megjelölhető: „Irassék meg a négy erdélyi kolónia örmény népének egyetemes néprajza, a mint az a történeti fejlődés végeredménye gyanánt a jelen korban előttünk áll.“

Katholikus zsurnarisztika Magyarországon. Irodalmi szemlét tartván az 1894. év letüntével a hazánkban megjelenő katholikus időszaki sajtótermékek fölött, nem titkolhatjuk el — mint katholikus folyóirat szerkesztősége — őszinte örömünket és lelkesedésünket a magyarországi rokon szellemű hirlapok és folyóiratok körül az utóbbi időben mind számra, mind jelentőségre nézve tagadhatlanul beállott lendület fölött; látva a nagyszámú és fáradhatlanul buzgolkodó sajtóbeli társmunkások máris jelentékeny számát, a kik oly sok nehézséggel küzdve, lankadatlanul és következetesen szolgálják a katholiczizmus szent ügyét! Egy kis statisztikával - habár hézagosan -- mi is szolgálni ohajtunk tehát közönségünknek a katholikus szellemű és irányú hírlapok- és folyóiratokról, a mint következik: I. *Napi lapok:* »Magyar Állam« (Budapest.) és »Tiszántúl« (Nagyvárad.) — II. *Heti lapok*: »Dunántuli Hetilap« (Győr.), »Egri Hiradó« (Eger.), »Fejérmegyei Napló« (Székesfehérvár), »Freimüthige« (Temesvár, német nyelven), »Heti Szemle« (Szathmár), »Herkó Páter« (Budapest, élczlap.), »Iskola« (Szathmár), »Kalocsai Néplap« (Kalocsa), »Katholikus Egyházi Közlöny« (Budapest), »Közművelődés« (Gyulafejérvár), »Krestán« (Budapest, tót nyelven) »Landbote« (Temesvár, német nyelven), »Magyar Néplap« (Budapest), »Keresztény Magyarország,« (Budapest), »Magyar Szemle« (Budapest), »Mezőgazda« (Budapest) »Népiskolai Tanügy« (Eger), »Népnevelő« (Budapest), »Nyitramegyei Szemle« (Nyitra), »Pécsi Közlöny« (Pécs), »Religio« (Budapest), »Ödenburger Zeitung« (Sopron, német nyelven), »Sárosmegyei Közlöny« (Siroka, Sárosmegye), »Szabadka és Videke« (Szabadka), »Szepesi Közlöny« (Szepes-Váralja, Szepesmegye), »Téli Esték« (Szathmár), »Unirea« (Balázsfalva, román nyelven), »Váczi Közlöny (Vácz.) — III. *Havi folyóiratok*: »Arménia» (Szamosújvár, magyar-örmény szemle), »Boromaeus« (Győr), »Egri Egyházmegyei Közlöny« (Eger), »Havi Közlöny« (Uj-Pécs, Torontálmegye), »Hitszónoklati Folyóirat« (Szeged), »Hitterjesztés Lapjai« (Nagyvárad), »Hittudományi Folyóirat« (Budapest), »Hitvédelmi Folyóirat« (Pozsony), »Irodalmi Közlöny« (Eger), »Jézus Sz. Szivének Hirnőke« (Kalocsa), »Jó Pásztor« (Budapest), »Katholikus Hitoktatás« (Budapest), »Katholikus Szemle« (Budapest), »Legszentebb Rózsafüzér Királynője« (Szombathely), »Lelki Vigasz« (Temesvár), »Lelki Házi Kincstár« (Budapest), »Magyar Sion« (Esztergom), »Oktató Népkönyvtár« (Pozsony), »Predicatorul Poporului« (Szamosujvár, román nyelven), »Szent-Család Kis Követe« (Budapest), »Szüz Mária Virágos Kertje« (Kalocsa), »Társulati Értesitő« (Budapest.) — IV. *Felsorolandók még e helyen a katholikus naptárak is, u. m.* Havi Boldogasszony naptára (Szeged), István bácsi naptára (Esztergom), Kármelhegyi Boldogasszony képes naptára (Győr. Ugyanez német kiadásban is megjelent,) Lourdi Naptár (Budapest.) Magyarországi róm. kath. papok naptára (Budapest.) A Szent-Család képes népnaptára (Pécs), Szüz Mária, édes hazánk Védasszonya képes naptára (Nagy-Kanizsa), Bucsánszky Alajos keresztény képes naptára (Budapesten, német, tót és horvát nyelven is kiadatott.)

Közgazdasági élet.

Üdvös pénzügyi reform. Lukács László pénzügyminiszter behatólag foglalkozik azon, társadalmilag igen üdvös reform keresztülvitelének előkészitésével, miszerint a kis lotto (vagyis a lutri-játék) által képviselt államjövedéknek egyéb módon leendő biztositása mellett, — a nép legalsó vagyoni helyzetben levő rétegeire nézve oly káros hatású intézmény megszüntethető legyen; a mely tervéhez a törvényhozás bizonyára szivesen fog hozzájárulni!

A mezőségi útvonal. A kereskedelmi kormány részéről végleg elhatároztatott, hogy a többek között a szamosújvár-marosvásárhelyi útvonal is (már a legközelebbi időben) állami kezelés alá vétessék. E magában véve örvendetes intézkedés természetesen nem fogja fölöslegessé tenni az évek óta tervbe vett mezőségi vasútvonal kiépitését; a mely szintén közvetlenül Szamosújvárhoz fog csatlakozni.

Mi újság az örmény világban?

Az angol-örmény egylet küldöttségének Lord Kimberley külügyi államtitkárnál történt kihallgatása alkalmával, felkéretett az államtitkár, hogy müködjék közre a törökországi örménység érdekében. A lord biztositotta a küldöttséget legmelegebb részvételéről, utalt azonban a felmerülő nehézségekre; kijelentvén, hogy ha a keleti kérdés felszinre kerülne, Anglia komoly akcziója elégtelen volna. A konstantinápolyi britt nagykövet biztositotta őt, hogy Orosz- és Francziaország a reform szükségességéről teljesen meg vannak győződve. Bizonyos, hogy az emlitett két hatalom, ha az alkalmas időpont bekövetkezik, Angolországgal őszintén együtt fog tartani. Az orosz kormány épp úgy óhajtana a helyzeten segiteni, mint Anglia. Mindkét hatalomtól csak igen bátoritó közléseket kap. A többi szerződéses hatalmasság szintén bizonyságát adta rokonszenvének az örmények iránt. Ha megérkezik az idő az eljárásra, a többi hatalom sem fog visszamaradni.

Angol lapok levelezései. A londoni Times közli az Arméniába küldött tudósitójának részletes jelentését az örményhoni török kegyetlenségekről. Az egész tudósitást borzalom csak el is olvasni! A Daily News és a Daily Telegraph is részletes tudósitásokat közölnek az egész Európát iszonyattal eltöltött hallatlan vérengzésekről.

Keleti rörid hirek. A szultán megbizta Karatheodory pasát, hogy reformtervezeteket dolgozzon ki Örményország számára. — Egy tengeri hajó, melyen tizezer darab fegyver küldetett

Amerikából a kisázsiai örmények számára, lefoglaltatott. — Az ecsmiádzini katholikosz: Krimián az orosz czárhoz folyamodott törökországi sanyargatott nemzetfelei érdekében. — Európai konferenczia tervét is emlegetik a keleti örmény kérdés megoldása céljából; melyen Németországnak és Austria-Magyarországnak jutna a vezérszerep. — XIII. Leo pápa Ő Szentsége, hir szerint felhivta Ázárián konstantinápolyi örmény katholikus patriarkhát, hogy az arméniai eseményekről jelentést tegyen. A nevezett örmény patriarkha a nyugateurópai kormányoknál személyesen is közbenjárt az örmények szomorú helyzetének javitása érdekében!

A diplomáczia köréből. Az északamerikai »Egyesült Államok« parlamentje egy törvényjavaslatot fogadott el, melynek következtében a legújabb örmény események folytán Armeniában, névszerint Erzerum és Khárput városokban amerikai konzulatusok fognak felállittatni, — a mint egy washingtoni távirati tudósitás (kábel sürgöny) jelzi.

Fitzgerald Károly angol hirlapiró a »Daily News« levelezője (ki tavalelőtt, itt Szamosújvártt is járt) a legsúlyosabb újságirói szolgalatot teljesitette: távol Keletről látta el tudósitásokkal a nagy angol lapot. Ő volt az első, ki lapja utján értesitette a világot Armeniából a szászuni örmények legyilkoltatásáról, a mely hir az egész czivilizált Európa figyelmét felköltötte. Azóta Fitzgerald nyomtalanul eltünt és most a török hatóságok kerestetik. Nem lehetetlen, hogy a kurdok gyilkolták meg bosszúból az újságirót, a ki hivatalos vizsgálatot és más mindenféle kellemetlenséget hozott a nyakunkra azzal, hogy a szászuni vérengzés hirét az örmények sorsa iránt érdeklődő czivilizált külfölddel közölte.

A szuczáva-i nem-egyesült örmények papot keresnek. Megkivánják pályázótól, hogy legalább egy európai nyelvet (német vagy franczia) tudjon. Fizetése 2400 franc, szabad szállás és az egész stola. A folyamodást igy kell czimezni: Várteres Gárábed Ritter von Prunkul Armen. Cultus-President Szuczava (Bukovina, Austria).

Tűzvész Konstantinápolyban. A török fővárosnak örmény részében közelebbről tűz ütött ki, melynek százötven (fából épült) ház esett áldozatul. Emberi életben, szerencsére, kár nem történt. A tűzvész után, melyet csak több órai erőfeszitéssel sikerült eloltani, ötszáz ember vált hajléktalanná!

Az örmény mozgalmakról sokféle hirlelés étkezik az európai lapokhoz... Igy legújabban azt olvassuk, hogy Aleppóban két állitólagos angol turistát letartoztattak politikai üzelmek miatt. Egyiknek az öltönyébe bevarrva egy millio piasztert találtak; mely az örményeknek volt szánva!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Nemzeti apostolunk emlékünnepén.

— Történeti vázlat. —

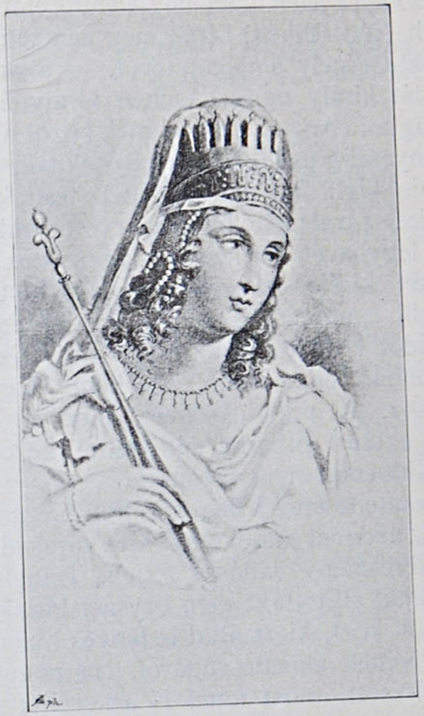

Évenként meg szoktunk emlékezni azon, immár tizenhat századot túlélt egyházi és nemzeti emlékünnepről, mely a kereszténységnek egykoron, az egész örmény nemzet körében történt hatalmas elterjedésének, s e mélyreható erkölcs-szellemi átalakulás örökéletű apostolának: Világosító-Szent-Gergelynek korszakára vezeti vissza a hazai örménység kegyeletes emlékezetét; s ily módon a buzgó hitélet és a faji összetartozás kétszeresen nemes érzelmeinek időnként újabb virágait fakasztja a hítvallás és közös eredet kapcsaival összefűzött rokon szivekben.

Az eddig követett eme kegyeletes szokásnak hódolunk ez alkalommal is, midőn első czikkünk tárgyát és illusztráczióját ismét azon magasztos korból meritjük, — a mely mai kulturánk számára oly dúsan gyümölcsöző alapot vetett.

Mivel az idén a jelen füzet megjelenése előtt csak egypár nappal előbb (jún. 29-én) ültük meg nemzeti apostolunk: Világosító-Szt-Gergely emlékünnepét, — alkalomszerűnek tartjuk Tiridát király nejét: Áschen királynét bemutatni.

Az Árságuni (Arsacida) királynék közül Áschen egyike volt a legerényesebb és legjobb királynéknak, előnyös lelki tulajdonságain kivül kedves termettel, testi kellemmel és szépséggel birt, szóval méltó hitestársa volt Tiridát királynak.

Tiridát legyőzvén Örményország összes ellenségeit, Ás-chátár alán király leányát: Áschent kérte feleségül; ezért leghivebb emberét: a kiváló országnagyot, Pákráduni Szêmpádot küldötte el az alánokhoz. Szêmpád mindent a legjobban eligazitván, Áschent nagy fénynyel vitte Tiridáthoz. A király Áschent előbb az Árságuniak közé iratta; azután bíborba öltöztette, koronát tétetett fejére és királynénak nyilvánosította.

Alig keresztelte meg Világosító-Szt- Gergely a királyt és a királynét, azonnal mindketten arra törekedtek, hogy a nemzet is a keresztény vallásra térjen. Templomokat épitettek, kápolnákat állitottak; nem egyszer látták a jó királynét a munkások közt, ki ez által is fényes bizonyságot tett keresztény szivének alázatosságáról. Ha pogány korában erényesnek látszott, most tettel is az erényt gyakorolta. De még ez sem volt képes szivének kivánságát betölteni; azért a király beleegyezésével a megerősített Kárni városba huzódott, hol — a világ zajától félrevonulva — fejezte be Istennek szentelt szent életét. Az örmény egyház emlékünnepét Tiridátéval együtt június havában üli meg.

Az előadott események óta közel tizenhat század tünt le az idő kerekén, azóta Örményország nemzeti és állami önállósága, független léte is már rég elenyészett, s mindezideig — fájdalom! — a barbarok által elnyomott s leigázott helyzetéből, a keresztény kultura és czivilizáczió iránt annyi hősies érdemet szerzett és oly sok vértanuságot túlélt örmény nemzet kiemelkedni nem birt, — de szellemi fölvilágositó apostolának, felejthetlen vigasztalójának: „Szent-Gergely“-nek emlékünnepét (ezen emlékünnep évenkénti visszatérését) úgy a katholikus, valamint a római egyházzal még nem egyesült részekben áhitatos kegyelettel, hálával és reménységgel eltelve ünnepli meg az örmény, mindenütt a világon!... **Szongott Kristóf.**

A Khinaiak reggeli dala.

— Pátkánián. —

Miért, miért, hogy oly soká aludtál?
Ily későig ágyadban mért maradtál?
Tengerszélén a nap magasra szállott,
Künn a melegség már nagy fokra hágott.

Bajtársaid dologra rég kimentek,
Sok gabona-szemet már elvetettek,
Egyik kaszált, kévét kötött a másik;
Most mindegyik fáradt, pihenni vágyik.

Kelj föl hamar és ölts ruhát magadra,
Kösd fel az övet, s menj ki a szabadba,
Arass, kaszálj, növeld a munkakedvet;
Csak tétlenül ne tékozold idődet.

Gyüjts össze kévét, vagdalj szénarendet,
Akkor pihenj, ha dolgodat végezted;
Mig aludtál, mások künn fáradoztak,
Serény munkájuk végéhez jutottak.

Oly későig, bajtárs, miért aludtál?
A napfény játszik ajtod szárnyainál:
Ne vesztegelj, keresd a fáradalmat,
S majd télen át élvezzed a nyugalmat!...

Simay Gergely.

* * *

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.*) —

II

A Ván tavának alakja meglehetősen hasonlít Siciliához. Keleti partjának közelében fekszik a mai Ván város. A tóhoz való jutást Assyria felől magas, majdnem járhatlan hegylánczok zárják el nehezen hozzáférhető, tizezer lábnyi magasságú szorosokkal, a melyeket keskenységük folytán maroknyi embercsoport is könnyen megvédelmezhetett. Ezeken a hegylánczokon nem is hatoltak soha át az assyrok, hanem rendszerint megkerülték a Ván tavát s a tó keleti partja és az Araxes közt fekvő területen nyomultak beljebb az Urmia-tóig.

---

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau. 1894. LXXXI. Bd)

Örményország őslakóinak, az ékiratok „chald“-jainak eredeti hazájuk alkalmasint keletre feküdt a Ván tavától. A midőn kiterjesztették hatalmukat a tó északi partvidékére s tovább nyugat felé, az Euphrat keleti mellékfolyójánál, az Arsaniasnál összeütköztek az assyrokkal. Csak ezen összeütközés után vetették meg első épitkezési alapjait Ván városnak. Chaldis isten fő- és székvárosát bizonyára jól megfontolt szándékkal helyezték a Vánterületnek legnehezebben hozzáférhető s az assyr támadás ellen leginkább védett pontjára.

A város ama része fölött, mely manapság a töröknek szolgál lakóhelyeül, északon meredek, elszigetelt sziklakúp emelkedik, kiválóan alkalmas pont erőditések számára. Ma a ván-i citadellát hordja a tetején; a Krisztus előtti kilenczedik században már I. Sardur — az első „chald“ király, a kitől ékiratok maradtak fenn — megkezdte e helyen az erőditési munkákat, melyeket utódai, Ispuinis s ennek fia és még életében uralkodótársa, Menuas folytatták.

Menuas tekinthető azonban Ván város sajátképeni megalapitójának. Mielőtt ugyanis a várhegy közelében fekvő sikon városi telep jöhetett volna létre, elégséges víznek odavezetéséről kellett gondoskodni, mivel hogy nagyobb folyók vagy források nem léteztek s a Ván-tó vize sós voltánál fogva nem jöhetett tekintetbe.

Ezt a feladatot valóban nagyszerű módon oldotta meg Menuas. Az egyptomiaknak és babyloniaiaknak nagy medencze- és csatornaművei — a Möris-tó, a Sipparmedencze — álmélkodást keltettek a hajdankorban; Chammurabi király, a nagy-babyloni birodalom alkotója, a róla elnevezett csatornát büszkén „a világ áldásá“-nak mondta. A Menuas-csatorna a létesités nehézségei tekintetében nem áll mögötte ezeknek a hatalmas vizi épitkezéseknek, hasznos és tartós voltára nézve pedig mindeniket felülmulta s részben még ma is megfelel eredeti hivatásának.

A csatornának kanyarulatait is beleszámitva, 75—80 kilometer a hosszúsága. Belck Valdemar részletesen leirja ezt a nevezetes csatornát. A forrás, ugymond, a melyből vizét nyeri, több száz meternyi magasságú sziklás hegyláncz tövénél fekszik, mintegy másfél kilometernyire a „Felső-Mesingert“ nevű kurd falutól. A rendkivül szénsavgazdag forrás négy sziklahasadékból erős eséssel omlik tova a sziklás talajon. A csatorna épitése előtt a legegyenesebb uton belefolyt a mintegy öt kilometernyire levő Kosab folyóba. Régi medre még ma is csaknem mindenütt felismerhető. Egyes részeit a lakósság kisebb csatorna-elágazások számára használja fel.

Menuas király közvetlenül a forrásnál felfogatta a kiomló vizet s először is Felső-Mesingerthez vezettette, a hol az örmény hagyományok szerint egykoron nagy város állott. Hatalmas gyüjtőmedencze vette ott magába a forrás vizét, mely innen négy kilometernyi hosszúságú emelkedettebb mederben folytatta utját Alsó-Mesingertig, a hol fatörzsekből összerakott, s a századok folyamán mindig megújitott csatornába jutott. Kosab-ig ez a csatorna is némi kanyarulatokkal az északi főirányt követi; itt azonban éles meghajlással nyugatnak fordul. Alsó-Mesingertnél nagy fahíd vezet keresztül a csatornán, s eme hídtól mintegy száz meternyire, könnyen hozzáférhető helyen, a csatorna fölé emelkedő nagy sziklatömbön tizennégy soros, az időjárás viszontagságai által erősen megrongált ékirat látható.

A csatorna innen megszakitás nélkül a Ván-tó irányában lassanként ellapuló hegyláncz mentén vonul tovább Iskhanikom faluig, mintegy huszonkét kilometernyi útat tevén meg nyugat felé; itt keletnek fordul s a hegyláncz északi lejtőjén Artamid-ig megy, a hol is észak felé kanyarodik, hogy végre, pár kilometernyire Ván-tól, befejezze futását az ottani mezőkön, melyek egykoron nyilván a város kertjei valának, manapság azonban nagyobb részt művelés nélkül hevernek.

Artamidig igen jelentékeny a csatorna esése s ennélfogva felette gyors a folyása is. Alsó-Mesingerttől Szurp. Vártán-ig az épitése — jobbára laza levén a földterület — nem ütközhetett nagyobb nehézségbe; de innen Artamid-ig rendkivüli nehézségeket, mély szakadékok által összetépett sziklás talajt kellett leküzdeni. Eme szakadékok fölött több helyütt igen sajátszerű módon vezették tovább a csatornát. A szakadékok szélein tudniillik a mélységből fel a szükséges magasságig széles cyclopicus falakat emeltek s azoknak felszinén helyezték el a csatorna ágyát. Ezek a falak, melyek olykor tizenöt meternyi magasságot is elérnek, kisebb-nagyobb szikladarabokból minden összekötő anyag nélkül vannak előállítva.

A mint Belck nagyérdekű közleményeiben olvassuk, a csatorna medre nem száll egyenletesen lejebb, hanem szakadozottan, s mindenütt, a hol a környezet megengedte, ezeket a szándékosan előidézett kis vizeséseket malmoknak, és pedig, a mi felette meglepő, a turbinarendszerre fektetett malmoknak a hajtására használták. Különösen szembeötlik ez a csatorna eleje és a Kosab-on való átvezetése közti szakaszon, a hol a fölemelt mesterséges medret már eleve ily malmokra való tekintettel létesitették. A Hájoczczhor-nak nevezett alsó Kosab-völgy negyvenkét faluja számára még manapság is ez a csatorna szolgáltatja a kertek és mezők öntözésére nélkülözhetlen vizet s a több mint negyven malom közül, a melyek még e század elején, a kurdoknak Hájoczczhorba hatolása előtt fennállottak; husz még most is működésben van. A többinek romjai szomorú bizonyságot tesznek a kurdok pusztító szerepléséről.

A nagyszerű vizi műnek épitéséhez szükséges nem jelentéktelen műszaki ismeretek, valamint a Babylonban gyökerező előázsiai culturának többi jelentékenyebb elemei is kétségkivül az assyrok útján jutottak ide el. Ennek az összefüggésnek homályos emlékezetét a mai napig megőrizte az örmény hagyomány, mely a csatornát az assyr Semiramis alkotásának tekinti s magát Ván városát is Samiramagert-nek, „Semirámis városá“-nak nevezi.

Chorenei Mózes Örményország őstörténetében részletesen is megemlékezik a csatornának Semirámis által való létesitéséről. Ámbár ő maga, a mint munkájából

nyilvánvalóan kitetszik, a csatornát soha sem látta, tehát vagy a kortársak közlései, vagy régibb feljegyzések után indult, leirása mégis teljes összhangban áll a mai leletekkel.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

⁂

Irmának.

Nászutra keltek ifju pár,
Te számitó nő vidoran,
Ajkodon két pajzán mosoly,
Hogy ime ma már férjed van.
Egy új játékszer, a ki él,
Mi csodás, ingerlő dolog,
Eszed ajánlta, adta őt,
A szived... még ma sem dobog.

Több heti távollét után,
Az új otthonba tértek meg,
Nemes tüzben ragyoknak fel
A sötét, csillogó szemek:
»Meg fogod szeretni édes,
A derék örmény nemzetet?...«
Eszedbe jut, mi dús e nép,
S reá mondod, hogy: szereted.

Ragyogó pompa vesz körül,
Gazdagság és fény jár veled,
»E kincs-halmaz mind a tied«
Susogja halkan az: eszed
S kiált a sziv: »Cserébe te
Odaadtál egy életet,
Melyben a verőfény hideg,
Mint a fény téli táj felett.«

Szegény asszony! be szánlak én,
Ki nálad gazdagabb vagyok,
Bár semmim e föld kerekén,
De keblemben sziv dobog

S a mesés kelet kincsei,
Én miattam mind ellehet,
Egy üde, harmatos virág,
Pótolja nálam ezeket.

Sallak Róza.

„Szamosújvár irásban és képekben.“

— Könyvismertetés. —

II. Befejező közlemény.

Szamosújvár nagy jótevői és jelesei, kiknek neveit ugyancsak e könyv második része örökíti meg, a következők: Ghárámián Ráfáel Sándor, a több millióval rendelkező angol-örmény lovag és az erzsébetvárosi „Ráfáel-féle örmény katholikus gymnasium«*) alapitója (28); Novák Márton, Jakabb Bogdán, Korbuly Bogdán, Simay Gergely (királyi tanácsos, törvényszéki ny. elnök), Gajzágó Salamon (számvevőszéki ny. elnök), Lászlóffy Antal, Lukács Béla (volt kereskedelmi miniszter, valóságos belső titkos tanácsos), Gajzágó Ferencz (a táblai birói czímmel és jelleggel felruházott járásbiró) és dr. Molnár Antal Szamosújvár országgyűlési képviselői (35); Gábrus Zakhariás kitünő tanitó, tekintélyes tudós, páratlan örmény költő, öntanult festő, teremtő gépész és bámult ezermester (36); Lukácsi Kristóf jeles egyházi férfi, kitünő történetbuvár, ragyogó tollú iró és a szamosújvári Világositó-Szt-Gergely árvaház alapitója (37); dr. Esztegár Vártán a bécsi mechitháristák volt generalis abbása és selimbriai érsek (38); Czetz Gergely tanár, az árvaház második alapitója (39); Kapatán Márton kanonok és az árvaház alapitótagja (40). Boldogult Csákány Adeodat főesperes 1892. okt. 16-án mondott aranymiséjének ünnepélyleirásával végződik be a könyv legterjedelmesebb része: a második rész.

A harmadik rész (207—272 lap) 17 fejezetben ismerteti „Szamosújvár jelené-“t. Megbecsülhetetlenek azon néprajzi adatok, melyeket a hazai örmény népre

---

*) E gymnasium 1891-ig még a nagylelkű alapitó nevét viselte.

vonatkozólag a könyv e részében találunk. A 3—4. és 6—9. fejezetek erdélyi örmény népszokásokról szólnak; a 16. fejezet 39 eredeti örmény játék leirását adja. Nemcsak ethnographiai, de nyelvészeti szempontból is igen becsesek a szerző fáradhatlan szorgalma által összegyüjtött örmény népköltészeti termékekből e könyv harmadik részében is mutatványként közölt örmény közmondások (12), hazai örmény népdalok (13), és hazai örmény népmesék (14), melyek egyszersmind már is kiveszőben levő erdélyi örmény nyelvünknek is drága ereklyéit képezik. — A könyvet a költő azon mondása fejezi be, melyet a város, ha csak egy futó pillantást is vet vissza fényes multjára, nemes önérzettel mondhat el: „Exegi monumentum aere perennius.“

A könyv külső kiállitása szerző kiváló gondosságáról tanuskodik. Az egész mű 18 ívet tartalmaz, 272 számozott, nyolczadrét alakú és igen tisztán nyomtatott lappal. A 112 illusztráczió közül, melyek e munkát diszítik, Ő Felsége I. Ferencz József magyar királyunk és Erzsébet magyar királynénk negyedrét alakú képein kivül megemlitendő még a Rubens-kép, szintén negyedrét alakú hű fénykép-utánzata; továbbá a város fönnebb elősorolt nagyjainak, úgyszintén Háik — az őshaza alapitójának,*) VI. Leo — az őshaza utolsó királyának, nem különben Oxendius Verzereskul, — örmény püspök és Szamosújvár alapitójának sikerült képe is. Kegyelettel fog mindenkor a magyar-örmény úgy az őshaza, mint az új haza szülte nagyjainak képeire tekinteni, mert a magyar-örmények — mint Vadnay Károly is, a magyar tudományos Akademia tagja, az „Armenia“ jubilaris füzetében**) irja — „kegyelettel gondolnak vissza az ősi hazára, honnan ádáz zivatarok üzték ki őseiket, s egyszersmind szeretettel csüggnek az új hazán, melynek földjén a menekülők békés lakóhelyet, termékeny munkakört és szabad életet találtak...“

---

*) Ősrégi örmény kronikák szerint Kr. c. 2346-ban.

**) Armenia, magyar-örmény havi szemle. Kilenczedik évfolyam (1895), 98. lap.

Midőn e sorokban a „Szamosújvár"-nak, mint a magyar-örmény irodalom egyik legújabb és jelesebb termékének, könyvészeti ismertetését volt szándékunk az »Armenia« olvasóinak rövid vonásokban bemutatni, nem mulaszthatjuk el egyszersmind azon szerény óhajunknak is kifejezést adni, hogy bárcsak minél előbb érné el a magyar-örmény irodalom virágzása korát és annak tetőpontját, s vajha minden magyar-örmény, nemzeti faja iránt érzett szeretettel és pártolással fogadná ez új irányú irodalom minden egyes termékét!

Voith Antal.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XIX.

Lengyel család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzőinek erzsébetvárosi három örmény kereskedőt u. m. Lengyel Lukács és András fivéreket, néhai Lengyel Márton fiait, és Lengyel Tamást, az előbbiek unokafivérét, vallja, kiket Mária Terézia királynő Bécsben 1780. május hó 24-én kelt czímerlevelével a hazai kereskedelem felvirágoztatása és előmozditása körül szerzett érdemeik elismeréseül összes hozzátartozóikkal és pedig: Lengyel Jenővel és Mártonnal, Lengyel Lukácsnak; Lengyel Lukács-, Márton-, Ábrahám-, Anna Mária- és Annával, Lengyel Tamásnak magzatjaival s mindhárom czímerszerző valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékával és utódjával együtt a hazai nemesek sorába vett fel. Ezen czímerlevél igy hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum

demissam intercessionem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Lucae et Andreae Lengyel de Ebesfalva, Martini quondam Lengyel Filiorum, ut et Patruelis ipsorum Thomae Lengyel de eadem Ebesfalva, Civium et Quaestorum Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum vero mercaturam cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo, exhibuisse ac impendisse perhibentur, qualiave ipsos et deinceps, imo maiora quoque exhibituros et impensuros esse benigne confidimus, eosdem Lucam et Andream, Filios Martini quondam Lengyel, ut et Patruelem ipsorum Thomam Lengyel, nec non Lucae filios, ex Nobili sua Coniuge Catharina Daniel susceptos Eugenium et Martinum, Coniugesque tam Andreae, Annam Mariam Issekutz, alioquin antea etiam Nobilem, quam Thomae Lengyel, Ripsimen Csiki, huius filios Lucam, Martinum et Abrahamum, Filiasque Annam Mariam, et Annam, iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos, eorumque Haeredes et Posteros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Caesareo-Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum et indubitatorum antelati Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere

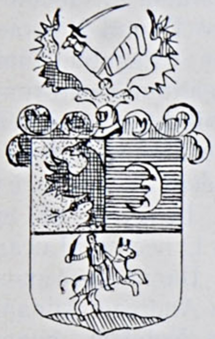

Lengyel család czímere.

possint ac valeant, Haeredesque et Posteri utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Lucam, Andream et Thomam Lengyel, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum, horizontaliter bipartitum, superiore sui parte palariter seu perpendiculariter sectum, priori parte aureum, dimidiatam sustinens aquilam nigram, ala expansa, rostro pedeque croceis, Lingua rubicunda exerta; Posteriori parte coeruleum, crescentem Lunam argenteam, ostentans. Inferiori demum scuti parte argenteum, sinistrorsum cursitantem equitem Hungarum exhibens, equo albo in campo viridi vectum, amictu Patrio rubeo, auro reducto, nodato fibulatoque vestitum, ornatum sindone, et ocreis aureis, caput mytra seu pileo itidem rubeo, Martis pellibus circumducto tectum ac stricta framea minacem. Scuto incumbit situ recto locata Galea tornearia, Auro coronata clathrataque, Purpura suffulta, auro reducta, Torque ac Monili pariter aureis circumducta, cuius inter Iugum Alarum aquilinarum, Scuti tincturas alternantium, et ita partitarum, ut metallum metallo, et color colori opponantur, Apex est Brachium cataphractura armatum, frameam stringens capulo aureo conspicuam; Laciniis hinc atris et aureis, illinc coccineis, et argenteis scuti latera decenter, ac venuste exornantibus: prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Lucae, Andreae et Thomae Lengyel, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more

aliorum verorum et indubitatorum memorati Magni Principatus Nostri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibuscunque exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Quarta Maii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octogesimo, Regnorum vero Nostrorum Quadragesimo.

Maria Theresia m. pr. Thadaeus Baro a Reischach m. pr.
Alexander Horváth m. pr.[1]

A Lengyel család nemesi czímere tehát a következő: A vágott pajzs felső hasitott részének jobb oldali arany mezejében fekete sasnak kiterjesztett szárnyu és kinyújtott körmü jobb fele látszik; a bal oldali kék mezőben pedig növekvő ezüst hold tűndöklik; az alsó ezüst mezőben

---

[1] Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

végül zöld talajon fehér lóvan balra vágtató magyar lovas görbe kardját villogtatja. Sisakdísz két nyilt sasszárny között, melyek jobbika arany-fekete, a bal pedig vörös-ezüst, koronán nyugvó pánczélos jobb kar kivont görbe karddal. Foszladékok: jobbról fekete-arany, balról vörös-ezüst.[1])

Lukács család.

Ezen magyar-örmény nemes család felé, mely a magyar hazának már eddig Lukács Béla és Lukács László személyeiben két jeles minisztert, a nem rég elhunyt Lukács Györgyben pedig kiváló államtitkárt adott, szintén két izben fordult a fejedelmi kegy áldásthozó napjának melege, midőn egy-egy ágát a hazai nemesek diszes sorához csatolta. Lukács Lukács, Lázár és Izsák fivérek, néhai Lukács Miklós fiai, erzsébetvárosi örmény kereskedők voltak az elsők, kiket a nagykiterjedésű Lukács családból Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevelével anyjukkal, született Pertik Rózával, nem különben összes hozzátartozóikkal és valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaikkal együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeiknek és az épen akkor folyó hétéves háború költségeinek fedezésére önkényt felajánlott pénzadományuk megjutalmazására nemesi rangra emelt. 1762. július 26-án pedig ugyanazon dicső királynő Bécsben kelt czímerlevelével Lukács Jakab szintén erzsébetvárosi örmény kereskedőnek ugyanazon érdemek hálás elismeréseül adományozott nemességet. A czímerszerzőn kivül ez alkalommal Mária Terézia nemesi rangra emelte Lukács Jakabnak hitestársát, Tódor Margitot, Tivadar, Gergely, Lukács és János fiait, Mária, Anna, Sákhár[2]) és Ripszime leányait, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékát.

---

[1]) Nagy I. i. m. és Siebmacher I. i. m. e családnak és czímernek nem adnak helyet, a mi annál meglepőbb, mert ez utóbbi nyolcz ily nevű családról tesz különben emlitést.

[2]) Sákhár honi nyelvünkben ismeretlen örmény női keresztnév, melyet jelentése után »Czukros« szóval fordithatunk.

A Lukács Lukács, Lázár és Izsák fivérek, nem különben hozzátartozóik részére Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum in iis, quae praesentibus subditorum commodis ad futuram quoque aetatem pro Bono et Honore Posterorum transmittendis facere praeferrent, Regalis nostra occupari munificentia non cessaret, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Lucae, Lazari et Isaaci Lukács, Quaestorum Armenorum et Civium Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, signanter autem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, qualiave ipsos, immo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros Benigne confidimus eosdem Lucam, Lazarum et Isaacum Lukács eorumque iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Haeredes ac Posteros utriusque sexus universos, ac per eos matrem quoque ipsorum Rosaliam Pertik, Nicolai quondam Lukács relictam Viduam, de supremae potestatis Nostrae Regiae ac Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et

indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Lucam, Lazarum et Isaacum Lukács praefatosque eorum declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum Saphirini coloris, Cantherio argenteo e Scuti lateribus ad eius Caput producto discriminatum, infra quem Pelicanus argenteus nido e fruticibus arborum structo insistens rostro pro more pectus feriens et elicito sanguine proprio tres Pullos recreans conspicitur: a superiori ex utroque Cantherii latere assurgunt duo sibi mutuo obversi Leones aurei, rictu hiante, lingua exerta, cauda pone tergum proiecta, hic quidem anteriorum pedum dextris falculis Ramum Palmae, ille vero districtam frameam tenentes, in apice Cantherii fulgente stella sexangula aurea. Scutum ipsum tegit Galea tornearia chalthrata, seu aperta coronataque, situ ad dextram obliquo Nobilibus propria, emergente Leone scutariis simili, sed dextri pedis falculis prehensis et Palma et Framea conspicuo. Laciniis a summitate Galeae hinc aureis et caeruleis, illinc vero argenteis et pariter caeruleis in latera scuti venuste defluentibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eisdem Lucae, Lazaro et Isaaco Lukács, praefatisque eorum gratiose danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum Vigore et Testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nestrorum Vigesimo.

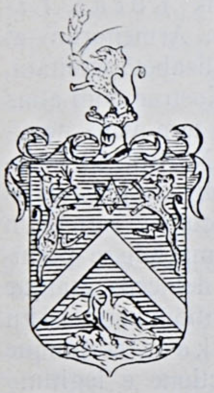

Lukács cs. czimere.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.

Franciscus Bándi m. pr.[1])

A Lukács Jakab és családtagjainak 1762. július 26-án adományozott czímerlevél szövege pedig a következő:

---

[1]) Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum animus noster condendis Beneficentiae operibus tam distineri libenter, quam occupari semper cum voluptate consvevisset; Ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam Commendationem nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate ac fidelibus servitiis Jacobi Lukács, Quaestoris armeni et Civis Oppidi nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae idem Nobis, augustaeque Domui nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento Vectigalium nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii nostri Rationem certam pecuniae Summam offerendo, et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benigne confidimus, eundem Jacobum Lukács, et Coniugem eius Margaretham Thodor, Filiosque Theodorum, Gregorium, Lucam, et Joannem, ac Filias Mariam, Annam, Sákár, et Horobszime iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, eorumque Haeredes et Posteros utriusque sexus universos de supremae Potestatis nostrae Regiae, ac Principalis Plenitudine, Gratiaque speciali e Statu et Conditione ignobili clementer eximendo in Coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos, et adscribendos, annuentes, et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur,

fruuntur, et gaudent, uti, frui, ac gaudere possint, et valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem nostrae erga eundem Jacobum Lukács praefatosque ipsius declaratae Benignitatis Signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium, haec Arma, seu nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum Saphirini coloris Cantherio argenteo e Scuti lateribus ad eius Caput producto discriminatum, infra quem Pelicanus argenteus nido e fruticibus arborum structo insistens rostro pro more Pectus feriens, et elicito sanguine proprio tres pullos recreans conspicitur, a superiori ex utroque Cantherii Latere assurgunt duo sibi mutuo obversi Leones aurei, rictu hiante, Lingua exerta, Cauda pone tergum proiecta, hic quidem anteriorum pedum dextris Falculis Ramum Palmae, ille vero districtam Frameam tenentes, in Apice Cantherii fulgente Stellâ sexangula aurea; Scutum ipsum tegit Galea tornearia clathrata seu aperta coronataque situ ad dextram obliquo Nobilibus propria emergente Leone scutariis simili, sed dextri pedis Falcúlis prehensis, et Palma et Framea conspicuo: Laciniis a summitate Galeae hinc aureis et caeruleis, illinc vero argenteis et pariter caeruleis in Latera scuti venuste defluentibus; prout haec omnia in Capite seu Principio praesentium literarum nostrarum docta manu, et arte Pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Jacobo Lukács praefatisque ipsius gratiose danda duximus, et conferenda, decernentes et ex certa Scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Dicionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hun-

gariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus; nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis, et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre, et gestare, ac iis in Aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et Posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis Munimine roboratarum Vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae Die Vigesima sexta Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Joannes Georgius Vest m. pr.[1])

A magyar-örmény nemes Lukács család a neki két ízben osztályrészül jutott czímerlevél alapján tehát a következő nemesi czímert használja: a kék pajzs mindkét oldaláról kinyuló ezüst ékpolya alatt fészkében ülő ezüst pelikán vérével táplálja három kisdedét; az ékpolya fölött pedig, melynek hegyén egy hatágu aranycsillag tündöklik, két ágaskodó arany oroszlán, melyek közül a jobb felől levő jobbjában pálmaágat, a bal görbe kardot tart, áll szemközt. Sisakdísz koronából kinövő jobb arany oroszlán pálmagalylyal és kivont görbe karddal. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.[2])

---

[1]) Lukács Antal, kaszaperi nagybirtokos birtokában levő hiteles másolatból.

[2]) Nagy I., ki eltekintve attól, hogy a foszladékok szinét helytelenül adja, a czimeradományozás évét is tévesen teszi 1761-re, i m. VII. köt. 200. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 382. l. szintén közlik a Lukács család czimerét.

A koronázás évfordulója.

A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium 1895. jún. 8-án szép „koronázási ünnepély“-t rendezett. Reggel 9 órakor az örmény kath. főegyházban tartott hálaadó isteni tisztelet után a tanuló ifjúság a tanári karral együtt a városi vigadó nagy termébe vonult, hol az érdeklődő közönség már nagy számmal várakozott. Az ünnepélyt dr. Mártonfi Lajos igazgató következő csinos beszéddel nyitotta meg:

Mélyen tisztelt közönség! Nemes törekvésű ifjuság, kedves barátaim! Ő Felsége I. Ferencz József Isten kegyelméből apostoli királyunknak koronázási évfordulója alkalmából, intézetünk, a szamosújvári m kir. állami főgymnásium ma tartja első iskolai ünnepélyét.

Bizonyára méltó és helyén való, hogy ez első ünnepélyünket annak a legelső magyar embernek a személyével hozzuk kapcsolatba, a kinek fölkent fején Istvánnak, a magyarok mindenkép első és szent királyának koronája ragyog.

A jó Isten különös kegyelme adta nekünk e jó királyt, a ki osztozva a haza minden fiának örömében és bánatában, igazi édes atyja tud lenni nemzetünknek!

A jó Isten különös kegyelmének köszönhetjük e bölcs királyt, a ki első és legnagyobb ez ország minden fia között!

Ennek a bölcs és jó királynak koronázási évfordulóját ünnepelvén, lelkünk szükségérzetét követve, elmentünk minden előtt, a királyok királyának, a látható és láthatatlan világok alkotójának hajlékába, hogy dicsérjük az Ő nagy jóvoltát és leboroljunk kegyelmének azon kiapadhatatlan forrása előtt, melynek kristálytiszta csöppjeivel annyiszor kelté új életre a boldogságért szomjuhozó drága magyar hazát.

Most pedig, e nemes város szivességéből összejöttünk ide, hogy egyebek között különösen egyik tanártársunk kalauzolása mellett, emlékezzünk és elmélkedjünk a koronázás jelentőségteljes aktusáról.

Ily czélu ünneplésünket ezennel megnyitom.

Most a tanuló ifjúság a »Hymnus“-t énekelte el. Ezután Incze Sándor IV. oszt. tanuló Petőfinek „Magyar ifjak“ czímű költeményét szavalta el. Ezt Dömötör János felolvasott remek alkalmi beszéde követte. (Ezen hazafias, szép szerkezetű beszédet alább egész terjedelmében közöljük.) A lelkesitő alkalmi beszéd után a tanuló ifjúság a „Szózat“-ot énekelte el. Erre Slákovics Gergely V. oszt. tanuló ment fel az emelvényre és Vargha Gyula „Koronázási emlék“ czímű költeményét szavalta el. A sikerült ünnepélyt az igazgató következő érdekes szavai zárták be:

Nemes törekvésű fiatal barátaim! Ünnepélyünk véget ért. Tanitótok fölgyujtá az imént előttetek a kegyeletes emlékezés fáklyavilágát!

Szivemből óhajtom, hogy e fáklya világa hasson be sziveitek, lelkeitek mélyébe!

Engedjétek, hadd fogjon tüzet tőle bennetek az a buzgó lelkesedés, melyből a hazafiui és alattvalói erények virágai fakadnak!

És ápoljátok, növeljétek magatokban e szép virágokat; mert a föltétlen hazaszeretet és az alattvalói hűség azok az erények, a melyek a legerősebb vársánczai voltak és lesznek mindenha Magyarországnak és a koronás magyar király trónusának! Ápoljátok hát e szép virágokat, és akkor: lesz gyümölcs a fán!

A mélyen tisztelt közönség pedig, fogadja intézetünk legszebb köszönetét, azért a szives érdeklődésért, a melylyel a mi külsőleg ugyan szerény, de bensőleg mégis nagy (mert igaz és őszinte) ünneplésünkben részt venni sziveskedett!

Végül, mielőtt távoznánk e helyről, emelkedjünk föl testben és lélekben Ahhoz, a ki minden világok fölött uralkodik, — és kérjük őt, hogy a mi felséges Urunkat, jó királyunkat áldja meg áldásainak legjobbjaival és éltesse egész odáig, a hová az emberi élet határköve van elhelyezve!

Éljen a király! Éljen a haza!

A jól összeállított programm utolsó pontja „Induló“ volt, mit szintén a tanuló ifjúság énekelt el. Az énekdarabokra a lelkes Zeffer Lukács tanitó tanitotta be az ifjúságot.

*

Dömötör János tanár derék felolvasása, melyért sok tapsban és „éljen“-ben részesült a következő:

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Nemes tanuló ifjúság! Hazafias kegyelet és alattvalói hódolat és hűség gyüjtött minket ma ide ünnepet ülni, megünnepelni 28. évfordulóját annak a történelmünkben páratlan fényű és fontosságu napnak, melyen 1867. június 8-án, a magyar nemzet hálája, szeretete és lelkesedése föltette Szt-István koronáját, azóta dicsőségesen uralkodó királyunk és szeretett királynénk fejére. Én, mert multon épül fel a nemzet jelene és jövője is, épen ugy, mint az egyes emberé, történelmünknek sokszor diadaltól sugárzó, máskor a szenvedések gyászruhájába öltözött Muzsáját hivom segitségül, hogy hazafiasságtok és hűségtök megerősődésére elmondhassam előbb a magyar koronázás jelentőségét általában, aztán különösen az 1867. koronázás fontosságát.

I.

Hagyományaink és történelmünk egyhanguan bizonyitják, hogy a magyar szabadság épen olyan régi, mint maga a magyar nemzet. Mert e nép mióta Árpád fejedelemmé választásával egységes nemzetté lett, soha sem türt maga fölött zsarnokot, bár mindenkor meghódolt törvényes parancsolója előtt; mert e nemzet önrendelkezési jogáról soha senki javára le nem mondott, alkotmánya és szabadsága föntartását mindig biztositotta uralkodóinak esküjével.

Igy volt ez már a fejedelemség korában.

A »vérszerződés« hangosan beszél eleink szabadságszeretetéről és bölcseségéről, hogy miként tudták már abban az időben, mikor az uralkodói hatalom minden népnél korlátlan volt még, összeegyeztetni a nemzet szabadságát és az uralkodói hatalmat. Hiszen a vérszerződés nemcsak a megválasztott fejedelmet, Árpádot és utódait biztositotta a nemzet hűségéről, hanem a fejedelmet is esküvel kötelezte a nemzet jogainak, kiváltságainak tiszteletben tartására. Örökössé tette ugyan e szerződés Árpád családjában a fővezérséget, de a nemzeinek is megadta a jogot, hogy Árpád ivadékai közül mindig szabadon választhassa urát

Nem változik meg e viszony a nemzet és uralkodója között akkor sem, midőn Istvánnak, a magyar nemzet megtéritése után, II. Szilveszter pápa, hagyományaink szerint isteni sugalatra, királyi koronát küld.

Már az Árpádok alatt nem maga a király teszi fejére a szent koronát, mint más népeknél, hanem a nemzet keze; mert a magyar koronázás mindig kölcsönös szerződés volt az uralkodó és nemzet között, oly szerződés, mely a királynak az ország hűségét, az országnak pedig alkotmányát biztositotta. E szerződés lényegét minden egyes koronázásnál az ország főbb emberei — a nemzet nevében — állapitják meg az új királylyal egyetértően és határozottan körülirják benne mindkét rész jogait és kötelességeit, mely jogok és kötelességek megtartására vagyis az ország alkotmányának föntartására királyaink koronázásuk előtt mindig esküt tesznek.

Sőt az 1222. »arany bulla« záradékában a nemzet a lehető legnagyobb biztositékot nyeri királyaival szemben is alkotmánya megvédésére, t. i. hogy a szabdságát sértő vagy hazáját megvédeni nem tudó király ellen fegyvert is foghasson.

Igy uralkodnak az Árpádházi fejedelmek és királyok örökösödés és a nemzet szabad választása alapján 4 évszázon át. És kihaltukkal 200 éven át nincs a nemzetnek állandó uralkodó családja, u. n. dynastiája; igy hát egészen a szabadválasztás elve alapján történt a magyar trón betöltése, mig nem azon súlyos csapás után, mely a nemzetet 1526. aug. 29-én Mohácsnál érte a vegyes házból származott királyok uralkodását a Habsburgok váltják fel.

E Habsburgház uralkodásának kezdete az ország legszomorúbb korszakába esik, mert a Mohács temetőjében szenvedett súlyos csapást, még fájóbbá teszi a két ellenkirály viszálya, sőt e viszálykodás csakhamar megnyitja hazánkat a hóditó török hadak előtt, és hosszú időre azok martalékává is teszi.

Bomlásnak indul az előbb egységes nemzet, darabokra foszlik az előbb még ép-egész ország. Hiába szállja meg a nemzet keblét ujra az ősi vitézség! A török hadak kifogyhatlan, kiirthatlan tömegével szembe kárba vész a nemzetnek a hőskor regéibe illő csodás vitézsége és önfeláldozó, halált megvető elszántsága. Hiába küzd Losonczy hősi karja, hiába Drégely, Szondy és az egri amazonok titáni küzdelme; hiába hal hősi halált Dobó és Zrinyi, — török uralom alá kerül az ország nagy része. 160 évig tartó gyilkos harczok szinhelye lesz hazánk. De a nemzet bár ennyi küzdelem, ennyi csapás súlya alatt elgyengült és roskadozik, mégsem törik meg és nem adja fel szabadsága biztositékát, királyválasztó jogát, hanem azt a Habsburgháznak mindig azon tagja javára gyakorolja, ki egyszersmind az örökös tartományoknak is ura.

Csak 1687-ben, Budavár visszafoglalása és a töröknek az országból való kiüzése örömére, a Habsburgoknak hazánkkal szemben a török iga alól való felszabaditása körül szerzett érdemei elismeréseül mondják ki Pozsonyban a Karok és Rendek, hogy ezentúl a Habsburgok fiágának örökösödési jogát elismerik. Ugyancsak ekkor mond le a nemzet az aranybulla ama híres, nemzeti fölkelést biztositó pontjáról is. 1723-ban pedig a Habsburg ház leányága is örökösödési jogot nyer a magy. kir. trónra.

Bár igy a nemzet lemondott a Habsburgház javára királyválasztó jogáról, a koronázás mégsem veszitett jelentőségéből, sőt,

mint alkotmányunk és szabadságunknak most már egyetlen biztositéka, még nyert fontosságban és jelentőségben. Mig más nemzeteknél a koronázás csak az új uralkodó trónra léptének külső ünnepélyességét van hivatva fényesebbé tenni, nálunk most is még mindig fontosalkotmányjogi cselekvény, mert Szent-István koronája Magyarország állami önállóságának jelvénye, minthogy Magyarország Szent-István királylyá való koronázásával lett önálló királysággá.

Ez a korona, melyet a nemzet oly éber figyelemmel őrzött mindig, mint egykor Mózes népe a frigyládát és a melyet mindig szentnek tartott — mint a magyar királyság jelképe — az ország területi épségét, a nemzet és az uralkodó együttes hatalmát, a nemzet egyetemét jelenti; kifejezi, hogy a magyar nemzet és a magyar király egy; simboluma a magyar nemzet hagyományos hűségének és a király alkotmányos uralkodásának. Jelképe a felség személye szentségének és sérthetetlenségének; foglalata a magyar királyság történelmi jogainak, törvényeinek, szóval egész alkotmányának, államiságának.

Szent koronánk ily nagy jelentősége mellett emeli még a koronázás alkotmányjogi fontosságát — az örökösödés elfogadása óta, — mint állami önállóságunk egyetlen biztositéka, a királyi hitlevél is, melylyel — törvényeink értelmében hat hó alatt — a nemzet szine előtt tesz esküt minden új királyunk alkotmányos szabadságunk föntartására. Innen van, hogy a nemzet és törvényeink csak azt az uralkodót ismerik el Magyarország törvényes és jogos királyának, kit maga a nemzet koronázott meg Szent-István koronájával.

II.

Minthogy láttuk már a koronázás jelentőségét általában, kérdezzük meg történelmünk Muzsájától, hogy miben áll az 1867. koronázás fontossága?!

Nemes ifjúság! Bizonyára tudjátok, hogy az örökösödési törvény rendje szerint 1848-ban szállott a magyar korona I. Ferencz József, most is uralkodó királyunkra; t. i. akkor, midőn V. Ferdinánd király leköszönésével ürült meg a királyi trón. De bizonyára azt is tudjátok, hogy a magyar nemzet felséges királyunkat csak 1867. jún. 8. óta ismerheti el Magyarország törvényes királyának.

Ha elmondom, miként történt ez, meg fogjátok a mai nap, a mai ünnepünk történelmi fontosságát is érteni.

* * *

Nemzetünk ősi alkotmányához, mely Szt-István korából veszi eredetét, és a mely hazánkat a népeknek a létért való küzdelmében annyi évszázadon keresztül fentartotta, mindig rendületlenül ragaszkodott. És ha az idők és kor szükségletéhez képest módositott is rajta, azt mindig aggodó körültekintéssel tette, mert ezer éves küzdelme alatt megtanulta, hogy ez az intézménye tartotta fenn az országot és nemzetet oly számos, hazánkat elsöpréssel fenyegető vihar közepette.

Épen ezért, ha módositott is olykor rajta, alapjában nem változtatta meg.

Ámde a jelen évszáz elején — midőn Francziaországból új vezéreszmék indulnak ki és a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavaival a világot meghóditani és átalakitani kezdik — régi, rendi kiváltságokra épitett alkotmányunk a nemzet haladásának és fejlődésének kezd vala gátul szolgálni. Most annál inkább megindül a nemzetben a törekvés, hogy elavult, a korszellemétől elmaradt alkotmányát új, a nemzet összes erőit felszabadító szellemben alakitsa át; mert érzi, hogy a népek keletkező nagy versenyében csak ugy biztosithat magának dicső multjához méltó helyet, sőt csak ugy tarthatja fönn hazánk önállóságát, ha a rendi kiváltságok helyett, a nemzet egyetemének szabadságára, egyenlőségére helyezi alkotmányunk alapját.

A nemzet vezérférfiai korán átlátták, hogy hazánknak 4 száz éves harczai alatt való elszegényedését és kulturában való elmaradottságát csak ugy lehet helyre hozni, ha e nagy nemzeti munkában — a szabadságnak és egyenlőségnek minél szélesebb kiterjesztése által — a hon minden polgára, minden fia egyenlő részt vesz.

Megindul tehát a küzdelem az új Magyarország kivivásért és hosszú nehéz harcz után 1848-ban létesül az új, a népképviseletén alapuló alkotmány. De alig teljesült a nemzet vágya. ellene támad a reakczio és mert nincs jogalapja, hogy a magyar nemzetet törvényes úton és eszközökkel szerzett, és a nemzetet új életre keltö alkotmányformájától megfoszthassa, csellel kerüli meg a törvényt, ravasz csellel kényszeriti a nemzetet, hogy léteért fegyvert ragadjon és igy ürügyet talált, hogy erőszakkal nemcsak meggátolja hazánk felvirágozását, hanem, hogy meg is semmisitse. Vértől áznak ujra hazánk rónái és bérczei; a halál arat gazdag kévéket völgyön és hegytetőn, hogy rabigába görnyedjen, hosszú 19 éves szolgaságba senyvedjen Árpád hóditó ivadéka.

A rosz tanácsadók, kik a jogtalan harczot támasztották, hogy pokoli tervöket, Magyarországnak Ausztriába való beleolvasztását, végrehajthassák, a véres harcz után sem pihennek, egyre ássák, mind mélyebbre ássák a nemzet és uralkodója között támasztott árkot, a félreértés, gyülölség sötét árkát, hogy benne örökre eltemessék önállóságunkat. Ámde, ha sikerült is az uralkodó szivét egy időre a magyar nemzettől elforditaniok; bölcseségét, igazságosságát rágalmaik sötét fátylával még sem tudták megtéveszteni.

A nemzet 12 éves gyásza után kezdi már az uralkodó a magyar alattvalói hűséget, hazánk fontosságát megismerni és 1860-ban alkotmányt igér; 1861-ben pedig meg is adja.

De az ekkor adott alkotmány nem elégitheti ki a nemzetet, mert nem felelt meg a nemzet történelmi jogainak. Tovább tűr tehát és Deák Ferencz tanácsára, bizva ügye igazságában, az uralkodó igazságszeretetében és bölcseségében, az időtől vár teljes elégtételt.

Bizalma nem csalta meg; mert volt az uralkodó környezetében a nemzetnek — roszakaróin kivül — egy hatalmas szószólója is, Erzsébet királyné, ki nemcsak a csüggedő nemzetbe önt új meg új reményt, hanem vissza is hóditja a nemzetnek királyi férje szivét.

1867. jún. 8-án ős Budavárában oly fénynyel, a nemzetnek oly igazi és impozáns lelkesedésével történik meg I. Ferencz József magyar király és felséges neje, Erzsébet királyné megkoronázása, minőre példa még a loyalis magyar nemzetnek lélekemelő eseményekben oly gazdag történelmében sincs.

Ime az 1867. koronázás jelentősége!

E napot a magyar királyság 9 százados történelmében nemcsak az teszi páratlan fontosságúvá, hogy e napon tette fel a nemzet lelkesedése jelenleg uralkodó I. Ferencz József apostoli királyunk fejére az ősi szent koronát, hallgatta meg királyi esküjét, hogy hazánkat mindig alkotmányosan, azaz, az ország törvényei szerint fogja kormányozni; de nevezetes különösen azért, mert e napon szünt meg a magyar alkotmánynak 19 évig tartó felfüggesztése, tünt el a hosszú és káros félreértés, mely annyi időn át tartá elfordítva egymástól a legloyalisabb nemzet és legalkotmányosabb király szivét; mert e napon történt meg a nemzet és uralkodója kibékülése. E nap óta váltá fel a költsönös féltékenységet és bizalmatlanságot az a szeretet és ragaszkodó bizalom, mely apostoli királyunk dicsőségére, hazánk és nemzetünk javára a már-már haldoklásnak indult ősi magyar királyságnak ismét vissza adta tett- és életerejét. E naptól indult ki az a lázas, fokozott munkásság, melylyel a szabaddá lett magyar nemzet százados mulasztásainak helyrehozásához fogott, hogy Európa művelt nemzetei között azt az előkelő helyet ismét elfoglalhassa, mely hazánkat dicső multjánál fogva megilleti.

E nap következménye királyunk 28 éves oly alkotmányos uralkodása, és viszont a nemzetnek oly tántorithatatlan ragaszkodása, hogy mi méltán mondhatjuk királyunkat a legalkotmányosabb uralkodónak és ő felsége nemzetünket — mely királyai iránt annyiszor mutatta magát az önfeláldozásig hűnek, — a dynasztia legerősebb, legmegbizhatóbb támaszának.

És ha e naphoz, melynek 28 éves fordulóját üljük ma, van kötve az új Magyarországban minden előrehaladás, fejlődés és jollét; és ha — a mint hiszszük — e napon, mint biztos alapkövön, épűl fel az új ezer évben a magyar szabadság és alkotmány még dicsőbb és fényesebb palotája: hazafias lelkesedéssel forduljunk a mindenható, a nemzeteket és királyokat védő nagy Istenhez és kérjük:

Tartsa meg még sokáig a magyar nemzet és ő felsége minden alattvalója javára, a mi szeretett királyunkat, I. Ferencz Józsefet!

Tartsa meg a magyar nemzet hű és hálás szeretetében Magyarország védőangyalát, Erzsébet királynét!

*

Nemes ifjúság! Azt mondják »a történelem az élet mestere!« Én különösen mondhatom ezt nektek a magyar történelemről, mert ha igaz az, hogy a multon épül fel a jelen és jövendő; akkor hazánk jövőjére a magyar történelemnek dicsőségben és szenvedésekben oly gazdag lapjai igazán bő tanulságokat és tapasztalatokat szolgáltathatnak.

Azt mondám, hogy történelmünk gazdag dicsőségben, de gazdag gyászos eseményekben is. És e dicső és gyászos események mint megannyi intő jelek, hangosan kiáltják, mit kell hazánk javára tenni és mit kell érte kerülnünk! Nagygyá és boldoggá tette hazánkat Nagy Lajos és Mátyás uralkodása alatt a nemzetnek haza- és királyszeretete, a kölcsönös és feltétlen törvénytisztelet; boldogtalanná, szegénynyé tette ezt az országot, a mohi pusztán és Mohácsnál a sir szélére taszitotta a trónnal és egymással való viszálykodásunk, a törvény megvetése, kötelességeink elhanyagolása.

Történelmünk minden lapja hangosan kiáltja: szeresd a hazát! szeresd, tiszteld a királyt! Hiszen a magyar vitézség legszebb tettei, a magyart minden más népek fölött jellemző, két legszebb erényéből, a trón- és hazaszeretetből vezethetők le. A mi történelmünk a nemzetnek hazájához és királyához való hűségét annyi önfeláldozó példával bizonyitja, mennyit egyetlen nép történelme sem tud felmutatni.

Fölemlitsem-e most, hogy hazánk második alapitóját IV. Bélát, hogyan mentették meg saját életök feláldozásával Forgách Endre és társai? Elmondjam-e az önfeláldozó hűség ama szép példáját, midőn Széchy Dezső, Károly Róberttel ruhát cserél és ugy rohan a biztos halálba, hogy királya életét megmentse. Felhozzam-e, hogy Forgách és Garai, Mária királynő védelmében szenvednek hősi halált? Leirjam-e a magyar amazon, Rozgonyi Czeczilia vitézségét, midőn élete koczkáztatásával menti ki a szerencsétlen nikápolyi ütközetből a zsarnok Zsigmond királyt?

Vagy talán a magyar loyalitás és nagylelkűség ama szép jelenetének emlékét elevenitsem fel, midőn Mária Terézia 7 fejedelem seregétől fenyegetve, mindentől elhagyatva, az ősi magyar hűség és vitézséghez fordul? Emlékeztesselek, hogy mily lelkesült riadalommal kiáltának fel a rendek: »Életünket, vérünket!« De nem folytatom tovább a magyar királyhűség példáinak felsorolását, sem a magyar hazaszeretet más szép példáit nem emlitem fel. Ott van hazánk történelme, nyissátok fel, lapozgassatok szorgalmasan benne és tanuljátok meg belőle: a hazát, a királyt szeretni, szolgálni, értök élni és ha kell, halni!

Közli: **Sz. Kr.**

* * *

A számüzött.

Vétkeztem és büntetésül
Vasbilincsek kezemen;
Nehéz bünnek átka, terhe,
Súlya van a szivemen!

Bünömért egy örök élten
Fogság lesz a jutalom...
Rabbá lettem s zárt czellámban
Epeszt, ől a fájdalom!

A madár künn vigan cseveg:
Ágról-ágra röpködve;
Csak én sirom bánatomat,
Elzárva a börtönbe!

Bünöm előtt, mint a madár
Szabadságot élveztem;
Szabadságért feláldozám,
Hogyha kellett mindenem!

De igy fogva — elhagyatva:
Rideg éltem és sivár...
Öröm többet nem, — csak bánat,
A mi mostan reám vár.

Oh e falak komor hangja
Lelkemet úgy átjárja;
Tépő moraj, vadkiáltás
Szivemet is felrázza!

Egy szük szoba hideg köve,
S durva darocz nyug-ágyom;
Sőtétségben a rabbilincs,
S egy kis mécs a világom!

Lelkem kábul,... eszem elhagy...
Hisz' nem vagyok rabmadár,
Földrengető betyár, kire
Súlyos, nehéz vaslánc vár!

Örményhontól messzeföldön
Idegenben élek én;
Zsarnok dühe, kigyult szive
Távol üzött vétkemér'!

Számüzetve csak én vagyok,
Mindenkinek honja van;
Ez a rabság fáj ugy nekem:
Oh, mért lettem hontalan?!

Esztegár Gergely.

Kisebb közlemények.

Vilmos német császár taval Umberto királylyal az örmény mechitháristák Szt-Lázár szigetét is meglátogatta. Nem ez az első eset, midőn koronás fő látogatja meg e gyönyörű szigetet és a tudós atyákat, kiknek hire messze elterjedt. Evvel az alkalommal Umberto király »Italia keresztje« czimű jelvénynyel tüntette ki a derék szerzet érdemes érsekét: Gurjeghián Ignáczot,

A „Magyar Állam“ tárczája. »Oseredetünk kutatása« (keleti viszonylatok) czim alatt a többek közt ezeket mondja: »Kivánatos, hogy a keleti irodalmakban lelhető nyomok kellő interpretacziója végett az ázsiai irodalmak behatóbb ismerőivel is igyekezzünk szives viszonylatba jutni. De hát nem könnyű dolog ám ez azokkal a tanultakkal szemben. Még az örményekkel lehet valamire menni az erdélyi örménység hazafias buzgalma révén...«

A tengerbe fuladt örmény hagyatéka. A »Wladimir« nevű orosz hajó, mely a Fekete-tengeren egy olasz hajóba ütközött — emberei közül mintegy 30 személy fuladt meg. Ezek közt volt Thumájáncz Krikor nevű bákui gazdag örmény is, ki feleségével és egyik leányával megfuladt, ellenben 17 éves leánya és kis fia megmenekedett. Thumájáncz holtestét megtalálták és Bakuban temették el fényesen. Boldogult, kinek 3 millio rubelnél több vagyona volt, 10.000 rubert hagyott az ecsmiádzini templomnak, 5000 rubelt a Györgyféle akadémiának (Ecsmiádzin), 5000 r. a susi-i iskolának, 5000 r. a tiflisi Nerszeszféle iskolának, 20000 r. a bakui »emberszerető« egyesületnek, 5000 r. a bakui Ripszimaféle iskolának, 5000 r. a bakui örmény nők egyesületének, 20000 r. a Bakuban épitendő új örmény templomra; 20000 r. tőkének kamatai öt szegény iskola felsegélésére fognak forditattni. Összesen 75.000 rubel.

A beduin arabok közt. Arábia egyik gyakran emlegetett kikötőjében, Dseddáhban, — mely tudvalevőleg a mekkai mohammedán zarándokoknak rendes kiszállási helye és hirhedt fészke a

mozlim fanatizmusnak, — közelebbről nyolcz beduin orozva lelőtte az ottan székelő angol, orosz és franczia konzulokat, a kik együttesen sétakirándulást tettek. Az angol vicekonzul azonnal meghalt, az orosz és franczia konzulok állapota reménytelen. Feltünő (habár magában véve mit sem bizonyit) azon különös véletlen, hogy épp azoknak az államoknak képviselői ellen követtetett el, a török uralom alatt álló helyen e merénylet, a melyek az örmény kérdésben közbenjártak a portánál; mi azonban nem vezethető vissza okvetlenül vallási vagy politikai indokra, — annyival inkább, mert más európai hatalmasságnak — Hollándiát kivéve — nincsen is diplomácziai képviselője Dseddáhban.

Irodalom és művészet.

Örmény festőművészek. Egy törökországi örmény festőművész: Árság (Arsaces) Fetvádsiánról irnak most a lapok; ki Rómában képezte ki tehetségét a genre (életkép) és architektur (épitészeti)-festészetben. Az utóbbi években Fetvádsián az osztrák fővárosban, Bécsben élt, — s most, hogy visszakészül Kis-Ázsiába, kollektiv kiállitásban mutatja be olaj, aquarel és pastell műveit, melyek többnyire a konstantinápolyi szines tarka életet tükrözik vissza! Egy szintén ünnepelt magyarországi örmény festőművészről: a több évig Münchenben élt, s ott művész-iskolát alapitott Hollósy Simon hazánkfiáról pedig azt olvassuk, hogy 17 évi külföldi tartozkodás után Budapestre érkezett. A milleniumra nagyobb képet szándékszik festeni és tervének megvalósitása végett jött haza.

Szamosujvári album. Zeffer Lukács helybeli népiskolai tanitó, ki a fényképészetet Budapesten gyakorlatilag elsajátitotta, azon szép tervvel foglalkozik, hogy Szamosújvár városát és népét, illetőleg a szamosújvári élet kiemelkedőbb s festőibb mozzanatait mintegy kétszáz darabra menő fényképi felvételben fogja a milleniumi kiállitáson bemutatni; a mely kabinetalakú fényképek egy kollektiv albumban lesznek elhelyezve. Zeffer tanitó már hozzá is fogott eme dicséretes vállalat kiviteléhez, — s mi előre is szivesen ajánljuk az ő szamosujvári albumát, (mely a szerző útján annak idején megrendelhető lesz) általában a nagyközönség, különösen pedig a jövő évi kiállitás érdeklődő látogatói figyelmébe!

Közgazdasági élet.

Fényűzés. Ezelőtt a falusi örmény nép olyan ruhát viselt, milyent a házi ipar készitett. A juh gyapját otthon dolgozták fel; majd minden háznál volt szövőszék; vászonra pénzt nem adtak. De az orosz török háború óta az élet megváltozott; most a falusi asszony, leány, selyem, atlasz ruhát visel... miért férje, apja, nem egyszer kerül az uzsorás körmei közé.

Filloxera a Kaukazusban. Az orosz kormány a filloxera elleni védekezés czéljából dr. Horváth Gézát, a budapesti rovartani állomás főnökét pár évvel ezelőtt meghivta, s Horváth e czélból a Kaukazusba utazott. Oroszországban a filloxera még kezdetleges állapotban volt, s éppen ez inditotta az orosz kormányt arra, hogy a szöllővész megelőzésére, jobban mondva ellensúlyozására a szükséges intézkedéseket még idejekorán megtegye, nehogy a vész oly előkészület nélkül találja, mint hazánkat.

Mi újság az örmény világban?

Angol-török konfliktus. Sir Currie angol nagykövet Konstantinápolyból táviratatot küldött a sziriai kormányzóság székhelyére, a beyruti angol főkonzulhoz, melyben felhivja öt, hogy haladéktalanul értesitse, ha a britt középtengeri hajóraj megérkezik. Szaid pasa, török külügyminiszter a táviratról értesülvén, megjelent személyesen Sir Currie nagykövetnél, s kijelentette előtte, hogy a porta az örmény kérdésre vonatkozó javaslatokra a legközelebbi napokban válaszolni fog. Időközben közhírré jutott, hogy a minisztertanács legutóbbi ülésében elhatározta, hogy a hatalmak javaslatait el fogja utasitani; diplomacziai körökben azonban azt hiszik, hogy a határozatot meg fogják változtatni. A helyzetet mindamellett igen komolynak tartják, s ez okból a börzén is pánik uralkodik!

Bulgária és az örmény ügy. A »Neue Freue Presse« azt irja, hogy minél tovább idozik Ferdinánd bolgár fejedelem Párizsban, annál szilárdabbá válik a hit, hogy itt tulajdonképp a francziák közvetitésével foganatositandó diplomácziai akczióról van szó, mely Bulgaria és Oroszország viszonyának javitására irányul. Beszélik, hogy Bulgária, az örményországi vérengzések révén napirendre kerülhető keleti kérdés szempontjából igen jó szolgálatot tehetne — Oroszországnak!...

Nyugtalanság a török fővárosban. Konstantinápolyban egyik éjjelen három tengerészkatona végigrohant Pera utczáin, folyton azt kiabálva: Hol vannak a gyaurok (keresztények), halál reájuk!. Agop pasa unokaöcscsét sulyosan megsebesitették.

Válsághírek Egyptomból. Az egyptomi alkirály, mint irják, ismét összetűzött az angolokkal, s Nubár pasa kormányát, mely angolbarát politikájáról ismeretes, el akarja távolitani. Anglia azonban támogatja az örmény származású kormányelnököt. A politikai helyzet Egyptomban ezidő szerint annál válságosabb, mert előrelátható, hogy a porta Angliának, az örmény dolgokba avatkozása miatt, a khedivét fogja támogatni.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Dseráz Minász, a „L’ Armenie“ szerkesztője.

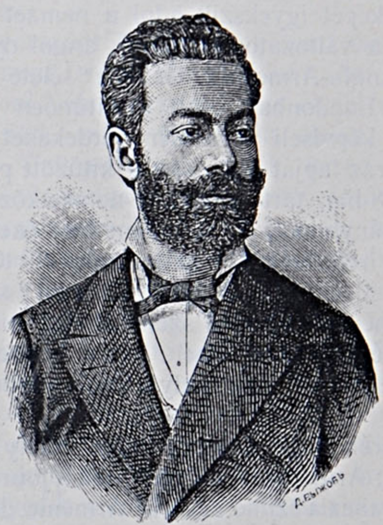

ՄԻՆԱՍ ՉԷՐԱԶ

Angolországban az utóbbi évek alatt három politikai hírlap képviselte az örmény nemzeti érdekeket, a mely hírlapok örmény hazafiak által szerkesztve, franczia és angol nyelven iparkodtak terjeszteni egész Európa, illetve a mívelt Nyugat legelső nemzetei körében az örmény népfaj történeti és czivilizatorius érdemeit, — s ez alapon felkölteni a külföld irányadó köreinek rokonszenvét, a Keleten elnyomott örmény kereszténység mostoha helyzete s részvétet érdemlő szenvedései iránt.

Miután a „Hájászdán“ (Örményország), ezen franczia és örmény nyelven megjelent londoni örmény közlöny több évi sikeres pályafutása után megszünt, — két politikai organum képviselte az örmény nemzeti érdekeket az angol világvárosban (eltekintve az örmény-barát angol lapoktól), névszerint: a „The Anglo-Armenian Gazette“ és Dseráz tanár lapja: a „L’ Armenie.“ Mindkettő kizárólag az örmény nemzetet érdeklő politikai, tudományos és népismertető közleményeket tartalmaz és egyetemes képét igyekszik adni a nemzet életének.

Azonban a változatos tartalmú, angol nyelven megjelent „The Anglo-Armenian Gazette“ élete nem nyult hosszúra; ma Londonban csak a kitünően szerkesztett „L’ Armenie“ képviseli az örmény érdekeket.

A mi Dseráz lapját illeti, ennek kitűzött programmját képezi az 1878-ban tartott berlini nemzetközi kongreszszus határozmányainak, — a mennyiben ezek az örményeket érdeklő reformokra vonatkoznak, — törvényszerű végrehajtását ellenőrizni és szorgalmazni; szóval a törökországi örmények részére szerződésileg biztosított, de mindeddig érvényre nem emelt jogok életbeléptetését s ez által a keleti örménység helyzetének jobbrafordulását előmozditani.

Dseráz derék angol-franczia lapját (mely angolul ezt a czímet viseli: Armenia. An anglo-french journal-political and literary; franczia czíme ez: „L’ Armenie. Journal politique et litteraire) 1890-ben inditotta meg. Havonként egyszer jelenik meg. Az angol és franczia kiadás egyszerre lát napvilágot. A két kiadás egész évi ára 15 schelling = 18 franc 75. Néha-néha illusztrácziókat is hoz.

Dseráz tagja volt annak a jelentékeny bizottságnak, mely a berlini kongresszuson Örményországot képviselte. E nevezetes kongresszus örmény képviselői voltak: Krimián Hájrig, a mostani „kátholikosz,“ a szomorú véget ért Choren-Nárbej Luszinián érsek, Dseráz Minász és Pápásián. Dseráz e czímét lapjának homlokán is használja („Ex-armenian delegate at the Berlin congress“). Dseráz Konstantinápolyból, hol tanárkodott, ment Londonba. Itt az egyetemen a keleti nyelveket tanitja. Európai hírnévre tett szert; levelezésben áll lapunk szerkesztőjével is. Ő küldötte a neves angol hírlapirót: Fitzgeráld Károlyt Szamosújvárra. Egyenesen Londonból értesített minket örmény levéllel, hogy Fitzgeráld hozzánk száll meg.

Hosszas tanulmányútat tett Európában is. Személyesen részt vett a chicagoi „vallások parlamentjében“ (ő volt e parlament elnöke), hol a különböző egyházak és vallásfelekezetek képviselői gyültek össze nehány napi tanácskozásra...

Örményországról talán senki sem tartott sikerültebb felolvasást, mint Dseráz Minász tanár. Az „Alliance Française“ londoni választmánya kérte őt fel erre. Dseráz a kérésnek 1894. máj. 12-én tett eleget. London híres „University College“-jének egyik terme zsufolásig telt meg érdeklődő hallgatósággal, mely francziákból, angolokból és örményekből állott. Két óráig beszélt a szeretett tanár hallgatóinak szép franczia nyelven Örményországról és az örménységről.

Előbb Örményország földrajzáról, történelméről és termékenységéről szólott; azután a családi életet festette. Remek felolvasásának azon része, mely a házasságot tárgyalta, különösen a jelen volt franczia nőknek tetszett. A tudós felolvasó végre régi és újabb irodalmunkról és íróinkról szólott. Elmondotta, hogy az örmény irodalom Kr. u. a negyedik században, — tehát akkor, midőn Európában, a latin és görög kivételével, irodalomról még szó sem volt — a virágzás tetőpontján állott. Beszélt arról, hogy valamint az ősök az idegen irodalmak jelesebb termékeit leforditották a gazdag örmény nyelvre, úgy jelenleg is a világirodalom kiválóbb műveit anyanyelvén olvashatja az örmény. (Milton, Hugo és a t.). Az „Elvesztett paradicsom“ örmény forditásából is olvasott egy részletet. Olvasott egy pár örmény költeményt Pátkánián és Turián verseiből; felolvasta az örmény „Dzidzernág“ (Fecske) czímű költemény franczia forditását is...

Több munkát irt; kitünő, rokonszenves szónok. A szászuni vérengzés után Angol- és Francziaország nem egy nagyobb városát látogatta meg, hol jelentékeny felolvasásokat tartott az „örmény kérdés“-ről. Legtöbb nyilvános beszédét így fejezi be: „Az örmény nemzetnek missziója van és e fontos misszió nem más, mint európai míveltséget terjeszteni — Ázsiában!“

Szongott Kristóf.

* * *

Áboviáncz emlékére.*)

Hazádnak fénye, büszkesége,
Sasként magasban röpködél;
Nagy szellemeknek mintaképe,
Hazádért éltél, szenvedél!...

Minden betű, melyet leirtál,
Jelezte nemzeted sebét...
S fölgyujtá honfitársaidnál
A honszeretet szent tűzét.

* * *

S mi lőn dicső művednek ára?
Sziberia ólombányája!...

Simay Gergely.

* * *

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.**) —

III.

Hogy a nagyszerű vizi mű, melyet előbbeni közleményünkben leirtunk, Menuas király alkotása, bizonyítják a feliratok, melyek a csatornát futásában kisérik. Részint az építéshez felhasznált kövekre, részint a szomszédságában levő sziklatömbökre vagy sziklafalakra vannak illesztve, mint látszik, különösen oly helyeken, a hol nagy nehézségekkel járt az építkezés. Nagy számmal vannak például Artamid környékén, a hol Belck és Devey consul több új feliratot találtak egymástól legfeljebb ötven-száz, olykor alig tiz meternyi távolságban.

Ezeknek a feliratoknak lényeges tartalma a következő: „Menuas, a hatalmas király építette ezt a pili-t. Menuaipili a neve.“ Nyilvánvaló, hogy a »pili“ csakis a a csatornára vonatkozhatik, melyet alkotója, a király, saját nevével ruházott fel. Erre azonban csak akkor lehetett rájönni, a midőn Belck pontosan meghatározta a feliratok lelhelyét. Más különben alkalmasint megtartották volna azt a fordítást, melyet eme felirat-csoport egyik régebben Európába került példányának adtak: „Menuas állíttatta ezt a feliratot, Menuas-felirat a neve“, ámbár okszerűleg alig lehetett volna feltenni, hogy a király egy vagy épen több feliratot, melyek eleve őtőle származottaknak valának megjelölve, még külön is „Manuas-felirat“-nak nevezzen el.

A Menuastól származó csatorna-feliratok ily módon nemcsak kulcsot szolgáltattak az ékiratok megértéséhez, hanem, a mi még fontosabb, kétségtelenné tették, hogy a ván-i ékiratok kimagyarázásának nélkülözhetlen előfeltételét a lelhely s a netalán fenmaradt épitkezési emlékek pontos megfigyelése képezi.

Valamint a szóban forgó helyen a „csatorna, vizvezeték“ szónak, akként sikerült másutt több építés-technicai kifejezésnek a felderitése, a melyekből képet lehet alkotni Menuas király sokoldalú s felette kiterjedt építészeti tevékenységéről. Egy további csatornán és két városon kivül őt hirdeti alkotójának több vár és kisebb erődítés is. Menuas ugyanis szerencsés hadjáratok folytán országainak határait, mint a felirataiból kitünik, sokkal szélesebbre terjesztette ki, a mint eddig vélték. Az apja, Ispuinis számára elfoglalta az Urmia-tó déli partjától délnyugatnak fekvő s északon az erivání rónáig nyuló területeket. Ispuinis halála után meghóditotta a Murad felső folyásától az Euphrat nyugati forrásvizeig terjedő földet s a syr államok megcsonkitásával kiterjeszté birodalmát délnyugaton Malatiyeh-ig (Melitene), mely addig hűbérese volt az assyroknak. Szóval Menuas király máris ura volt annak a nagy területnek, mely egyfelől az Urmia-tó nyugati partjától Malatiyehig s Erzerumig, másfelől északon az Araxestől az Urmia-tó partjáig terjed.

* * *

---

*) „A Verk Hájászdáni“ („Örményhon sebei“) czímű legelső nemzeti irányregény ünnepelt irója, irodalmi tevékenységének szinteréről egyszerre eltünt, s a sziberiai olombányákban fejezte be életét. S. G.

**) C. F. Lehmann. Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau, 1894. LXXXI. Bd.)

Fiának, I. Argistis-nek uralkodása delelőjét jelzi a ván-i birodalom hatalmának. Diadalmas csatáinak során, melyekről a ván-i várhegyen sziklába vésett terjedelmes feliratok tesznek bizonyságot, átkelt az Araxesen, Erivánon túl a Göktsái-tó északkeleti partjáig hatolt és a mai eriváni és karsi kormányzóságok területeit birodalmához csatolta. Keleten pedig elfoglalta az Urmia-tó délkeleti s keleti partjainak mentén elnyuló területeket s ebből az alkalomból dicsekedve emliti meg az egyik ékiraton, hogy ismételve megverte Assyriának seregeit. Nyugaton is megingatta az assyroknak uralmát.

Amaz assyr királyok közé, a kikkel hadakoznia kellett, tartozik III. Salmanassár (783—773. Kr. e.), ki az assyr források szerint egy évtizedet meghaladó uralkodási idejének több mint felerészét az „Urartu“ elleni háborúkban töltötte el. Közvetlen két utódja, ugy látszik, felhagyott a ván-i birodalom elleni küzdéssel, míg az utóbbinak Argistist követő ura, II. Sardur sikerrel folytatta atyjának hadi vállalkozásait. Már-már ugy látszott, mintha Előázsiának nyugati része állandóan a ván-i uralkodók fenhatósága alá esik s csakis az ő népök illetheti istenét s annak helytartóját, a királyt a »világ urá“-nak büszke nevével, melyet már az assyrok elleni nagy küzdelem elején maguknak adományoztak.

Mihamar megfordult azonban az események kereke. A bibliai Tiglatpileser személyében ismét tetterős uralkodó lépett Assyria trónjára, ki az assyr fenhatóság visszaállitását tüzte ki feladatául és e feladatot meg is oldotta. Már uralkodásának harmadik évében (743) jelentős győzelmet aratott Sardurnak az ostromlott Arpad syr város felmentésére sietett hadai fölött s széttépte ezzel ama szövetségi és hübéri kötelékeket, melyek az apró syriai államok fejedelmeit Örményországhoz füzték. Hosszas tusákban Assyriába keblezvén be vagy a saját hűbéreseivé tevén ezeket a fejedelemségeket, döntő csapást mért Tiglatpileser a ván-i birodalomra. Behatolt annak sziveig (735) s ámbár a várhegyen fekvő erőd bevehetlennek bizonyult, szétrombolta a lábainál fekvő s a Menuas-csatorna által öntözött kert-várost, Tosp-ot, a mely elhagyatva maradt azóta mind e mai napig.

De azért nem hódolt meg a ván-i birodalom lakossága az assyrok előtt, sőt inkább bámulatos kitartással küzdött tovább a függetlenségeért. I. Rusas, kit az assyr feliratok többnyire Ursa-nak neveznek, elkeseredett ellensége volt Tiglatpileser második utódjának, az assyr II. Sargon-nak. S midőn a nagy véd- és daczszövetségből, melyet Assyria ellen létrehozott, egyik lánczszem a másik után kihullott, nehogy a gyülölt ellenség rabszolgaságába kerüljön, önkezével vetett véget életének.

Csalódtak azonban az assyrok, ha azt hitték, hogy most már háborítlan urai lesznek Örményországnak. A szerencsétlen Rusas fia, II. Argistis ezután is sok dolgot adott az assyrok győzelmes királyának. Egy assyr helytartó jelentése Sanherib vagy Sargon királyhoz, tanúságot tesz ama szigorú rendszabályokról, melyeknek az urartaiak, Örményország őslakói ez időtájt alá voltak vetve az assyrok részéről.

Nem csoda, hogy mindenkor ott találjuk őket Assyria ellenségeinek sorában. Sanherib király gyilkosai — saját fiai — a testvérük, Asarhaddon ellen folytatott küzdelem folyamán Örményországban találtak menedéket. A kimmeriekkel, az indogerman törzsbeli északi barbárokkal, kiknek az assyr birodalom elleni első rohamait nagy nehezen visszaverte Asarhaddon, a legújabb buvárlatok szerint összeköttetésben állott Argistis fia, II. Rusas örmény fejedelem s országának későbbi újralendülése nyilván arra a megrázkodtatásra vezethető vissza, melyet a kimmeriek betörései folytán már ekkor szenvedett az assyr birodalom.

II. Rusas utódjáról, Crimenasról nem jutattak reánk részletes tudósitások. Fiának, III. Rusasnak és III. Sardurnak Assurbanapal-hoz menesztett követségeivel (655—640 Kr. e.) megszünik a chaldok vagy urartaiak ősörmény birodalmáról való történeti ismeretünk. Az assyr ékiratok szerint ezeknek a követségeknek inditó oka a hódolat s az assyr hatalom kegyének keresése volt. Joggal fel lehet azonban tenni, hogy ezek a követségek csak azt tették, a mi még régibb időkben is szokásban volt s a napjainkig fenmaradt gyakorlatnak is megfelel: a megtörtént trónváltozást jelentették be az egyenrangú szomszéd uralkodónak.

Vajjon hol volt az ősörmény birodalom fővárosa, Chaldis isten székhelye ezekben az időkben, midőn szétrombolták már az assyrok a Menuas király alkotását?

A legújabb felfedezések által erre a kérdésre adott nagyérdekű választ jövő közlésünkben találja meg az olvasó.

— A negyedik közlemény legközelebbi füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Az édes anya szeretete.

Nem rég hagyott el az én drága jó anyám, Isten szólitotta őt és neki mennie kellett, — pedig mily szivesen maradt volna itt s folytatta volna ezt a küzdelmes életet, csakhogy körünkben lehessen. A mióta eltünt, azóta mindig az anyai szeretet megmérhetlenségéről gondolkozom.

Míg közelemben volt, míg láttam arczát, hallottam hangját, míg nem éreztem hiányát az ő tiszta lánggal égő, önfeláldozó nagy szeretetének, addig nem jutott eszembe ez eszmével foglalkozni; hanem azon idő óta, mióta nem pihenhet tekintetem ebben az életben többé soha soha az ő feledhetlen kedves arczán s jóságos szemeiben nem láthatom többé a visszatükröződő határtalan szeretetet; mióta füleimben nem hangzanak az ő komoly, aggódó, szeretetteljes szavai; mióta elvesztettem őt; mióta ez a vérző mély seb tátong a lelkemen, mely a tőle való elszakadás miatt keletkezett, azóta birom igazán felfogni, megérteni azt, a miről már annyian irtak, a mi felülmul minden más érzelmet, melyet nem emészt meg az idő, mely változatlan marad a végső leheletig: a véghetetlen anyai szeretet.

Eddig az én feledhetlen édes anyám szemeiből kisugárzó szeretetnek meleg fénye világitotta meg életútamat, miként az éltető napsugár a földet; de mikor az ő szemei örökre lezárultak, akkor elsötétült lelkem előtt minden, mint midőn az éj fekete szárnyaival beárnyékozza az egész látóhatárt s az égbolton egyetlen csillag sem tündöklik.

Mikor a koporsót lebocsátották a sírüregbe s a dalegylet énekelni kezdé e gyászdalt:

»Hosszú kinok tengeréből partra ért a szenvedő,
Enyhe ölén álmaival várja már a temető...«

akkor szemeimet elboriták a könnyek és zokogtam, sirtam keservesen; de midőn a föld göröngyei reá hullottak arra a koporsóra, mely lelkem drága kincsét rejti magában, akkor ugy éreztem, mintha szivemet kiszakitották volna s egy nehéz követ helyeztek volna keblembe.

Aztán ott állottam némán, megfagyott könnyekkel szemeimben a behantolt sír előtt, oly közel hozzá és mégis oly megmérhetlen távolban...

Az a gondolat, hogy alig egy ölnyire van hozzám a koporsó, melyben a jó édes anya pihen; az a gondolat, hogy forrón szerető szive jéghideggé vált, hogy az a szív soha többé nem fog gyermekeiért dobogni; az a gondolat, hogy azt a drága lényt soha soha többé ez életben látni nem fogom, — pedig csak egy ölnyi távolság választ el tőle, de ez a távolság még is oly véghetetlen nagy, nagyobb a föld kerületénél, nagyobb, mert az enyészet birodalmába élve eljutni nem lehet, — e gondolatok szinte őrűltté tettek.

Anyám temetése óta a keblemet elárasztó könyek jéggé dermedtek, nem tudnak szemeimhez feljutni és szivem megkövült...

De nekem tulajdonképpen nem az a czélom, hogy mély bánatom elmondásával untassam a tisztelt olvasót, hanem inkább az, hogy az anyai szeretet magasztosságát ecseteljem. Igaz ugyan, hogy erre a szivemet ért nagy veszteség ösztönzött s azért remélem, hogy elnéző lesz irányomban a nyájas olvasó, hogy elbeszélésembe lelkem keservét is beleszövöm.

Oh hisz ugy szeretnék sirni, hullatva fájó könyeimet! Oh! miért oly erős ez a kőszív, miért nem törik ketté?..

*

Az ember élete sivár, örömtelen, ha nincs ki őt szeresse, ha nincs ki szeretetét visszonozza, mert a szív szeretetre van teremtve.

Mily boldog az, kinek édes anyja van!

A ki élvezheti az anyai szív páratlan szeretetét, az nélkülözhet minden más vonzalmat. Az édes anya szeretete mindent kárpótol, az anyát — ha kihült, ha megszünt dobogni szerető szive — nem pótolja senki.

Megtörténhetik (ily eset már nem egyszer adta elő magát), hogy az, ki sirig tartó forró szerelméről annyiszor biztositott, ki az oltár előtt szent esküvel fogadta, hogy életútadon, bármily göröngyös leend is az, hű társad lesz mindvégig, kiben minden örömöd, reményed, vágyad, boldogságod összpontosult, kinek tekintete, mosolygása, édes szavai, ölelő karjai mennyországgá varázsolták előtted e földi létet, a kiért minden áldozatra képes leendettél, — elhagy téged egy másikért, kinek oldalánál szebb, kellemesb életút kinálkozik, nem törödve azzal, hogy ezáltal mily iszonyúan sajgó sebet ejtett sziveden.

És ekkor, a mint őrült fájdalmad a kétségbeesés örvényéhez sodor, édes anyád feléd tárt karjai mentenek meg.

Van barátod, kinek hűségében föltétlenül bizol, ki előtt szived nyitott könyv: megosztod vele minden örömedet, minden bánatodat, lelked az ő lelkével össze van forrva, legalább te azt képzeled, elhalmozod őt szeretetеddel, barátod pedig, ha érdeke ugy kivánja, elfordul tőled, nem akar többé reád ismerni. Téged a csalódás mélyen elkeserit, hited megtörik, gyülölettel, megvetéssel telik el szived mindenki iránt. Oh pedig van egy lény, ki nem gyülöletet és megvetést, hanem határtalan tiszteletet, szeretetet és hálát érdemel, kiben csalódni soha sem fogsz, kinek hű kebelén kisirhatod lelked mély keservét. Hajtsd bánatos fejedet a jó édes anya szerető keblére, ott vigaszt, enyhülést fogsz találni.

Hitestárs, szerető, barát, testvér, sőt még az apa is okozhat fájdalmat, vághat lelkeden vérző sebet, egyedül az édes anya az, ki soha sem szomorit meg, ki sebedet gyógyitani iparkodik, ki örömödben leli fel boldogságát, ki véghetetlen szeretetében még a szellőtől is védeni akar.

Még a gonosztevő iránt — kit a világ megvet, kitől apja, testvérei, szeretője, barátai átokkal ajkukon, undorral fordulnak el, — sem alszik ki az anya kebléből a szeretet érzete; vérzik szive gyermekeért; ha lehetne könyei özönével mosná le homlokáról a szégyenfoltot s kész volna életét áldozni érette, ha ezzel megválthatná őt.

A hitestárs, szerető, apa, testvér, barát szeretete gyarló, kicsiny az anya önfeláldozó nagy szeretetéhez viszonyitva.

Ha valaki azt mondaná nekem, hogy vannak gonosz, kegyetlen anyák is, erre azt felelném, hogy az ilyenek nem méltók az anya elnevezésre, ezek szörnyetegek. Mert a kit így neveznek: édes anya, az csak jó, nemes, önfeláldozó s szeretetben felülmulhatlan lehet.

Azt pedig merem állitani tapasztalatom folytán, hogy különösen az örmény nőnek, mint anyának szeretete véghetetlen, határt nem ismerő.

Fájó irigység tölti el keblemet azok iránt, a kiknek édes anyjuk van!

Anyám gyenge, törödött, öreg nő volt és mégis közelében erősnek éreztem magamat küzdeni az élet viharaival; most pedig ugy érezem, mintha erőm elhagyott volna, mintha nem birnék szilárd léptekkel haladni előre e küzdelmes életpályán.

Csak az tudja, az érezi igazán, hogy mily kipótolhatlan az anya szeretete, ki többé nem bir e drága kincscsel.

A kinek édes anyja van, az tisztelje, becsülje, szeresse mindenekfölött azt az angyali teremtést, lesse el még a gondolatát is, mert csak az édes anya tud igazán, önzetlenül szeretni.

Mily boldog az, a kinek édes anyja van!

De vajjon boldog-e az édes anya? Boldog-e az, kinek egész valóját gyermeke iránti szeretete tölti be s a kinek viszonzásul oly kevés szeretetet juttat gyermeke?...

E kérdésre én a feleletet megadni nem tudom, erre feleljenek az édes anyák.

Én még csak annyit mondok, hogy legyen áldva Istentől az az önfeláldozó, magasztos, szent érzelem: az édes anya szeretete!

Kritsa Klára.

Azraela.

Gyönyörű, ifju lány, még alig hogy gyermek,
Angyali, szép fejét tenyerébe hajtja,
Alig jut eszébe, a jegenyék mellett,
Várakoznak reá, édes apja, anyja.
S amint elmélyedve, hosszan, soká nézik,
Reá mutat a szép, busongó leányra,
Szól az apa halkan: »Az én szivem vérzik!«
S felelt reá a nő: »Nem értesz hozzája!«

»Ilyen a szép leány, az mind ilyen fajta,
S hozzá még a mienk mily bűbájos gyermek,
Csupa tűz, csupa láng, de meglátszik rajta,
Ősünk ereiben, hogy örmény vér csergett.«

De csodák csodája! halványúl a lányka,
Anyja óhajtását veszi parancsszónak,
S még csak egy sohajtól sem remeg meg ajka,
Apáczák nevelték, lemondónak, jónak.
Mégis oh szörnyüség! nagy bün terhe szivén,
S hogy lerázza Isten ad-e erőt hozzá?...
Két sötétlő szempár nyomot hagyott lelkén,
S ezért a szempárért mindenét od'adná.

Hosszú idők után egy nap aztán végűl,
Nagy komolyan állott a tűkör elébe,
Szép, aranyos fátylat tettek reá ékül,
Menyasszonyi fátylat fürtős szép fejére.

S amint vőlegénye megbüvőlve nézte,
Azt kérdezi halkan: »Fogja-e szeretni?«
Bágyadtan kaczag fel, átölelik érte,
S megremeg, hogy ő még most sem tud feledni.

S az ábrándos lányból hallgatag asszony lett,
Arczára ráborult búbánatnak árnya,
Remegő lelkében emlék űz emléket,
S annyi közt legszebb a komor falu zárda,
Ő úgy érzi, hiszi, szük kis czellájában,
Csak egyetlen egyszer omolhatna térdre,
Mit nem bir feledni a világ zajában,
Azt a két szép szemet elfeledné végre.

De mégse! de mégse! pokol igy az élet!
S eltitkolt gyönyörtől ragyog szeme ujra,
Vaj' ki tehet róla, hogy ily messze tévedt,
A sötét bánatnak erre is van utja...
És a hőn szeretett ifjunak egy éjjel,
Titkon küldött szolga vivé a hírt gyorsan,
Sötét az ég alja, egy csillag sem tünt fel,
S várnak rá epedve a szomszéd kastélyban.

S szép-e még mint régen, hogy megtudja végül,
Odaállott újra a tükör elébe,
S majd hogy összeomlott a nagy ijedtségtől,
Háta megett ott volt, mellette a férje,
És szólt hozzá lágyan: »Oly hosszu időkig,
Oh mond Azraela, nem hasztalan vártam?
Kivánj tőlem mindent, s ha akarod addig
Várok, mig szemedben fellángolást láttam.«

»Kivánj Azraela, kincset érő éket,
Drága igazgyöngysort habfehér nyakadra,
Hollófürteidre gyémánt diadémet,
Könnyü, lenge selymet karcsu derekadra,
Megszerzem tenéked mi csillogó, fénylik,
Arny mellette csupán a te hidegséged« ...
Felkaczag gunyosan: »Ah beh furcsa mégis,
Követelhetnék, s én még most is csak kérek.«

»Enyém vagy már régen!« s alig hogy boritja
A gyönyörü asszonyt csókja özönével,
Remegve a kintól egyetlen barátja
Allt meg a küszöbön feldúlt, kikelt képpel,

»Nem a tied! nem! nem!« s a sötét vad éjben...
Puskalövés, jajszó lebben tova gyorsan...
Ah gyilkos! kit talált? az asszonyt?... de mégsem...
A ház ifjú ura rogyott alá holtan.

Pillanatnyi mély csend, s a sötét, vad éjben...
Jajszónál rémesebb hang hullámzik tova...
Vad, őrült kaczagás, s a kialvó fényben,
Sikolt a szép asszony: »Nem akarlak soha!«
»Ne nyulj hozzám!... távozz!... véres vagy!... jaj!... félek!...
Majd gonddal hajlik le a halotthoz szépen,
Reáborúl, költi, igéri, ha ébred,
Majd szeretni fogja a lelkéből mélyen.

Sallak Róza.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XX.

Márkovics család (kis-terpesti).

E nemes család czímerszerzői Márkovics Antal és Emanuel fivérek, csanádmegyei táblabirák, néhai Márkovics Adeodát, előbb Szamosújvár városi tanácsnok, utóbb nagyváradi postamester fiai voltak, kiket V. Ferdinánd király Bécsben 1839. október 3-án kelt adománylevelével (donationalis) — tekintetbe véve ép ugy az atyának, mint emlitett fiainak a közpályán, s különösen Márkovics Antalnak, mint Csanádmegye biztosának a pusztitó epemirigy (kolera) megszüntetése körül tanusitott ernyedetlen és önfeláldozó tevékenységét, — a biharmegyei kis-terpesti uradalomnak 8180 ft. $2^1/_2$ kr. összeg árán történt megvétele alkalmából a „kis-terpesti“ előnév használatának engedélyezése mellett hozzátartozóikkal u. m. Vincze-János, Márton-Sándor, Antal-Károly-Rezső és Anna-Józsa-Petronellával, Márkovics Antalnak hitestársától, László Máriától született gyermekeivel s mindkét czímerszerző fivér valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaival együtt nemesi rangra emelt. E királyi adománylevél így hangzik:

Nos Ferdinandus Primus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum humillimam supplicationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis et consideratis integra fide, fidelibusque ac utilibus servitiis Fidelium Nostrorum Antonii et Emanuelis Fratrum amborum Markovics, Comitatus Csanádiensis Tabulae Iudiciariae Assessorum, quae iidem vestigiis denati Genitoris sui Adeodati condam Markovics, dum viveret Postae Magistri Magno Varadini, qui non modo in hac officii Postae Magistri sphera, verum etiam praegesto antea munere Senatoris liberae regiaeque Civitatis Nostrae Transylvaniensis Szamos-Ujvár, omnes officii sui partes zelose una ac fideliter explevit, presso pede insistentes, Ipsi quoque signanter autem antelatus Antonius Markovics, qui tempore grassantis morbi cholera in qualitate Commissarii politici Comitatus Csanádiensis, delata sibi gravi provincia omni cum solertia et dexteritate defunctus est, sed et secus ambo, pro temporum ratione et occasionum exigentia, laudabili bonum commune promovendi conatu praestiterunt, ac quemadmodum Nobis de ipsis benigne pollicemur, in futurum quoque pari fidei, fidelitatis et constantiae ardore Nobis et Augustae Domui Nostrae Austriacae semet devotos et gratos exhibere non desinent, Possessionem Kis-Terpest, Comitatui Bihariensi ingremiatam, iam dudum ad Iurisdictionem Sacrae Regni Nostri Hungariae Coronae devolutam, totum item et omne Ius Nostrum Regium, si quod possessioni huic etiam aliter inhaereret, aut eadem, et idem Nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris videlicet arabilibus, cultis et incultis,

Agris, Pratis, Pascuis, Foenetis, Foenilibus, Silvis, Nemoribus, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinearumque promontoriis, Iure etiam Montano, aquis, Fluviis, Piscinis, Piscaturis, Pisciumve clausuris, Paludibus, et aquarum decursibus, Hortis, Molis, Molendinis, et eorundem locis Braxatoriis, Educillis item et Macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, et eandem Possessionem Kis-Terpest dicto Comitatui Bihariensi ingremiatam de Iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, cum suis metis et limitibus, in metalibus literis occasione resignationis attacti Boni confectis, datumque decimae quartae Maii, millesimi octingentesimi trigesimi sexti prae se ferentibus, et Resignatorio Instrumento in Archivo Nostro Camerali asservato sub D. adjacentibus, uberius designatis et deductis erga effective altissimo Aerario Camerali Nostro Regio illatam memoratae possessionis Kis-Terpest in octo mille centum octuaginta florenis, duobus item et dimidio Crucigeris Monetae Conventionalis subsistentem aestimationalem summam iisdem fratribus Antonio et Emanueli ambobus Markovics, eorundemque sexus Masculini haeredibus perennaliter, Fraeminei vero sexus Descendentibus Iure dumtaxat inscriptitio, ad vires videlicet supra expositae octo mille centum octuaginta florenorum et duorum ac medii crucigerorum C. M. aestimationalis summae valoris, item utilium aedificiorum et meliorationum non ex soli natura provenientium, sed sumtibus procuratarum, suoque tempore debite legitimandarum, detractis praevie, si quae per Impetrantes, aut eorum successores Bono huic superinducta fuerint oneribus, benigne dederimus, donaverimus et contulerimus; ac insuper humillima eorundem supplicatione ea propter Nobis facta, benigne inclinati in signum uberioris erga Eosdem Antonium et Emanuelem ambobus Fratres Markovics, Gratiae et Clementiae ac Munificentiae Nostrae Caesareo-Regiae praedicatum quoque De Kis-Terpest Iisdem Haeredibusque et posteritatibus eorundem ligitimis utriusque sexus universis, una benigne contulerimus, et concesse-

rimus, immo damus, donamus, conferimus, concedimusque Iure quo supra utendi, possidendi, pariter et habendi (salvo Iure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostrarum secreto sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur, in pendenti communitarum vigore et testimonio Literarum, quas Nos in formam Privilegii Nostri Regii redigi faciemus. dum eaedem Nobis in specie fuerint reportatae; Et siquidem supra nominati fratres Antonius et Emanuel Markovics iam de Kis-Terpest ac per eos legitimi Ipsorum Haeredes et posteri utriusque sexus universi iam nati, et in futurum Dei Benedictione legitime nascituri, signanter prioris Antonii videlicet Markovics e Consorte sua Maria László progeniti tres filii: Vincentius Ioannes, Martinus Alexander, et Antonius Carolus Rudolphus, filia item Anna Josepha Petronella virtute praesentium Nostrarum benignarum Literarum Donationalium in Coetum et Numerum verorum ac indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum Nobilium iuxta Titulum 4. partis primae suapte cooptarentur et adscriberentur, ac a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui et indubitati repetiti Regni Nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum Nobiles, hactenus quomodolibet de iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, usuri, fruituri, et gavisuri essent; Hinc in ulterius Nostrae erga Eosdem Antonium et Emanuelem, ambos fratres Markovics de Kis-Terpest, Gratiae et Clementiae ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum, horizontaliter in duas aequales areas dispertitum, quarum superior rubea, duos Leones aureos ad posteriores divaricatos pedes in mutuum con-

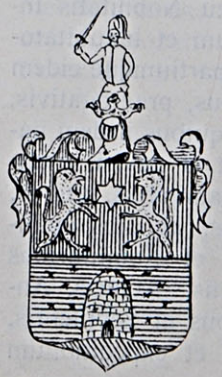

Markovics cs. czímere.

spectum erectos, anteriorumque pedum altero stellam sex radiorum argenteam sursum tenentes, alterum vero sibi invicem porrigentes exhibet, inferior autem coelestini coloris area, Apiarium argentatum solo prasino superpositum defert Apiculis aureis circa illud sparsim volitantibus. Ipsi porro scuto superincumbit Galea Tornearia clathrata, seu aperta, purpura suffulta, auroque reducta ac monili et torque Collum ambiente aurea pendulo decora, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, Regioque diademate, virum militarem cataphractura argentea munitum, caput casside tectum, et manu sinistra latus fulcientem, dextra vero districto Gladio minacem, Lumborum tenus, proferente redimita, Laciniis, seu Lemniscis hinc aureis et rubris, isthinc argenteis, et coeruleis, a Cono Galeae ad latera scuti mixtim, ac symmetrice defluentibus, totumque decenter exornantibus; Quemadmodum haec omnia in principio, seu capite praesentium Literarum Nostrarum Privilegialium pictoris edocta manu et artificio, propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur; iisdem Antonio et Emanueli ambobus Fratribus Markovics de Kis-Terpest, ac per eos Haeredibus et posteris Ipsorum legitimis utriusque sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris, danda duximus et conferenda, decernentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, praerogativis, indultis, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iisdem natura vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utuntur que et gaudent, ubivis in proeliis, certaminibus, pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis quibusvis Militaribus et Nobilitaribus exercitiis, nec non sigillis, velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum

generibus sub merae, verae, sincerae, vetustae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Honoris, Dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posteri ipsorum legitimi utriusque sexus universi valeant, atque possint. Datum per manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Antonii Comitis Majláth de Székely, Camerarii et act. int. Status Consiliarii Nostri, per Regnum Nostrum Hungariae Dapiferorum Regalium Magistri, Comitatus Zempliniensis supremi Comitis, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae Regiae, prout et Ins. Ord. S. Stephani Regis Apostolici Cancellarii, in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriae, die tertia Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo Nono, Regnorum Nostrorum Hungariae Bohemiae et reliquorum anno Quinto.

Ferdinandus Primus m. p. Antonius Comes Majláth m. pr.
Carolus Pauly m. pr.[1]

A kisterpesti Márkovics család czímere tehát a következő: A vágott pajzs felső vörös mezejében két ágaskodó, szembenéző, arany oroszlán első lábával egy hatágu ezüst csillagot tart; az alsó kék mezőben pedig zöld talajon álló ezüst méhkasba azt körülröpdeső arany méhek sietnek. Sisakdísz: koronából kinövő, ezüst pánczélba öltözött vitéz jobbjában kivont kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst[2]).

Mártonfi család.

E nemes család czímerszerzője Mártonfi Kristóf, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejével

---

[1] Aradvármegye 1839-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1604—ik száma alatt őrzött hiteles másolatból.

[2] Nagy I. és Siebmacher I. i. m, e család és czímere nem fordul elő.

Miklósi Terézzel, Kajetán fiával és Róza leányával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékával a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek, különösen pedig az éppen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárba önkényt beszolgáltatott nagyobb pénzadománya megjutalmazásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július hó 26-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod cum regnandi suavitatem actibus munificentiae inesse compertum haberemus; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis **Christophori Mártonfi**, quaestoris Armeni et civis oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benigne confidimus, eundem **Christophorum Mártonfi**, consortemque eius, Theresiam Miklósi, ac filium Caietanum et filiam Rosaliam, iam natos et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros liberos, eorundemque haeredes et posteros utriusque sexus universos, de supremae potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum, nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem **Christophorum Mártonfi**, praefatosque ipsius declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum coeruleum, quod ipsum cuspis rotundata rubea a capite ad pedem ducta, ex utroque latere aureo crispato ornatu, seu fimbria adhaerente conspicua findit, in pectore stellam quinque radiorum auream exhibens; scuto superimposita cernitur galea tornearia clathrata, seu aperta coronataque ad dextram obliqua, nobilibus dari consueta, inter duas expansas alas minio tinctas stella scutaria fastigiata, a sumitate, seu cono galeae laciniis, seu lemniscis ad dextram aureis et coccineis, ad sinistram vero coeruleis et pariter aureis in scuti latera venuste defluentibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem **Christophoro Mártonfi**, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem

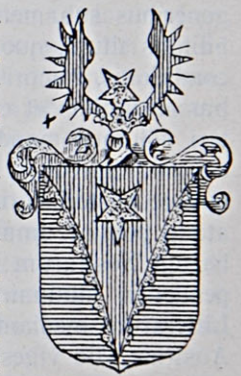

Mártonfi cs. czímere.

incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, tentoriis, clypeis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi ac reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus, ac conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Julii, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Joannes Georgius Vest m. pr. [1]

A Mártonfy család czímere tehát a következő: A kék pajzsban függő, arany csipkeszegélyű, vörös éket ötágu aranycsillag díszíti. Sisakdísz: két nyilt vörös szárny között koronán tündöklő ötágu aranycsillag. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-arany. [2].

---

[1] Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

[2] Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családot figyelmükre nem méltatják.

„Az örmény konyha kézikönyve.“

E czím alatt hozta az „Armenia“ júniusi füzete a chádájégh (bábakalács) készitésmódját. Honn nem létem miatt sajnálatomra e füzetet csak a napokban olvashattam át s így elkésve irhatom meg azt, hogy mire használhatni a tojás fehérét.

Magától értetődik, hogy ezt csak a kezdő gazdaszszonyok számára irom.

Kérem a tekintetes Szerkesztő úrat, sziveskedjék e soroknak becses lapjában helyet adni. Tudja én amolyan takarékos vén leány vagyok, a ki nem szereti, hogy semmi kárba veszszen. Tartok attól, nehogy azok, kik a szakácsművészet terén még járatlanok, megkészitvén a nagyon ügyes utasitás szerint (melyben az is benfoglaltatik, hogy egy liter tojás sárgáját és egy liter fehérből és sárgából álló tojást kell hozzá adni) a chádájéghot, a tojás fehérét, mely a liter tojás sárgájából választatik, mint hasznavehetetlent megsemmisitsék.

Tehát, midőn a tiz darab chádájéghot megsülve kiszedjük a kemenczéből, akkor a tojás fehérét kemény habbá verjük s a hány tojásból maradt az vissza, annyi kanál tört czukrot vegyitünk bele. Azután abból viaszszal kikent pléhre kanállal kis dombocskákat rakunk s a már meggyengült melegű kemenczébe teszszük és csak a következő napon veszszük ki onnét.

Ez ugyan nem örmény csemege, de legalább a tojás fehére elhasználódik. Különben ezt én egy öreg örmény nőtől tanultam.

Szivárvány.

* * *

Czetz Gergely úti napjából.

1858. aug. 15-én hajóztunk át Szt-Lázár szigetére, hol az örmény érsek és az örmény mechithárista szerzetes papok laknak. Egyik pap jelentett be minket: azonnal az érsek elejébe vezettettünk, kivel örményül beszélgettünk; nagyon szivesen fogadott. Pater Lukács, ki a mi dialectusunkon is tudott örményül beszélni, a klastrom — mit a szerzett Odsenigo nevű dogétől kapott ajándékba — minden nevezetességét megmutatta nekünk.

Nevelőintézetükben, mely igen jól van rendezve, kétféle növendékek vannak; 1) növendékpapok, kiknek nem szabad kilépni és 2) világi tanulók, kik akkor hagyhatják el a szerzetet, mikor akarják; ezek többnyire a Rafaël-féle alapitvány jótéteményeit élvezik, de vesznek be fizetéses tanulókat is. A növendékek mindnyájan örmények, kik többnyire Konstantinápoly- és Krimiából jöttek. Nevezetes a könyvnyomda, mely 1855-ben a párisi világkiállitásra küldött több nyelvű könyvpéldányokért Napoleon aláirásával ellátott oklevelet nyert. Szép a museum is, melyben két mumia, több régiség és egy 1300 éves örmény könyv van. A természettani szertár értékes eszközökkel dicsekszik. Megnéztünk mindent, a kertet és a külső épületeket is.

Tiz órakor beharangoztak: bementünk a templomba. Mivel ünnepnap volt, maga az érsek pontificált infulával; sok pap assistalt, a növendékpapok pedig énekeltek, de nem úgy, mint nálunk, hanem egészen keleti módorban. Mise után ostyát osztogattak egy tányérból, mindenki vett, mi is vettünk belőle. Azután a sekrestyébe mentünk; pater Lukács megmutatta nekünk az infulát és a gazdag templomi ruhákat. Feltünt előttünk a következő epitaphium, mi a sekrestye padolatán márványba van vésve: „Stephanus Acontius Kövér comes Transilvaniae, Mechitharistarum tertius Abbas Gen. Archi-Eppus Siuniae primus, morum svavitate omnibus carus, virtutibus, scientia, meritisque clarissimus. Obiit IV. kal. Febr. anno MDCCCXXIV. aetatis LXXXIV. Eques Alexander Rafael Armenus ex Madrasio Londinensi devotionis ergo H. M. P.

Innen ismét a klastromba mentünk; meg voltunk hiva ebédre; de mert távoznunk kellett, ott reggeliztünk: málnás italt és kávét hoztak. Megajándékoztak két örmény könyvvel, 4 nagyobb és több kisebb emlékképpel. Beirtuk neveinket a látogatók könyvébe. Oly szivesek

voltak, hogy saját gondolájokkal vittek be minket — Velenczébe.*).

Közli: Sz. K.

Kisebb közlemények.

József főherczeg Szamosújvártt. Városunk igen fényesen és lelkesülten fogadta jún. 23-án Ő Fenségét, ki körünkbe jött, hogy a mult év végén itt elhelyezett honvéd lovassági osztály felett szemlét tartson és megtekintse a diszes lovassági laktanyát, mely a városnak 200.000 frtjába került. A megszámlálhatlan diszes közönség lelkes éljenzéssel és a fuvózenekar a Hunyadi-indulóval fogadta a népszerű főherczeget a pályaháznál, kit Szolnok Dobokamegye nevében báró Bornemissza Károly főispán, a város nevében Placsintár Dávid polgármester és a gör. kath. egyházmegye nevében Szabó János püspök üdvözölt — szépen. Az üdvözlő beszédekre igen szivélyes választ adott a főherczeg, ki a pályaháztól egyenesen a gyakorlótérre hajtatott, hol nagy figyelemmel követte a honvédhuszárság gyakorlatait, melyekkel a főherczeg teljesen meg volt elégedve. Gyakorlat után megtekintette az ujonnan épült laktanyát, hol ismételve kifejezést adott elismerésének azon áldozatkészségért, melylyel a város e csinos laktanyának létet adott. Délben a püspöknél a kir. herczeg tiszteletére fényes ebéd volt, melyre a főherczeg kiséretén kivűl hivatalosak voltak: br. Bornemissza Károly főispán, Placsintár Dávid polgármester, dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, Gajzágó Ferencz táblai biró és a helyben állomásozó honvédosztály főbb tisztjei. Ebéd után meglátogatta a főherczeg, a püspök, a főispán, a polgármester és dr. Molnár kiséretében az örmény kath. székesegyházat, hol Bárány Lukács főesperes kalauzolása mellett, a többek közt megnézte azt az örmény püspöki ornatust, mit Eleonora királyné ajándékozott Verzereskul püspöknek, — és az I. Ferencz király által, a bécsi »Belveder« gyüjteményből templomunknak ajándékozott Rubensféle hires oltárképet. Örömmel nézte meg az ősei által szivesen adott nagybecsű ajándékokat. »Bár mindenütt igy őriznék meg a mult emlékeit« igy szólott a főesperes-plebánoshoz, azután kocsira ült és a pályaházhoz hajtatott. Itt köszönetet mondott a szives fogadtatásért, azután a nagy közönség lelkes éljenzései közt — elutazott.

---

*) Czetz Gergely ezt az útat Placsintár Dávid, Szamosújvár város jelenlegi polgármesterének és Gáliszter adótárnok társaságában tette meg. Két füzetből álló úti jegyzeteit könyveivel együtt a gymnasium könyvtárának ajándékozta.

Szerk.

Teck herczeg leánya. A »Bp. Hirlap« tudósitása szerint Ő Felsége családjában eljegyzésre készülnek. Ferencz Ferdinánd főherczeg, a magyar királyi trón leendő örököse készül eljegyezni egy magyar vérből (illetve főúri családból) származó angol királyi herczegnőt, Teck herczeg leányát. Ezen házassági ügyben Károly Lajos, kir. herczeg és neje Ő Fenségeik Bécsből Londonba utaztak. Ez érdekes házassági tervről különösen azon okból kell itt emlitést tennünk, mivel épp Teck herczeg, (az angol királynő rokona) emlittetett mint a visszaállitandó örmény autonom állam leendő uralkodója. Örvendetesnek tartjuk: hogy Arménia praesumptiv trónjelöltje, a magyar korona örökösével családi összeköttetésbe lép, — annyival inkább, mert a Teck-család azon aránylag kevés számú angol családok közé tartozik, melyek a katholikus egyháznak hivei!

A magyar kiállitás faluja. Az ezredéves kiállitás néprajzi, háziipari és amateur-tárlatát tudvalevőleg egy külön faluban állitják ki, a melynek az épitéséhez már hozzá is fogtak. A falunak lesz több középülete, iskolája, községháza és huszonöt magán (falusi) lakása, mindenik más és más vidékről való minta után épitve. A magyar utczában lesz dunántuli, alföldi, palócz, székely typusú ház; a német és a nemzetiségi útczában német (szász), vend, oláh, szerb, tót, ruthén ház, stb. — Szóval mindenféle lesz ott, csak a saját mulasztásunk folytán a magyar-örmény typust, mely legalább egy boltberendezés alakjában lett volna szemlélhető, fog távolléte által tündökölni. Minden ház melléképületeinek berendezése ugyanolyan minta szerint készül, a hogy maga a ház épült, — s a házban levő életnagyságú, mozgatható, utánzott alakok az illető népviselet szerint lesznek felöltöztetve s akként csoportositva, hogy a jelenet egyszersmind valamely népszokást, (lakodalmat, templomba készülést, stb.) mutasson be. A főtéren bástyaszerűleg elhelyezendő bazárokban magyar speczialitásokat fognak árulni: mindenféle nevezetesebb háziipari czikket, továbbá szőtt kelmét (»szőttes«), varrottast, vékát, kulacsot, s ételneműeket; mint pozsonyi kiflit (»mákos-patkó«), kassai sódart, debreczeni czipót, stb. — Hogy miért kellett, nekünk elmaradnunk innen is a »chádájegh,« »dáláuzi,« »káta,« szóval a magyar-örmény konyha különlegességeinek, valamint a honi örmény hentes-árúknak kiállitásával? szintén nehezen érthető. — Az iskolát a kultuszminiszterium épitteti hasonlóképp mintaszerűen, a közegészségügyi tanács és a községi jegyzők tervezete nyomán. A falu keretében lesz egy debreczeni csárda is, a mely már nagyjából felépült, s a melyben a jövő év alatt debreczeni szakácsné főz tisztán magyaros ételeket. — A lapunkban annak idején javaslatba hozott »örmény ház«-ban ugyanezen berendezést létesithettük volna (egy vállalkozó örmény vendéglős behelyezése mellett) az örmény konyha frissen készitendő ételeire nézve is. Megjegyzéseink most már természetesen nagyrészt, habár nem is egészben, elkésett észrevételek gyanánt tünnek föl, de feljogositva éreztük magunkat azoknak ilyetén mintegy utólagos felújitására is, — mivel hogy annak idején, ez irányban oly időben szólaltunk fel, (az eljárási módozatokat is tüzetesen és indokoltan kifejtve) a midőn ismételt javaslataink még korántsem voltak túlhaladottaknak tekinthetők. A mulasztás tehát, — melyről a fentebbiekben emlitést tenni ezúttal is (a tizenkettedik órában,) kötelességünknek véltük, — folyóiratunk szerkesztőségét a legkevésbbé terhelheti!

A Zichy-expediczió kaspi-tengeri utazásáról (Bokhara felé) a társaság hisztorikusa: Szádeczky Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, egy budapesti laphoz intézett levelében igy ir: Körülnézünk a hajón s páratlan ethnographiai gyüjteményben gyönyörködünk, Ázsia és Európa népeiből: orosz, perzsa, lezg-avar, örmény, teke-turkmén, kizik-kum, tatár, kirgiz, bokharai, indus és néhány nyugat-európai tarkázza a képet, — sokféle nemzeti ruhában!...

Gyógyfürdők a Kaukazusban. Abbas-Tumán, a Kaukázus elsőrangú fürdőhelye, klimatikus gyógyhely, — hol örmény gazdag főuraknak is van több pompás nyaralója. E fürdő körülbelől Reichenhall-nak felel meg. Egy hosszú, kissé szük völgyben fekszik, melynek lejtői részint lombos, részint tűlevelű fákkal vannak benöve, s a melyet egy hasonnevű patak metsz keresztül. A Kaukazus számos fürdőhelyei közt vannak még különösen Borzom, (a Kelet »Vichy«-je), továbbá Tiflisz, ismert kénforrásaival, s Piatigorszk egész fürdőcsoportja. Mindazonáltal a mint Krimiában Yálta, úgy a Kaukázusban Abbas-Tumán foglalja el az első helyet a gyógyfürdők sorában. E fürdő berendezése megfelel minden kivánatnak, a mit csak egy modern fürdőhelyhez kötni lehet, s azért nemcsak a Kaukazus lakosai, hanem számosan keresik föl nyugati Európából is, jól lehet az odautazás nagyon hosszadalmas. Az idilli Abbas-Tumán-ban keres enyhülést ez időszerint és gyógyulást súlyos betegségéből az óriási Oroszbirodalom mellbeteg trónörököse is.

A londoni magyar egylet közelebbről megtartott jótékonyczélú bálját, melyen mintegy ötszázan vettek részt, a magyarok és örmények előkelő angol barátja: Teck herczeg (Arménia praesumptiv fejedelme) is meglátogatta.

Irodalom és művészet.

Világositó-Szt-Gergely évfordulója — mely az idén június 29-ére esett — alkalmával Kelet örmény népe, a nemzeti hajnalpir földerengő sugarainak hatása alatt bizonyára csak fokozott áhitattal hangoztatta ősi egyházi énekeink eme bánatosan epedő fohászait:

»Ov hájr Krikor Luszávorics,
Lyér háj ázkisz mêchithárics!« *)

Első »Èrtesitő«-nk. Megjelent a szamosújvári m. kir. állami V. osztályú gymnasium I. évi »Értesitő«-je az 1894/95 tanévről. Dr. Mártonfi Lajos ideiglenes igazgató-tanár teszi közzé. Az »Értesitő,« mely ügyesen van összeállitva, alakja csinos, nyomása tiszta. A dr. Mártonfi tollából eredő első czikk, mely »Adatok az intézet alakulásának történetéhez« czímet visel, két utolsó bekezdését szó szerint ide is iktatjuk: »És most magyar hazánk államiságának az ezeredik évében, itt állunk ez új iskola bölcsője mellett, és erős hittel, jó reménységgel, és e haza minden fia iránti testvéri szeretettől áthatva nézünk a messze jövőbe! És örömkönny csillog szemünkben, mert hiszen e magyar állami intézet bölcsője fölött, egy, valamikor még idegen ajkú népnek, a havas Ararát tövéből ide szakadt örménységnek ajkáról halljuk zengeni azt az imádságszerű bölcsődalt:

Isten áld meg a magyart.«

Dr. Temesváry János irótársunknak lapunkban folyó czikksorozata külön lenyomatban, (könyv alakjában) is meg fog jelenni. A kik a magyar-örmény nemesi családok czimerei és czimerlevelei iránt érdeklődnek, annak idején megszerezhetik e könyvet magánál a szerzőnél; a ki a zombori főgymnasiumtól a napokban helyeztetett át a helybeli m. kir. állami főgymnasiumhoz. . .

Közgazdasági élet.

Az idei termés. A trapezunti osztrák-magyar főkonzul jelentése szerint az őszi vetések a trapezunti és erzerumi vilájetek területén mindenütt jól állanak. — A trapezunti vilájet területén a tavaszi mezei munka, az enyhe tél folytán korán megkezdhető volt s a vetési munkálatok akadálytalanul s kedvező viszonyok közt fejeztettek be. Sámsun gabonatermő vidékén az idén az összes gabonával bevetett terület tiz százalékkal nagyobb, mint a mult évben volt. Az erzerumi vilajet gabonaterülete ellenben tetemesen apadt, a mely körülmény oka a mult évi rosz termés okozta szükség. Egyes vidékeken ugyanis a lakosság vetőmag hiányában földeit bevetetlenül hagyta; az igy parlagon maradt terület a művelés alatt álló összes területnek mintegy husz százalékára tehető.

---

*) Szent Gergely, Világositó,
Kér örmény, légy vigasztaló.

Mi újság az örmény világban?

A keleti bonyodalmak egyik fázisáról a »Magyarország«-ban a következőket olvassuk: »A jelek, melyek az örménykérdéssel egyetemben kezdenek mutatkozni az európai politikai láthatáron, teljességgel nem megnyugtatók. A keleti kérdés, legalább minden ezt mutatja, — új fázisba lép, melyben Angolország készül a domináló szerepet átvenni. Komoly fenyegetések hangzanak fel a legtekintélyesebb angol lapok hasábjairól, melyek abban a point-ben csattannak, hogy ha a szultán nem csinál rendet, akkor Anglia maga fogja megfenyiteni a nemzetközi jog flagrans megsértését. Ez természetesen — mondja az idézett lap — éppen olyan extrém álláspont, mint a másik, de éppen azért hangzik nagyon komolyan higgadt és meggondolt politikusok ajakáról! — Kiváncsiak vagyunk, — igy folytatja azután az emlitett forrás, — arra az álláspontra, melyet az osztrák-magyar diplomáczia szándékozik elfoglalni ebben az akuttá vált kérdésben, mely a Balkánon elfoglalt helyzetünkkel a legszorosabban összefügg. A delegáczio dolga tisztába jönni a felől, hogy a monarchia természetes érdekköre, mily uton fog megoldatni egy esetleges konflágráczióban, mely az örmény kérdés elmérgesedéséből támadhad — Európára?!«

Béke vagy háború? A »Kölnische Zeitung« monarchiánk új külügyminiszterének: Goluchovszky grófnak a delegácziók előtt azon állitásait, miszerint a politikai látóhatár felhőtelen, — tekintettel az örményekre és Kelet-Ázsiára, — optimistikusnak nevezi! E lap szerint Németország hozzá fog járulni Angol- és Oroszország minden határozatához. Törökország javaslatát a hatalmak együttes jegyzékére vonatkozólag a hatalmak nem fogják mérlegelni és a mennyiben Törökország elutasitó magatartását az útban levő hajóraj megérkeztéig nem adja fel, komoly bonyodalmak keletkezhetnek.

Németország intervencziója. A »Kölnische Zeitung« arról értesül illetékes pétervári forrásból, hogy a német császár energikus alakban azon tanácsot adta a szultánnak: fogadja el az érdekelt hatalmak jogos követeléseit, hogy megóvja Törökországot megalázó lépésektől. Az orosz fővárosban meg vannak arról győződve, hogy Angolország ez alkalommal komolyan el van határozva arra, hogy Törökkországgal szemben minden tekintet nélkül járjon el.

Nemzetközi óvintézkedések. A »Kölnische Zeitung« irja: Calice báró osztrák-magyar (konstantinápolyi) nagykövet Bécsbe érkezik, — de Goluchovszky gróf kivánságára megröviditi szabadságidejét, s mindaddig állomásán marad, míg az örmény kérdést el nem intézik. A nevezett lap megjegyzi, hogy az örmény és macedoniai kérdés még nagyon sok kellemetlenséget és zavart fog okozni. A török kormány lázas sietséggel szállit csapatokat a bolgár határra; s ebből azt következtetik, hogy a békét azon a ponton nagyon komoly veszedelem fenyegeti.

A diplomáczia köréből. A »Magyarország«-ban olvassuk: »Legfeltünőbb és következményeiben legveszedelmesebb Calice báró konstantinápolyi követünk szereplése az örmény kérdésben. Az e tárgyban Anglia, Franczia- és Oroszország képviselői által Konstantinápolyban folyt tárgyalásokra, Ausztria-Magyarország képviselője: Calice báró is meg lett hiva. Calice báró a tárgyalások folyamán azonban kijelentette, hogy Ausztria-Magyarország, mint nem érdekelt fél semminemű állást nem foglal el az örmény kérdésben. — Angol és orosz részről még azt is állitják, s miután eddig megczáfolva nem lett, igaznak kell vennünk, hogy Calice báró, mikor a szultán legutóbb kihallgatásra hivatta, azt tanácsolta volna a szultánnak, hogy a három nagyhatalom együttes javaslatait ne fogadja el, hanem utasitsa vissza. — Calice bárónak ez a váratlan fellépése nagy megütközést keltett Európaszerte. (Csak a bécsi külügyi hivatal nem akar tudni róla.) Az orosz és angol sajtó már hónapok óta foglalkoznak Calice báróval, illetve szereplésével és ez, valamint a konstantinápolyi diplomáczia rideg magatartása arra késztette Calice bárót, hogy Konstantinápolyt elhagyja.« Utodjául gróf Andrássy Gyula képviselőt emlegetik.

Törökország és az európai hatalmak. Az európai hatalmak részéről közös jegyzék intéztetett a portához, melyben azt követelték, hogy az örmény tartomány részére a berlini szerződés által megállapitott autonomiát a török kormány léptesse életbe. Egy európai ellenőrző bizottság, illetve hatóság állittassék föl, mely a reformok keresztülvitelét és a vilajetek (kerületek) közigazgatását felügyelet alatt tartsa. E bizottság elnökévé egy amerikai polgárt inditványoztak. E reformok kiterjesztessenek Erzerum, Bitlisz, Ván, Sivás, Mamuret és Diarbekir-vilajetekre. Itt az örményeknek biztositott jogok életbeléptettesenek, a szenvedett károk megtérittessenek, amnestia adassék, a börtönök megnyittassanak, a száműzött vagy kivándorlott (menekült) örmények visszatérhessenek, a függő perek gyorsan elintéztessenek, a börtönök megvizsgáltassanak és a foglyok helyzete javittassék, a válik vagyis a vilájetek főnökeinek kinevezésére nézve a porta adjon biztositékokat, minden vilajetben ellenőrző tanácsok (bizottságok) alakittassanak törökök- és örményekből a népszám arányában, s az áttérés egyik vallásról a másikra törvényesen szabályoztassék.

A török kormányváltság. Nem szenved kétséget, hogy Dsevád pasa nagyverér és Szaid pasa külügyminiszter az örmény kérdésben elfoglalt álláspontjuknak estek áldozatul, bár menynyire igyekezzék ezt czáfolni a sztambuli félhivatalos. — Az új nagyvezér (Dsevád pasa utódja) Szaid-kucsuk pasa lett; a kit megkülönböztetésül Szaid volt külügyminisztertől »kicsiny« melléknévvel szokták megjelölni. Dsevád az ó-török párt embere, s az európai beavatkozásnak ellensége; Szaid mint oroszbarát és angolellenes államférfi ismeretes.

A porta válasza. A porta részéről szóbelileg közöltetett Francziaország, Anglia és Oroszország nagyköveteivel, hogy a hatalmak előterjesztéseit elfogadja! A berlini szerződés határozmányainak teljesitési kötelezettségét a maga részéről elismeri, — ohajtja azonban, hogy az inditványozott reformok bizonyos pontjai még egyszer tanácskozás alá vétessenek. Egyúttal azon reményének ad kifejezést, hogy a szultán szuverénitásán és tekintélyén semmi esetre sem fognak bármi tekintetben csorbát ütni. Anglia és Oroszország nagykövetei ennek folytán meglátogatták a még mindig betegen fekvő franczia nagykövetet s elhatározták, hogy a porta által javasolt tanácskozásba belemennek. E viszonválasz közöltetett is a portával.

A nemzeti ügy előhaladása. A török kormány válasza, melyet a három hatalom nagyköveteinek június tizenhatodikán adtak át, — török diplomácziai szokás szerint a nélkül, hogy az örmény nemzetről megemlékeznék, — elvben elismeri a reformok szükséges voltát és beleegyezik abba, hogy tartományi főbiztos neveztessék ki; de a hatalmak hozzájárulása nélkül. A jegyzék további tartalma oly határozatlan volt, hogy a nagykövetek praecizebb válaszokat kértek, különösen ama pontok tekintetében, melynek részletezését maga a porta is kivánja. Azt a körülményt, hogy a nagyvezér már ily rövid idejü hivataloskodás után is oly előzékeny választ adott, kedvező értelemben fogják fel és azt hiszik, hogy az ügy egy lépéssel előbbre haladt. Oroszország és Francziaország részvétele az esetleges angol akczióban, mely Törökországnak első elutasitó válasza után kérdésessé lett, — ismét valószinűvé kezd lenni; mindazonáltal kilátás van (bár csak hosszadalmas tárgyalások után) a portával való tartós megegyezésre. Egyidejűleg jelentik, hogy az angol flotta (hadihajóraj) első osztálya, az ázsiai Tripoliszba, tehát a sziriai kormányzóság felé, — a második osztály pedig északi irányban útnak indittatott. Az utóbbinak czélpontja állitólag Szmyrna és Kréta szigete.

Az angol kormányváltság az örmény kérdés elintézésére szintén nem marad minden befolyás nélkül. Stambuli diplomácziai körökben az a nézet uralkodó, hogy a porta — tekintettel épp az angol miniszterválságra, — az örmény kérdés megoldását késleltetni akarja. A török kormánynál és az ottani udvari körökben ezzel szemben arra az ellenkező felfogásra utalnak, hogy Salisbury, mint az angol kabinet feje, az örmények ügyében csak még erélyesebben fogna fellépni, mint hivatalbeli elődje: Roseberry lord.

Anglia a válúton. Roseberry lord, az angol miniszterelnök visszalépése következtében Salisbury bizatott meg, a kabinetalakitással. Általánosan azt hiszik, hogy Anglia magatartása az örmény kérdésben e fordulat folytán némi változást fog szenvedni. Mint a »Budapesti Hirlap« irja, konzervativ angol körökben feltétlenül szükségeseknek tartják a reformokat Árméniában, a miben — úgy látszik — az európai hatalmok mindnyáján egyetértenek velök. Az egész örmény kérdés intézésére nézve azonban az angol konzervativ politikusok véleményei között is eltérések észlelhetők. Túlnyomó része, mely kipróbált, tapasztalt államférfiakat foglal magában, azt tartja a főfeladatnak, hogy a kérdés lokalizáltassék. Ez a politika, mint jól értesült oldalról hírlik, igen rokonszenves viszhangra talál az európai kabinetek legnagyobb részénél, a hol azt remélik, hogy az egész ügy diplomácziai úton fog elintézést nyerni, mindazon kényszerrendszabályok kikerülésével, melyekhez a konzervativ angol politikusok kisebb része is beleegyezését adná. Természetes, hogy az ilyen diplomácziai elintézés alatt nem az ügy elhalasztása értendő; a mire Törökországban mindig nagy a hajlandóság.

Orosz-török barátság. A »Keleti Értesitő« czimű kőnyomatos-újság, mely a Kelet politikai hireit közvetiti a lapoknak, júl. 1. kelettel hatástkeltő (konstantinápolyi) táviratot közül; melyből kitünik, hogy a külpolitikai viszonyokban mind inkább meglátszanak az orosz-török szövetség nyomai. A miota Said pasa lett a nagyvezér, a közeledés jelenségei sokkal nyilvánvalóbbak, semhogy kétség férne hozzájuk!... Oroszország és Törökország egyformán ellenzik az utonom örmény állam létesitését; mert ez gyüjtőpontja lenne a török és az orosz területeken lakó örmények agitácziójának. — Ha Oroszország, úgy mondják most, Anglia követeléseit támogatta, ez csak azért történt, hogy mérséklően működjék. Az orosz diplomáczia megigérte a portának, hogy a viszonyok békés rendezése érdekében saját konzuljai által is közre fog működni, — még pedig nemcsak az örmények, hanem a maczedonok által lakott vidékeken is. Francziaország csatlakozik Oroszoszág magatartásához, hogy az első alkalommal fölvethesse a Salisbury-kormánynyal szemben Egyptom kiüritésének kérdését. — Diplomácziai körökben minezek következtében nagy feszültséggel kisérik a viszonyok legközebbi alakulását.

◆

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Egy erdélyi gyógyfürdő.

—Adalék Szamosújvár helyrajzához. —

Részlet a szamosújvár-kérői fürdőből.

A „kérői-fürdőtelepnek, s az erdélyi részekben — alkat-elemeit tekintve — páratlanul álló kénforrásainak ismertetése nélkül, — nem lehet megirni teljesen Szamosújvár helyrajzát!

A város határszélétől csak pár lépésnyi útszalag választja el e völgy-katlanban levő kies fekvésű fürdőhelyet, — melynek bár évtizedekre visszamenő multja van, gyógyforrásainak felfedezése óta, — mégis inkább csak a reményteljes fejlődésben levő, mintsem a teljeskorúságot elért, virágzó hazai fürdők közé sorozható.

Szamosújvár határterületével földrajzi összefüggésben, népességével állandó érintkezésben levén e szép kis fürdő- és nyaralóhely, sokkal több joggal nevezhetnök azt a város, mint a hegyen túl fekvő falusi község nevéről — annyival inkább, mert a fürdő eddigi fejlődése Szamosújvár emelkedésével, jövője pedig városunk jövőbeli népesedésével és forgalmával szoros összefüggésben áll, s kölcsönhatásukat előbb-utóbb éreztetik egymással.

A mennyiben forrásaink a szobránczi és az angol harrowgate-i vizekkel szokott, vegytartalom és gyógyhatás tekintetében, összehasonlittatni, úgy látszik csak nagyobb pénztőke-befektetés, egy kis reklám, a téli saison berendezése, kényelmesebb lakszobák, szóval a mai balneologia ismeretes felvirágoztatási eszközeire, — de mindenesetre jól kiválogatva, — lenne szükség, hogy nehány év alatt itt egy hírneves, s országszerte ismert, virágzó és jövedelmező gyógyfürdő jöjjön létre; mely jelentékeny emeltyűje legyen a város vagyonosodása, nép- és pénzforgalmának is.

Viszont a Szamosújvár emelkedésében és előhaladásában mutatkozó nagyobb lendület tagadhatlanul fejlesztő hatást gyakorolna a fürdő látogatottságára, — mely egy modern vállalkozó kezében a jövedelmezőség és komfort minden feltételeit megnyervén, — városunkra mint egyik közeli vonzerőre, bizton támaszkodhatnék; a kirándulók is télen-nyáron szaporítván vendégeinek lajstromát, — a mennyiben, a hidegebb évszak beálltával, rendes zártkocsi közlekedés létesittetnék.

Akár a tulajdonos, akár egy vele szövetkezendő részvénytársaság adja meg a nagyközönségnek, ezen előfeltételeit a fürdő felvirágoztatásának, mindkét esetben a legjobbat lehetne várni annak legközelebbi jövőjére nézve; s az itt megpenditett eszmék dúsan gyümölcsözhetnének úgy maga a fürdő, mint haladó városunk javára.

Mindazáltal jelenlegi állapotában sincs látogatók hiányában a szamosújvár-kérői gyógyfürdő, hol ujabb időkben a közönség nagyobb kényelmére költséges átalakitások tétettek; de nem hiába, mert nyáron át sürűn látogatják azt nemcsak a környék, de a távolabbi országrészek lakói is. Ezek közt volt a mult év nyarán a magyar kormány jelenlegi elnökének neje is; ki a fürdőnek szintén rendes vendége volt. Itt megjegyezzük, hogy épp a miniszterelnök: báró Bánffy Dezső nevéről van az egyik gyógyforrás Bánffy-forrásnak elnevezve.

A fürdő porczellán-kádjai a legnagyobb kényelemmel vannak elrendezve jelenleg is, a források gyógyhatása szembetűnen tapasztalható bizonyos gyógyjavalatoknál; s ezenkivül a kellemes tájék is alkalmassá teszi arra, hogy környékünk e kies fekvésű pontja talán már a közeli jövőben virágzó fürdőhely legyen!

Sz. K.

A haza.

— Luszin. —

Mint katona bejártam Angliát,
Némethont és a szép Hispaniát...
Előttem minden olyan idegen,
Nyugalmamat sehol fel nem lelem.

Magamhoz így szólék: Nincs itt hazám,
Innen távozni jó lesz: gondolám!
Becsesb előttem örmények hona,
Jó őseimnek édes otthona...

S mondám: barátim Isten veletek,
Boldog vagyok: hogy haza mehetek...
E gondolatra könynyel telt szemem,
Legott repülni szárnyra kelt szivem.

Botom kezembe véve, — utazom,
Hogy lássam újból kedves otthonom.

S felejtsem el a távollét alatt
Szivszaggatásban töltött napokat.

Az idegen föld metsző kinjait,
Szorongó keblem mély fájdalmait.
A viszontlátás édes öröme,
Sóvárgó lelkem' kéjjel tölti be...

Utam utolsó napján feledém
A számkivetést, melyben éltem én;
Öröm kisérte minden léptemet,
S fölvillanyozta fáradt testemet

Előttem már a dombtető, s a fa, —
A honnan látható lakunk fala...
És im reszketni kezdtek térdeim,
Örömkönnyekben usztak szemeim.

Egyszerre csak füst látszott az egen,
Megnyilott szám, s áldotta Istenem':
Tűzhelyünkről jött e füstgomolya, —
Légy üdvözölve örmények hona.

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.*) —

IV.

Mintegy négy kilometernyire keletnek a ván-i várhegytől emelkedik a Zemzemdágh hegyláncz, melynek nyugati részét Toprak-Kalehnek (földvár) nevezik. A Toprak-Kalehen nehány évvel ezelőtt az angolok által rendezett ásatások ősrégi épitmények maradványait hozták felszinre, s azok között számos ipari tárgyat, jobbára érczmunkákat, melyek különböző európai gyüjteményekbe kerültek. Legnagyobb részük a londoni British Muzeumban látható. A berlini gyüjteménybe került egyebek közt egy kis szobor. Főleg erősen aranyozott bronzból van előállítva; az arcz fehér kőből van, a nyak-ék beillesztett drága — most már kitört — kövekből készült. Berlinben vannak továbbá egy művészi kiállitású bronz trónnak részei, egy mozaik-kőpadló töredékei, ezüst és bronz karpereczek, stb. A toprak-kalehi leletekből Londonba jutott több bronz-paizs, állati alakokkal ékesítve. Az assyr domborművekből tudjuk, hogy az ily paizsokat áldozatul a templomok bejáratánál szokták felfüggeszteni. Ezeknek az áldozati paizsoknak a feliratai azt mondják, hogy „Rusas, Crimenas fia építtette ezt a templomot Chaldisnak, a világ urának.“

A Toprak-Kaleh szirttetején tehát III. Rusas idejében Chaldis istenség főtemploma állott. Ez a felséges kiállitású szentély azonban csak részét képezte a nagyszerű városi telepnek, a mely egyik Rusas nevű király alatt jött létre; tehát mindenesetre azután, hogy I. Rusas idejében Tiglat-pileser szétrombolta Tosp városát. Erről az újonnan létesített fővárosáról a ván-i birodalomnak tanúságot tesz egy nevezetes felirat, melyről Belck, a felfedezője, ezeket jelenti:

A felirat vad hegyvidéken fekszik, mintegy 23 werstnyire keletnek Ván-tól és hat werstnyire Toni keresztény falútól, melyben husz nestorianus és tiz örmény család békés egyetértésben él. Az oda vezető út Ván-tól lassanként emelkedik fel a meredek Várrák-hegy lábáig s annak keleti oldalán egy patak mentén Toni-ig, két nagy, a ván-i kertek számára a kormány által készittetett vizgát szomszédságában. Toni-n túl a táj nyomban vad, kopár jelleget ölt. Meredélyes lejtők s keskeny hegyszakadékok váltják fel egymást hatalmas sziklamedenczékkel. A növényzet majdnem teljesen hiányzik.

Mintegy háromnegyed órai lovaglás után előbukkan a Kesis-Gölt (papok tava), mesterséges esővíz-torlasz, a melyet szintén a ván-i kertek számára készitettek. Innen az út jobbra meredek lejtőn mintegy százötven meternyire száll alá, midőn is 30—40 meternyire egy hegyszakadék fölött szembeötlik az ékirat. Különösen érdekessé teszi az a körülmény, hogy a legutóbbi időkig azon a helyen volt, a hova több mint kétezerötszáz évvel ezelőtt illesztették, egyhangú, kietlen hegyvidéken, a hol soha nem volt s nem is lehet emberi telep, rendkivül meredek hegyoldal közepén, a hova a feljutás is felette nehéz.

---

*) C. F. Lehmann. Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau, 1894. LXXXI. Bd.)

Mintegy négy évvel ezelőtt a környék lakósai, nagy kincseket sejtvén mögötte, kiemelték talapzatáról a nehéz feliratos követ s aztán a talapzatot magát is körülbelül négy láb hosszuságú és szélességű s másfél láb vastagságú sziklatömböt — nehány lépésnyire eltávolították eredeti helyétől, ugy hogy most egymás mellett fekszik mind a két kő. Alkalmasint ez alkalommal letört s a szakadékba esett a feliratos kőnek hiányzó felső része, — a melyet mindeddig nem sikerült megtalálni. Ez idő szerint csak a megmaradt részen levő felirat másolata áll rendelkezésünkre.

Belcknek a lelhelyről való pontos adatai alapján eme hiány daczára sikerült felderiteni a nevezetes emlék tartalmának lényegét. „Ha ez az emlék — így végzi leirását Belck — nem képezett határkövet, úgy bizonyára az ősrégi időkben előállított Kesis-Göllre kellett vonatkoznia, legalább a lelhely ezt teszi leginkább valószinüvé.“ Ez a feltevés teljes igazolást nyert. A feliratból azonban sokkal bővebb s fontosabb értesüléseket is meríthetünk.

Ezen a gyakran ismétlődő mondaton kivűl: „Rusas szól,“ a mely semmi kételyt nem hagy fenn az iránt, hogy az e nevet viselő ván-i királyok egyikének okiratával van dolgunk, az assyr emlékekről ismeretes különböző jegyek előfordulása nyilvánvalóvá tette, hogy a felirat vizi épitkezésekről s folyómeder szabályozásról beszél. Sőt egy folyónak a nevéről, Alaisról is említés történik. Feltünő gyakran fordul továbbá elő a „Rusachina“ (Rusas városa vagy városai) szó s végül különösen említésreméltó, hogy szőlők, ligetek és kertek ültetéséről is megemlékezés történik. Önkényt folyt mindezekből a következtetés, hogy a Kesis-Göll vizmedenczének rendeltetése volt, reservoir gyanánt szolgálni a Rusas által épittetett kerti város számára. Mert Rusas városa nem feküdhetett a Kesis-Göll kietlen környezetében, s másfelől a Kesis-Göllnél levő felirat ismételve megemlitvén Rusas városát, okvetlenül vonatkozásnak kellett lennie a vizmedencze és a város között. Hogy eme városnak részét képezte a III. Rusas által épittetett templom, már eleve fel lehetett tenni. Ebben az esetben a kerti ültetvények, melyekről a felirat említést tesz, Toprak-Kalehtől délre feküdtek épen ugy, mint a régibb kerti város is, melyet a Mennas-csatorna öntözött, déli irányban a ván-i várhegytől terült el.

Ha a topographiai viszonyok is olyanok, hogy a Kesis-Göllből kifolyó viz a Toprak-aKleh tövénél fekvő kerteket csakugyan öntözhette, ugy majdnem teljes bizonyossággá válik az a feltevés, hogy a feliratban emlitett „Rusaisue« (Rusas tava) nem más, mint a Kesis-Göll, s a Toprak-Kelehen levő épület-maradványok a „Rusachina“-hoz, Rusas városához tartozó templom részei.

Belck adatai szerint pedig nemcsak az kétségtelen, hogy a Kesis-Göll lefolyásának szükségképen érintenie kellett a Toprak-Kalehről délnek fekvő sikot, hanem az is kiviláglik, hogy ha ezen a sikon bármi okból ültetvények létesítését határozták el, ugy gondoskodni kellett új öntöző műről is; mert a Semiramis-Mennas csatornát nem lehetett egyszerűen Toprak-Kaleh felé meghosszabbitani, minthogy az utóbbi hely jóval magasabban fekszik a ván-i várhegy déli tövénél létezett régibb kerti városnál. Ebből a czélből szükséges lett volna a csatornának legalább is már Ischanikom-tól kezdve kisebb eséssel egészen más irányt adni, s még így is sokkal inkább bejutottak volna a hegyi szakadékok közé, a mint, különösen Artamidnál különben is történt. Evvel az óriási munkával szemben majdnem gyermekjátéknak tünik fel a Kesis-Göll-vezeték létesítése s Rusas királynak okvetlenül ezt a könnyebb, gyorsabban megvalósítható s jutányosabb módozatot kellett választania. Ezek a körülmények egyetlen más irányra sem találhattak egészen, el is tekintve az ékirat tanuságtételétől.

Mindezeket a feltevéseket teljesen megerősítették Sester mérnöknek a helyszinén tett topographiai vizsgálatai. Sester gyalog bejárta a Kesis-Göll egész lefolyási útját s ugy találta, hogy az tényleg a Toprak-Kaleh töveig, sőt azon is túl terjed. Másfél órányira Toprak-Kaleh fölött (vagyis attól keletnek) a lefolyás (a perzsa vizvezetékekhez hasonlóan) földalatti csatornákba vezet, melyek a Toprak-Kaleh lábánál fekvő mai Ván kerti városhoz jutnak. A Kesis-Gölltől eme pontig terjedő vonalon a lefolyást jobbról öt, balról két kisebb-nagyobb patak erősiti meg, a melyek mindenikének a Várák Daghon van a forrása. A forró nyári évszakban a Kesis-Göll maga mindig teljesen kiszárad.

Sester tudósításából az is kitünik, hogy ama csatornák egyike, melyeket a Kesis-Göll kifolyása táplál, még manapság is Toprak-Kaleh körül egész Ván-Kalehig (vagyis a várerődig) foly, és pedig nem földalatti, hanem nyilt mederben. Ez a csatornameder minden valószinűség szerint azonos annak a már emlitettük folyócskának az ágyával, mely a Toprak-Kaleh tövénél elvonulva a Ván-tóba szakadt s a Rusas király ékiratában Alais nevet visel.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

⁂

Az örmény konyha kézikönyve.

II. Dáktákhálvá [1] vagy menyasszonyi pogácsa.

Végy egy fertály [2] mézet és egy félfertály vajat; olvaszd fel a vajat és tégygy belé annyi lisztet, mennyit fölvesz. (Arról, hogy elegendő lisztet tettél-e a vajba, a következő kisérlet tesz bizonyossá: tégy egy darabkát ezen vajba kevert lisztből itatos papirba és nyomd össze ujjaid között; ha a papir nem vajas, elegendő lisztet tettél a lábosba). Ezen vajas-lisztet tűznél addig keverd, míg pirulni kezd; most tedd belé a gyenge-meleg fertály mézet, de folytonosan keverd, különben megcsomosodik. A mézzel is sokáig kell dörzsölni a tűzön és vigyázni, hogy a liszt ki ne váljék és csomok ne képződjenek. Mikor már elég piros, adj hozzá husz krajczárt érő, meghámozott és hosszúkás darabokra felszeletelt mandolát. Folytonos keverés közt hagyd még egy kis ideig a tűzön; de keverd, különben oda ég a láboshoz. Most keness be egy kásztrolt vajjal, hintesd be apró czukorporral és tedd a tésztát a kásztrolba; azután tégy egy darabpapirt a kásztrolra és nyomd le jól a tésztát, hogy álljon össze. Ha kihült, boritsd ki egy tányérra.

Álexa Tódorné-Kepri Anna.

---

[1] Hálvá, helvá: édesség, csemege; dák: meleg, dákták: melegen; dáktákhálvá: tűzön készült édesség. Menyekző alkalmával készül, azért magyar neve: menyasszonyi pogácsa.

[2] Egy negyed kupa.

Magyar király-hymnusz.

Szövege és zenéje: Kritsa Péter től.

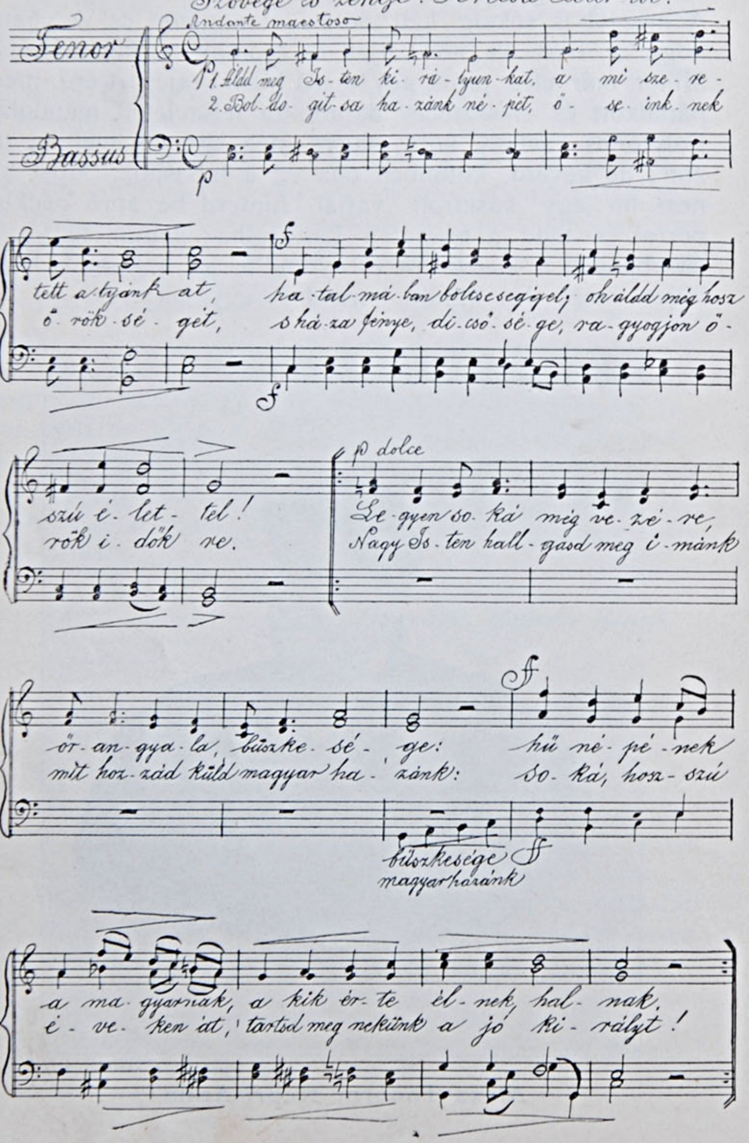
Andante maestoso
Tenor
Bassus
p
1. Áldd meg Is-ten ki-rá-lyun-kat, a mi sze-re-tett a-tyánk-at, ha-tal-má-ban bölcsességével; oh áldd még hosz-szú é-let-tel!
2. Bol-do-git-sa ha-zánk né-pét, ő-se-ink-nek ő-rök-sé-gét, s há-za fénye, di-cső-sé-ge, ra-gyogjon ö-rök i-dők-re.
f
p dolce
Le-gyen so-ká még ve-zé-re, őr-an-gya-la, büszke-sé-ge: hű né-pé-nek a ma-gyarnak, a kik ér-te él-nek, hal-nak.
Nagy Is-ten hall-gasd meg i-mánk mit hoz-zád küld magyar ha-zánk: So-ká, hosz-szú é-ve-ken át, tartsd meg nekünk a jó Ki-rályt!
büszkesége
magyar hazánk

A „király-hymnus“ örményül.

Ásztvádz orhne zmjér thákávor,
Zmjér szirun hájr bêszágávor,
Deruthján mecs mjédz imászdov
Orhnjá êzná jérgájn gjánkhov.

Jércsángáczhêne zhájrenikh
Náchnjácz zsáránkutjun, rámig;
Dánê pliájlê misd djévágán
Êllá párkhê hávérzságán.

Árácsnorte mjér bárdzánkhê,
Hêrésdágê, zmádsár ázkê,
Êzmiámidê, ter sád dári —
Tá ir hámár merni-g'ábri.

Ásztvádz zághácshánêsz lêsze,
Incs mádsár hájrenikh chávre
Khezi mod; báhjá zághuor
Jérgán ádên zláv thákávor.

Örményre forditotta: **Szongott Kristóf.**

A mi örményeink.

Nemzetiségi bajaink sivár pusztaságában ime egy jóleső, kis oázis, melyen szemünk nyugodva megpihenhet; egy nép, melynek külön aspirátiói, vágyai nincsenek; mely nyelvben, érzületben, szokásban és nemzeti jellegben a magyarral egészen egybeforrt. Egy nép, mely a többi nemzetiségeknek követendő példát adott arra, hogy a magyar földnek, mely őket kebelén táplálja, mivel tartoznak. Megérdemli tehát, hogy érdeklődésünkből, figyelmünkből juttassunk neki is egy parányit.

Jó Apaffi Mihály uram országlási tényeiből alighanem az volt Erdélyre s a kapcsolt részekre nézve a leghasznosabb, hogy e sokat szenvedett, moldvai fejedelmektől kizsarolt, török, tatár csordák elől menekülő, maroknyi kis népnek (3000 család) menedéket adva, 200 évvel ezelőtt Erdélybe letelepitette.

Az ásszimilálódásra, a polgárosultságra kitünően rátermett nép nyomán lendületet vett csakhamar a kereskedelem, terjed ennek kapcsán a jólét és vagyonosodás. Alapját rakva ma is virágzó, két szabad királyi városnak: Szamosújvárnak és Erzsébetvárosnak, s két nagy helységnek: Gyergyó-Szent-Miklósnak és Szépviznek — mint megannyi köpűből rajokat bocsátottak egész Erdélybe. Ha nem forgácsolják szét erejüket, ha nem szélednek el Magyarország keleti megyéibe, majd az alföldre, a Bánságba, sőt még a felvidékre is, hanem kompakt tömegekben Erdélyben érvényesitik azt a jótékony hatást, mit ők a polgári tásadalomra mindenkor gyakoroltak: hazánk e veszélyeztetett pontjain a magyarság ügyének is több szolgálatot tehettek volna.

Volt idő, különösen a 18-ik század második s a 19-iknek első évtizedeiben, midőn kezükben tartották, még a bányászatot sem véve ki, Erdély kereskedelmének, forgalmának, üzleti vállalkozásainak az összes szálait, kezdve a székelyföldtől — nyugatnak le, egész Nagyváradig és Aradig.

Mint magyar érzelmű nép, a szabadságharcz alatt és után nagy veszteségeket szenvedett. Két virágzó telepét, Szamosújvárt és Erzsébetvárost megsarczolta az ellenség: feldulta boltjait, tárházait vandál módra kirabolták. Az abszolutizmus megfosztotta őket — mint kegyvesztetteket — eddig élvezett régi kiváltságaiktól. 1867-ben hangya-szorgalommal elülről kedték bár újra, de régi jelentőségükre szert nem tehettek többé. Ujabb időben, hódolva a magyar társadalomban felkapott divatnak, az ország mérhetetlen nagy kárára, otthagyva a polgári foglalkozást, a tudományos pályán, a hivatalok büróiban keresnek ők is boldogulást.

Az erdélyi városok, sőt még Nagyvárad, Arad, Temesvár útczáin is, ha középtermetű, vallás férfit látsz, nyájas olvasóm, ki olajbarna arczával, koromfekete hajával a keleti typust első tekintetre is elárulja; kinek, bár sietős az útja, de azért jobbra, balra fürkészve tekint; ha társaságban vagy s azt látod, hogy embered helyén feszengve ül; hogy, mint a kinek hirtelen új ötlete, gondolata támadt, beszédközben is gyakran homlokához kap, halántékán a haját simogatja; ki közügyekről veled szivesen szóba áll: bátran megkérdezheted, uraságod nem örmény ember-e? Bálok alkalmával, ha barna szépség

ötlik szemedbe, ki mély tűzü, nagy fekete szemeivel, szelid, gyermekded arczával, naivan mosolygó ajkaival egészen elbüvöl: biztos lehetsz benne, hogy örmény nőt láttál.

Vámbéry, a keleti népek és viszonyok alapos ismerője így jellemzi az örményt: „Ha bezárod, ugymond, a zsidót, szerbet, görögöt, angolt, yankét s a világ öszszes számitó népét az örménynyel együtt egy szobába, hogy börzét játszanak: félóra mulva minden értékpapir és pénz az ő zsebébe vándorol.“ Ugyancsak ő az örmények szellemi képességeiről, erkölcsi tulajdonairól is igen elismerően nyilakozik; első helyre teszi kelet összes népei között s megjelöli, mint olyat, melyre Ázsia czivilizácziójának nagy munkájában elsőrendű szerep vár.

Hazai nemzetiségeink közül, még a németet sem véve ki, a modern értelemben vett czivilizáczióra, munkára és polgári foglalkozásra egy sem oly rátermett, mint az örmény. A polgári erények: a kitartó munka, a takarékosság, a közügyek iránt egész az áldozatkészségig terjedő meleg érdeklődés — bőven megvannak nála. Ott van mindenütt, hol közérdekben tenni, propagandát csinálni, agitálni kell. Polgári és demokrata érzelmeit, szokásait még akkor sem vetközi le, ha magas állásban van, ha előkelő hivatalt visel. Családi életet él a szó legszorosabb értelmében; nejét gyöngéden szereti, gyermekét kitünően és jól neveli. Ha mindehhez hozzáveszszük még azt is, hogy nála a vallás nem külső forma, hanem belső meggyőződés, hogy embertársai iránt melegen érez, hogy filantrop és emberszerető: elmondtuk körülbelül mindazt, mit számlájának javára lehetne irni. Hibája, szangvinikus vérmérsékleténél fogva az indulatosság, a hirtelen cselekedet, hogy középutat nem ismer, hogy a szerencse napjaiban hamar elbizakodik, sőt dicsekszik, a megpróbáltatások idejében pedig könnyen elcsügged, kétségbeesik. E lelki állapot azonban nem sokáig tart nála, mert mint a földhöz vágott labda — felszökik, talpra áll megint.

E faj a régi keleti népekkel, az assyrok-, babyloniaiak-, perzsákkal és médekkel egy idős; Örményországban az

Ararát tövében, az Eufrat vize forrásainál, az Árász és Kur folyók között ősi tisztaságában maig is feltalálható, ezen árja eredetü történeti népnek a sarjadéka. Ősünk Hájk vala, kiről az örmény monda azt regéli, hogy Nimródot, a bibliából is jól ismert babylóni hőst, ki az örmény felföldre is ki akarta terjeszteni hatalmát, nyilt csatában nyilazva lelőtte. Hájk azt a szerepet játsza az örményeknél, mint nálunk Árpád, azaz honszerző, honalapitó. Róla nevezik az örmények hájk-nak magukat; fiáról Ármenágról maradt fönn az ármeniai, az örmény név. Utódai közül: seregekkel egymagában is megküzdő, óriás erejű Vákákên emlitendő, ki Dárius Hystaspes perzsa királynak Örményország meghóditására kiküldött hadseregét diadalmasan visszaverte. Macedoni Nagy Sándor, a többi előázsiai országokkal együtt Örményországot is meghóditotta.

Nagy Sándor világbirodalmának szétesése után Árság alkotta újra az országot; utódai árságuni név alatt ismertesek. Ezek közül Tigránesz a legnevezetesebb, ki miként Nabukodonozor, vagy Cyrusz, egykor egész Elő-Ázsia fölött uralkodott, s kit a meghóditott népek, királyok királyának neveztek. Veje, Mithridatesz, pontuszi király révén harczba keveredett a rómaiakkal. Nagy- és Kis-Örményország határán, midőn megpillantotta Tigránesz, a szép rendben feléje közeledő római hadoszlopokat, elbizakodva így szólt kiséretéhez: „Követségnek sok, hadseregnek kevés.“ Ez a kis hadsereg, no meg Lucullus hadvezéri tálentuma verte pocsékká a 200,000 főből álló, óriási örmény hadsereget. Megemlitendő még Nagy-Konstantin kortársa, Tiridátesz, kinek uralkodása alatt az örmények a keresztény hitre tértek. Világositó-Szent-Gergely volt az az apostoli buzgalmú férfiú, ki előbb a királyt, utóbb pedig az egész örmény nemzetet a keresztény hitre téritette. A nemzet pátronusaként maig is tiszteli őt az örmény nép. A szásszanida perzsák az ötödik század elején véget vetettek Örményország függetlenségének.

A Mámigon-nemzetség volt az, mely szervezte és harczba vitte a perzsa elnyomók ellen az egész országot; 12 évig, 414—426-ig tartott a szabadságért és keresztény vallásért vivott harcz. Önfeláldozó, hősi jelenetekben oly gazdag, hogy valóságos éposz; mását kevés nép történetében lehet feltalálni. Az idősb testvér Vártán, nemzeti vértanúként 20,000-ed magával elesett bár az öldöklő harczban, de öcscse Váhán végre is kivivta az ország függetlenségét. Róla jegyezte fel az örmény történelem, hogy egy alkalommal Jerizá falu mellett 300-ad magával egy 6000 főből álló perzsa hadsereget megszalasztott. Utódai, a mámigonok 4 századon át uralkodtak a szabad, független ország fölött, míg az arabok a 9-ik század elején azt el nem foglalták.

Félszázadig tartó elnyomatás után egyszer és utoljára kivivták az örmények függetlenségüket; e független rész azonban csak Kis-Örményországra szoritkozott; sokkal kisebb és jelentéktelenebb arra, hogy a mohamedán népek ostromának sokáig ellenállhatott volna. A keresztes háborúk idejében, míg az európai fejedelmekkel szövetségben lehettek, még jól ment minden; később azonban, mint egyedüli keresztény állam azon a vidéken — szeldzsuk, török, tatár népek zsákmánya lett 1300-ban. Utolsó nemzeti királyuk V-ik Leó, számkivetetten Párizsban halt meg 1319-ben.

Ettől az időtől kezdődik az örmény népvándorlás a világ mind a négy tájéka felé. Ekkor vált ki az anyaországból az a kis csapat is, mely előbb a Krimfélszigeten, utóbb Bessarábiában, Havasalföldön, Moldvában telepedett meg s mely végre hazánkban, Erdélyben talált nyugalmas otthonra.

E szabadságszerető, nem hétköznapi szellemi és erkölcsi tulajdonok fölött rendelkező, polgárosult, munkás nép, mely nem egy irót, államférfit, Kiss Ernő és Lázár Vilmos tábornokokban pedig két vértanút is adott a magyar hazánk, megérdemli, hogy viszontagsággal teljes multjának emlékein… néha így elmerengjünk.

(»Magyar Ujság«) **Donszki Lukács.**

⁂

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XXI.

Novák család.

E nemes család czímerszerzői Novák Kristóf, Jakab, Márton és Emánuel fivérek,[1] szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket Mária Terézia királynő Bécsben 1753. július 30-án kelt czímerlevelével a hazai kereskedelem előmozditása körül szerzett érdemeiknek megjutalmazására összes hozzátartozóikkal u. m. Kristóf Máriával, Novák Kristófnak, — Ötves Annával, Novák Jakabnak, — Tódor Ilonával, Novák Mártonnak, — és Dániel Annával, Novák Emanuelnek hitestársával s mind a négy czímerszerző fivér valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt nemesi rangra emelt. E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod cum rediviva Maiorum Nostrorum Exempla Nobis praeluceant imitanda, quanta videlicet illi cura et solicitudine subiectos sibi Populos rexerint, quantoque benignitatis Testimonio, de fide et constantia probatos fuerint prosecuti, Nos etiam eorum vestigiis insistentes, ad id Nostras intendimus curas, ut ii, qui ad umbras alarum Nostrarum confugient, suavi munificentiae Nostrae ubertate consolentur, nemoque fidelium ac utilium subditorum Nostrorum a scabello Maiestatis Nostrae inconsolatus discedat, eo semper connisae, ut benignitate Nostra plures etiam excitati curas, et studia ad fidei, fidelitatisque ac servitiorum Principi, Patriaeque debitorum exercitium convertant; Ideoque cum ad nullorum Fidelium Nostrorum intercessionem Nostrae propterea humillime factam Maiestati, tum vero attentis, et benigne consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Fidelium Nostrorum Christophori, Iacobi, Martini et Manuelis Novák, Quaestorum Armenorum, in haereditario Nostro Transylvaniae Principatu, Privilegiati Oppidi Armenopolis Civium, et Incolarum, quae Ipsi Nobis, Augustaeque Domui Nostrae pro status sui ratione fideliter, et constanter summisque conatibus exhibuerunt, ac impenderunt, quibus haud abludentes imposterum etiam sollicitudines ipsos exhibituros ac impensuros non ambigimus; eosdem igitur quatuor Fratres Christophorum, cum Maria Kristóf, Iacobum cum Anna Ötves, Martinum cum Helena Tódor et Manuelem Novák cum Anna Dániel, sic nuncupatis coniugibus suis, eorumque Liberos iam natos ac deinceps Divina ex benedictione nascituros, Haeredes item, ac Posteros utriusque sexus universos, ex gratia speciali deque supremae Caesareo-Regiae et Principalis Nostrae potestatis plenitudine e statu ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut vos a modo inposterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Praerogativis, Privilegiis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possitis, ac valeatis, Haeredesque et posteri Vestri utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae

---

[1] A czímerszerző négy Novák fivérnek a királynőhöz intézett és az országos levéltárban őrzött 1753-ik évi levele megismertet bennünket egyszersmind a czímerszerzők atyjának és a hazai magyar-örmény Novák családnak ősével, Novák Jakabbal is, ki ősi hitének megóvása végett elhagyva Oláhországot, előbbi lakhelyét, hazánkba költözött. A levél ide vonatkozólag így hangzik: »Patria nostra, seu nativo solo, Valachia conservandae orthodoxae religionis causa cum patre nostro Jacobo quondam Novák, non ultimae sua aetate conditionis negotiatore extorres facti. . .«

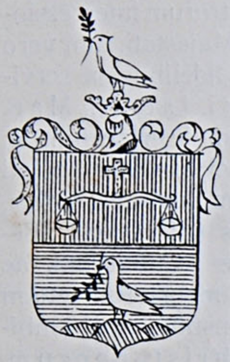

Novák cs. czímere.

erga Vos declaratae benignitatis Signum veraeque et indubitatae Nobilitatis Testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare in duas aequales areas horizontaliter sectum, in quarum inferiore coelestini coloris area super monticulum triiugem candida columba erecte stare, rostroque ramulum virentem tenere; in superiore vero rubro bilanx argentea ab aurea cruce pendere conspiciuntur; supra scutum galea militaris clausa est posita, quam Diadema Regium gemmis, atque unionibus decenter redimitum contegit, huicque columba scutariae similis pariter ramulum ore sursum tenens pedibus insistit; E conis porro galeae laciniae sive lemnisci diversi coloris ab utraque parte defluentes oras, sive margines scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in Capite, sive principio Litterarum praesentium industria Pictoris manus lucidius expressit, oculisque intuentium clarius usurpanda exhibuit, Eisdem **Christophoro, Iacobo, Martino et Manueli Novák** praefatisque coniugibus eorum, nec non Liberis, Haeredibusque, ac Posteris utriusque sexus universis benigne danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum, et indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariărum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et Immunitatibus, quibus illi natura, iure vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus, et Nobilitaribus, nec non Sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum, et expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis iure et titulo, quo eos insignitos et ornatos ab omnibus cuiuscunque status, gradus, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae sint, dici, nominari, haberi et reputari volumus, et iubemus, ferre ac gestare iisque in aevum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, Haeredesque et Posteri Vestri utriusque sexus universi valeant, atque possint. Imo Nobilitamus, annumeramus, cooptamus, et adscribimus, damus item, et conferimus, annuimusque et decernimus harum Nostrarum Maioris et Aulici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die trigesima Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo quinquagesimo tertio, Regnorum vero Nostrorum decimo tertio.

Maria Theresia m. pr.

Comes Ladislaus Gyulaffy L. B. de Rátóth. m. pr.

Iosesphus Kozma de K. Szent-Lélek. m. pr.[1])

A nemes Novák család czímere tehát a következő: a vágott pajzs felső vörös mezejében arany keresztről függő s egyensúlyban álló ezüst mérleg diszlik; az alsó kék mezőben pedig zöld hármas-halmon ágaskodó és jobbra néző fehér galamb csörében zöld galyat tart. Sisakdisz a czímerképpel azonos, csörében zöld galyat tartó, fehér galamb. A foszladékok szine határozottan nincs adva.[2]) Novák Kámill gyulai kir. törvényszéki elnök érdemei a nemes Novák család által képviselt ágát 1887. október 15-én a »**szentmiklósi**« előnév használatához is juttatták.

* * *

---

[1]) Aradmegye 1834-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 289. száma alatt található másolatából.

[2]) Míg **Nagy** I. i. m. e családot czímerével együtt mellőzi, addig **Siebmacher** I. i. m. IV. köt. 456. l. a czímerleiráson kivül túlbuzgóságában még a foszladékok szinéről is (jobbról: kék-arany. balról: vörös-ezüst) regél.

Patrubán család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Patrubán Márton Márk, erzsébetvárosi tanácsos volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1758. deczember 12-én kelt czímerlevelével a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett bokros érdemeinek megjutalmazására és az épen akkor duló hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárba önkényt beszolgáltatott nagyobb pénzösszeg hálás viszonzásául összes hozzátartozóival: nejével, Verzár Margittal és ettől született fiaival u. m. Lukácscsal, Istvánnal, az erdélyi udvari kanczellaria hivatalnokával, — Antallal, a római „de propaganda fide“-ről nevezett papnevelő intézet növendékével — és Mártonnal, nem különben Mária és Anna leányaival, végül valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékaival együtt, nemesi rangra emelt. Az emlitett, erre vonatkozó czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nos in exercendis Liberalitatis et Munificentiae operibus eorum potissimum habere rationem soleamus, qui studiis non sibi tantum proficuis, verum Publico etiam promovendo commodo utilibus operam dare atque ita sobrie vigilando, et honeste agendo, quibus mediis ipsa quoque Fidelitas declarari, sustinerique amat, de Nobis benemereri consuevissent, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Martini Marci Patruban, oppidi nostri in Transylvania Elisabethopolitani Senatoris, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, qua negotiationi cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo, qua ad publicas necessitates, pro statu et facultate sua concurrendo, tum signanter in modernis gravioribus circumstantiis ad aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam exhibuisse, et impendisse perhibetur, et qualia ipsum imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem

Martinum Marcum Patruban et coniugem eius Margaretham Verzár, ac filios Lucam, coniugemque huius Catharinam Issekutz, et filios Iosephum, Gregorium ac Martinum, filiasque Mariam et Annam; item Stephanum apud Cancellariam Nostram Regiam Transylvanico-Aulicam in quintum annum Accessistam ab industria, capacitate, studioque benemerendi commendatum, nec non Antonium, Romae in Collegio Urbano de Propaganda Fide in praesens Alumnum et Martinum, filiasque Mariam et Annam, iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos, eorumque Haeredes et Posteros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo, in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Martinum Marcum Patruban, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum scilicet militare erectum coelestini coloris, cui superinductus est Balteus dextrodiagonalis argenteus, inscriptis tribus ordine volantibus alaudis, naturaliter effigiatis, comitatus ad dextram seu inferiorem scuti partem Grue pariter naturalis coloris su-

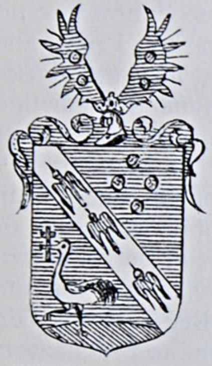

Patrubán cs. czímere.

per solo prasino pedum sinistro consistente, dextro vero in signum vigilantiae prehensum unguiculis lapidem in altum tenente et rostro ectypon salutis humanae aureum gestante; ad sinistram seu superiorem scuti partem autem quatuor nummis Byzantinis in rhombi formam locatis. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more obliquo Nobilibus propria, Regio diademate duas explicatas alas caeruleas, quarum singulae duo nummi scutarii impressi visuntur, proferente ornata, Laciniis dextrorsum aureis et caeruleis, sinistrorsum vero argenteis et pariter caeruleis, a cono Galeae in scuti latera decore fluitantibus, prout haec omnia in capite seu principio Praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem, Martino Marco Patruban, praefatisque eius Gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum ac indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis Monomachiis ac alliis quibusvis Exercitiis militaribus et Nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, auleis, annulis, vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorumdem utriusque sexus universi valeant atque possint, immo nobilitamus, damus et conferimus Harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die duodecima Mensis Decembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Octavo, Regnorum vero Nostrorum Decimo Nono.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai de Csik-Somlyó m. pr.[1])

A nemes Patrubán család czímere tehát a következő: A jobb és egymás után repülő három pacsirtával megrakott ezüst harántgerenda által két részre osztott kék czímerpajzs jobb alsó felében zöld talajon bal lábán álló, jobbra fordult, természetes szinű daru csőrében arany keresztet, felemelt jobb lábának karmaival pedig követ tart: a pajzs bal felső felében négy (1, 2, 1) kelet-római arany érem diszlik. Sisakdisz: két nyilt, két-két egymás fölött álló arany éremmel megrakott, kék szárny. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.[2])

---

[1]) Az erzsébetvárosi Patrubán család birtokában levő hiteles másolatból.

[2]) Nagy I., ki a czímeradományozás évét tévesen teszi 1759-re és a jobb ezüst harántgerendában előforduló három pacsirtát »vadgalamb vagy vércsé«-nek nézi, i. m. IX. köt. 156. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 485. l. szintén foglalkozkoznak a Patrubán családdal és közlik czímerét, mely, minthogy egyik czímerképében a család román eredetű nevére (románul patru = négy, banu = érem, pénz; tehát Patrubán = négy pénz) is vonatkozással van, az u. n. »beszélő czímerek« egyike.

Kállay Béni, Örményország kormányzója.

Pár nappal ezelőtt merült föl az európai sajtóban az a hír, hogy a Török-Örményország jövendőbeli kormányzójául Kállay Béni közös pénzügyminisztert szemelték volna ki. Ez a hír nem egészen új, amennyiben az eszme, hogy a Török-Arméniát európai kormányzó alá helyezzék és a kormányzói méltóságra Kállayt nevezzék ki, az idén májusban merült föl egy igen tekintélyes és elterjedt amerikai havi folyóiratban, amely The Arena czim alatt Bostomban, az Egyesül-Államok szellemi életének egyik legelőkelőbb középontjában jelenik meg.

Ez a folyóirat czikket közölt a kurdok és általában a mozlimok vérengzéseiről Armeniában és ama vilajetek állapotáról, a melyek mint az egykori Örményország maradványai még a török birodalomhoz tartoznak és sürgetően követeli, hogy az országrész élére európai kormányzó állittassék. Ezeknek előre bocsátása után átadjuk a szót a czikkirónak.

»Ki fogja elvállalni ez ország regenerálásának herkulesi föladatát? Van egy ember Európában, a kit a sors egyenesen erre a czélra látszott teremteni és ha ő elvállalja Örményország kormányzói állását, akkor másra gondolni nem lehet. Ez az ember Kállay Béni, Bosznia és a Herczegovina magyar kormányzója. Éppen most fejezett be olyan föladatot, a milyen Armeniában vár reá — ujjáalkotott egy elpusztult országot, a melynek lakossága egymással ellenségeskedésben élő keresztényekből és mohamedánokból áll és a föladatot oly sikerrel oldotta meg, hogy kormányzata az újabb kor valóságos csodája. Az ember szive örül, ha olvassa Blowitz leirását a Nineteenth Century-ben és hálát érez Blowitz iránt, a miért megismertette velünk Kállay jelszavát: A föladatot, a melyre vállalkoztam, nem csak önfeláldozással, hanem kedvvel és lelkedéssel kell teljesiteni. Boszniában és Herczegovinában, a melyek 1878 előtt általános rablás szinhelyei és csaknem hozzáférhetetlenek voltak, most oly biztonság uralkodik, mint Európa bármelyik részében. A vasútak, távirók, hidak, szállodák és a nagyszámú iskolák mind az ország jövedelmeiből épültek, a melyek ma körülbelül annyira rugnak, mint Svájcz jövedelmeinek egy harmadrésze. És hogyan türik a mohamedánok ezt az új kormányt? Csaknem tündérmesének hangzik, ha azt halljuk, hogy egyike azoknak a mohamedán vezéreknek, a kik 1878-ban a legkétségbeesettebb ellenállást fejtették ki az osztrák-magyar hadsereg ellen, jelenleg Szerajevó polgármestere. De a csodálkozásunk megszünik, a mikor megtudjuk, hogy a kormány a keresztény és a mohamedán vallásra egyaránt kiterjeszti pártfogását és anyagi támogatását. A finom tapintat és lelkiismeretes gyöngédség, a melyet Kállay a vallási érzékenység irányában tanusitott, biztositékul szolgál arra, hogy nem támadnának surlódások közte és a szultán közt.

Attól nem kell félni, hogy Örményországot demokratizálná: mint a tettek embere, ő is autokrata, a ki a gondjaira bizott tartományokban csaknem korlátlan hatalmat gyakorol; de autokrata a Nagy Frigyes fajtájából, a ki azt mondta magáról: Én vagyok az állam első szolgája. Bosznia ujjáalkotása persze szünetnélküli nehéz munkát igényelt Kállay és dolgozótársai részéről. Bámulatos munkaképesség fog igényeltetni attól is, a ki Arméniát újjá akarja alkotni. Már most képzelje el valaki, hogy ez a szent feladat egy elhizott basára bizatnék, a kinek ez a jelszava: Javas doszlár! (Lassan, barátim!) Tessék elképzelni, hogy ilyen ember »ne csak önfeláldozással, hanem kedvvel és lelkesedéssel is« dolgozzék.

Kállay, magyar létére különösen alkalmas arra, hogy a törökökre és föleg a szultánra békitöleg hasson, mert a magyarok Európában a törökök legközelebbi rokonai és jóformán egyetlen barátai — és azt mind a két nemzet igen jól tudja. Az önérdek, valamint a hála azért a pártfogásért, melyben a szultán Kossuthot és a többi magyar politikai menekültet 1849-ben részesitette, Törökország iránt barátságos érzelmeket táplál a magyarokban, akik gyakran ki is jelentették, hogy ha módjukban lesz megakadályozni, a törököket nem fogják kiüzni Európából. Kállay Béni kinevezése Örményország kormányzójává még közelebb hozná egymáshoz e két nemzetet és miután mindegyik rá van szorulva a másik barátságára, ez a kinevezés alkalmat nyujthatna kölcsönös jó szolgálatokra, a melyek idővel fontos eredményeket idézhetnének elő. Törökország, Armenia példája által ösztönöztetve, végre talán vállalkoznék a saját reformálásának müvére és pompás birtokai segélyforrásainak fejlesztésére is. Ha ezt megtenné, mulhatlanul visszahóditaná egykori poziczióját, a melyben megvédelmezhetné magát akármilyen ellenség ellen és nem volna kénytelen idegen parancsszóra hallgatni. Persze, ez csak az esetben lehetséges, ha annyira czivilizálódik, hogy idegen diktátumra nem lesz többé szüksége.

Magyarország is be fogja látni, hogy helyesen cselekedett, a mikor legjobb fiai egyikét elbocsátotta a távolba. A magyarok 1896-ban az országuk megalapitásának ezredik évfordulóját fogják ünnepelni. Bármit tegyenek, szomorú látvány lesz az a néhány milliónyi magyarság, elszigetelten annyi gonosz ellenség közepette, jó barátok nélkül a közelükben, Lengyelország kivételével, a mely maga is lánczba van verve. Mennyi ideig lesznek képesek még szitani a hazafiság lángját, ha ez ily csekély táplálékot kap? De ha a beteg ember, a Boszporus mellett, a magyar orvos segélyével visszanyerné az egészségét, akkor Magyarország megbizható jó barátra tenne szert, a ki új életre ébredését a kardja markolatával pecsételné meg és Magyarország második millenniuma még dicsőségesebb lehetne az elsőnél.

Egy *magyar ember Örményország kormányzói székén* legkevésbbé sem ébreszthetné föl a többi nemzet féltékenységét. Németország kedvezően fogadná a megoldást, a mely legmeghittebb szövetségesének presztizsét növelné, egyebek közt az által is, hogy Ausztria-Magyarország kereskedelmi forgalma Örményországgal nagy mérvben fokozódnék. Éppen igy áll a dolog Olaszországgal is. Francziaország támogatására szintén lehetne számitani, mert a francziák mindenkor igyekeztek megnyerni a magyarok jóindulatát, s ezenkivül minden időben az emberiség előharczosai voltak. Oroszország örülne, ha megszabadulna a saját kára nélkül az 1878-ban elvállalt felelősségtől és attól a szemrehányástól, hogy a kötelességét nem teljesitette. Örményország paczifikálása tényleg megfosztaná Oroszországot az egyetlen ürügytől a Törökország belügyeibe való avatkozásra; de ha Oroszország csakugyan tervezné Örményország bekebelezését, ezt az utóbbi tiz év alatt bármikor megtehette volna. Miklós czár és két utóda gyakran mondta: *A mi birodalmunk elég nagy, nem akarjuk nagyobbitani, hanem fejleszteni akarjuk azt, a mivel birunk.* Ha az ilyen kijelentés hitelt érdemel, a mikor amerikai ember ajkáról hangzik, miért vonnók kétségbe az őszinteségét, a mikor orosz mondja?

Kétséges, vajjon Kállay Béni hajlandó volna-e odahagyni kedvencz művét Boszniában és Herczegovinában, vagy Ausztria és Magyarország nélkülözhetnék-e Kállay szolgálatait. Pedig az Örményországban kinálkozó föladat nagy kisértés lehetne a legfényesebb lángelmére nézve is. Boszniának és Herczegovinának aligha volt történelme és minden valószinüség szerint nem is lesz, mert távol esik a világ országútjától. Örményország ellenben már a történelem hajnalkorában is fontos tényező volt Egyptommal és Babylonnal egyidejüleg. Mennyi tömérdek kincs lehet még elrejtve a hegyek közt mű- és történelmi emlékek alakjában! És mily jövő várhat erre a tehetséges fajra, ha alkalma nyilik az ereje és képességei kifejlesztésére! Az emberi haladás mily nagymérvű előmozditását lehet várni ettől a néptől, a melynek értelmességét még a legpusztitóbb zsarnokság sem birta elnyomni! A szegény bosnyákok hálája kétségkivül drága kincs Kállay Benire és nemes nejére nézve, a ki a munkásságát vele megosztja; de ez a hála nem csökkenne, ha a mű ezentul más, megbizható kézbe menne át. Szerajevóban a Kállay házaspár utóvégre is csak egy fülkében áll, Erzerumban talapzaton állna. Megerősiteni a kereskedelem e strategiai pontját, a hol kettő a leghiresebb történelmi utak közül egymást átvágja; kezelni azt a varázspálczát, a mely a kereskedelmet felébresztené százados álmából; látni a béke és megelégedés mosolyának megjelenését e megkinzott és elgyötört nemzet arczán; a Kállay nevet odairni a boldogság és haladás korszakának az élére, bevésni egy nagy történelmi nemzet szivébe, mint az ujjáalkotó nevét: — milyen kilátás lehetne ennél kecsegtetőbb?

De ha Kállay Béni nem vállalkozhatnék erre a feladatra, ajánljon öt egyént az alája rendelt hivatalnokok közül, olyonokat, a kik az ő kibékitő és ujjáalkotó iskolájában nevelkedtek és ez öt ember közül válaszsza ki a szultán Örményország kormányzóját!

Az amerikai folyóirat szerkesztője Kállay Béninek Örményország kormányzójául leendő kinevezésére vonatkozó tervét megküldte megfontolás és esetleges hozzájárulás végett az észak-amerikai Egyesült-Államok összes egyházi hatóságainak. E sajátszerű plebiscitum eredménye a terv egyhangú helyeslése volt.

Mit szólna maga Kállay hozzá, ha az a hivatalos alakban, tehát a berlini szerződést aláirt hatalmak megegyezésével terjesztetnék eléje, nem tudjuk, de részünkről — *jegyzi meg a Pesti Napló, a honnan ezt a közlést átveszszük* — minden körülmények közt aláirjuk, a mit e felől laptársunk, a bécsi *Presse* mondott: »Nem hiszszük, hogy Kállay a bécsi Johannesgasseban levő palotát föl cserélné az erzerumi konakkal, de azt egész bizonyosan tudjuk, hogy mi — minden felebaráti szeretetünk mellett a törökországi keresztények iránt — *ezt az embert oda nem adjuk.*«

Kisebb közlemények.

Ünnepélyes vacsora dr. Molnár A. tiszteletére. Szeretett országgyűlési képviselőnk: dr. Molnár Antal, ki szünidejének legnagyobb részét körünkben töltötte, aug. 28-án távozott el e falak közül. Választói közül a távozás előestéjén mintegy százan gyültek össze a városi vigadó nagy termébe — közös vacsorára. A csinosan felteritett asztalok mellett vidékről jött alakokat is láttunk (Gajzágó Tivadar járásbiró Vizakna, Tüzes Karácsony közjegyző és Bodor Bertalan birtokos Deés). Izletes étkeket hoztak. Az első felköszöntőt Gajzágó Ferencz táblabiró mondotta dr. Molnárért; utána derék országgyűlési képviselőnk szólott. Poharat üritettek még Szongott Kristóf, Bartalis Miklós, ifj. Bodor Bertalan, Esztegár Gergely, Esztegár László, Tüzes Karácsony, Duha Antal stb. Szolott a zene. Az idő gyorsan telt. A kedélyes társaság éjfélután 2 órakor kisérte haza derék képviselőnket, ki azon tudattal távozott el e tisztes körből, hogy választói tisztelete, szeretete, ragaszkodása iránta — változatlan.

Örmény lakodalmi jelenet a kiállitáson. Legújabb hirlapi közlés szerint az *örmény néptypus* sem marad képviseletlenül az ezredéves kiállitás ethnographiai részében! Mint irják, a kiállitás épülőfélben levő »falu«-jában, minden héten egy-egy nagyobb szabású népünnep fog rendeztetni. Az első ilyen ünnep lesz: *a kún* lakodalom, azután a szerbek körmenete, melyet az örmény nászünnepély követne; erre következnének: a román egyházi ünnep, a szász menyekző, a hegyalja-vidéki népszüreti jelenetek, s több efféle. A kiviteli módozatok és a részletek tekintetében még nincsenek közelebbi értesüléseink; de a bennünket érdeklő programm-tervezeteket továbbra is figyelemmel fogjuk kisérni.

Gróf Zichy Jenő expediczziója. Derbent volt az utolsó megállóhelye Dagesztánban a gróf Zichy Jenő ázsiai expediczziójának. Félnapig időztek ott. Derbent neve szóról-szóra leforditva, a kaduk kapuját jelenti, miután mindenkor Dagesztánnak kulcsa volt, melynek birásáért hunnok, perzsék, örmények és oroszok küzdöttek. Derbentből az expediczió Tifliszbe ment, a hol a Kaukázusnak több alapos ismerőjével volt alkalma érintkezhetni, köztük Alikánovval és Lazerevvel. — Nikolaj Mihajlovits nagyherczeg nagyon érdeklődött az expediczió kutatásai iránt, és mikor megtudta, hogy gróf Zichy Jenő az ezredéves kiállitáson külön pavilonban mutatja be a gyüjtött tárgyakat, megigérte, hogy ő is küld egy magyar kardot és egy tőrt. Az expediczió eltér attól a tervétől, hogy az örmény »katholikosz« székhelyét meglátogassa, miután akad egy európai nyelveket beszélő örmény pap, aki az örmény forrásokból le fogja forditani a nemzetünkre vonatkozó adatokat.

A katholikosz útja. A folyó év elején Krimián Hájrig nagyobb útra kelt. Megállott Georgia volt fővárosában: Mèczchethben. Elment e helység történelmi nevezetességű templomába, mit az örmények és georgiaiak egészen megtöltöttek. Megcsókolta az oltárt: imádkozott, azután igy szólott a néphez: Ez a régi templom új emlékeket ébreszt bennem. — A mi boldog emlékű történetirónkat: Chorenei Mózest olvasva, midőn megtudtam, hogy Ripszima szűz társnői közül való volt szent Nune, ki a kereszténység hirdetése végett Örményországból Georgiába menvén, e hegycsúcson, hol bálványtemplom állott, egy fakeresztet állitott fel. »Oh Istenem, vajjon méltó leszek-e én személyesen e szent helyet meglátogathatni« igy szóltam. És hála Istennek, ma ezen fogadásomat teljesithettem. A történelemből tudjuk, hogy itt e helyen, hol ma falú terül, régen népes nagy város állott; de azért ti boldogok v gytok, hogy ilyen történelmi emlékekkel teljes örökség birtokában vagytok; őrizzétek meg ezt az örökséget: ezt az egyházat. Midőn e helyütt szemem a georgiai királyok sirjait nézi, eszembe jutnak Örményország azon egyházai, hol az örmény királyok vannak eltemetve. Nekünk is sok ilyen szent emlékünk van Örményországban. Megáldalak titeket Georgia áldott népe és boldogságot kivánok nektek. Ti is kivánjatok nekem egészséget és szerencsés útat . . .

Egy angol Örményországról. A Manchester közelében fekvő Stockport városban, mely 60000 lelket számlál, folyó év febr. 12-én metinget tartottak az »örmény kérdés«-ért. Maga a polgárnagy Robinson elnökölt. Az első szónok A. Symonds volt, ki a többek közt ezeket mondotta: »Az örménység a világ egyik legrégibb nemzete és a legrégibb idő óta azon országban lakott, melynek történelmi nagy jelentősége van. Itt éltek — a szent irás tanúsága szerint — a mi első szüleink, itt állott meg a vizözön után a bárka és itt ered a két nagy folyó: az Eufrat és Tigris. Örményország a földgolyó egyik legtermékenyebb országa és Kis-Ázsia küzdtere volt. Az örmények mindig hiven megtartották nemzetiségüket és vallásukat; ha nem találnánk egyéb okot, ez is elég arra, hogy rokonszenvünket megérdemeljék. Az örmények úgy ismeretesek, mint a világ egyik legszorgalmasabb népe, mely hőn szereti hazáját. . .

Irodalom és művészet.

Örmény hítregetan. Minász Dseráz, a londoni egyetemen a keleti nyelvek tanára, L' Arménie czimű lapjának »Folklore Asiatique« rovatában »Notes sur la Mythologie armenienne« czim alatt igen érdekes örmény hítregetant közölt.

Két német munka. 1) A »Deutsche Litteratur-Zeitung« egyik számában az örmény ajkú Árdzruni András egyetemi tanár ismertetést közölt Serer Ferencz következő munkájáról: »Die Mechitharisten in Wien mit einer kurzen Skizze über armenische Sprache und Litteratur.« 2) »Die armeniche Kirche in ihren Beziehungen zur byzantinischen von IV. bis zum XIII. Jahrhundert. Von dr. Arsag Der-Mikáelian. Leipzig, Gustav Fock. 1892; ára 3 frank.

Közgazdasági élet.

Bánya- és gyáripari részvénytársaság. Lukács Béla, a volt kereskedelmi miniszter elnöklete alatt egy részvénytársaság alakult Budapesten; melynek czélját a zalathnai bányaművek teljes üzemű kiaknázása s ezzel kapcsolatosan a termelendő kén-kovand egy részének előnyös értékesitése végett Aradon és Brassóban egy-egy kénsav- és műtrágyagyár létesitése képezi. Az új iparrészvénytársaság igazgatóságának elnökévé: Lukács Béla választatott meg; s két gyár létesitésének előmunkálatai annyira előhaladtak, hogy a jövő évre már üzembe vehetők lesznek.

Lázár generális hagyatéka. A nagybecskereki törvényszék előtt — mondja a »Magyarország« — a napokban nyert elsőfokú elintézést egy milliókra menő hagyatéki per. Fokozza a per érdekességét, hogy gyermekek támasztották atyjuk ellen, a kit az első birósági itélet arra kötelez, hogy egy huszonhatezer holdas birtok, az ecskai uradalom feléről, mintegy három millió értékről gyermekei javára lemondjon. A per anyaga következő:

Ecskai Lázár Zsigmond cs. és kir. tábornok, a ki 1870 máj. 17-én halt meg, 1868 nov. 23-án kelt végrendeletének második pontjában akként intézkedett, hogy huszonhatezer holdnyi ingatlanai, továbbá ingói a mennyivel nejével szül. gyoroki Edelspacher Victorinnal való házasságából fiugyermekek is születnének, elsőszülött, ennek esetleges halála után másodszülött fiára, ennek elhunyta esetén pedig leányára Marienné-ra szálljanak, ugy azonban, hogy ha leányának leszármázói ne lennének, a hagyaték nejére, szül. Edelspacher Victorinna háruljon. Lázár generális a mikor 1870-ben meghalt, csak Marienne nevű leánya maradt, a ki később gróf Harnoncour Felix neje lett, a kitől Felix, Mária, Anna, Lujza és Alicze nevü gyermekei születtek. Harnoncour szül. Lázár Mária grófné anyjával özv. Lázár Zsigmondné szül. gyoroki Edelspacher Victorinnal, a ki időközben herczeg Thurn-Taxis Egonnak lett a felesége, 1887 decz. 28-án akként szerződött, hogy 500.000 frt lefizetése mellett anyja, a ki eladdig a Lázár generális, egész hagyatékának haszonélvezetében volt, köteles neki az egész hagyatékot átadni. Ez meg is történt, még pedig oly módon, hogy az eziránt létrejött szerződésben, atyja, néhai Lázár Zsigmond fentemlitett végrendeletét, a mely őt hitbizományi helyettesités létesitésével a hagyaték iránt való végrendelkezéstől leszármazók létében eltiltotta, magára nézve teljes tartalmával kötelezőnek ismerte el. Ugyancsak a többször idézett végrendelet alapján tehát elismerése mellett vette is át Harnoncour, szüj. Lázár Mária grófné az apai hagyatékot. — Daczára eme végrendelet elismerésének és daczára annak, hogy férjével való házasságából három gyermek származott, tehát nem maradt ivadék nélkül, Mária grófné 1892-ben akként végrendelkezett, hogy Lázár generálisról reá maradt vagyonát felerészben férjére, gróf Harnoncour Felixre, másik fele részben három gyermekére hagyta, a mely végrendelkezése által ellene cselekedett a Lázár generális végrendelete ama pontjának, a mely Mária grófnét azon esetre, ha leszármazói volnának, a vegrendelketekintetében leköti illetve ettől eltiltja. Mária grófné végrendelkezése után egy évre, 1893-ban meghalt, végrendelete értelmében tehát a mennyiben az előzmények után érvenyben marad, a Lázár-féle hagyaték fele gróf Harnoncour Felixnek, másik fele három gyermekének maradt volna. Jarmatzky Sándor dr. nagybecskereki ügyvéd, a kit torontálmegyei árvaszék a kiskoruak gondnokául rendelt ki, perrel támadta meg Mária grófné végrendeletét. A nagybecskereki törvényszék itéletileg érvénytelennek mondta ki ezt a testamentumot és az egész hagyatékot a három kiskorunak itélte oda.

Mi újság az örmény világban?

Kálnoky és az örmény kérdés. A Neue Freie Presse egyik tudósitója beszélgetést folytatott egy aktiv államférfiuval, ki a bécsi diplomáczia körében előkelő állást foglal el, — s a ki egyebek közt azon kijelentést tette, hogy Goluchovszky-tól sokkal többet vár a keleti kérdésben, mint Kálnoky-tól, a kinek mulasztása volt, hogy az örmény ügyben a hármas szövetség nem helyezkedett Angolország álláspontjára. Anglia volt miniszterelnöke: Roseberry lord ugyanis az örmény kérdésben frigyestársnak szólitotta fel Kálnokyt, de ez visszautasitotta ajánlatát; miután szerinte az örmény kérdés Ausztria-Magyarországnak csak másodsorban való érdeke. Miután Törökországgal szemben Ausztria-Magyarország állapitja meg a hármasszövetség politikáját, ennél fogva Német- és Olaszország csatlakoztak Kálnoky véleményéhez!

Politikai kombincziók. A bécsi »Fremdenblatt, mely a külügyministerium közlönyének tekintetik, az angol kormányválság fölött elmélkedvén, vezérczikkében a lelépett ministerelnökről: Roseberry lordról azt irja, hogy az örmény kérdésben az ő kabinetének kormányzása alatt határozottabban lépett föl Anglia, mint bármely más európai hatalom. Tekintettel Beaconsfieldnek, Törökországgal annak idején megkötött egyezményére, azon nézetének is kifejezést ad az idézett bécsi lap, miszerint a konzervativek (toryk) és a liberálisok (wighek) egyetértenek az iránt, hogy Törökországban reformokra szükség van.

Örmények és macedonok. Bulgáriából a török határ felé irányuló mozgósitások tervét jelentik. A bolgár fővárosban, Szófiában, számitanak azon eventualitással, hogy a porta már csak azért is, hogy az örmény kérdést háttérbe szoritsa, következményeiben sulyossá válható lépésekre ragadtathatná el magát Bulgáriával szemben. A szofiai kormány kijelentette, hogy a török határsértések ellen egész katonai erejével fog védekezni.

A Boszporusz mellől. Konstantinápolyból, örmény-ellenes körökből eredő jelentés szerint Said pasa (az új török nagyvezér) reform-tervezetet nyujtott át a szultánnak, mely állitólag a nagyhatalmak akczióját lenne hivatva megakasztani. A javaslat szerint a szultán egy legfelsőbb rendeletet (fermánt) fogna kibocsátani, mely az egész lakosságnak, tehát a mohamedánoknak épp úgy, mint a keresztényeknek reformokat igér. Oroszország inditványozni fogja, hogy a török kormánynak időt kell engedni, hogy a szultán jóakaratú szándékait megvalósithassa. Francziaország kétségkivűl csatlakozni fogna ezen inditványhoz; s így Anglia, ha tovább is sürgetné a reformok azonnali keresztülvitelét, elszigetelten maradna.

A parlamentárizmus hazájából. Lord Koseberry, a volt angol kormányelnök beszédet tartott az »Albert-Hall«-han, s kijelentette, hogy reméli, miszerint abban a helyzetben lesz, hogy támogathatja az új (konzervativ) kormány külügyi politikáját; a melyre vonatkozólag az elvi állandóságot fogja hangsulyozni. A volt miniszterelnök továbbá azon reményének adott kifejezést, hogy az új kormány nem fog letérni arról az útról, melyet eddig az örmény kérdésben követtek!

A szultán megkegyelmezési rendelete. Az elfogott örmények megkegyelmezésére és szabadon bocsátására vonatkozólag azt beszélik, hogy a szultán megkegyelmezési rendeletének végrehajtásában Dsemal bey föügyész és Husny bey a rendőrministerium titkára megjelentek a fegyházban, hol az elfogott örményeket zárkáikból kihozatván előttük hosszabb beszédet tartottak. A foglyoknak, kiknek száma 75 volt, hűséget és engedelmességet kellett esküdniök, háromszor kellett éltetniök a szultánt, csak azután bocsátották őket szabadon. A vidéki városokba távirati úton ment el a megkegyelmezési rendelet; mindenütt az emlitett eljárást követték.

Amnestia. A tavali és idei politikai üzelmek alkalmával elfogott örményeknek adott amnestia 700 embernél többre terjed ki s mindenütt jó benyomást tett. Az amnestiát a porta okos politikai tényének tartják, Azt is mondják hogy igen alkalmas arra, hogy különösen Anglia közvéleményét és sajtóját megnyugtassa és az angol kormányt arra birja, hogy mérsékelt magatartást tanusitson.

Kállay miniszter — »Armenia alkirálya.« A londoni »Reuter ügynökség«, egyelőre fentartás mellett, közelebbről igen fontos jelentést hozott, mely szerint az angol-örmény egyesület arról értesült, hogy a konstantinápolyi britt nagykövet Salisbury marquis ministerelnöktől megbizást kapott, hogy követelje mindazon örmény politikai foglyok feltétlen szabadonbocsátását, a kik nem a rendes biróságok által itéltettek el. Az előbb emlitett egyesületnek továbbá azt jelentették, hogy Angolország biztositotta a berlini egyezményt aláirt úgynevezett »signatarius« hatalmak közreműködését azon czélra, hogy együttes jegyzék intéztessék a portához, melyben egyszerűen kijelentetnék, hogy minekutána Törökország nem képes a keresztény alattvalókat megoltalmazni, a hatalmak elhatározták, hogy alkirály hatáskörével azonnal egy európai főbiztost neveznek ki, a kinek feladata lesz, hogy az ázsiai tartományokat a szultán nevében kormányozza. A kinevezendő európai főbiztos kizárólag a hatalmak ellenőrzési tanácsának (melynek székhelye Konstantinapoly lesz), tartoznék felelőséggel. A »Vossige Zeitung« már azt is nyilvánosságra hozza, miszerint Kállay közös pénzügyminiszter van kiszemelve a tervezett örmény kormányzói állásra! — S ime, ötszázados elnyomatás után szemeink láttára emelkedik ki az örmény nemzet önnállósága az idők folyamának titokzatos leple alól s mi meghatottan viszhangozzuk az egyházi dal epedő fohászait: Ov hájr Krikor, luszávorics. Lyér háj ázkisz mêchithárics!...

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Egy erzsébetvárosi volt polgármester.

— Lengyel Márton. —

A beköltözött hazai örmények négy helységet alkottak: Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz. Kezdetben e helységeket az „örmény kompania“ főbirája kormányozta; azonban minden helységnek volt ezen kivül külön kinevezett örmény albirája is. De e szervezet nemsokára megszünt és minden helység az uralkodótól nyert kiváltságaik alapján saját kebeléből maga választotta meg saját főbiráját. 1848-ig Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz külön örmény hatóságot („mercantile forum“) képezett, most mindkettő beleolvadt a mondott két magyar községbe. Ellenben Szamosújvár és Erzsébetváros megtartotta önállóságát; de a szabadságharcz után már többé nem főbirákat, hanem polgármestereket választ.

Erzsébetváros első választott főbirája Zakariás János (1727—1732) volt. Zakariás megválasztása óta százhatvanhét esztendő telt el és ezen időköz alatt 64 ízben választott e hazafias város magának kormányzó főt, kik közül azon hasznos tevékenységért, mit a város fejlesztése, anyagi és szellemi előhaladása érdekében kifejtettek, nem egynek nevét örökitette meg Klio.

Erzsébetvároson jelenleg Trajanovits János a polgármester. Ez a derék, mívelt férfiú, — ez a gyakorlott, szorgalmas, lelkiismeretes tisztviselő avval az elhatározott szándékkal, avval a nemes ambiczióval vette át kevéssel ezelőtt választói kezéből a megtisztelő bizalmat, hogy e mívelt, értelmes és gazdag nép lakba haladó városból — Isten segitségével és tiszttársai állandó támogatása mellett, modern várost csinál. Ha szép terveit (új tanácsház, kövezet, villanyvilágitás...) csakugyan megvalósitja, akkor nemcsak igazi mestere lesz polgártársainak, hanem még a város történelmének lapjai is tisztelt nevét e helység legderekabb polgármesterei közé fogják helyezni. Engedjük azért, hogy zavartalanul munkálkodhassék, — hogy a várakozásnak megfelelhessen...

Mi jelen kinálkozó alkalommal elődjével: a gavallér Lengyel Mártonnal foglalkozunk és egyúttal jól sikerült arczképét is bemutatjuk mélyen tisztelt olvasóinknak.

A nagykiterjedésű Lengyel-család ezen ága, mely Lengyelországban Chászó*) nevet viselt, a beköltözés után Erzsébetvároson telepedett le. E család három férfi tagot számlált: Márton, Tamás és Ábrahám fivérek voltak. Márton fia Lukács nyert Mária Teréziától nemességet. Ebből az ágból származott a volt polgármester nagyatyja: Lengyel Márton, ki több ideig viselt Erzsébetvároson főbirói hivatalt; meghalt 1845-ben.

Lengyel Márton, kinek atyja Péter 1881-ben hunyt el, 1844-ben született Erzsébetvároson. Anyja szamosújvári eredetű Gorove leány. A népiskolát és a gymnasium alsóbb osztályait szülővárosában tanulta; a jogi tanfolyamot Kolozsvártt végezte 1866-ban. 1870—1883-ig a honvédségnél szolgált. Mint szabadságolt állományban levő hadnagy ment a honvédséghez és mint százados lépett ki. 1883-ban választotta meg Erzsébetváros polgársága főjegyzőjévé, 1885-ben polgármester lett. Majdnem tiz évig viselte e diszes állást és teljesitette kötelességeit lelkiismeretes pontossággal. Megvesztegethetlen, tisztakezű, jellemszilárd férfiú; finom módoráért, kedves bánásmódjáért közbecsülésben áll. Nem sokkal ezelőtt mondott le hivataláról, hogy éldelje azt a boldogságot, mit a római költő e szavakkal fejez ki: „Beatus, qui procul negotiis.“

De azért nem vesztegel tétlenül; számitó eszét, szép tehetségeit más téren — hol szintén hasznára van szülővárosának — érvényesiti.

Mi azt kivánjuk, hogy adjon Isten, Erzsébetváros ezen derék fiának hosszú életet és állandó egészséget, hogy a hazának és a közügynek még sok hasznos szolgálatot tehessen!

Szongott Kristóf.

---

*) Ezen arab szó jelentése: nemes, kiváló, Adelin, Modestin, Honorius.

Az örmény katonák dala.

– Dzádurián. –

Repülj lovam, rohanj mint szél velem!
Vigy engem áldott szép hazám felé,
Rabságban szenved dicső nemzetem,
Vezess el gyorsan ellenség elé!

Testvéreim börtönben sinylenek,
Csatába kell véremnek omlani;
Szabadságunkat végre fegyverek
Fogják előbb-utóbb eldönteni.

Eltüntek évek, multak századok,
Országunk békén várt egy szebb jövőt,
Remélve, hogy majd jönnek jobb napok
S az Ég kegye megvigasztalja őt!

Elszántan türte a könyörtelen
Szeszélyes sorsnak nagy csapásait,
Szabadságért rajongott szüntelen,
S büszkén kiállta szenvedéseit.

Repülj lovam, rohanj mint szél velem!
Hallom már népünk' hivó szózatát,
Szabadságért mi szép a küzdelem,
Itt az idő, mentsük meg a hazát.

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.*) —

V.

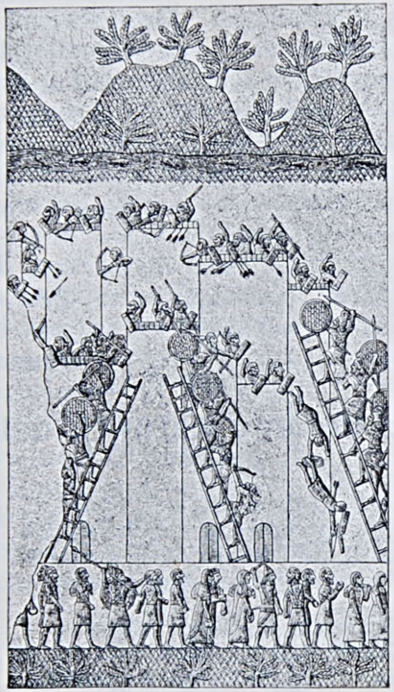

Egy örmény város ostromlása az assyrok által.
A foglyok elhurczolása.
— Márvány dombormű a British Muzeumban. —

Nem lehet kétséges, hogy Rusas király palotát is építtetett a városban. Alkalmasint a legmagasabb fekvésű ponton, az új városi telep várában állott ez a palota. A Topráh-Kalehen kiásott templom aránylag kis részét foglalja el a keskeny, nehezen megközelithető fensík keleti felének, míg a többi rész terjedelmes, hosszura nyuló épület faltörmelékeivel van elboritva. Orosz-Örményországban nemrég két feliratot találtak, egyet Menuastól, a másikat Argististól. Typusuk a következő: „Menuas építtette ezt a palotát. Menuachinili a neve.“ A „chin“ a hozzátartozást jelenti; az „ili“-nek értelme „nagyobb építmény, palota.« Az utóbbi szó segitségével az eddig ismert feliratokból nagyobb számát a királyi építkezéseknek lehet kimutatni. A Rusas feliratán is megtaláljuk az értesitést „Rusachinili“-nek, a Rusas-palotának építéséről.

Hogy a Rusas nevet viselt három királynak melyikétől származik eme város-telep, nem határozhatni meg teljes bizonyossággal, mert a felirat elejéről a király czimzése s családi megjelölése hiányzik. Eleve az látszott valószinűnek, hogy valamint a romjaiban fenmaradt templom a Toprah-Kalehon, ugy az egész városi építkezés is III. Rusastól származott. Egyik, Belck által behatóan tanulmányozott feliratból azonban meglehetős biztonsággal kitünik, hogy Uj-Tospnak már II. Rusas idejében léteznie kellett. A miből arra a következtetésre jutunk, hogy II. Sardurnak, ki a régi város szétromboltatását megérte, közvetlen utódja, I. Rusas, Sargon szivós kitartású ellenfele helyezte át s építtette ujra a várost. S midőn aztán békésebb idők következtek, az akkoron épült templomot új és pompásabb szentélylyel cserélte fel III. Rusas. Igazolni látszik ezt ama körülmény is, hogy míg a palotának emlitettük maradványai a Toprah-Kolehon pusztán agyagtéglákból állanak, a templom falai szépen kivágott kőkoczkákból épültek.

Az új város építésénél nyilván jelentékeny szerepet játszottak a védelmi szempontok is, a mi szintén a mellett szól, hogy a város ama harczias időkben keletkezett. Annak okát ugyanis, hogy Rusas, ha már elhatározta Ván városnak ujjáalakitását, mért választotta első sorban Toprah-Kaleht s nem a Tiglatpileser által lerombolt régi városnak a helyét, nyilván abban kell keresnünk, hogy az egykori kertváros mintegy öt kilometernyire feküdt a régi vártól, a mai citadella-hegytől, s ott kellett feküdnie, mert a Menuas-csatornát végső elágazásaival csakis odáig lehetett vezetni. Ez a távolság pedig igen nagy volt arra, hogy a várost hatályosan lehessen védelmezni a várból. Lehetővé tette, hogy az északról jövő ellenség a várhegyet háboritlanul megkerülhesse s a város-telepnek északkeletről való megtámadását. Szorosabb kapcsolatot kellett tehát létesiteni a hegy és a város között. A Menuas-csatornát lehetetlen volt közelebb vezetni a várhegyhez; új várhegyül tehát a Toprah-Kaleht kellett kiszemelni, a melynek közvetlenül a tövéhez el vala juttatható a vizvezeték. S mert az Alais bevonása a csatorna-hálózatba lehetővé tette, hogy a viznek legalább egy része a várhegy lábához juthasson, ennek a hegynek közvetlen védelme alatt sem volt kizárva telepnek előbb-utóbb való létesülhetése.

---

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau. 1894. LXXXI. Bd.)

Ván manapság is azt a képet mutatja, a melyet ekként Rusas városáról nyertünk. Mintegy húszezer főnyi örmény népessége kizárólag az u. n. Ván kert-várost lakja, mely a Tophrah-Kaleh szikla tövénél Rusas egykori kert-városának helyét foglalja el, s a melyet ma is, mint egykoron, a Rusas-tó lefolyása, a Kesis-Göll öntöz. A török lakosság ellenben a várhegy tövénél lakik, míg az ettől nehány kilometernyire fekvő régi kert-városa Menuasnak elhagyatva maradt. A Rusas-feliratban ekként a mai Ván városnak Krisztus előtt nyolcz századdal történt ujjáalakitásáról szóló okirat is előttünk fekszik. Ily régi, eredetiben fenmaradt alapitólevéllel bizonyára a világnak egyetlen más lakott városa sem dicsekedhetik.

A lakosság harczias tulajdonságain s bámulatos épitkezési ügyességén felül nagy befolyással lehetett eme ősrégi örményországi állam fejlődésére az a theocraticus alap is, a melyre fektetve volt. Chaldis-t tisztelte főistenségeként s Chaldi-isteneknek vagy Chaldi-gyermekeknek nevezték a többi istenségeket is. De chald-oknak, Chaldis hozzátartozóinak tekintette magát ama nép valamennyi tagja is, a mely Chaldisnak hódolt. Chaldisért, az ő dicsőségére történt minden foglalás, létesült minden épitkezés és alkotás, melynek czélja az vala, hogy Chaldis hozzátartozóinak jólétét előmozditsa. A főváros, Tuspa-Van, az istenség székhelye, a Chaldi város (chaldina); az erősitett helyek, ha még oly távol fekszenek is a fővárostól, a Chaldi-város „kapui;“ s az ország egész területe is Chaldia, „Chaldi-föld.“ Alig van a történelemben példája

annak, hogy valamely nép a theocratiat ily szigorú következetességgel, a külső formákban is ennyire felismerhetőleg megvalósitotta volna.

A feliratok megértését sajátszerűleg megnehezitette ez a körülmény. Azt hitték ugyanis, hogy mindenütt, a hol Chaldis hozzátartozói-ról, Chaldini-król történik emlités, az istenségeket kell érteni. Teljesen félreértettek ekként egyes mondatokat, p. az Argistis“ felirataiban rendszerint ismétlődő eme szavakat: „A chald-okhoz (vagyis az alattvalóihoz) szól Argistis.“ (a mely szavak után mindig a tudósitás következik valamely hadviselésnek az eredményeiről.) S talán nem is lehetett volna ezt a félreértést kideriteni, ha segitséget nem nyujtanak a classicus hajdankorból fenmaradt tudósitások.

A görög irók a pontusi országokról s Örményországról szóló feljegyzéseikben egyértelműleg a chaldai népről beszélnek, tehát egészen ugy jelölik azt meg, mint a Babylonia déli részén lakó népet s azt a papi osztályt, mely Babyloniában s más babyloni városokban kiváló szerepet játszott. Nem kevésbbé hiteles források azonban megfelelő geographiai meghatározással ismernek Chaldia országot s Chaldos vagy Chaldis névvel jelölik meg lakóit. Sőt Suidasnál egyik várost egyenesen Chaldine névvel találunk megjelölve. Teljes megerősitését foglalják magukban ezek az azonos megjelölések az ékiratok tanuságtételének arról, hogy Ó-Örményország lakói és fővárosa az istenségről valának elnevezve. Kétségtelen bizonyossággal kitünik mindezekből, hogy az az északi hegyi nép, melyet az assyrok urastainak neveznek — Herodotnál ez a név „alarodiak“ formájában jelenik meg — a „chald“ nép volt. A classicus kor irói tévesen cserélték fel Örményország őslakóinak ezt az elnevezését a „chaldeai“-val. A mely tévedésnek egyébiránt részben tudatával is birtak, a mint Eustathiusnak Dionysius Perigetes földrajzához irt commentárjaiból kitünik.

A fenmaradt ékiratok bővebb tanulmányozása s lelhelyeiknek topographiai és archeologiai kibuvárlása bizonyára még tetemesen növelni fogja ismereteinket Örményország amaz ősrégi lakosságáról, a mely nem jelentéktelen szerepet játszott a keleti világ hajdankori történetében.

Dr. Molnár Antal.

A magyar-örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

— Első közlemény. —

Ethnográfiai egység alatt értjük egy népfaj közös szokásainak és erkölcseinek, erényeinek és hibáinak, azaz speczifikus nemzeti jellemvonásainak egyházi, politikai és társadalmi téren — bizonyos geográfiai határok között — főképpen pedig közös nyelvi alapon való individuális kifejlődését.

Azonban e kifejlődés különleges iránya, egy és ugyanazon nemzet kebelében egyes vidékenként is létrejőhet és bizonyos országrészekre szoritkozva, ha egyébben nem, de legalább tájszólások, népviseletek és helyi népszokások alakjában domborodik ki.

A nagy magyar nemzet a maga egészében igaz, hogy egy teljesen kidomborodott néprajzi egységet képvisel; de mindazonáltal a saját kebelében szükebb ethnográfiai széttagoltsággal is bir, pl. a székelység, jászság, kúnság, palóczság stb. sajátságos és az illető országrész határai között élő, de bizonyos mértékben külön egyéniséggel biró magyar népcsoportok alakjában, melyek talán a historiai fejlődés és a hagyományok alapján az őket egymástól megkülönböztető jelleget mai napig is fentartották.

Már most, ha azt kérdjük, hogy mit értsünk a magyar-örmények ethnografiai egysége alatt? erre nagyon könnyen megfelelhetünk, mert ez alatt senkinek sem lehet egyebet értenie, mint az összes hazai örménységnek, mint bevándorolt népfajnak a magyar társadalom keretében a székelység vagy a kúnság mintájára, de

ezeknel különlegesebb örmény nemzeti alapon való faji kidomborodását.

Az örmények magyar hazafisága felment engem a védekezés alól, ha valaki netán a fejlesztendő örmény ethnográfiai egység fentartásában valami nemzetiségi fészkelődés-félét vélne felfedezni: hiszen a magyar-örménység saját külön néprajzi egységének még oly örmény jellegű kidomboritása mellett is mindenkor meg fog maradni a magyar nemzet leghivebb barátjának s a magyar haza leghálásabb fiának. — Hiszen mi örmények magyarok vagyunk szivvel és lélekkel s Isten kegyelméből azok is akarunk örökkön-örökké maradni, de éppen olyan rajongó kegyelettel csüngünk egyúttal ősi szokásainkon és igy első sorban örmény egyházunk ősi ritúsán, hogy széles e hazában mindenki is csak tiszteletreméltó és szép törekvésnek tekintheti, ha egy hagyományos magyar érzelméről ismert és becsült kis népfaj az ő ethnográfiai egyéniségét kifejlesztendő: az anyanemzethez bizalommal és reményekkel telten támogatásért fordul. Miként az anyához rajongó szeretettel feltekintő gyermek a millenium küszöbén, ugy tekint fel a magyar-örménység a lovagias nagy magyar nemzethez, melynek szerető anyai karjaiban más ajkú magyar testvéreinkkel egyenlő meleg ápolásban részesültünk mindenkor.

S ámbár — nem panaszként emlitem fel — hogy az elkényeztetett gyermekek által élvezni szokott előnyökre soha sem lehetett hivatkoznunk: mindazonáltal erősen reméljük, hogy az örmény püspökség visszaállitására irányuló újabbi, de annyiszor eredménytelenül megkisérlett törekvéseink, végre a magyar nemzetnél meghallgatásra fognak találni. És akkor mint egy hálariadal fogna felcsendülni a „Gjéczcze Hunkárisztán!“ husz ezer örmény ajakról.

I.

A keleti örmény ethnográfiai egység mindig megvolt és maiglan is létezik, de az erdélyrészi örmények között bocsánczi Verzár Auxentius örmény püspök halálával a XVIII. század elején már központját veszitett hazafias arménizmus hovatovább mind halványabb és szintelenebb formát öltött, míg most végre az örmény közszellem felébredésének ideje elérkezvén: valahára fel kell szavunkat emelnünk a hazai saját örmény néprajzi individuálitásunknak bár romjaiban való megmentésére.

Hiában is szépitenök a dolgot, mert örmény ethnográfiai egységünk érdekében ma már egy mentő egyesületet kellene alapitanunk, hogy a mi még megmenthető, a jövőre nézve megtartassék.

Ha lenne egy bármily szerény igényü magyar-örmény irodalmi egyesületünk, (pl. egy „Lukácsi-társulat«) mindenesetre hathatósabban és czéltudatosabban lehetne ethnográfiai egységünk hanyatlását is megakadályozni.

Ebből az irodalmi központból, melynek a minden örmény családban olvasandó hivatalos közlönye maga az „Armenia“ lenne s melynek élére egy országos nevű emberünket megnyerhetnök, mondom, ebből az örmény szellemi központból kellene minden ránk nézve üdvös eszmének szétsugároznia.

A negyedévenként tartandó és felolvasásokkal egybekapcsolt rendes gyűléseken, de főképpen a Szent-Gergely napján, mint általános örmény nemzeti ünnepen egybehivandó közgyűlésen az örmény előkelőség, intelligenczia és érdeklődő polgárság egy pár excellence örmény érintkezési pontot nyerne, melyből közéletünkre, de legfőképpen elhanyagolt ethnográfiai együvé tartozásunk szempontjából a legszebb reményekkel kecsegtethetnök magunkat.

Egy ilyen, a közel jövőben alakitandó s az egész magyar-örménység pártolását kiérdemelő s az örmény történelmet, nyelvészetet, irodalmat, ethnográfiát s az ezen tudományágakhoz tartozó segédtudományokat magyar nyelven művelő irodalmi központ alapitása elől sokáig kitérni ugy sem fog lehetni, ha csak teljesen a lemondás terére nem akarunk lépni már is pusztulásnak indult örmény néprajzi attributumaink megvivásának, illetve visszaszerzésének égető kérdéseivel szemben.

Ethnográfiai egységünk visszafejlődésének mindenesetre egyik legfőbb és tagadhatlanul legfontosabb oka az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek fokozatos térvesztése.

Ismeretes dolog, hogy a XIII. század közepe táján Örményországból kivándorolt és majdnem $4\frac{1}{2}$ századon át kölönböző országokban hazát kereső őseink 1672-ben I. Apaffy Mihály alatt végre Erdélyben letelepülhettek.*) De itt Erdélyben viszont az oláh áradat közepette mintegy kis népszigetként kiemelkedő szamosújvári, erzsébetvárosi s a már elszékelyesedett csik-gyergyói örménység hamar felismervén helyzetét, már ideje korán a magyarsághoz csatlakozván: önként elmagyarosodott, nehogy az erőszakos románizálás általa már Moldovában gyülöletessé vált nagyobb veszélyének essék új hazájában is áldozatúl. Pedig a Moldovából bevándorolt őseink örmény anyanyelvükön kivül az oláh nyelv ismeretét és igy az oláhsághoz közelebb álló orthodox örmény-keleti vallás gyakorlatát is magukkal hozták és csak nagy későre és felette nehezen, csupán a második generáczióban tudták a magyar nyelvet némileg elsajátitani.

Sőt, a kik örmény anyanyelvük mellett csak később tanulták meg magyarúl maiglan' is egy sajátságos, de bizonyos rendszerűséggel kifejlődött örményes kiejtést őriztek meg és ugynevezett örményes magyarsággal beszélnek, mely eredeti diálektus ma már hova-tovább kivesző-félben lévén: nyelvészeink részéről az eddiginél több figyelemben is részesülhetne.

Hogy a beköltözött örmények a XVIII. század elején még keveset tudhattak magyarúl., azt egy ismert eset is tanúsitja, a mikor az 1715. márcz. 10-én hatvan éves korában Bécsben elhalt Verzár alias Verzirescul Oxendius örmény püspök utódává Mária Terézia által kinevezett dr. Theodorovics főesperes ellen, sajnos, hogy éppen örmény részről emelt alaptalan vádak megvizsgálására Gyulafehérvárról Szamosujvárra papi delegátusok küldettek.

---

*) 3000 család vagyis legalább 12 ezer lélek, mely maig közel 20.000-re szaporodhatott.

Az örmény asszonyok közt azonban hire futamodott, hogy a gy.-fehérvári kanonokok a latin ritust reájok akarják erőszakolni s az örmény templomban megejtendő vizsgálatra megjelent kiküldötteknek: „Nu trebuje lá noj saecula saeculorum!“ (nem kell nekünk saecula saeculorum!*). — Tehát még ezelőtt alig több mint 1 $^{1}/_{2}$ századdal is őseink oláhul jobban tudtak, mint magyarul s a vagyonos és intelligens elemek nélkül, akkor még szükölködő oláhság ezt a szorgalmas kereskedő-népet bizonyára, mint leendő arisztokrácziáját kész örömest ölelte volna magához.

És ennek daczára, hogy nem a nyelvben hozzájuk közelebb álló oláhsághoz, hanem a magyarsághoz csatlakoztak: nemcsak a rokonszenvben, de főleg a kath. egyházba való áttérésükben találja meg egyik legvalószinűbb okát.

Ma már ugyannyira elmagyarosodtak, hogy visszaárménizálásuk éppen ezen emlitett körülményen szenvedne hajótörést; de az örm. ethnográfiai egység teljes visszafejlődését meggátolni igen is már csak saját fajunk szeretete iránti tekintetből is közöttünk nemcsak az érdeklődés, hanem a kötelesség tárgyát is kellene képeznie.

Tehát a gyors elmagyarosodás és így az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek a magyarral való fokozatos ielcserélése, továbbá egy örmény főpásztornak közel két századon keresztül való nélkülözése, és végül az örmény családoknak nemcsak az erdélyi részekben, de különösen Dél-Magyarország felé irányult szétszóródása: mind megannyi fontos tényezőknek tekintendők, mint a melyek a négy erdélyrészi örmény kolónia (Szamosújvár, Erzsébetváros. Gy.-Szt-Miklós és Csik-Szépviz) számbeli megfogyatkozását és örmény jellegének meggyengülését vonta maga után.

---

*) Az örmény misében a »per omnia saecula saeculorum«-nak »hávidjánêsz hávidjénicz« (mindörökkön örökké) felel meg.

Továbbá a már fentebb emlitett okokból kifolyólag az örmény gyermekek nevelésének is majdnem teljes elmagyarosodása állott be; és ne tagadjuk, hogy az üzleti gondok és a nehéz megélhetés apró küzdelmei egészen el is feledtették a nagyobbára maiglan is kereskedelemmel foglalkozó örménységgel saját faji jellegük észrevétlenül növekvő rohamos hanyatlását. — Az örmény püspökség betöltésére irányult és annyiszor megkisérelt törekvések meddősége, az ezen alkalmakból egyes előkelő családaink között nem ritkán keletkezett versengés, féltékenység és végre vezéregyeniség hiánya, illetve az ezen szerepre hivatottak visszavonulása, elszármazása és így az örmény közügyek és kérdések iránti közönyösége: okvetlen egy ma már szemmel látható, de főkép néprajzilag legsajnosabb visszaesést idézett elő.

Merza Gyula.

A második szerkesztői látogatás.

Irta: **Szivárvány.**

Midőn pár évvel előbb megjelent az „Armeniá“-ban a szerkesztői látogatásról irt czikkem, (e látogatás hat évvel ezelőtt történt) akkor a reménynek egyetlen halvány sugára sem derengett lelkemben az iránt, hogy még irhatok a második szerkesztői látogatásról is. És ime ez a nem remélt, rendkivüli szerencse ismétlődött: az a szerkesztő újra meglátogatott.

Mikor irtam az első látogatásról, akkor igénytelenségemmel is megismertettem önöket kedves olvasóim, hiven lefestve külső és belső tulajdonságaimat. Tettem ezt főleg azért, hogy ismerjék teljesen azt, kit a szerkesztő azon czélból látogatott meg, hogy felkérje munkatársul. Ez nagy megtiszteltetés ám!

Vajjon még él-e valakinek önök közül emlékében alakom?

Alig hiszem. Pedig kell, hogy önök valódi formámban képzeljenek maguk elé engem, mivel a mit elmondandó vagyok abban — látszodjam bár szerénytelennek — a főszerepet magamnak juttatám.

Tehát, hogy felelevenitsem emlékükben alakomat, megkérem szépen önöket, hogy vegyék kezükbe az „Armenia“ 1893. februári füzetét és ha a 45 és 46 oldalt átolvassák, lelkük előtt fog állani Szivárvány, kinek neve ugyan hétféle színben változó, de jelleme nem változik soha!

— Hát a külseje változott-e az első szerkesztői látogatás óta? kérdhetik önök, miután átolvasták az emlitett füzet 45. és 46 oldalát.

A külsőm? Oh igen, az nagyon megváltozott.

Lelkemnek ifjú érzeményei, csillogó ábrándjaim, arany reményeim mind semmivé lettek... És az átélt szenvedések, az elfojtott keservek elhervasztták arczom rózsáit s fekete hajam közé őszszálakat ültettek. De a Gondviselésbe helyezett hitem, lelkemnek e gyémánt oszlopa, nem tört össze! Ez a hit erőssé tesz engem élet-útamon, ezen a sikamlós talajon, szilárd léptekkel haladni előre. Igy tehát most is elmondhatom magamról, miként előbb irt „Szerkesztői látogatás“ czimű művemben, hogy az erősebb nemhez tartozom.

Igaz, hogy nememnek az a gyengesége megvan bennem, hogy szeretnék szép lenni, de minthogy ez már nem lehetséges, avval biztatom magamat, hogy a mennyit veszitettem külsőmben, annyit nyertem lelki szépségben és igy bőven kártalanitva vagyok.

Mert bármennyire lelkesülnek is önök uraim a külső bájakért, ezek nem oly értékesek, mint a lélek szépsége. A testi szépség a bánat miatt és az idő folytán elenyészik, a lélek ellenben a szenvedések tüzében megtisztulva a reá tapadt salaktól, az idő folyama alatt mind szebbé és szebbé válik s fénye átsugárzik az arczon, nemessé, vonzóvá téve azt még akkor is, midőn már az ifjúság rózsái arról rég eltüntek.

Azt mondhatná valaki, hogy a saját érdekemben beszélek.

Persze! De hát ezért érdemlek-e megrovást? hisz azt szokták mondani, hogy a „szentnek is maga felé hajlik a keze.“

Különben jól tudják önök, hogy nem én találtam fel ezt az igaz mondást: „A testi szépség mulandó, a lélek szépsége maradandó.“

No de azért, miként fennebb bevallám, szeretnék szép külsővel birni, de ha nem lehet, tehát okosan belenyugszom azon tudatba, hogy rajtam már csak a romokat szemlélhetni.

Erre igy szólhatna valamelyik túludvarias férfi:

— Lehet a romokban is gyönyörködni. Van-e meglepőbb kép, mint a hegy ormán pusztulásnak indult várromok, melyek előtt bámulattal állunk meg s képzeletünk felépiti a várt régi góth ablakaival, tornyaival, bástyáival; előttünk áll a felvonó hid s hallani véljük az őrök egyhangú kopogását. És nem kegyeletesek-e előttünk e romok?. Oh csak béköljön ki azokkal a romokkal!

Már kibékültem s meg vagyok győződve arról, hogy a ki sötét szemeimbe tekint, a mély búbánat mellett, mely azokban borong, felismeri komoly, határozott egyenes és nyilt lelkületemet.

Ne csodálkozzanak édes olvasóim, hogy oly lassan haladok előre. Azt a rossz szokásomat nem tudom leküzdeni, hogy ha beszéldk, nem szeretek puffra beszélni. Mindjárt rátérek tárgyamra.

*

Ez évben egy juliusi alkonyon búsan üldögéltem a a házunk előtt elterülő kis kertben. Tekintetemet a virágokon legeltetve, azon gondolkozám, hogy miért nem alkotott a Teremtő engem is virágnak, hogy — miként a virág — midőn a hervadás időszaka beáll, midőn az ősz fagyasztó hidege érinti illatos kelyhét, fájdalom nélkül semmisülnék meg és ne lennék kénytelen ily tört kebellel folytatni ezt a haszontalan életet.

— Mihez is hasonlit életem? — füzém odább gondolataimat. — Mihez hasonlitana egyébhez, mint unalmas rossz könyvhöz, melyet nem érdemes végig olvasni. Vajjon nem volna-e okosabb, ha becsapnám ezt az ostoba könyvet és nem olvasnám tovább?... De nem, ezt nem engedné tennem a Gondviselésbe helyezett erős hitem! Én értem e szavakat, reményemet helyezem e szavakba: „A te hited megtart tégedet!“

Aztán magamat a multba képzelém, midőn sugárzó fénynyel ragyogtak égő lelkemnek lángjai. Olyan csodás bús érzelem fogott el, a mint összehasonlitám a fényes ábrandképektől tündöklő multat a sötét jelennel, hogy szemeimet ellepték a könnyek és kezeimbe rejtve arczomat, csendesen sirtam.

— A szerkesztő, ki téged egyszer meglátogatott, ma oly szépen énekelt az örmény templomban a vecsernyén, hogy gyönyörűség volt hallgatni. E szavak riasztottak fel.

Szivem a rendesnél sokkal nagyobbat dobbant — mint midőn valaki szörnyen megijed — és remegés fogta el egész valómat.

A ki azon szavakat hozzám intézte, az egyik szomszédnőm volt, egy kedves fekete asszonyka, ki a kert ajtajánál állva, meglepetve nézett reám és én viszont ő reá. Öt meglepték kisirt szemeim és halotthalványnyá vált arczom, engem pedig a tőle hallott váratlan hir lepett meg.

— Te sirtál édesem! Beteg vagy? mondá részvéttel, helyet foglalva mellettem.

— Sirtam, igen — felelém — valami ostobaságért. Beteg azonban nem vagyok, csak megijedtem.

— Megijedtél? Mitől?

— Ha őszintén szólok, nem fogsz megneheztelni?

— Nem, csak mond ki bátran a sziveden valót.

— Tőled ijedtem meg kedvesem, mert azt hittem, hogy megőrültél.

Én!?..

— Igen, azt hittem, mert olyan badarságokat beszéltél.

— Miféle badarságokat?

— Hogy a szerkesztő az örmény templomban énekelt. Már magában az hihetetlen, hogy a szerkesztő itt volna, hogyan lehetne tehát azt elhinni, hogy a templomban énekelt! Most már látom, hogy nem örültél meg, csak engem akarsz bolondá tenni.

— Ej ej! ilyenre tartasz engem képesnek! Szent igaz, a mit mondottam: a szerkesztő ma énekelt az örmény templomban, mely ünnepiesen fel van diszitve, bizonyára az ő és két pap utitársa tiszteletére...

— A templomot nem emberek tiszteletére kell, hogy feldiszitsék.

— Ne szakits félbe! Bizonyos kútforrásból tudom, hogy holnap a misén újra énekelni fog. Okvetlenül jöjj el velem az örmény templomba.

— Én csak első misére szoktam járni a másik templomba, feltünnék, ha ez egyszer az örmény templomban látnának.

— Azzal ne törődj!

És az én kedves szomszédnőm minden rábeszélő tehetségét felhasználta arra nézve, hogy engem az örmény templomba való menetelre birjon. Én persze szivesen mentem, mert égtem a kiváncsiságtól, de mégis úgy szinleltem, mintha ez nagy megerőltetésembe kerülne.

Díszes közönség lepte el az örmény templom padjait. Szomszédnőmmel én is helyet foglaltam. Három pap volt az oltárnál. A közönség figyelmét a karzatról lehangzó szép ének vette igénybe. Sokan a nők közül is fel-feltekintgettek. Ezt megtenni engemet is kisérgetett a vágy, de ellent tudtam állani ennek; mert mikor még rózsás arczu leányka valék, anyám egyszer megintett, hogy az Isten házában ne tekintgessek ide meg amoda, annál kevésbbé a korusra, mert ott férfiak ülnek s oda nézegetni nem illik és vétek. Ez az intés azután szent volt előttem, a világért meg nem szegtem volna, valamint egyebet se, a mit az én jó anyám, akkor még a viaszhoz hasonló szivembe bevésett. Most már ez a szív megkeményedett; már nem tudnának abba többé semmit bevésni, de a mi ott bevésődve van, azt onnét elenyésztetni nem lehet.

Tehát bármennyire erős volt is bennem a vágy, hogy megláthassam a szerkesztőt, kinek ajkairól az a megható szép ének hangzott s a kiért tulajdonképpen templomba jöttem, miként mondám ellen tudtam állani és nem tekintek fel. Azonban más úton mégis csak látni akarám ő szerkésztőségét s nem tudhatván, ha vajjon megtisztel-e újra látogatásával, tehát mikor a mise végződött, ezt sugám szomszédnőmnek:

— Mivel te már ugyis többször felnéztél, légy szives szemmel tartani a szerkesztőt és engem figyelmeztetni, midőn elhagyja helyét.

— Miért nem tartod te szemmel őt? kérdé szomszédnőm mosolyogva.

— Fogadásom tiltja oda felnézni.

Aztán mikor szomszédnőm egy könyök-érintéssel megadta a figyelmeztető jelt, akkor elhagytuk a templomot.

A kerités ajtajához közel, körülvéve egy csoport férfitől, már messziről felismerém őt. Az a hat év nem igen hagyott nyomot külsején. De egy nagy változást vettem észre rajta: szép sötét szakálla hiányzott. Ugy látszik az most divat, hogy a férfiak megfosztják magukat ékességüktől.

Már egészen közelében valánk. Ő kezét nyujtva az őtet környezőknek, megindult. Oly közel ért hozzám, hogy kalapomnak hosszú gyászfátyola, melyet a szellő lengetett, érinté. Reám pillantott és — nem köszöntött. Nem ismerte fel ezt a filigrán alakot.

Ez fájt nekem, de nem csodálkoztam rajta, gondolván, hogy annyi munkatársa van már neki, hogy én csak annyit számithatok előtte, mennyi egy csepp a tenger vizéből.

Itthon még is azon tünődtem, ha vajjon meg fog-e látogatni?

Ebéd után arra a bohóságra vetemedtem, hogy az udvaron diszelgő százszorszépet megfosztottam nyilásaitól, egyenként letépdesve az ártatlan kis fehér virágok leveleit; csakhogy én nem azt kérdeztem tőlük, a mit Margaretha, hogy „szeret, nem szeret“; hanem ezt: „jőn, nem jőn, jőn, nem jőn.“ A legelsőnek utolsó levele azt mondotta (az az hogy nekem kellett mondanom helyette) hogy nem jőn, a másodiknak, hogy jőn és így tovább, egyik nem-et, másik igen-t mondva.

Mikor vagy husz virágot tönkretettem, akkor beleunva ez ostoba mulatságba, kis szobámba vonulék, irószereket vettem elő, hogy kedvencz foglalkozásommal, az

irással szórakoztassam magamat. De gondolataimat nem tudtam azon irányba terelni, a hová akartam; ezek szüntelen azon kérdés körül csoportosultak: vajjon eljőn-e a szerkesztő?

Végre türelmetlenül, hogy az irás sehogy se akart menni, igy monologizáltam:

— Eh! mit bánom én, jőn, vagy nem jőn! Annyi szerkesztő van most a világon, mint harmatcsepp a virágokon. Minek csinálni ebből az egyből olyan nagy dolgot!

Aztán utána gondolám:

— Csakhogy a sok szerkesztő közül én csupán őt ismerem. És a sok közül ő az egyedüli, ki eloszlatta félelmemet a szerkesztők iránt; az ő buzditó, lelkesitő, felvillanyozó sorainak köszönhetem, hogy valamit képes voltam haladni az irodalom mezején. Oh mégis csak rosszul, nagyon rosszul fog esni, ha nem tisztel meg látogatásával!

A tollat letéve, hátra döltem székemben és átengedtem magamat gondolataimnak.

Az óra haladt, a szerkesztő késett.

Igyekeztem belenyugodni abba a gondolatba, hogy oly kis pont vagyok én a szerkesztő előtt, a melyet figyelemre nem méltat.

Egyszerre a kis Miczi ugatására riadtam fel.

Ennek a kutyának olyan szokása van, hogy ha urat lát, akkor csak egyet ugat, ellenben a parasztot szakadatlanul ugatja.

Most csak egyet ugatott. A szerkesztő jött el, gondolám s ijedten ugrottam fel és a mint pillantásom a tükörre esett, onnét egy sápadt arcz tekintett felém. A hátamat hideg borzongatta, mint az első látogatás alkalmával; hanem most még inkább féltem a találkozástól, melyet előbb oly igen óhajtva vártam.

De miért? Hisz ismerem őt, tudom, hogy ő megnyerő külsejű, rokonszenves, barátságos egyén; ajkain nem honol kritikus kifejezés, hanem szelid mosoly, haja nem borzas, szemüveget nem visel, hogy nagyon jól megláthassa szépség-hiányaimat tehát nincs rajta semmi félelemgerjesztő. És mégis, mintha birám előtt kellett volna megjelennem, remegtem a gondolattól, hogy most mindjárt szembe kell állanom vele. De ha sokáig habozom, talán még benyit ide. Pedig e kis szoba küszöbét, míg az én tulajdonomat képezi, addig senki át nem lépheti; itt sok titkos, drága emléktárgyaim vannak összehalmozva. A tükör segitségével az ősz hajszálakat, a mennyire lehetséges volt, a feketékkel elfődtem, aztán elszántan hagyám el a kis szobát.

Két férfival találám szemközt magamat, kik közül az egyik valósággal a szerkesztő volt. Oly ügyetlen modorral fogadám őket, akár egy bakfis leány, még kezet is elfeledék nyujtani nagy zavaromban.

Az első szobában helyet foglaltunk.

Azon meggyőződésemet, hogyha a szenvedés elhervasztja is az arczot, de nemes kifejezést kölcsönöz annak, mely a szemlélőben szimpathiát ébreszt, az első perczekben megingatta a szerkesztő szemeinek tekintete. Oly furcsa pillantásokat vetett reám, mintha arczomon valami visszataszitót fedezett volna fel. Hanem azután, ugylátszék, hogy lassanként hozzá szokott arczomhoz és talált azon egyetlen rokonszenves vonást; mert tekintetéből eltünedezett az a különös kifejezés és én újra oly jóságosoknak láttam azokat a fenkölt lelket tükröző szemeket, hogy a hideg borzongás helyett, ekkor jóleső melegséget éreztem.

Zavarom egészen elenyészett és elfogulatlanul folytattam a társalgást.

— Ma a szerkesztő ur a templomból kijövet reám nézett és bár egy hideg főhajtással nem köszöntött, szóltam a többek közt.

— Hát hiszen kegyed mondhatta volna: Jó napot szerkesztő ur!

— Én!?... No addig egy férfinak előre nem köszönök, míg be nem hozzák ide a nőemanczipácziót.

— De kegyed munkatársam.

— Igaz! Tehát, mind főlebbvalómnak, nekem kellett volna ön előtt kalapot emelni.

A szerkesztő mosolygott. A társalgás most már élénken folyt.

Midőn egy orvosi tanácscsal szolgált ő szerkesztősége, akkor tisztába jöttem a felől, hogy előre miért nézegetett oly különös kifejezéssel reám, megsoványodott arczom lepte meg.

— Igyék sok vizet és meg fog hizni, ezt tanácsolta.

— Az embernek nem az a rendeltetése, hogy hizzék, szóltam ajkbigyesztve, míg magamban azt gondolám, hogy a bánatot nem mossa ki a szivből a víz.

— Meg akarják-e nézni uraim a Bölkényt, vagy miként itt nevezik a Békényt, mely itt a közelben folyik? kérdém, miután egy jó félóráig időzhettek nálunk.

A másik ur, persze mint helybeli, nem lehetett kiváncsi, tehát benn maradt testvéreimmel, a szerkesztő azonban igy felelt:

— Nagyon szivesen.

Mi tehát kimentünk. Én felnyitám udvarunk hátulsó kapuját, melyhez két lépésnyire folyik a víz és kiléptünk.

— Valóban festői kép terül el itt — mondá a szerkesztő, szemeit körülhordozva — és kegyednek alkalma van ebben naponta gyönyörködni. A folyónak, mely visszatükrözi a fényes nap arczát, szelid halk moraja, összevegyülve a malom-kerekek zugásával s a partot szegélyező fűzfák dús lombjainak susogásával, igazán költői hangulatot idéz elő a kebelben.

— Bizony a fűzfák közelsége költői hangulatot kell hogy felidézzen a lélekben. Itt foglalkozhatni a fűzfahajtások faragásával s lant helyett fűzfa sippal, nem zengeni ugyan, hanem sipolni a mindenható szerelemről, szóltam ironikus mosolylyal.

Ekkor, mintha a földből bujt volna ki, hirtelen előttünk termett egy fiatal férfi s köszönvén, így szólt, kezét nyujtva a szerkesztőnek:

— Ah tanár ur! Hallottam, hogy itt van s úgy keresem, mint a tűt. Ismeri-e egykori tanitványát (megnevezé magát). Oh kedves, drága tanárom! Ugy-e érdemesiteni fog arra a rendkivüli szerencsére, hogy ma este szerény házamhoz jöjjön egy barátságos vacsorára?

— Szives meghivása megtisztelő reám nézve, de sajnálatomra nem fogadhatom el, mert már másfelé vagyok hiva. Igy hangzott a válasz.

— Ugy tehát holnap...

— Csakhogy holnapra én akarom meghivni a szerkesztő urat, szólék közbe.

— Az egykori tanitványnak több joga van tanárához, mint nagysádnak a szerkesztő urhoz; azért át kell őt engednie nekem, mondá a férfi felém fordulva.

— De én hat éven át munkatársa valék s így nekem van több jogom hozzá, feleltem büszkén.

Eh! munkatárs van elég, ha mindegyik jogot formálna, akkor...

— Tanitvány sokkal több van és volt. Ön csak volt, a mi pedig volt, az már elmult, de én jelenleg is munkatársa vagyok!

A szerkesztő látva, hogy már-már hajbakapni készülünk, bölcs Salamon módja szerint oldotta meg a dolgot, csakhogy míg ez azt mondotta, hogy a gyermek — kinek két nő állitotta magát anyjául — vágassék ketté, a szerkesztő egyikünk meghivását sem fogadta el. Mert, miként bölcsen megjegyzé, egyszerre két asztalnál nem vacsorálhat s egyiket sem akarván megsérteni, sem az egykori tanitványnál, sem a munkatársnál nem fog vacsorálni; holnapután pedig bankett lesz s meg azután való napon utazik haza felé.

A vacsorával azt akartam elérni, hogy a szerkesztőt bizonyossá tegyem szives vendégszeretetemről s hogy meggyőzzem őt, miszerint a szakácsművészet terén valahogy csak megállom helyemet.

Hah! Ha e perczben vadállattá változhattam volna, bizony felfalom azt az embert, ki így tönkretette tervemet.

Mikor a szerkesztő azon urral, ki házunkhoz kisérte, távozni készült, akkor azon szavaimra, hogy szerettem volna egy elkezdett regényemre vonatkozólag tanácsát kérni, megigérte, hogy másnap újra meglátogat.

El is jött, de csak nehány perczre, hogy kimentse magát. Nem volt ideje regényemet átolvasni annyifelé hivtak, hogy kézre nem jutott.

— Ha lehetséges lesz holnap ismét eljövök s akkor átnézem regényét, mondá.

Erre nézve azt akartam tőle megkérdezni, hogy miként látja jobbnak a befejezést? Ugy-e, hogy a férfi hű marad a tőle messze távolban élő leányhoz, vagy pedig, hogy utolsó találkozásuk után, bár egy sor irással sem ad magáról a leány előtt életjelt.

Minthogy a szerkesztő utolsó látogatása is rövid vala, tehát regényemről előtte emlitést sem tehettem....

Este egyik nyilvános kertnek nyári termében összegyültek az inteligens férfiak, — örmények és magyarok — hogy egy búcsúlakomával tiszteljék meg a szerkesztőt.

Én bár évek óta a világtól elvonulva élek, ez egyszer engedtem a csábitásnak és több nő társaságában elmentem a kertbe.

A teremben már ott ültek az urak a felteritett asztalok körül.

Hordták az ételeket, miközben hangzottak a felköszöntők.

Sok nő volt a kertben, kik ott az asztalok körül foglaltak helyet.

De midőn a szerkesztő beszélni kezdett, akkor mint egy varázs-ütésre, mind a nyáriterem felé szaladtak s füleiket a terem átláthatlan tej-üvegére illeszték, hogy a felköszöntőből egyetlen szót el ne szalaszszanak.

Én nem férhetvén oda, a terem nyitott ajtajához közel foglaltam állást, kitéve magamat annak, hogy belülről meglátnak.

Az urak benn bor mellett jól mulattak, nem törödve velünk, mi pedig künn bor nélkül örültünk az ők mulatságuknak. Azonban nem mulasztottuk el azon csodálkozásunknak kifejezést adni, hogy a férfiak mily kedélyesen érezik magukat női társaság nélkül; míg a nőket megölné az unalom, ha férfiak nem tarkitanák az asztalt.

Hogy meddig mulattak az urak, azt bizony ők tudják. Mi korábban haza távoztunk.

*

Ha másodszor is meg nem tiszteli látogatásával városunkat a szerkesztő, ugy most nem tudnám, hogy ő nemcsak mély tudományú férfiú, de e mellett olyan hanggal bir, hogy énekével meghóditotta az örmény templom közönségét.

Vannak nagy tudósok, kikben semmi szónoki tehetség nincs; vannak ellenben olyanok, kiknek tudományuk csak felületes, de mikor beszélnek, ezt oly hévvel teszik, hogy a szónoki hang hallatára észre sem vehetni, hogy tárgyuk nélkülöz minden komoly alapot.

A szerkesztőben a tudomány párosul a szónoki képességgel.

Ő oly kiváló szónok, hogy bizony mondom: benne egy talpraesett országgyűlési képviselő veszett el. (Azonban még ki tudja...)

Végül nem hallgathatom el még egy szép tulajdonságát, melyet szintén ez alkalommal fedeztem fel. Ez pedig oly ritkaság férfiaknál, hisz most még a nők nagy része is teszi ezt, hogy fehér holló számba megy — nem dohányozik.

Pfuj az az ördöngös füst!

A férfiaknál még hagyján. Serdülő korukban tiltva lévén, éppen ezért találtak a szivarozásban élvezetet, ezt mint a férfiasság jelét tekintvén; idővel aztán megszokott szenvedélylyé vált náluk. Mert én bizony nem hiszem, hogy pusztán hazafias czélból az állampénztárnak gyarapitására füstölnének el annyi dohányt. De a nők! Egy koros hölgyet szivarral ajkai között mintegy kivetközve látok nőiességéből. És mennyire visszatetsző egy üde rózsás arczú ifjú leánynál a szivarozás! Hogy szétfoszlik az embernek illuziója, ha azokon a feslő rózsához hasonló ajkakon megérzi a dohány-füst szagát. Aztán a melyik nő nem feltűnési vágyból, hanem szenvedélyből szivarozik, nem tudva azt a főzés ideje alatt se nélkülözni, az ilyennel az is megeshetik, hogy a szivar hamúja belehull az ételbe.

Hogy találtassék férfiú olyan, a ki nem dohányozik, az már határos a csodával; az ilyen előtt én részemről meghajlok.

Pfuj de gyülöletes is az az ördöngös füst!

Ezzel tehát befejeztem volna czikkemet.

De ime! most egyszerre — mint kezdő koromban — csüggedés szállja meg lelkemet: vajjon nem fog-e e munka a papirkosárba vándorolni? Szerkesztő ur! az Istenért

meg ne tegye ezt a kegyetlenséget! Kedélybeteg vagyok; minden csekélység nyomasztólag hat reám. Már pedig az nem volna ám csekélység, ha munkám napvilágra nem jönne. Ez egyedül öntől függ. A lelke rajta!..

Lehet, hogyha még valamikor az a szerkesztő meglátogatja városunkat, én már akkor ott pihenek, a hol nem fáj semmi...

Vajjon ki fogná leirni a harmadik szerkesztői látogatást?!

◆

Egy szép szemű örmény leánynak.

Gyönyörü a szemed leányka,
E nagy világon nincsen párja,
Hanem azért hiába,
Nézel reám leányka,
Nézz másra.

Szebb szemekbe néztem bele rég,
Lángjától a szivem összeég.
Ha a szemed rám ragyog,
Nem te reád gondolok,
Leányka.

Sallak Róza.

◆

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XXI.

Pattantyus család.

E magyar-örmény nemes családnak, melynek szülöttjei ma részint e néven, részint Ábrahám vezetéknév alatt ismeretesek, 1) czímerszerzője danczkai Pattan-

---

1) Az Ábrahám nevet, mely a szamosújvári tanácsnak 1835. május 19-én 470. sz. alatt kiállitott bizonyitványa értelmében, különben is a Pattantyus család örmény vezetékneve volt, először a czímerszerző Pattantyus Jakab két unokája: Ábrahám Emanuel és Arisztaces használják.

tyus Jakab, Fogaras várának pattantyusa volt, kit hasonnevü fiával és összes törvényes fiutódaival együtt, hasznos és hű szolgálatainak elismeréseül Apafi Mihály erdélyi fejedelem Gyulafehérvárt 1680. deczember 13-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. E czímerlevél így hangzik:

Nos Michael Apafi Dei gratia Princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes: memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis; quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Dominorum consiliariorum Nostrorum, signanter vero Spectabilis ac Generosi Gregorii de Bethlen Consiliarii Nostri intimi, sedis Siculicalis Udvarhelly, ac arcis Nostrae Fogaras, Districtusque eiusdem Capitanei ubique supremi, et fidelis Nobis sincere dilecti singularem Nobis propterea factam intercessionem, tum vero attentis, et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis strenui Jacobi Pattantyus de Danczka, quae ipse in omnibus rebus et negotiis fidei et industriae ipsius concreditis, fideliter exhibuit et impendit ac im posterum etiam pari fidelitate exhibiturum, et impensurum se pollicetur, Eundemque igitur Jacobum Pattantyus Tormentorum et quarumdam Bombardarum in arce Nostra Fogaras et comitatu Albensi Transylvaniae existente habitarum Eiaculatorem, ac per eum Jacobum similiter Pattantyus filium ex speciali gratia et potestatis Nostrae principalis plenitudine, e statu et conditione, in qua nati sunt, et hac tenus exstiterunt, eximendos ac in coetum, et numerum verorum, natorum, indubitatorum, insignitorumque regni Nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandos, aggregandos, et adscribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus, acceptamus, et abscribimus praesentium per vigorem decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus idem Jacobus Pattantyus, ac per eum Jacobus similiter Pattantyus, filius suus iam natus, haeredesque et posteritates ipsorum masculini sexus universae pro veris, natis et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma seu

nobilitatis insignia: Scutum videlicet triangulare rubri coloris, in cuius campo sive area homo quidam integer coerulea veste, rubro quidem pileo et palidis coturnis indutus fortiter stare dextra baculum eiaculatorium a dimidio ad finem usque Zona ardenti circumseptum, sinistra vero manibus gladium nudum sursum porrectum tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus decenter exornatum ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt, et exornant, prout haec omnia in capite sive principio praesentium litterarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato, et ex certa scientia liberalitateque Nostra principali praefato Jacobo Pattantyus, ac per eum Jacobo similiter Pattantyus filio suo iam nato, haeredibusque et posteritatibus ipsorum masculini sexus universis gratiose dedimus, donavimus, et cntulimus, annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma sive Nobilitatis insignia more aliorum verorum natorum et insignitorum Nobilium armis utentium ubivis, in proeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, aulaeis, annulis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, et sincerae Nobilitatis titulo, quo eos ab universis, et singulis, cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis, officii, dignitatis et praeeminentiae homines existant, insignitos dici, teneri, nominari, et reputari volumus ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus ac praerogativis, quibus caeteri veri, nati, et indubitati praedicti regni Nostri Transylvaniae, partiumque Hungariae nobiles, et milita-

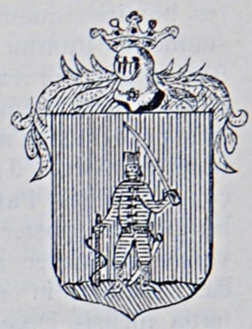

Pattantyus cs. czímere.

res homines quomodocunque de iure, et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur, et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant, atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras Nostras pendentis et authentici sigilli Nostri munimine roboratas memorato Jacobo Pattantyus, ac per eum Jacobo similiter Pattantyus, filio suo iam nato, haeredibusque et posteritatibus ipsorum masculini sexus universis clementer gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate Nostra Alba-Julia, die decima tertia mensis Decembris, anno Domini millesimo, sexcentesimo octuagesimo.

Michael Apafi m. pr. Franciscus Lugasi secretarius m. pr.[1]

E nemes család czímere tehát a következő: A pajzs vörös mezejében zöld talajon szemközt álló kék mezbe öltözött, vörös kalpagu vitéz leeresztett jobbjában égő kanoczczal ellátott pattantyut tart, felemelt baljában pedig kivont görbe kardot villogtat. Sisakdísz: csak az azt födő arany levélkorona. Foszladékok szine határozattan nincs adva.[2]

A Pattantyus családnak Apafi Mihály erdélyi fejedelem által adományozott ezen nemeslevelét megerősitette V. Ferdinánd király is 1846. év január 16-án.

Placsintár család.

Szülő és magzatok magasztos érdemei egyaránt közreműködtek abban, hogy a fejedelmi kegy a tekintélyes Placsintár család felé is, mely a honi örménység között kezdettől fogva kiváló vezérszerepet játszott, forduljon s így e család egyik első szemét alkossa azon ma már hosszú lánczolatnak, melyet a magyar-örmény ne-

---

[1] A Gábrus Zakhar hátrahagyott iratai között levő hiteles másolatból.

[2] E családdal és czímerével Nagy I. i. m. nem foglalkozik; Siebmacher I. i. m. (IV. 485.) pedig csak azt jegyzi meg: »Es domicilirt ein gleichnamiges Geschlecht noch gegenwärtig in Siebenbürgen.«

mes családok diszes neve alatt ismerünk. Placsintár János-nak, a dicső atyának, — ki kevéssel az örményeknek e hazába 1672-ben történt beköltözése után már, mit sem törődve saját életének veszélyeztetésével s kislelküen nem aggódva hon hagyott kiskorú gyermekei miatt, Bécsnek falai alatt 1683-ban az ostromló törökökkel szemben hősiességének oly fényes tanújelét adta, — nyomdokaiba lépett két fia, Placsintár Lukács és Bogdán, szamosújvári tanácsosok voltak azok, kiket III. Károly király Bécsben 1737. augusztus 23-án kelt czímerlevelével részint atyjuk emlitett vitézségének megjutalmazására, részint saját érdemeik hálás elismeréseül is, nemesi rangra emelt. Emlitett két czímerszerző fivér ugyanis ép ugy, mint egykor atyjuk Bécs alatt, Beszterczе vidékén küzdött vitézül a lázadók ellen; egyikük pedig, Lukács, a Peró János-féle 1735-ik évi békésmegyei felkelésről Hankót, az aradi várparancsnokat nemcsak értesitette és annak a szolgái által foglyul ejtett két felkelőt átszolgáltatta, hanem a kiküldött katonaságot a felkelők kinyomozására is vezette és a felkelés elnyomásában nem kis tevékenységet fejtett ki. III. Károly ez alkalommal a két czímerszerző fivéren kivül a hazai nemesek sorába iktatta mindkettő összes hozzátartozóit is u. m. Placsintár Lukács hitestársát, Jakobovits Rózát; Jakab, Lázár, János és András fiait, Mária és Anna leányait; Placsintár Bogdán feleségét, Mêndrul Máriát, Dávid, Joákim és Kristóf fiait, Anna és Kata leányait, nem különben mindkét czímerszerző valamennyi törvényes utódját és ivadékát. A két Placsintár fivér és hozzátartozóik részére Bécsben 1737. augusztus 23-án kelt czímerlevél így hangzik:

Nos Carolus Sextus, Dei Gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum inter Excellentes Regnandi Virtutes, quibus ad amplianda decoris, et dilatanda felicitatis Regnorum pomeria Principes niti consveverunt, haud immerito laudetur munifica eorum erga Cives de se, et Patria benemeritos effusa Benignitas, utpote cuius adminiculo

iam inde ab antiquis temporibus adusque praesentem Saeculorum periodum, non modo conservata, sed et summum roboris et splendoris attigisse fastigium conspiciuntur Regna, et qua singulorum animi ad eorum, quos benefactis palmam gloriae iam meruisse intuentur vestigia certatim imitanda, et praeclara qaevis facinora tanto audentius edenda, altero quasi stimulo excitantur; Nos etiam laudabilia Maiorum Nostrorum exempla sequentes haud postremam in eo Nostram collocamus curam, ut subditi Nostri de Fide et meritis Nobis commendati benigna libertatis, et munifica Affectus Nostri dispensatione dignam se benefactorum remunerationem recepisse gratulentur; Ideoque tum ad demissam nonnullorum Fidelium Nostrorum intercessionem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis, et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis tam propriis Lucae et Deodati, vulgo Bogdan Placsintár, Fratrum Germanorum Oppidi Nostri in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Armenopolis Primariorum Civium, et Senatorum, quam vero Genitoris ipsorum Ioannis quodam Placsintár, quae ipsi Nobis, ac Augustae Domui Nostrae cum alias pro diversis occasionibus gnaviter exhibuerunt, tam signanter memoratum Joannem Placsintár obsidente ultimo Archi-Ducalem hanc Nostram Civitatem Viennam Barbaro, sub huius moenibus Fidelitatis suae testis Luca et Deodato Filiis, hos vero postquam Domicilium in Transylvania fixissent, aliquo tempore cum Militia Nostra in Libera Regiaque ibidem Civitate Nostra Bistritziensi adversum Rebelles non sine vitae periculo, absque omni stipendio militasse, et denique alterum horum Lucam, dum ante biennium in Regno Nostro Hungariae Comitatu Békésiensi Militia Nostra extero Bello plerumque distenta a quibusdam seditiosis Tumultus nefarie excitatus fuisset, duos illorum sua et famulorum opera captos, ad Fidelem Nostrum Praesidii, et Confiniorum Aradiensium tum Commendantem Generalem, Vigiliarum Praefectum ab Hankó detulisse, atque adeo perniciosum istum motum opportune denunciasse, Militiaeque Nostrae contra eosdem seditiosos expeditae non

solum Comitem, sed et viae Ductorem, imo recessuum tegendis Tumultuantibus institutorum solertem Indagatorem in ipso etiam conflictu, ubi seditiosi profligati sunt ad acriter pugnandum et voce, et manu adfuisse, Fidelemque se, ac utilem tam in significando tempestive, quam sopiendo provide illo Tumultu exhibuisse, Nobis demisse expositum, et Testimonialibus respective congruis comprobatum est, ac in posterum etiam dictos Lucam et Deodatum Placsintár utilia Nobis, Augustaeque Domui Nostrae, ut et Patriae suae exhibituros, et impensuros servitia, suaeque Fidelitatis quibusvis in casibus luculenta edituros specimina, benigne confidimus: Eosdem igitur Lucam et Deodatum, vulgo Bogdanum Placsintár, Eorumque Coniuges, illius quidem Rosam Jacobovits, nec non Filios Jacobum, Lazarum, Joannem et Andream, Filiasque Mariam et Annam; huius vero Mariam Mêndrul, ut et filios Davidem, Joachimum et Christophorum, Filias item Annam et Catharinam, hosce iam natos, ac in posterum nascituros Liberos, Haeredesque et Posteros utriusque Sexus universos ex Gratia Speciali, deque Supremae Potestatis Nostrae Caesareo, ac Regio-Principalis plenitudine, e statu in quo nati sunt civico eximentes, in coetum et numerum verorum, et indubitatorum Haereditarii Nobis Transylvaniae Principatus, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, et adscribendos, Annuentes et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concendetes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui, et gaudere possint, ac valeant eorundemque praescripti Haeredes et Posteri utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae erga Eosdem exhibitae Gratiae, et Clementiae, ac Libe-

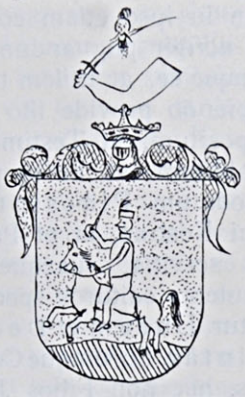

Placsintár cs. czimere.

ralitatis Testimonium, veraeque ac indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum flavi coloris, cuius fundum cespes viridis occupat, in cuius campo, seu area vir quidam coeruleo caetera Hungarico indutus amictu, caput vero rubro tectus pileo, ac Equo albi coloris ad dextram scuti oram currenti insidens, dextra acinacem evaginatum stringere, sinistra vero manuum froeni habenas moderari conspicitur; supra scutum Galea militaris clausa, et craticulata est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis atque unionibus decenter ornatum, cuius apici brachium humanum ab humeris resectum nudatum, pariter acinacem Turcico capiti infixum tenens, cubitotenus inniti cernitur; a summitate vero, seu cono Galeae laciniae, sive lemnisci diversi coloris defluentes, marginem scuti ex utraque parte ambiunt, et exornant, prout haec omnia in principio seu capite praesentium Litterarum Nostrarum Pictoris arte, et industria genuinis suis coloribus illustrata, ac ob oculis intuentium posita lucidius conspiciuntur, Iisdem Lucae, et Deodato, seu Bogdano Placsintár, Eorumque Coniugibus, illius quidem Rosae Jacobovits, nec non Filiis Jacobo, Lazaro, Joanni et Andreae, Filiabusque Mariae et Annae; huius vero Mariae Mêndrul, ut et Filiis Davidi, Joachimo et Christophoro, Filiabus item Annae et Catharinae, hisce iam natis ac in posterum nascituris Liberis, Haeredibusque et Posteris, utriusque Sexus universis Gratiose danda duximus et conferenda, Decernentes, et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, et indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium, sub iisdem Juribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus Ipsi natura, Iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulchris, generaliter in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis Titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque, ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui, et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorundem praescripti, utriusque sexus universi valeant, atque possint. Imo nobilitamus, damus, et conferimus praesentium Maioris et Aulici Sigilli Nostri impendentis mumine roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Tertia Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Trigesimo Septimo, Regnorum vero Nostrorum Romani Vigesimo Sexto, Hispanici Trigesimo Tertio, Hungarici et Bohemici autem Vigesimo Septimo.

Carolus m. pr.

B. Joannes Jos. Bornemisza de Kászon m. pr.
Josephus Kozma m. pr.[1]).

A nemes Placsintár család czimere tehát a következő: A pajzs arany (sárga) mezejében zöld talajon, fehér lovon, kék mezbe öltözött, vöröskalpagos, jobbra vágtató magyar vitéz jobbjában kivont görbe kardját villogtatja, míg baljával a kantárt tartja. Sisakdísz: koronán könyöklő meztelen jobb kar aranymarkolatu görbe kardját, melynek hegyére egy levágott törökfő van tűzve, villogtatja. A foszladékok szine határozattan nincs adva.[2])

---

[1]) Aradmegye 1845 ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1840. száma alatt levő hiteles másolatból.

[2]) Nagy I, ki azonban a czímeradományozás keltét tévesen adja, i. m. IX. köt. 310. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 506. l. szintén közlik e czímer leirását

Rácz család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Rácz Jakab, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július 26-án a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására és az épen akkor folyamatban levő hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárnak részéről önkényt felajánlott pénzösszeg hálás elismeréseül, hozzátartozóival u. m. hitestársával, Mojzes Katával, nem különben Joakim és János fiaival, Anna, Mária és Borbála Juliánna leányaival s valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek diszes sorába igtatott. Az erről szóló czímerlevél így hangzik.

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum ingenita Nobis munificentia fovendis ornandisque subditis nostris nullo tempore non adesse consuevisset, ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Iacobi Rácz, Quaestoris Armeni et Civis Oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vegtigalium Nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse Benigne confidimus, eundem Iacobum Rácz, consortemque eius Catharinam Mojses, ac filios Ioachimum et Ioannem, filiasque Annam, Mariam et Barbaram Iuliannam iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, eorumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae Regiae et Principalis Plenitudine Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eundem Iacobum Rácz, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum argenteum, in quo nigri equi caput cum suo collo sparsis iubis, ore hiante et lingua rubicunda exerta repraesentatur, adhaerente capite Scutario rubeo, in cuius meditullio visitur aurea Rosa pentaphila, Lilio argenteo a Lateribus comitata. Ipsi scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria emergentibus duobus Bubali cornibus horizontaliter bipartitis: dextro superius auro, inferius minio, sinistro vero inferius argenteo et superius atro colore distinctis. Phaleris dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et atris a summitate seu Cono Galeae in Scuti latera venuste decurrentibus; Prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eidem Iacobo Rácz, praefatisque ipsius gra-

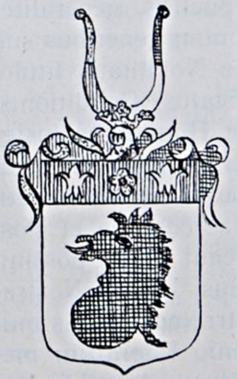

Rácz cs. czímere.

tiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepuchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo mobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae Die Vigesima Sexta Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo. Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. p. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
I. Georgius Vest. m. pr.[1])

---

[1]) Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

A nemes Rácz család e czimerlevél alapján tehát a következő nemesi czímert használja: a vízszintesen egyenetlenül osztott pajzs alsó nagyobbik ezüst mezejében nyakastul levágott, kiöltött vörös nyelvű, lebegő sörényű, jobbra néző, fekete lófej látható; a felső keskenyebb vörös mezőben (pajzsfőben) pedig két ezüst liliom között ötszirmu aranyrózsa diszlik. Sisakdisz: két bivalyszarv, melynek közül a jobb arany-vörös, a bal pedig fekete-ezüst. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról fekete-ezüst. [1])

Kisebb közlemények.

Bem napi parancsa. (Karánsebes ápr. 18. 1849) »Hadi működésem folytatandó el kellett egy időre Erdélyt hagynom s Czetz ezredes urat, — kit generalisi hivatalra felajánlottam s ebbeli megerősitése még nem érkezett, de meg fog jönni biztam meg az erdélyi főhadparancsnoksággal. Meghagyom tehát minden kerületi parancsnokságnak, hogy jelentéseiket ezután Czetz ezredes urhoz Szebenbe tegyék, minthogy a rendeleteket is tőle fogják venni.« - Tudjuk, hogy Czetz tábornok ezen minőségben csak május végeig szolgált: mert lováról leesett s megütötte magát. Mivel képtelen lett a szolgálatra, Bem által az alól felmentetett. Erre a tábornok Kovásznára ment fürdőt használni. Czetz szülei ekkor Gidófalván laktak, azonban ekkor csak édes anyja Czetz majorné és két nővére Poli és Mimi éltek. (1848 49. Lapok).

„A magyar-örmény nemes családok czimerlevelei“ czimmel dr. Temesvári János az Armenia cz. magyar-örmény havi szemle hasábjain hosszabb czikksorozatot tesz közzé, melyben a hazai örmény nemes családok összeirását és nemesi czimerleveleik közlését tűzte ki feladatául. Dolgozata, melyből az első közlemény még a mult évi deczemberi füzetben jelent meg, bevezetésül rövid áttekintést ad az örmény családok nemesitéseiről; megtudjuk belőle, hogy a legrégibb örmény nemes Pattantyus Ábrahám Jakab volt, ki Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől, 1680. decz. 13-án kapta a nemességet. Utána Lászlófy Izsák 1712 ben, Dániel Tódor 1725-ben és

---

[1]) Nagy I., ki a sisakdiszt képező két bivalyszarvat, miként ezt ő már a Gáspár és Issekutz családok czimerének leirásánál is tette, elefánt orrmányoknak nézi, i. m, IX. köt. 659. l., nem küben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 537. l. szintén közlik e czímert.

Placsintár Lukács 1737-ben szereztek maguknak nemesi czímert; a tömeges nemességszerzés azonban Mária Terézia korára esik, a ki az örökösödési és hétéves háborúk alatt nemesi czimerrel tüntette ki azokat a polgári családokat, melyek a háború költségeinek fedezéséhez bizonyos összeggel hozzájárultak. Az erdélyi örmény családok siettek felhasználni a kedvező alkalmat s csupán 1760-ban 18, 1762-ben 7 örmény család emelkedett ily módon a magyar nemesség sorába. Ekkor kapta a nemességet az örmények apostolának, Verzereszki Auxentius püspöknek családja is, mely nevét ez alkalommal a Verzár névvel cserélte föl (?) Az új nemesek mindnyájan az egyszerü armalista nemesség számát növelték; az első és jóideig egyetlen donationalis nemes az 1750-ben megnemesitett erzsébetvárosi Zachariás család volt. Az 1780-iki királyi rendelet azonban eo ipso magyar nemeseknek nyilvánitotta azokat, kik a bánság területén nemesi birtokokat impetráltak s a Gyertyánfi, Capdebo, Hollósi családok ily úton lettek nemesekké. A rendi alkotmány alatt az utolsó nemesités 1848. január 10-én történt, de az ily módon kitüntetett Jakabb Bogdán a valóságban sohasem kapta meg a czimerlevelet. Ezután hosszú ideig szünetelt a nemesség adományozása; legutóljára Issekutz Adeodát (1876-ban) és a Korbuly és Gajzágó családok (1879-ben) kapták meg a nemességet. Az egyes családokkal Temesváry betűrend szerint foglalkozik s közleményeiből, melyek az Armenia havi füzeteiben tekintélyes helyet foglalnak el, eddig a Balta — Hollósy családok czimerleveleivel ismerkedünk meg. Az armalisokat a szerző teljes szövegünkben közli s a czimerről czinkmetszetet ad, magyar leirásával együtt. Munkája, mint az eddigiekből is megitélhetjük, nem közönséges szorgalom és fáradság terméke s igen hasznos kiegészitő részét fogja képezni meglevő héraldikai forrásmunkáinknak.« Turul. 1894. évfoly. 152. lap.

Tiflisz utczáin a lóvonatú vasútak tudvalevőleg már több év óta meg vannak honositva. Most azon különös újitást készülnek behozni a Kaukazus ezen érdekes fővárosában, hogy a lóvonatú kocsiknál nők is alkalmaztassanak, mint kocsivezetők (konduktorok).

Mi újság az örmény világban?

Armenia autonom közigazgatása. A »Standard«-nak a következő sürgönyt küldik Konstantinápolyból: A hatalmak a török kormánynak záros határidőt tüznek, a melyen belül a reformterv feltétlen elfogadása iránt nyilatkozni kell; azon esetre, ha a kormány e reformtervet el nem fogadná, az összes külhatalmak Nagy-Británia vezetése alatt a legerélyesebb akcziót fogják Törökország ellen meginditani. A szultánnak el is kell fogadnia a javaslatot; mert különben tekintet nélkül az abból származható következményekre, Örményországot külön választják Törökországtól, Armeniának külön autonom közigazgatást adnak és az egész tartományt az európai hatalmak állandó oltalma alá helyezik.

Akczio az örményekért. Hivatott forrásból azt állitják, hogy nagyon komoly tárgyalások folynak a nagyhatalmak és a porta között az örmény kérdésben és hogy az angol kormány el van tökélve arra, hogy egyedül, vagy pedig a nagyhatalmakkal együtt akcziot kezd és már előkészületeket tesz erre nézve.

Gladstone nyilatkozata. Az armeniai események ügyében Gladstone egy nagygyűlésen legújabban úgy nyilatkozott, hogy teljesen bebizonyitott tény, miszerint a porta a vádakra hamis letagadással válaszol. Gladstone kifejtette továbbá, hogy három dologra kell tekintettel lenni; először: mérséklet a követelésekben, — másodszor: a török igéreteket nem szabad elfogadni, — s harmadszor: »nem szabad félnünk a ‚kényszer‘ szótól!...«

Örményország protektora. Nagy-Brittania királynőjének, augusztus tizenötödikén a parlament előtt felolvasott trónbeszéde az örmények ügyét érdeklőleg a következő kijelentést tette: Ázsiai Törökország örmény kerületeiben újabb zavargások törtek ki, oly rémes tettek kiséretében, melyek fölkeltették Európa keresztény népeink, különösen az én népemnek megbotránkozását. Az én nagykövetem, s az orosz czár és a franczia köztársaság nagykövetei a szultán kormányának közösen reformokat javasoltak, melyek véleményük szerint szükségesek és melyek a zavargások ismétlődését meg fogják akadályozni. Ezeket a javaslatokat veszi most fontolóra a szultán és — vágyva várom határozatait! Ily határozott hangon tartott királyi trónbeszédhez csakugyan nem kell kommentár.

Az angol felsőházban legutóbb lefolyt felirati vita alkalmával Salisbury marquis miniszterelnök kijelenté, hogy Armeniát illetőleg a kormány elfogadta az előbbi kabinet politikaját. Azt hiszi, hogy ezidőszerint nem kell tartani attól, hogy az erőszakoskodások meg fognának újulni. A szultán még nem járult hozzá a hatalmak javaslatához, de a kormány meg van győződve róla, hogy fáradozásaiban Orosz- és Francziaország lojális módon támogatják. A szultán tudja, hogy az angol kormánynál senki sem kivánja inkább azt, hogy a török birodalom továbbra is fentartassék. De a szultán komoly hibát követne el, ha nem fogadná el a hatalmak javaslatait és tanácsait, minthogy a birodalomban elterjedő anarkhia csak veszélyes lehet reá nézve.

A szinfalak mögül. A »Berliner Tagblatt«-nak a következőket jelentik, Törökországból: Az angol nagykövet felszólitotta az ottomán kormányt, hogy ne is küldjék el az európai hatalmaknak, az örmény reformok dolgában hozzájuk intézett követeléseikre vonatkozó választ, mert az angol kormány azt, a mi ebből a válaszból nyilvánosságra jutott, minden tekintetben elégtelennek tartja. A török kormány erre az angol nagykövethez elküldte Sákir basát, a ki mint Anatolia (Kisázsia), »főfelügyelő«-je jelentette be magát. De az angol nagykövet vonakodott őt elfogadni, azon kijelentéssel, hogy ily »főfelügyelőt« nem ismer. A nagykövet egyúttal megküldte a portának Salisbury miniszterelnök bizalmas jegyzékét, melyben az angol premier követeli, hogy a török kormány fogadja el a reformjavaslatokat; mert Anglia máskülönben még erősebb eszközökhöz lesz kénytelen folyamodni, mint a minőkkel Roseberry lord fenyegetőzött. Calice báró, osztrák »magyar nagykövet, kit a szultán nem rég másfél óra hosszáig tartó kihallgatáson fogadott, azt tanácsolta a szultánnak, hogy engedjen a hatalmak követeléseinek. Ugy látszik, hogy a porta most végre hajlandó lesz az örmény kérdésben az európai kivánságokat minden tekintetben teljesiteni; a minek jeléül lehet venni azt, hogy a padisah közelebbről megkegyelmezett az összes letartoztatott és elitélt örmény politikai foglyoknak.

Nevetés az angol parlamentben A közelebbről visszalépett angol szabadelvű kormány, a Roseberry-kabinet idejében érdekes jelenet adta elő a magát a parlamentben azon alkalommal, midőn Ambroise interpellácziójára, a külügyi kormány államtitkára, az örmény kérdésre vonatkozó válaszát előterjesztette. A külügyi államtitkár, Gray ugyanis jónak látta válaszában olyformán nyilatkozni, hogy legyen nyugodt az interpelláló és a t. Ház, mert a berlini egyezménynek az örmény reformokra vonatkozó pontja igen jol van megfogalmazva. Azonban e kormánynyilatkozatot még a komoly angol törvényhozók is hangos nevetéssel honorálták, — elgondolván, hogy még sem lehet valami szabatosan megfogalmazva az a berlini szerződés, mely kimondja ugyan, hogy a magas porta szavatol az örmények által lakott vidékeken (értsd: Armeniában) a kurdok kihágásai ellen, — de megfeledkezik arról, hogy kihágást ott nemcsak a kurdok, hanem a cserkeszek, basibozukok, sőt maguk a pasák is bőven szoktak elkövetni s hogy, — bármiként lenne is megfogalmazva az a nemzetközi egyezmény, még abból nem következik, hogy az ázsiai állapotok jobbra forduljanak, ha az a papiron marad!

Az örmény kérdéshez. Mint Konstantinápolyból jelentik a Mosul és Ván tartomány főkormányzóit, az örmény mészárlások ügyében kiküldött vizsgáló bizottság jelentése alapján a kormány állásaiktól elmozditotta és Konstantinápolyba hivta, hogy eljárásukat igazolják. Mosulba főkormányzóvá Salich pasát, Vánba pedig Nazim pasát nevezte ki. — A Reiter ügynökség jelentése szerint, az örmény ügyben a portára újabb nyomást fognak gyakorolni. Azt hiszik, hogy rövid idő alatt kielégitő választ fognak nyerni. Az angol kormányváltozás Anglia politikáját ebben a kérdésben semmi irányban sem befolyásolta.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Az örmények nemzeti viselete.

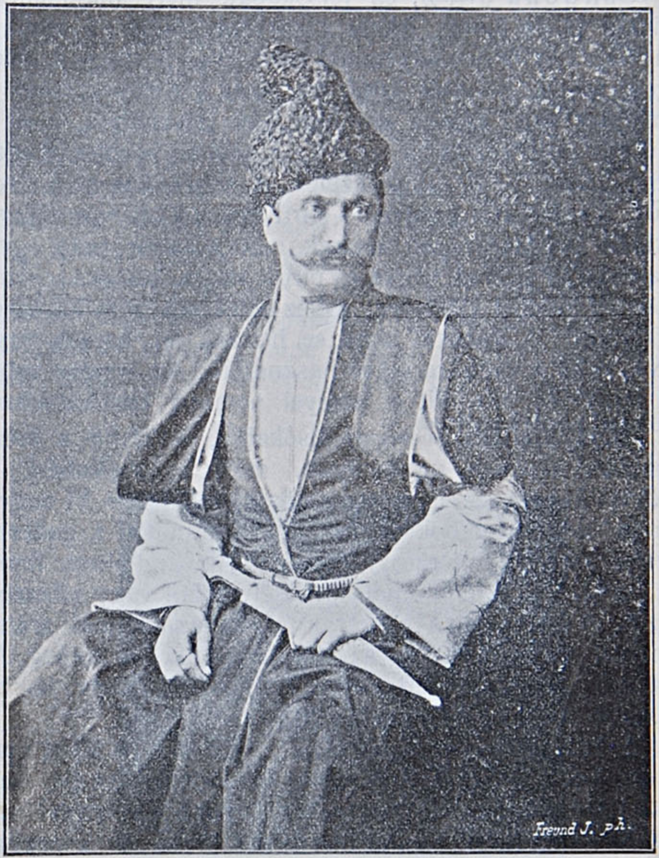

A keleti népek tarka és különféle viseletei közt nem kevésbbé festői az örményeké, habár ezek ruháik számára szolid szinеket szoktak választani.

Az örmények honi öltözete nem mindenütt ugyanaz. A vidék különbözőségéhez képest más nyelvjárást használnak és más ruhát viselnek. Csak a városi lakók, ha honi öltözetet viselnek, hasonlitanak többé-kevésbbé egymáshoz; ezeket öltözetükről lehet megismerni. A városi lakosság öltözete ez:

Cshuchá (չուխայ); ez felsőkabát, mely majdnem a térdekig ér és finom, fekete posztóból készül; a mell ki van vágva és finom selyemmel beszegve; a szegő a derék végeig terjed, hol (ide kötik az övet) két czérnagomb és gomblyuk van; ezeket azonban nem használják, mert a cshuchát gombolatlanul viselik. A szintén posztóból elkészitett gallér 2—3 ujjnyi széles. A felsőkabát alsó része hátul — a deréktől kezdve — sürű ránczokkal van ellátva. A karok majdnem olyan hosszak, mint a kabát; ezek egyik oldalukon ki vannak vágva és piros, sárga, kék és a t. szinű finom selyemmel kibélelve; a kéz befedésevégett félkörben végződnek. A karokat soha se huzzák fel, hanem vagy lógva, vagy a vállakra vetve használják. Az örmény cshuchá feltünően hasonlit a lengyel nemzeti felsőkabáthoz.

Az árchálugh (արխալուղ) alsókabát, rövidebb a felsőkabátnál; szabása ugyanolyan, mint a felsőkabáté; a deréktől kezdve ez is ránczos, de a mell nincs ki vágva, hanem czérnagombokkal be van gombolva a gallérral együtt, mely 2—3 ujjnyi magas. Az árchálugh finom kék, zöld, vagy más sötétszinű selyemből vagy atlaszból készül. A derék alatt a lábszárak felé az ársáluchnak aranyzsinorral szegélyzett két darabja van: ezek a zsebek. Az ársálugh tulajdonképen örmény mellény, mely sokkal hosszabb az európai mellénynél.

A khámár-t (քամար) az övet, az ársálugh felett viselik ott, hol a derékon a ranczok kezdődnek. Az öv, mely 2—3 ujjnyi széles, finom ezüsttel vagy aranynyal van kirakva és helyi ékitményekkel diszitve. Az öv képezi az örmény ifjúság főékszerét, a melylyel az kérkedik is. A tiflisi örmény gigerlik öve 4—5 ujjnyi széles és oly nehéz, hogy melegben leveszik és vállaikon hordják, hogy talán így a közönség figyelmét még inkább magukra vonják.

A cháncsál (խանչալ) handsár (tőr) is aranynyal vagy ezüsttel van kirakva; inkább ékszerül, mint fegyverül szolgál. A handsár lassanként kimegy a divatból: már nagy ritkán használják.

A sálvár (շալվար): a nadrág, mely oly bő, mint a magyar gatya, kék vagy fekete posztóból készül: a sálvár alsó részét két felől a harisnyakötőhez akasztják.

A mostani csizma (կօշիկ, czipő) olyan, milyent Európában késziteneк; régen a benszülöttek igen primitiv csizmákat csináltak.

A fejt a pháphách (փափախ): födi; ez egy kúpalakú bőrsapka, mely a legfinomabb fekete juhbőrből készül. Ez a sapka, mit a csúcsfelé kissé behajtva viselnek — könnyű.

Az örmények ezen szép honi öltözete, fájdalom, lassanként kimegy a divatból, mi felett csodálkozásuknak még európai utazók is gyakran adtak kifejezést.

Az örmény apácza viselete igen egyszerű. Ezek hosszú, begombolt alsókabátot és felette olyan fekete felsőkabátot viselnek, mint a papok; fejeiket nagy, fekete kendő födi, mit ők szabadon kötnek a fej körül.

Cselingárián Jakab.

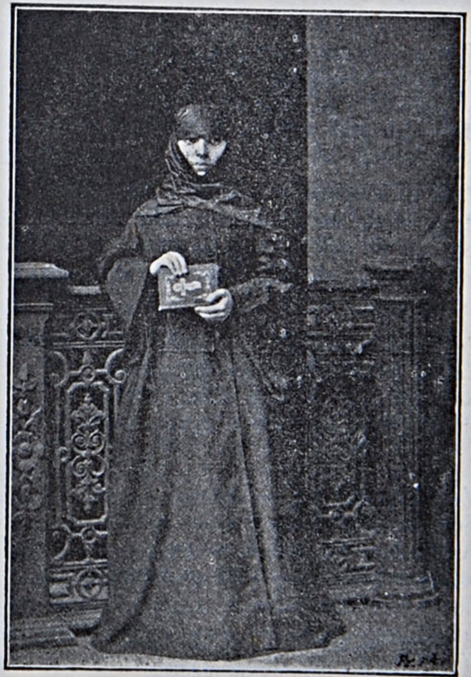

Örmény apácza.

Az örmény gyermek.

— Várt. —

Hájg nemzetének kedves gyermeke,
Hagyd el az alvást, járd az iskolát,
Hogy a tudomány fénylő szelleme —
A hont szolgálni — száljon te reád!

Legfőbb kincsed az örmény nyelv legyen,
Ez menti meg országunk hírnevét;
Hazád javára munkálj szüntelen,
Csak ugy szolgálod hiven érdekét.

Hazánknak fénye elhomályosult,
Lakói szerteszét bolyongnak,
Fölötte vészek árja tornyosult,
Zsarnokkezek dulnak, pusztitanak.

Nem tisztel semmi jógot a török,
Fogházát örményekkel tölti be,
A szenvedés állandó és örök,
Mit rájuk mér a pogány vaskeze...

Vésd emlékedbe a nemzet baját,
Hogy elfeledve ne legyen soha;
Jegyezd föl tollal tengerbánatát
S a sorsot, — mely hozzá oly mostoha!.

Feljött a nap rég: — ébredj gyermekem!
Tanulj minél többet szorgalmasan,
Ne vesztegelj perczig sem, édesem,
Hogy töltsd be helyed diadalmasan.

Valódi hősök voltak őseink,
Fényes nevet hagyának mi reánk,
Ámde borussá váltak napjaink,
Szétdarabolva — áldott jó hazánk!...

Állandó gyász és sirás környezi
A leigázott örmény nemzetet,
Kizsákmányolva feldult házai
Jelképezik a végenyészetet...

Gyermek, te vagy az éltető remény!
Most rajtad csüng országunk bús szeme.
S mit elkobzott a pogány jövevény,
Meghozza majd egy jobb kor szelleme!..

Simay Gergely.

⁂

Kis-Örményország.*)

I.

Ama keresztény államok sorában, melyek a keresztes hadjáratok korszaka alatt Keleten létrejöttek, a legkiválóbb helyek egyikét foglalja el Kis-Örményország a Rupen-házbeli uralkodók alatt. Története a középkorban elválaszthatlan kapcsolatban áll a keresztes hadjáratokével. Kis-Örményország fejedelmei és népe lelkesedéssel üdvözölték a távol Nyugatról a hitetlenek elleni küzdelemre, a szent kereszt dicsőségének helyreállitására érkező testvéreket, s csaknem minden harczmezőn részt vettek véres tusáikban.**)

---

*) E. Dulaurier. La royaume de la Petite-Armenie. (Journal Asiatique. V. sexie. T. 17.) — Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della natione armena suddita dell' Impero ottomano, dal marchese Giov. de Serpos. Velencze, 1786. — Discorso sulle relazioni commerciali dei Veneziani con l'Armenia e Trebisonde, nei secoli XIII. et XIV. l'Archivo storico italiano, N. 29. Florencz, 1853.)

**) Fényes tanúságot tett erről XIII. Gergely pápa 1584-ben, a római örmény collegium alapitasakor kiadott bullájában. »Et vero — ugymond — inter alia ejusdem nationis de ecclesia republicaque christiana merita, illud praecipuum et singulari memoria dignum est, quod principibus exercitibusque christianis saepius olim ad recuperationem Terrae sanctae proficiscentribus, nulla natio, nullus populus promptius alacriusve eis suppetias tulit, quam Armeni, qui viris, equis, armis, commeatu, consilio ac denique omni ope christianos, illo in bello fortissime ac fidelissime juvarunt. (Bullarium romanum. Tom. IV, part. 4. p. 78. Edit. Ch. Cocquelines, Roma, 1747.)

Kis-Örményország történetének első korszakára nézve (a megalapitójától, Rupentől I. Héthumig, 1080—1270) bőséges adatok állanak rendelkezésünkre több örmény munkában, melyek azon időkről fenmaradtak, nevezetesen edessai Mátyásnak és folytatójának, Gergelynek krónikájában, Girágosz örmény történetében, Pártzêrpért Vártán egyetemes történetében, Malachias barát könyvében a mongol betörésekről, áni-i Sámuel és áirivánk-i Mekhitár krónikáiban. A XIII-ik század második felétől kezdve két történetiró kalauzol bennünket, a kik maguk is előkelő hivatalokat viseltek. Kis-Örményországban: edessai Váhrám, III. Leo király titkárja, a ki e fejedelem rendeletére irta munkáját, folytatásául Snorháli Nerszesz patriarkha versekbe foglalt örmény történetének, mely a Rupen dinastia alapitásától 1275-ig terjed; és Szêmpád, a ki edessai Mátyás kivonatos krónikájához hozzáfüzte leirását amaz eseményeknek, melyeknek színhelye volt hazája 1274-ig. Egy névtelen iró chronologiai táblázat alakjában folytatta munkáját III. Leo egybekeléseig II. Henrik cyprusi király özvegyével, Constantiával. Mindeddig csak egy kézirata ismeretes e munkának, az ecsmiádzini kolostor könyvtárában, melyből Ohánisziáncz sajtó alá rendezte az 1856-i moszkvai kiadást. Eme történeti forrásokhoz sorolható II. Héthum király kis versezete, melyben megemlékezik uralkodásának néhány emlékezetes eseményéről, nevezetesen az egyptomi sultánnak az ő országa elleni hadviseléséről.

A vallásos eszmék által előidézett mozgalmak, a melyek e korban az örményeket is megragadták, egyik jellemző vonását képezik amaz időknek s nagy befolyással voltak a politikai események alakulására is. Az örmény nemzet két nagy pártra oszlott: a nyugati örményekére, kik az európai népek, a frankok intézményeinek meghonositására és átültetésére hajlottak; és a keleti vagy nagy-örményországi pártra, a mely idegenkedett az ily ujitásoktól s visszautasitotta a régi szokásokkal, nemzeti egyházuk hagyományaival és szertartásaival való szakitást. Legnevezetesebb képviselője az elsőbbeninek, a „latinisaló“ örményeknek lámproni Nerszesz tarsusi érsek, a kit II. Leo, Barbarossa Frigyes üdvözlésére küldött, midőn e fejedelem keresztes hadaival országának határához közeledett. Nerszesz, a kit nagy-örményországi ellenfelei Leo előtt élesen megtámadtak, az örmény uralkodóhoz intézett levelében igazolta magát, a mely érdekes részleteket foglal magában a frankokkal való érintkezés befolyásáról az örmény társadalmi viszonyok alakulására. A liturgia magyarázatáról irt nagy munkája*) is több utalást foglal magában a frank szokásokra, összehasonlitva és szembe állitva azokat az örményekéivel. Az örmény főpapság egy részénél s egyik-másik rupeni fejedelemnél politikai szempontokból nyilvánul olykor a latin egyházzal való egyesülésnek óhajtása, de a nép nagy tömegénél heves ellentállással találkoznak, a melyet koronkint sikerül lecsillapitaniok, de a mely csakhamar ujult erővel tör ismét elő. Kitéve az egyptomi seregek folytonos támadásainak, nincs más menekvésök, mint a pápák támogatásának kérése, de a római szék mind annyiszor az örmény egyháznak a szentszék előtt való meghódolását tüzi ki előfeltételül. **Rainoldi** az „Annales ecclesiastici“-kban felsorolja a sis-i udvar és Róma közt folyt tárgyalásokra vonatkozó pápai leveleket és bullákat s a dogmaticus és fegyelmi tévelygéseket, melyeket az örményeknek szemökre hánytak. Az utóbbiaknak válaszaira és ellenvetéseire érdekes világot vet a párisi nemzeti könyvtár egy kézirata,**) a mely egyebek közt Constantin catholicosnak I. Héthum királyhoz intézett levelét foglalja magában, melyet korának egyik legkiválóbb theologusa szerkeztett válaszul IV. Innocent pápa egyik levelére; továbbá dásir-i Mekhitár hittudósnak különböző fejtegetéseit a római egyház suprematiája ellen; és a leirását egy értekezletnek, mely Saint Jean d'Acre-ben folyt a templomosok nagymesterének s az örmény király követeinek jelenlétében Mekhitár és egy apostoli legatus közt, a kit a kézirat [illegible]-nak nevez (Dimanche, kétségkivül népies formája a Dominicus-nak).

---

*) Megjelent 1847-ban Velenczében, a mechitháristák nyomdájának kiadásában.

**) Ancien fonds armenien. Nr. 12. E kézirat két okmányából megtudjuk, hogy Kyra Anna királyné, Leo neje számára készült.

Kis-Örményország megalapitása a hóditás műve volt, mely az örmények kezeiben juttatta a byzanczi birodalom egyik félreeső tartományát, a hol a talaj hegyekben gazdag alakulása és a lakosság független érzülete felette nehézzé és bizonytalanná tették a konstantinápolyi fejedelmek uralmát. Előkészitette ezt a hóditást az örmények bevándorlása a szomszédos görög területre. Inditó oka a bevándorlásnak a seldsukida törökök közeledése volt, a kik leigázták már Perzsiát s a legnagyobb mérvben fenyegették Nagy-Örményországot is. Kedvezett eme népmozgalomnak a byzanczi uralkodók politikája is, a kik századok óta vágyakoztak Nagy-Örményország birtokára s kiragadván azt törvényes fejedelmeik kezeiből, abban a hiú reményben ringatták magukat, hogy ki fogják üzhetni a győzelmes törököket. Senakerim, Vásburágán királya az Árdruni fejedelmi családból, megrémitve a törökök közeledése által, 1021-ben átengedte birtokait II. Basil császárnak, a kitől hűbérül Sebaste városát kapta Cappadocziában. Husz évvel később egy ugyanazon házbeli fejedelem, Abelgharib, Monomach Constantin császártól Tarsus városának és Ciliciának kormányzói tisztét nyerte. Cselszövénynyel udvarához csalta Monomach II. Kákig áni-i bagratida királyt, a leghatalmasabbat ama fejedelmek sorában, a kik közt meg volt oszolna Nagy-Örményország. Kicsikarta tőle fejedelemségének átengedését s cserében Galonbeghad és Birzu városokat engedte át neki Cesarea közelében. Egy másik Kákig, a Bagratidáknak Garsban székelő ágából 1064-ben átengedte országát Ducas Constantin császárnak s tőle viszont Dsamentad városát kapta a Taurusban nem messze Melitenetől. Arcsákh kelet-örményországi tartománynak egy másik fejedelme, Oschin 1072-ben Ciliciába menekült a testvéreivel, Halgammal és Pázunival. Kiragadta a törökök kezeiből Lampron (ma Nimruu Kalessi) várát s hűbérül nyerte azt Comnen Elek császártól. Ő volt az ősapja a hethumi fejedelmi háznak, a rupen-ek után Kis-Örményország legtekintélyesebb családjának, a mely utóbb, I. Hethumnak II. Leo leányával, Zábel-lel (Isabella) kötött házassága által trónra jutott.

II. Kákignak 1079-ben történt meggyilkoltatása véget vetvén az örmény nemzeti királyságnak, egyik rokona és főtisztje, Rupen, a Taurus hegyszakadékaiba vonult s maga köré gyüjtvén a bérczek közt élő honfitársait, elfoglalta a görögöktől Pártzêrpért várát. Nem kevésbbé hős fia, Constantin utóbb Vahga erődöt keritette hatalmába, székhelyeül választotta s bölcsőjévé tette a rupenek uralmának. Midőn 1097-ben az Antiochia ostromával elfoglalt keresztes hadak az éhinség gyötrelmeinek válának kitérve, Oschin, Lampron ura a testvérével, Pázunival, Tarsus parancsnokával és Constantin, Rupen fia a segitségükre siettek.*) Jutalmúl Constantin bárói czímert nyert, a melyet utódai II. Leoig viseltek, a ki 1198-ban királynak kiáltatta ki magát. Váhrám rimes krónikája szerint a frankok marquis-nak (մարգիզ) és konsulnak (գունդ) nevezték Koustantint.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Egyszerű történet.

Oh beh régi ez a nóta,
Be szomoru, bús ez a dal,
Elhervadt a piros rózsa,
Szép, örmény lányt sirhant takar.

Mikor még nyilott a rózsa,
Milyen vig volt, milyen boldog,
Oh vajjon ki tehet róla,
Ha egy csillag porba omlott.

Legyen övé egyre kérte,
Drága ifjú s nem hiába,
Azon a szép holdas estén,
Reá hajlott a szavára.

---

*) Edessai Mátyás, CLI. fejezet.

Másnap aztán sirt a lányka,
Hullt a könnye egyre jobban,
De nem jött el a kit vára,
S megszakadt a szive nyomban.

Oh beh régi ez a nóta,
Be szomoru bús ez a dal,
Elhervadt a piros rózsa,
Szép örmény lányt sirhant takar.

Sallak Róza.

A magyar-örmények ethnografiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

II.

Valaki azt kérdhetné: de hát hogyan kellene és lehetne hatni felébresztőleg itt nálunk az örmény köz-szellemre?

Röviden felelni e kérdésre nem oly könnyű, mert közéletünkben számtalan sok a tér és az alkalom, hol és a mikor az örmény irányzat csak hasznunkra válhatnék.

Igy pl. első sorban is a család, továbbá a társadalom, a vallás, kegyelet, nevelésügy, az irodalom és közügyek útján, hol az örmény szellem ápolását mindannyiunk közös ethnográfiai egyéniségének fejlesztése szempontjából hathatósan fokozhatnók.

Az örmény családi életben, legrégibb hagyományaink e szent tűzhelyén van először is legszebb és leghivatottabb helye az arménizmus fentartásának és ápolásának.

A gyermeknevelés az anya kezébe van letéve, ő neki kell tehát az első öntudatra ébredő csemetében már eleve az örmény önérzetet felébreszteni; mert az utóbbi időkben talán éppen az örmény családi tűzhely maradt úgyszólván egyetlen izolált melegágya majdnem összes örmény mivoltunknak.

Igen, az örmény családi tűzhely és benne az örmény hagyományok között felnevelkedett szüleink és még törzsgyökeresebb örmény nagyszüleink, kikhez talán túlhajtott modernségében az örmény származásával nem sokat törődő gyermek vagy unoka is odaadó tisztelettel és hálás szeretettel ragaszkodik.

Azonban sajnos, hogy az öregek lassanként elhalnak és hogy manapság már nem is oly ritka azoknak az örmény családoknak a száma, melyek — talán idegen környezetben — hagyományaikkal mindinkább szakitva maholnap majdnem minden örmény jellegből ki fognak vetközni.

Igy pl. az évről-évre gyakoribb vegyes házasságok révén — eltekintve az örmény városoktól, hol az ellenkező észlelhető — a nem örmény fél többnyire nagyobb befolyással akadályozza meg az örmény szokások megtartását és kultiválását, semmint az örmény házas fél ama tradiczióknak a megőrzését megkövetelhetné.

Miből látható, hogy nem elegendő pusztán csak a családi tűzhelyre támaszkodnunk és mégis csak az örmény családok puritán beléletében található fel az ős forrás, a honnan meritett tapasztalatok a külvilágba, a társadalomba is legczélszerűbben átültetendők lennének; — annyival is inkább, mert az örmény társadalom is voltaképpen az örmény családok összeségéből áll.

Mindenekelőtt tehát ugy benn a családban, valamint künn a társadalomban is ne kicsinyeljük se magunk között, se más nemzetiségüek előtt örmény származásunkat, vagyis ne resteljük semmi körülmények között se örmény mivoltunkat.

Örmény tárgyú könyvek, olvasmányok, képek, családi ősi ereklyék és régiségek megőrzése és gyermekeinkben az ezen tárgyak iránti tisztelet és kegyelet ébrentartása által lépten-nyomon arra hivatkozzunk, hogy örmények vagyunk, mert magyar hazafiságunk mellett örményekül élni és maradni a kötelességünk. — Valljuk tehát magunkat mindenkor nyiltan és önérzettel örményeknek, hiszen talán éppen az örménynek lehet legkevesebb oka, hogy pirulva gondoljon vissza keleti eredetére és ezzel majdnem egy a bibliai korba visszanyuló több mint 3000 éves dicsőséges történettel és kimagasló litteraturával biró fényes nemzeti múltjára.

Mert hajdanában Örményország volt azon önálló dinasztiákkál biró királyság, melynek a pogányság áradatában a keresztény vallás előharczosaként vivott önvédelmi harczaira, sőt még államiságának a 14. században történt szerencsétlen és maiglan is tartó erőszakos leigázására nemhogy restelkedéssel, de a büszkeség egy nemével kellene minden egyes magyar-örménynek is visszaemlékeznie.

Már ezért is szükséges volna különösen örménytárgyú történelmi és irodalmi olvasmányokkal hatni a gyermekek és igy az ifjabb örmény nemzedék értelmi és kedélyvilágára, hogy megismerve őseink nemes küzdelmeit, az örmény királyok és hadvezérek dicső hadviseléseit, az örmény tudósok és költők hírneves és világszerte elismert irodalmi alkotásait: büszkén vallhassa magát örménynek és egyúttal felvilágosithassa az ignoráns elemeket, melyek az álszemérem rongyos köpenyével, mintegy szégyenkezve takargatni szeretnék keleti származásukat.

Éppen örmény részről lehet itt-ott hallani azt a megbotránkoztató kijelentést, hogy haladni kell a korszellemmel és azért kell szakitani az elavúlt ósdi örmény szokásokkal is. — Részemről ezt az okoskodást nem fogadhatom el, mert akkor oda jutnánk, hogy örménynek lenni egyáltalában egy idejét mult dolog volna, mert egyenlő volna a maradisággal, szüklátkörrel és az igénytelenséggel, holott én az örmény közszellem életerős felébredésében éppen az örménység tekintélyének, szereplésének, előhaladásának látom egyedüli és legfőbb biztositékát.

Ha az örmény pap a misét a nép előtt érthetetlen latin nyelv helyett mi nálunk örményül fogja ezután is szolgálni s a Dominus vobiscum helyett „Chágháuthiun ámjénecziun“-ot mond, ebben sem hátramaradást, sem valami a korszellemet sértő elavult és kiküszöbölendő intézményt nem tudok felfedezni; ha Szent-Gergely napján évente országos örmény ünnepet tartunk, abban épugy részt vehet az örmény származású mágnás, miniszter vagy generális, valamint az örmény honoráczior, kereskedő és iparos osztály, vagyis az egész örmény előkelőség, intelligenczia és üzletvilág a nélkül, hogy ezen ősi szokás kirina rohamosan haladó századunk kulturális és társadalmi szokásai közül.

Ha az örmény konyhát kultiváljuk és vendégeinket ezentúl is őseinktől ránk maradt nemzeti eledeleinkkel kináljuk meg, és ha gyermekeinket magyar hazafiaknak és magyar honleányoknak, de egyúttal jó örményeknek is neveljük, ezáltal azt hiszem, szintén nem sértjük meg a korszellemet, mint a hogy azon törekvésünk sem ütközik akár hazánk, akár a korszellem törvényeibe, ha ethnográfiai hanyatlásunkat megakadályozandó az örmény köz-szellemet minden erőnkkel ébren tartani s az örmény püspöki széket betöltve látni óhajtjuk és ha egyáltalában jobban érvényesülni és minden téren corporative fellépni és megjelenni kivánunk. — Egy szóval ha örmények akarunk maradni, ebben még nem látok okot arra, hogy már eo ipso reánk sütve legyen ugyszólván a bélyeg, miszerint divatját múlta és már nem a „bonton“-hoz tartozik magunkat örménynek nevezni.

Ha így van és fiataljaink talán mégis valami álokoskodásból idegenkednek a „churuth“-szagtól, azon is csak úgy lehet segiteni, hogy ha megint divatba hozzuk magunk között az örmény nevet éppen azáltal, miszerint minden téren az őt megillető, de talán itt-ott elveszitett pozicziójába megint lassanként visszahelyezzük.

Hiszen nevetségesen és furcsán is hangzanék az, hogy pl. mert már ezentúl nem illik, nem szokás vagy pláne restelleni való dolog lenne valakinek magát örménynek tartania. Éppen azt a lappangó utógondolatot, mely lidércznyomásként nehezedik egyik-másik korlátolt gondolkozású és éppen e miatt keleti származását titkolni szerető és törekvő örmény honfitársunkra, azt a téves felfogást már egyszer ideje volna gyökeresen kiirtani; hiszen ez egy abszurdum és egy bennünket mindenesetre nagyon lealázó fattyúhajtása az ál-hiúságnak.

Ennek a minden alapot nélkülöző önámitásnak véget kell vetnünk, mert a ki örménynek született, annak nem volna szabad származása miatt éppen önnönmaga előtt szégyenkeznie, holott a magyar társadalom, melybe beleolvadtunk és a hol a magyarsággal érzületünkre nézve együtt közremüködünk: sohase kivánta tőlünk, hogy örménységünket megtagadjuk, sőt az örmény vallásosság, becsületesség, takarékosság és a puritán családi élet nemkülönben az örmény konyha és a jó gazdálkodás, mint tiszteletreméltó és közmondásossá vált örmény erények maiglan is a magyar közvélemény előtt a legnagyobb elismeréssel találkoznak, minek csattanós bizonyitékai az örmény-magyar házasságok számtalan esetei.

Az örmény családi életben különben nálunk egy hatalmas és ennélfogva semmi esetre sem kicsinylendő tényező a mi különleges nemzeti konyhánk, melynek fenmaradása és fentartása örmény szempontból is egy hóditó fegyver a családi élet központját képező családanya kezében, mert specziális örmény nemzeti étkeink, süteményeink és csemegéink készitése, használata és terjesztése révén is az örmény szellemet ápoljuk, első sorban persze leghathatósabban az örmény gyermekek közt, mert az arménizmust ezáltal mintegy észrevétlenül beviszszük a gyermekszobába is.

Igen, mert a kis gyermek nálunk kiváltképpen az örmény ételekhez fűzi első sorban is az őt más nemzetiségűektől megkülönböztető faji jellegét. Pl. a vasárnapi „ángádzsábur«-leves, az újévi „dáláuzi,“ a kövér csütörtöki „herisza,“ a n. bőjti „máchoch,“ a húsvéti „káta,“ a lakodalmi „hádájégh“ stb. örmény alkalmi ételekről jut eszébe és füződik emlékéhez még a serdültebb kornak is, hogy ilyen vagy amolyan különleges nemzeti eledel-készitését ezen vagy azon az ünnepnapon az örmény hagyomány rendesen megtartani szokta, melynek kegyeletes utánzása nemzedékről-nemzedékre a szülők után a gyermekeket és ezek után az unokákat kötelezi.

Ilyen hagyományok mellett a gyermekkor megszokja, az ifjúkor megérti, az érettebb kor pedig óhajtja sőt az öreg kor már meg is követeli (az örmény konyhára vonatkozó példából kiindulva) az örmény ethnográfiai egység kidomborodását és a faji különlegesség minden téren való megszilárdulását.

III.

De a kegyelet utján is igen szépen szolgálhatjuk az arménizmust, ha nevezetesebb embereink emlékét azokhoz méltóan emlékünnepélyek, szobrok, síremlékek, emléktáblák, utcza- és térelnevezések által megörökiteni törekedünk s kiváltképen az örmény városokban ezen elvből kiindulva egyetlen nagy és hires férfiúnk nevét se volna szabad a megörökités egyik vagy másik módozata alól kihagyni vagy illetve már a jelen generácziók számára az örmény közszellem ébrentartása czéljából nagyjaink neveit meg nem örökiteni.

Hiszen azon kell munkálnunk, hogy őseink által alapitott örmény városainknak és intézményeinknek még jellemzőbb örmény külsőt és karaktert kölcsönözzünk már csak a hazai utazók s a külföldi idegen túristák és fajrokonaink élénkebb érdeklődésének felkeltése szempontjából is.

Az örmény társadalom évente mindenütt kegyelettel üli meg nemzeti apostolának Világositó-Szent-Gergelynek ünnepét, de nem ugy, mint a hogy teszem fel mi magyarokúl Szent-István napját; pedig mindkét fejedelmi férfiú valláspolitikai és apostoli működése két harczias és vitéz nemzetnek a keresztény hitre való téritését egyaránt diadallal vitte végbe. Üljük tehát meg a magunk körében az eddiginél nagyobb érdeklődés és részvét mellett országos örmény nemzeti ünnepként azt a napot, melyet az örm. kath. egyház nemzeti apostolunk emlékére Szt-Gergelyről elnevezett.

Szervezzük egészen más alapon ennek az eddig csupán egyházi ünnepnek társadalmi ünneppé való emelését a megünneplés keretébe beilleszthető és igy minél diszesebb és hozzánk méltóbb örményjellegű ünnepségek rendezésével. Szerezzük meg — igaz hogy nagy fáradsággal járna - az összes e hazában élő örmény családok megyénkénti névjegyzékét és lakczimét és évente Szamosújvárról egy lelkes ünnepi meghivó mehetne szét mindannyiunkhoz.

Hiszen hányan, de hányan élhetnek örmény honfitársaink közül túl a Királyhágón, de még itt Erdélyben is valamely kisebb helységben, kik a napi gondok és örmény érintkezési pontok hiányában talán még Szent-Gergely napjának idejéről sem vehetnek tudomást.

De sőt Kolozsvártt, hol Szent-Gergely ünnepén a főtéri nagy templomban az odavaló apátplébános egy örmény fundáczió alapján évente isteni tiszteletet és vecsernyéket tartat, újabb időben pedig egy rendesen Szamosújvárról meghivni szokott örm. pap által a kolozsvári tekintélyes számú örménység iránti figyelméből kifolyólag örménytárgyú hitszónoklatot hozott szokásba: megtörténik az a mulasztás, hogy talán a plébániai hivatalnál hiányosan összeállitott névjegyzék szerint szétküldött meghivók alapján olykor a kolozsvári 500 lélekszámot is meghaladó örménységnek csak egy töredéke jelenik meg nemzeti apostolának egyházi ünnepén. Ezért látom tehát szükségét, hogy egy központból menjen szét az értesités lehetőleg minden örmény családhoz, illetve minden más családból házasodott vagy nősült örmény házasfélhez is; hisz még a kik akadályozva is lennének ünnepelni: ez a felhivás mintegy mementóként csendülne meg minden örmény szivében és a még oly fásúlt lelkű és örménységét titkoló ember is öntudatra ébredvén: hálaadó imát rebegne e napon bárhol is a mindenek Urához.

Ez az intézkedés hathatósan elősegitené az örménység minden egyes tagjának ethnografiai összetartozását s az együvé tartozás tudatának kötelességszerű és nagy horderejű ápolását.

A közügyek terén is érdekeink megóvása czéljából mindenekelőtt nagyobb összetartásra volna szükségünk.

Vegyünk példát a kis számú unitáriusok követésreméltó és egyetértő sikeres müködéséről; egymás ellen ne pártoskodjunk, tartsuk fenn a lehetőségig keleti örmény összeköttetéseinket addig is, mig egy szellemi és erkölcsi központot nyerünk, melynek aztán sokkal könnyebb feladata lesz a széthuzó elemeket összetartani, az elidegenedetteket visszahóditani, reprezentácziók és külön testületi megjelenések által az örmény ethnográfiai egység

iránti bizodalmat és hitet az egyes individuumokban is megszilárditani.

Kötelességünk közé fog tartozni a jövőben, hogy az erdélyi részekből elszármazott előkelőbb politikai és társadalmi állású örmény egyénekkel és családokkal a meglazult kapcsolatot újra szorosabbra füzendő: velük az érintkezési pontokat megtalálni törekedjünk.

Ezek alatt értem első sorban az örmény ethnográfiai egységből majdnem egészen kivált gr. Karátsonyiakat, az egyetlen örmény-magyar mágnás családot, és a magyarországi gentry soraiban élő többi Erdélyből kivándorolt és velünk majdnem minden konnexiot megszakitott vagyonos örmény elemeket. Meg kell találnunk a módot és eszközöket, a melyek által valamennyi e hazában élő örmény egyént a hazai örménység, mint népfaj ethnográfiai egysége alatt tényleg összesithessünk.

— A harmadik közlemény a jövő füzetünkben. —

Merza Gyula.

Egy örmény folyóirat.

(Revue d' Orient le „Mourtch“ de Jacqoues Tchelingárian.)

Forditotta: **Dr. Gajzágó Béla.**

Volt idő, midőn Örményországban lapot könnyű volt alapitani, könnyebb mint találni olvasókat. Minden iskolatanitó, ki tudott egypár historiai elbeszélést és a kinek tudomása volt arról, hogy hírlapok léteznek, azonnal úgy mutatta be magát a közönségnek, mintegy újonnan alapitott lap kiadója és szerkesztője.

És végre, hogy terve megvalósuljon, berendez egy nyomdát és szerződtet egy szedőt: egyetlen munkatársát, kit nem tud nélkülözni. Magának fentartja a kiadói, szerkesztői teendőket ezer és egyféle kérdésben, szóval javitja lapját.

És hogyan rendezi be lapját?

Tekintete mit sem kerül ki, birál mindent, mi szeme elé kerül; birálgatja egyesek tetteit, véleményt mond a közintézményekről, külföldi levelezéseket folytat, melyeket az első idegentől hallott. És teszi mindezt a legjobb tudattal, tökéletesen meggyőződve arról, hogy a közjó érdekében dolgozik.

És mindannyian, kik lapjára előfizettek, azt hiszik, hogy szolgálatot tettek a hazának, polgártársaiknak, a szerkesztőnek. Nem is olvassák a lapot, vagy ha olvassák, arra a gondolatra jönnek, miszerint magok is lehetnének irók és szerkesztők.

De az előfizetők legnagyobb részét az önérzet vezeti, hogy a lap czímszalagján olvashassák nevöket és lakásuk czímét. S ez az egész, mit a lapból olvastak.

Ilyen előzmények után a lap szellemileg mit sem biztosithatott előfizetőinek.

Ugy szünik meg, miként keletkezett.

Ilyen vala a helyzet 40—50 év előtt.

De ezek az állapotok elmultak.

S ma az örmény nemzet egész sorozatával rendelkezik a hírlapoknak; azokat európai műveltségű férfiak szerkesztik és nem kevésbbé míveltek olvassák. Szóval az örmény sajtónak jelentősége van, a mint ez kitünt legutóbb a Kaukazusban kitört kolera-vész alkalmával.

A Tiflisben megjelenő örmény lapok voltak az elsők, melyek a tekintélyek figyelmét a veszélyre felhivták, hogy a Persiában dühöngő kolera egész Ázsiát fenyegeti; később tanácsokat osztottak, a melyeket sokan követték is; ez az oka, hogy az örménység legkevésbbé pusztult daczára aránylagos nagy számának. A kiküldött orvosok állapitották meg a kolera fellépését. Legtöbb helyen az örmény nép a lapokból olvasta az óvintézkedéseket és tanácsokat.

Az orosz „Grajdanine“ ezen alkalomból kapott is szemrehányást a „Mêság“ czímű örmény napilaptól, mely Tiflisben jelenik meg. Előbbi lapjában közölte neveit azon orvosoknak, kik a kolerajárvány alkalmából szolgálatokat tettek Bakuban; végre következőleg nyilatkozott: »Az örmény orvosok tesznek csak kivételt, kik nem törődnek a járványnyal.“ Erre a „Mêság“ az orosz lapra

azt a kellemetlen felfedezést tette, hogy a nevezett lapban felsorolt s oroszoknak declárált orvosok: valamennyien örmények; az off-végzet, mely nevökhöz jogtalanul csatoltatott, csak a végből tétetett, hogy oroszoknak tüntettessenek fel.

Az örmény folyóiratok közül, melyek a jelenben megjelennek, minden ellenmondást kizárólag a legolvasottabb és legjobb a „Murds,“ mely Tiflisben jelenik meg. Alább áttekintést is közlünk róla.

Ezen folyóiratot Ávedik Árászkhánián szerkeszti, ki tanulmányait a heidelbergi egyetemen végezte s a genialis nemzetgazdász Schaefle tanárnak legkedveltebb tanitványa volt. Az örmény ifjúság legjavát gyüjtötte maga köré; ezért vállalatját siker koronázza. Munkatársai között vannak ezek a fiatal külföldön nevelkedett emberek, kiknek az irodalomban ismert nevök van, ugymint dr. Árdzruni, Der-Mirákián a paedagogus, Vártánián a nemzetgazdász, Mánuelián, Szárkiszián, Mádátián és a többi irodalmi jelesek.

A „Murds“ alakjára nézve hasonló a „Revue des Deux Mondes“-hoz, mely Párisban jelenik meg; már külsője kellemes benyomást tesz az olvasóra; jó papirra van nyomtatva. Olvasmányai didactikusok, mullattatók, s a mi fő: az örmény irodalommal foglalkoznak.

Ezen kivül „Murds“ irodalmi munkássága nemcsak az orosz és örmény érdekeket karolja föl, hanem Európa összes politikai mozzanatait figyelemmel kiséri.

E szemle tárgyal politikai és tudományos dolgokat; látható, hogy az örménység foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, minek következménye az, hogy élnek és képesek az állam-alapitásra.

A „Murds“ az egyetlen szemle, mely a nemzetgazdaság legapróbb részleteivel is (iparral, Örményország és a Kaukazus kereskedelmével) foglalkozik. Ezek azon mélyreható okok, melyek felköltik az örmény nép érdeklődését. És ki lehetne e kérdések hivatottabb megvitatója, mint Árászkhánián?

Habár igen szépek és érdekesek egy jól ismert lengyel irónak regényei; mindazonáltal az örmények nem olvassák oly élvezettel ezeket, mint herczeg Csávcsávádze vagy Mocschubáridzenek a „Murds“-ban közölt azon czikkeit, melyekben leirják életét és szokásait egy Örményországgal szomszédos népnek.

Mindezek után bátran elmondhatjuk, hogy a legelső örmény lap a „Murds,“ mely olvasóinak érdekeit és szükségleteit karolja föl, s mely fennállása óta soha önmagával ellentétbe nem jött. E laptól még nagyon sokat várhatunk.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XXII.

Simay család.

Ezen magyar-örmény nemes családot, mely kiváló magzatainak elévülhetlen érdemei révén a betelepült örménység között, a magyarhoni épugy mint az erdélyi részekben, kezdettől fogva vezérszerepet játszott, egy év alatt kétszer érte azon nagy kitüntetés, hogy egy-egy ágát a fejedelmi kegy a hazai nemesek díszes sorába juttatta. Simay Lukács, szamosújvári örmény kereskedő volt az első, kit nejével, Hankovics Máriával, fiával Mártonnal és ennek nejével, Gáspár Katával; fivérével Salamonnal, ennek nejével, Pászákász Ripszimével és Miklós fiával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt, részint a hazai kereskedelem előmozditása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint az épen akkor duló hétéves háború költségeinek fedezésére nagylelkűen felajánlott pénzadományának mintegy viszonzásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1760. május 26-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. Kegyes figyelmére méltatta a dicső királynő ez alkalommal azon különös körülményt is, hogy czímerszerző ősei voltak azok, kik vallásos érzülettől áthatva és annak sugallatát követve mind a maguk, mind hitsorsosaik lelki vigaszára

saját költségükön Szamosújvárt nemcsak díszes kőtemplomot épittettek, hanem azt javadalommal dúsan el is látták.1) — Ugyanazon 1760. október 7-én pedig hasonló érdemek elismeréseül Mária Terézia királynő Bécsben kelt czímerlevelével néhai Simay Gergely szamosujvári örmény kereskedő négy fiának: Simay Tódor, Márton, Izsák és Salamonnak, ugyanottani kereskedőknek, özvegy édes anyjuknak, szül. Frankul Katalinnak és törvényes utódaiknak adományozott nemességet.

A Simay Lukács és hozzátartozói részére Bécsben 1760. május 26-án kiállitott czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum proprium Nobis esset et remunerari eos, qui opus dignum praemio praestitissent, et eorum fovere conatus liberalitate, quibus benemerendi adesset voluntas; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Lucae Simai, quaestoris Armeni et oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani civis, quae idem Nobis, Augustaeque domui Nostrae, cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum signanter in vectigalium Nostrorum per negotiationem augendis emolumentis, et praesertim in modernis belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationes una cum germano suo fratre, Salomone Simai, aeque negotiatore et inhabitatore praefati oppidi, certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum, immo et maiora in

---

1) Ezen templom alatt a Simay Salamon, szamosújvári örmény polgár költségén 1723-ban épült s az épitkező keresztnevéről mai napig is Salamon-nak nevezett örmény templom értendő, mely a hivek nagy számának befogadására alkalmasabb főtéri nagytemplom elkészültéig egyszersmind évtizedeken keresztül plébániatemplom is volt. A szentélyében levő és az alapitót hozzátartozóival együtt ábrázoló freskóképek megtekintésre méltók. Ujabb időben élénk mozgalom indult meg e legrégibb örmény templom stilszerű restauralására.

posterum quoque alacriter exhibiturum et impensurum confidimus, eundem Lucam Simai, Nobis ex eo etiam, quod praedecessores ipsius in memorato oppido religionis impulsi zelo templum e lapidibus exstruendum propriis curassent impendiis, dotassentque, commendatum, et coniugem eius, Mariam Hankovits, filiumque Martinum, una cum consorte Catharina Gáspár, iam natum et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros liberos, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos, ac per eum antelatum fratrem ipsius germanum, Salomonem Simai, consortemque huius Herebsimam Paszakasz, ac filium Nicolaum iam natum et deinceps quoque e legitimo thoro nascituros liberos, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Lucam Simai, praefatosque ipsius declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, superiore sui parte coccineum, in quo duae candidae columbae ad mutuum obtutum conversae (singula ramum olivae aureum

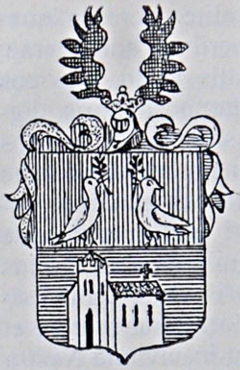

Simay cs. czímere.

rostro tenente) stare visuntur; in inferiore coerulei coloris area templum aeque candidum cum adsita turri pinnata, per quam aditus ad templum aureis tegulis tectum et in pinna cruce patula aurea condecoratum cernitur. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus propria, iugo alarum aquilinarum expansarum nigro fastigiata; laciniis dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et coeruleis a summitate galeae in latera scuti large defluentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Lucae Simai, ac per eum dicto ipsius fratri Salomoni Simai, praefatisque eorumdem haeredibusque ac posteris utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Maii, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. p. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.[1])

A Simay Tódor, Márton, Izsák és Salamon fivérek, nem különben családtagjaik részére ugyancsak Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevél pedig így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum proprium Nobis esset et remunerari eos, qui opus dignum praemio praestitissent, et eorum fovere conatus liberalitate, quibus benemerendi adesset voluntas; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Theodori, Martini, Isaaci et Salomonis Simai, filiorum quondam Gregorii Simai, quaestorum Armenorum et oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani civium, quae iidem Nobis Augustaeque domui Nostrae, cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, signanter autem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et

---

[1]) Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, qualiave ipsos, immo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros benigne confidimus, eosdem Theodorum, Martinum, Isaacumet Salomonom Simai, eorumque iam natos et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros haeredes et posteros utriusque sexus universos, ac per eos matrem quoque ipsorum, Catharinam Frankul, Gregorii quondam Simai relictam viduam, de potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Theodorum, Martinum, Isaacum et Salomonem Simai, praefatosque eorum declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, superiore sui parte coccineum, in quo duae candidae columbae ad mutuum obtutum conversae (singula ramum olivae aureum rostro tenente) stare visuntur; in inferiore coerulei coloris area templum aeque candidum cum adsita turri pinnata, per quam aditus ad templum aureis tegulis tectum et in pinna cruce patula aurea condecoratum cernitur. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus propria, iugo alarum aquilinarum expansarum nigro fastigiata; laciniis dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et coeruleis, a summitate galeae in latera scuti largae defluentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Theodoro, Martino, Isaaco et Salomoni Simai, praefatisque eorum, gratiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Prvinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio

Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die septima mensis Octobris, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.[1]

A nemes Simay család czímere a közlött két czímerlevél alapján tehát a következő: A vágott pajzs felső vörös mezejében két, egymással szembe néző fehér galamb csőrében arany olajágat tart; az alsó kék mezőben pedig arany cseréppel födött, szentélye fölött arany kereszttel ékeskedő, tornyos, fehér kőtemplom látható. Sisakdisz: két nyilt fekete sas-szárny. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.[2]

* * *

Mi újság az örmény világban?

Örmény nemzeti mozgalmak. Konstantinápolyban a rendőrség és az örmény nemzeti tüntetést rendezők közt szeptember 30-ikán véres összeütközésre került a dolog, melynek következtében mindkét részen több embert megöltek és megsebesitettek; s az örménység körében számos elfogatás történt. Az örmény nemzeti bizottság ugyanis egy tüntetést tervezett a kum-kapui patriárkhatustól a Portáig vezető uton és egy memorandumot akart benyujtatni a török kormányhoz, melyben tiltakozik az örmény nemzettel szemben tanusitott bánásmód, továbbá a sassuni események következtében még mindig folyó politikai letartóztatások ellen és a reformkérdések megoldását kéri. Az emlékirat, melyet a nagy nemzeti tüntetés szervező bizottsága irt alá, a következőket követeli: Örmény provinczia létesitése egy európai államférfiú kormányzása alatt; kit a porta beleegyezésével a hatalmak választanak! Továbbá egy »Assemblée représantative auprés la gouverneur géneral (vagyis nemzetgyűlés), s administrativ és gazdasági reformok életbeléptetése, melyek az emlékiratban körülirva vannak. A végső passusban

---

[1] Ar országos levéltárban őrzöttt eredeti fogalmazványból.

[2] Nagy I. i. m. X. köt. 186. l. és Siebmacher I. i. IV. köt. 580. l. szintén közlik e czímert; az alsó mezőben előforduló templom arany cserepei helyett azonban mindketten vörös fedélről regélnek.

kimondatik, hogy ezek ugy a keresztény, mint a mohammedán lakosság kivánságai; melyek közös érdekből követeltetnek és kijelenti az emlékirat, hogy az örmény nép már hosszú idő óta türelemmel várakozik. Ha a porta nem oldja meg a reformkérdéseket, úgy a mostani helyzet és hangulat nagy kalamitások forrása lehet az örmény nemzetre, s magára a portára nézve is! A tüntetések kezdete előtt a patriarkha a templomban, midőn egy maczedón erre vonatkozólag kérdést intézett hozzá, felszólitotta a jelenvoltakat, hogy oszoljanak szét, maradjanak csendben és bizzanak benne. Egy részük engedelmeskedett, a többieket széleskörű rendőri intézkedésekkel akadályozták meg abban, hogy tüntessenek. Ennek következtében Kumkapuban komoly összeütközésre került a dolog, mialatt egy csendőrszázadost megöltek és számos elfogatás történt. Állitólag ily hangok is voltak hallhatók: »Éljen Örményország! Külön örmény királyt akarunk!...« Stambulban egész a portáig vezető uton a menekülő örmények nagyrészét elfogták. Többeket ezek közül, daczára annak, hogy két vagy három rendőr, illetőleg csendőr kisérte őket, az ingerült mohamedán lakosság botokkal és kövekkel bántalmazott, sulyosan megsebesitett, s néhányat revolverlövésekkel megölt. Az illető városrészek mohammedán lakossága rendkivüli izgatottságban van; a mohammedán papság és a szófták a keresztény örmények ellen lázitják a török lakosságot. Mint irják, a szófták első sorban vettek részt a konstatált öldöklésekben.

A patriarkha nyilatkozata. A kumkapui székesegyházban a legutóbbi vérengzéseket megelőzőleg egy leány által a patriarkhához intézett beszédre, ez oly értelmű választ adott, hogy teljesen ismeri a nemzet szenvedéseit és óhajait. S szive mindig vérzik, hogy erre vonatkozó hireket kap és mindent megtesz, a mi tőle kitelik. A patriarkha válaszát így végezte be: Nyugodjatok meg, bizzatok bennem és reméljétek, hogy szavatoknak a portánál és a hatalmaknál meghallgatást eszközlök ki; de ne feledjétek el, hogy keresztények vagyunk és hogy Megváltónk türelemre intett bennünket! Legyetek tehát kitartók és térjetek haza, Isten áldjon és védjen benneteket!

Said nagyvezér bukása. A sztambuli események Törökország legfőbb közigazgatási állásaiban nagy változásokat vontak maguk után. Mindenekelőtt nagy szenzácziót keltett a beállott nagyvezérváltság. Said pasa megbukott s a szultán az ő helyébe Kiamil pasát nevezte ki nagyvezérnek. Ő egyizben már volt ez állásban a szultán kanczellárja, még pedig közvetlenül Said elődje Dsevád pasa előtt, — de 1891-ben meg kellett válnia állásától, mert nagy intim viszonyban állott az angol kormánynyal. Helyébe olyan államférfiú került, a ki vonzalmával inkább Franczia- és Oroszországhoz huzódott; ezt a férfiút (Dsevad pasát) ezelőtt mintegy 3—4 hónap előtt a most megbukott Said pasa váltotta föl a nagyvezéri magas állásban. Európában eleinte nagyon szivesen látták őt hivatalában, mert egyizben mint miniszter már bebizonyitotta, hogy a reformok embere, de ez alkalommal — úgy látszik — hogy nem állott föladatának magaslatán, nem volt képes az örmény mozgalmat megállitani s a legújabb zavargások miatt le kellett mondania állásáról. Kiamil pasa, az új nagyvezér kinevezése olybá veendő, mint a britt politikának nagy diadala; a porta nem akarja a dolgokat egészen élükre állitani, s ennélfogva az ő kinevezésével Anglia iránt való jóindulatát iparkodott kifejezésre juttatni.

Az idők jelei. A »Kölnische Zeitung«-nak azt jelentik a török fővárosból, hogy az ottani mérvadó körökben óriási zűrzavar uralkodik; a lakosság a tüntetés lezajlása után nyugodtan viselkedett ugyan, de a nagy katonai előkészületekből azt következtetik, hogy az utóbbi napok izgalmas eseményei ismétlődni fognak, annyival inkább, mert ma már nemcsak az örmény, hanem a török lakosság is rendkivül izgatott és meggondolatlan tettekre hajló! Az idézett lap igy rekeszti be czikkelyét: Úgy látszik, hogy Törökország egy erőszakos belső forradalom előtt áll s a külföld kötelessége, hogy a portától ezt a veszedelmet elforditsa. Bármennyi jóakarattal viseltessünk is az örmények iránt, Európa még sem törödhetik velük akkor, a mikor a világbéke fentartásáról van szó.

Az örmény ügy és a világbéke. A »Budapesti Hirlap« a legutóbbi örmény eseményekről hosszabb vezérczikket ir, melyben sok figyelemreméltó megjegyzés foglaltatik. Nevezetesen azt irja, hogy örmény háború nem volt évszázadok óta, de most az örmény kérdés a világbékét fenyegeti. A konstantinápolyi események nagy jelentőségűek s könnyen nagy bonyodalmakra vezethetnek. Anglia és Törökország között régóta feszült a viszony Egyptom és Cyprus megszállása miatt. Tudjuk, hogy Angolország Franczia- és Oroszországhoz fordult, s a három nagyhatalom közösen interveniált a szultánnál az örmények érdekében. Az angol külügyminiszter, Salisbury, harmincz hadihajóból álló flottát küldött Lemnosz szigetre, s ez most is ott horgonyoz, honnét egy nap alatt a Dardanellakon áttörhet, s Konstantinápolyt elzárhatja. Ez imponált, s már mindenki azt hivé, hogy az örmény kérdést a porta engedékenységével diplomácziailag elintézik s egyelőre nincs ok az aggodalomra... Ámde az örmények egy nagy szervező bizottságot alakitottak, mely előkészitette a szerencsétlen nemzeti tüntetést, szeptember harminczadikán a Kumkapu előtt... És ezzel újra nagy lángot vetett az örmény kérdés, melytől hamarosan tüzet foghat az egész Kelet. Mert az örmények számosak Konstantinápolyban és számosak sokfelé Törökországban, különösen a városokban. Konstantinápoly egy millio lakosa közül négyszáznyolczvanezer a török és kétszáznyolczvanezer az örmény; görög van kétszázhuszezer. Tehát a fele keresztény és a fele mohammedán; mi lesz ha ezek egymást ölik? De mi lesz, ha az események hire elterjed s keleti képzelődéssel nagyitva az embereket feltüzeli? Erzerum, Trapezunt, Van, Szmirna, Angora kisázsiai városok tele vannak örménynyel, kiknek száma a birodalomban harmadfélmillio. S ha az örmények vagy a kurdok vagy a törökök bárhol összevesznek és összeverekednek az mindjárt viszhangzik és európai kérdéssé válik.

Az ostrom alatt. A »Standard« czímű angol lap jelentése szerint október elsején délelőtt az örmény patriarkha azt az irott fölhivást kapta, hogy menjen a portára, de egyedül, minden kiséret nélkül. A patriarkha nem hajlott e felszólitásra s nehány száz fölfegyverzett örménynyel bezárkozott a patriarkhatus épületébe. A hatóságok erre elküldték neki a parancsot, hogy adja meg magát. Határidőt adtak neki erre, s megfenyegették, hogy máskülönben megostromolják a házat. A patriárkha azt felelte, hogy embereit nem lehet rákényszeritenie, hogy elhagyják menedékhelyüket. Az örmények, ámbár úgy össze voltak zsufolva, hogy állni is alig tudtak egymás mellett, maguk sem voltak hajlandók kimenni a házból. Élelmi szerben is nagy szükséget szenvedtek. A rendőrség erre, távirati utasitást kapván, körülfogta az egyházi épületet, de nem váltotta be azt a fenyegetését, hogy meg is ostromolja. A tudósitó azt mondja, hogy borzasztó öldöklés lett volna a dologból, ha az ostrom megtörténik.

Európa intervencziója. A török fővárosban székelő valamennyi hatalmasság nagykövete és követe szóbelileg közösen felszólalt a portánál a keresztények üldözése miatt, s az ellen, hogy a rendőrség nemcsak hogy nem védelmezte az örményeket, hanem a foglyokat és a sebesülteket hallatlan módon meggyilkolta. Az idegen hatalmak képviselői a leghatározottabb formában rögtönös és kiterjedt intézkedést követelnek arra nézve, hogy Konstantinápoly keresztény lakóiról háritsák el a fenyegető veszedelmeket, melyekért a török kormányt teszik teljes mértékben felelőssé.

A tüntetők védekezése. A zavargásokról közzétett jelentéseket örmény részről határozottan helytelennek nyilvánitják. Ily tüntetések ismételten előfordultak, a mikor is maguk a püspökök állottak azok élén. Ilyenkor az örmények a magas porta elé vonultak, hogy a nagyvezérnek a szultánhoz intézett kérvényt adjanak át. A szultán ezeket a tüntetéseket kegyesen fogadta; csak nehány évvel ezelőtt is volt ily tüntetés, melynél a menetet Nar-bey püspök (a Luszinián családból) vezette, ki pedig nagy török-barát hirében állott.

Az ifjú török párt. Oly kegyetlenségekről adnak hírt az összes hazai és külföldi lapok, valamint az európai hatalmaknak a török kormányhoz intézett hivatalos előterjesztése a legutóbbi események történetéből, hogy valóban nem csoda, ha maguk a törökök közt is akadtak olyanok, kik nyiltan hangot adtak felháborodásuknak az örmény keresztényeken elkövetett embertelenségek miatt. A konstantinápolyi rendőrség különben meg van győződve arról, hogy az úgynevezett ifjú török párt, — mely teljességgel nincs megelégedve a birodalom jelenlegi állapotával, s európai szellemű ujitásokat óhajt, — támogatásában részesiti az örményeket. (E párttal hir szerint a trónörökös is érintkezésben áll). Minden esetre tény, hogy az ifjú török párt nehány előkelő tagját felségsértő üzelmek miatt letartóztatták. Ezek közt van egy imám (főpap) is, a ki a Szulejmán — mecsetben hevesen kikelt a mai rend ellen és követelte a Midhát-féle alkotmány életbeléptetését!

Személyváltozások a portánál. Az ottomán külügyministeriumban beállott változás Kiámil pasa, az új nagyvezér, határozott kivánságára történt. A minister személyén kivül azonban egyéb változás még nem következett be, mint az, hogy kilátásba van helyezve — hírszerint — az örmény nemzetiségű Artin pasa Dádián, külügyi másod-államtitkárnak (saját kérelme folytán leendő) nyugdíjaztatása; a mi ha csakugyan s megtörténnék, Mumir bey első államtitkár van ezen állásra kiszemelve, — a mint a »Keleti Értesitő« irja. Ártin pasáról különben azt is irták a lapok, hogy a végzetes tüntetések utáni napon egyedül ő volt az, ki a török államszolgálatban levő keresztény örmények közül meg nem jelent hivatalában. A többiek másnap már elfoglalták tisztségeiket.

Örmény szabadságharcz. Az athéni görög sajtó armenophil szellemben vezérczikkezik a konstantinápolyi eseményekről. A hellén lapok kifejtik, hogy immár a szultán és a magas porta beláthatják, hogy az örmények fegyverrel is kivivhatják, a mit békés úton tőlük megtagadtak. Egyelőre még nincs szó örmény királyságról (bár a zendülés folyamán ily hangok is voltak hallhatók: »Éljen Armenia!«) — hanem csakis egy nagy örmény tartomány kikerekitéséről, messzemenő autonomiával, minővel Samos sziget és a Libánon bir. — A lapok különben már kifejezik azon várakozásukat, hogy ha az örmények jobb napokra viradnak, — nem fognak megfeledkezni arról, hogy Görögország őket vendégszeretőleg fogadták.

Konstantinápoly megszállása. A Jildiz-palotából, a szultán határozott utasitására, valamennyi örmény származású tisztviselőt, és a szolga-személyzet örmény tagjait elbocsátották, s a jövőben csakis mohammedán vallású hivatalnokok lesznek alkalmazhatók a császári palotában. Ezen legfelsőbb intézkedés több, mint háromszáz örmény hivatalnoki családot sujtott érzékenyen. Jövőre a »szelámlik« alkalmával a császári kocsit háromszáz albán nemzetiségű testőr fogja kisérni.

Leo pápa és az örmények. Egy római tudósitás szerint a londoni angol-örmény bizottság elnöke, Atkin dr. az örökvárosba érkezett, — s ott szintén egy örmény nemzeti bizottságot akart létrehozni, az árméniai reformok megvalósulásának előmozditása végett. Atkin dr. tisztelgett a Pápánál, s azon kérelmét terjesztette elő, hogy Ő Szentsége a nunciusok útján, az örmény nemzet érdekében az európai nagyhatalmasságoknál, közbenjáró lépéseket tenni kegyeskedjék! E nagyfontosságú lépés további részleteiről még nem vagyunk értesülve; de magát ezen kezdeményt is nagy örömmel konstatáljuk.

Váratlan fordulat Az ifjú törökök pártja (mely nemcsak muzulmánokat, hanem örmény és görög, keletieket valamint izraelitákat is számit hivei közé) mostanában lázas tevékenységet fejt ki, s csak az alkalmas pillanatot várja, hogy forradalmi terveit megvalósítsa. E párt terve szerint Abdul Hamid szultánt trónjától megfosztanák, s helyébe a korábbi uralkodót, Murad szultánt helyeznék vissza a trónra. — Egyúttal proklamálnák az 1877-ben adott alkotmányt. Ha az általuk czélbavett dethronizáczio után Murad ex-szultán vonakodnék a trónt elfogadni, azon esetben, állitólag a jelenlegi uralkodó öcscse: Resad efendi hivatnék meg a trónra; a kinek reformpárti érzelmei közismeretesek.

A bolgár fővárosból. Az »Agence Balcanique« jelenti Szófiából, hogy október tizenharmadikán az ottani örmény kápolnában gyász-istentisztelet volt, (a konstantinápolyi zendülés áldozataiért), — a melyen számos Bulgáriában lakó maczedoniai vett részt. Az örmények és maczedónok közt fennforgó érdekközösségnél fogva könnyen érthető, ha bolgár földön nyiltan kifejezést adnak az örmény nemzet szenvedései fölött érzett részvétnek, még oly körökben is, melyeket az örmények helyzetének jora fordulása eddig csak távolról érdekelt.

A reformok aláirása. A szultán engedve a hatalmak követeléseinek s a három heti váltságos helyzetnek véget vetendő, elfogadta az örmény reformtervezetet, s annak az illető vidékeken leendő életbeléptetését elrendelte. A keleti mozgalmak további részleteinek közlését a jelen füzetből, térszüke miatt a jövő havi füzetre kellett halasztanunk.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Izmirlián Mátyás patriarkha.

Izmirlián patriarkha, az igazi hazafi és az örmény nemzet közbenjáró védője az, ki hivatva van e nehéz napok alatt a nép érdekeit előmozditani; s ő alkalmas is e hivatás betöltésére, mit a nép reáruházott...

Nehéz időket él most át az örmény nemzet. Terhesebb napokat csak a IV. században Kr. u. látott, midőn Perzsia hatalmas uralkodójának jelszava ez volt: „Vagy teljesen kiirtom a keresztény örmény népet, vagy pogánynyá teszem.“ Czélja elérése végett a nép vezetői közül nehányat be is börtönöztetett, de ezek idejekorán kiszabadultak és élére állottak azon mindmegannyi hősökből álló hadseregnek, mely a keleti kereszténység megmentése végett kész volt élet-halál-harczra kelni a pogány perzsák ellen; e harczban számos férfi-ruhába öltözött nő is harczolt vitézül, kik közül ezerével hullott az áldozat Krisztus tanáért. Ezen szent háború győzedelmes hadvezére Mámigonián Vártán volt, kinek emléke mai napság is él a nép között: halálának napját ma is nemzeti ünnep gyanánt ülik az örmények. — Ezen kivül még hányszor pusztitotta az ellenség vasa Örményországot, a nemzet azért még is életben maradt.

És minő szerepet játszódtak az örmények a „keresztes háboruk“ alatt? Veszélyes szerep, melyért még ma is szenvednek! Hagyományaikhoz hiven teljes odaadással védelmezték a kereszténység érdekeit: az európai seregeket tárt karokkal fogadták, a szükségesekkel ellátták, velök nyilt barátságot kötöttek a nélkül, hogy bárcsak ügyet vetettek volna arra, hogy ők — mint Kis-Ázsiának csaknem egyetlen keresztény népe, kiket úgyis az islam túlnyomó többsége vesz körül — eljárásukkal az egész mohamedán világot örökös ellenségükké teszik. És valóban, alig huzódtak vissza az európai sergek, az arabok megrohanták Örményországot. Az örmény trón és függetlenség a keresztes hadjáratoknak lett áldozata. És a keresztény világ sem akkor nem segitette őket, sem most, az akkor, általuk a kereszténységnek nyujtott megbecsülhetlen szolgálatot bár részvéttel vagy kimélettel nem viszonozza.

Azóta az örmények az islam fanatismusának kidobva, a legirtoztatóbb üldőztetéseknek vannak kitéve, a szultán rabszolgáivá tétettek és valahányszor az orosz és török között háborúra került a dolog, a török fanatikusok az örményeket, mint a háború okozóit — kezdettek lemészárolni; mert mindig abban a csalfa hitben éltek, hogy az oroszt: a „keresztény testvér“-t az örmények hivták az osmanok ellen! E fanatismus eddig csak háború idejében tört ki. Azonban még e boldogságnak is már vége; mert a szultán kormánya a fanatikús török papság által egész Törökországban, az örményfalók által pedig a világsajtóban is ezt terjesztik: „Az örmények a mozgalom inditói, ők provokalják a mohamedánok fanatismását és ez által zavarják a világbékét. S a zavargók élén Izmirlián Máté patriarkha áll!“ A hivatalosak ezen gyanusitásának következménye aztán az lett, hogy a török fanatikusok Örményországot vérfürdővé változtatták ... és Európa török-barát sajtója ezért a mészárlásért az örményeket teszi felelőssé!

Pedig a tényállás ez: Valamint az utolsó háború előtt, gyakran még békeszerető törökök által is aláirt panaszok érkeztek az örmény patriarkhatushoz, úgy érkeznek most is ilyen panaszok, természetesen nagyobb mennyiségben. Akkor meghallgatta a porta a panaszokat, most figyelmet sem fordit azokra. Akkor Nerszesz patriarkha az örmények panaszait egy örmény küldöttség által nemcsak a berlini kongresszus tudomására hozta, hanem kieszközölte a berlini szerződés 61. cikkelyét is,

---

*) A patriarkha legfőbb kötelessége megvédeni azon jogokat, miket az örmény nemzet a szultántól nyert, és közvetitő szerepet vinni az örmény nép és a szultán kormánya közt. Cs. J.

mely a portát arra kötelezte, hogy az örmények által lakott vidékeken az aláirt hatalmak ellenőrzése mellett hovahamarább léptesse életbe a reformokat... Panaszok, melyeket a török kormány meg nem hallgat. Elmondják e panaszok, hogy a kurd, cserkesz, láz (kik tetőtől talpig fel vannak fegyverkezve, ellenben a fegyvertelen örménynek még egy nagyocska kést sem szabad a háznál tartani, mert különben mint forradalmárt bebörtönöznék!) büntetlenül garázdálkodik az országban, elhajtja juhait, aratás után elrabolja termését, elragadja leányát. És a hatóság részvétlenül áll a védtelen örményekkel szemben! Ez igaz, ez az igazi helyzet Örményországban. Ilyen viszonyok között csoda-e, ha a türelem véget ért? Lehet-e okolni az örményt, ha védi életét, családja becsületét? Nem az örmény a hibás, ki sem élet-, sem vagyonbiztonságot nem éldel, hanem a porta, mely a panaszokat börtönbüntetéssel vigasztalja...

Izmirlián Máté érsek egy évvel ezelőtt választatott meg patriarkhává. Elődét Asêkiánt, ki állásában igen gyöngének bizonyult, ki csak a kormány szekerét tolta, a nép kényszeritette a lemondásra. Helyébe a nemzetgyülés — figyelembe sem véve a kormány jelöltjét — Izmirliánt választotta egyhangúlag, azt az Izmirliánt, ki Krimiánnal szemben „katholikosz“-jelölt is volt. Izmirlián mint néptanitó kezdette el nyilvános pályáját. Ennek az igazi hazafinak egész multja mocsoktalan. Jártas egy-pár modern nyelvben is (franczia...) Klastromtudós; irt több munkát, Nerszesz patriarkhának jobbkeze volt. Utóbbi időben püspöki állást foglalt el Egyptomban. Nyilt fellépése és az utóbbi eseményekben tanusitott buzgó részvétele az örmény szivek előtt legnépszerűbb hazafivá tették.

Mihelyt elfoglalta a patriarkhai székét, azonnal megparancsolta a törökországi örmény nem-egyesült-papságnak, hogy a hagyományos szokáshoz hiven miséjében emlékezzék meg az új „katholikosz“-ról. A kormány, mely e parancsot nem jó neven vette, ezért őt kérdőre vonta. Mire Izmirlián: „Én, mint patriarkha, csak szent kötelességet teljesitek, midőn az örmény nép és egyház jogait épségben fentartom. Én a népnek tett eskümhőz hiven cselekszem…“

Izmirlián patriarkha ezen nehéz időkben igazi fia Örményországnak!

Cselingárián Jakab.

Szent fogadás.

— M. A. M. költeménye. —

Földult hazánknak romjain egy nő ül minden éjjel,
Majd meg-megindul, széttekint, aggodva, félve lépdel,
Mintha tövisek sértenék tündéries lépését,
Avagy kerülné a gonosz sziveknek cselvetését.

Ki vagy, ki a ‚tejút‘ alatt bolyongsz kibontott hajjal?
És áztatod e romokat a könnyek záporával;
Ki vagy, s miért háborgatod az elhunytaknak álmát?
Zavarva jelenléteddel az ősök nyugodalmát…

»Örményhon nemtője vagyok, kit réges-rég elüztek,
A fájdalom-pohárból én kiittam minden csöppet:
S a míg szegény testvéreink szélylyel szoródva élnek,
Araxes habjai közé bús könnyeim vegyülnek!

Sötétség volt eddig tanyám, de már egy kis fényt látok,
Előre búsan honfiak, szabadság vár reátok!
Csak lantomra figyeljetek, — fájó szivem hevére —
S fölszálland a hon' angyala szent Ararát hegyére!

Simay Gergely.

Kis-Örményország.*)

II.

A rupeni fejedelmek uralmának első időszaka igen válságos és viszontagságteljes volt. A görögök nem szüntek meg harczolni ama területek visszafoglalásáért, a melyeket elvesztettek. Comnen János 1137-i

expeditioja alkalmával hatalmába ejtette egész Ciliciát, foglyúl ejtette I. Leót, Constantin fiát s lánczokba verve hurczolta Konstantinápolyba, nejével és két fiával, Rupennel és Thoroszszal egyetemben. (Leó másik három fia, István, Constantin és Mêleh biztonságban volt Edessában rokonuknál, az ifjú Josselin-nél.) Leó meghalt a fogságban, Thorosznak azonban sikerült megmenekülnie. Álruhában visszatért a Taurusba s honfitársainak segitségével megszerezte atyáinak örökségét, sőt ki is terjesztette annak határait.

Ettől kezdve a rupeniek urai maradtak Kis-Örményországnak. Elismerték azonban a byzanczi udvar suzerainitását, a mely némelyeket közülök sebaste vagy pansebaste czímmel ruházott fel. Ez az alárendeltségi kötelék megszakadt II. Leó, a „Nagy“ idejében, a ki megérdemelte ezt a nevet katonai erényei és politikai ügyessége által. Elődei, ama törekvés által vezéreltetve, hogy szövetségeseket nyerjenek a görög hűbéri fensőbbség lerázására, családi frigyeket kötöttek tengerentúli franczia családokkal. Arda, I. Rupen unokája nőül ment (1100) Bouillon Gottfrednek, a keresztesek híres vezérének fivéréhez, Balduin edessai grófhoz. I. Leó nőül vette bourg-i Balduin hugát; III. Rupen Isabellát, Thoron és Krak urának, Honfroynak leányát. Az ő nyomdokaikba lépett II. Leó is. Unokahugát, Alicet nőül adta Boemund antiochiai fejedelem idősb fiához, Raymondhoz; maga pedig nőül vette ugyanebből a családból Isabellát; második felesége pedig Sibylla volt, Amaury cyprusi királynak s Plantagenet Isabella jeruzsalemi királynénak a leánya.

Bajtársai a keresztes hadak vezéreinek, eme házassági frigykötések által beléptek a rupeniek. Kelet latin fejedelmeinek nagy családjába. II. Leó unokahugának Raymonddal való házassága alkalmat nyujtott az örmény uralkodónak arra, hogy jelentékeny befolyásra tegyen szert a syriai keresztények ügyeiben. Mint gyámja Boemund és Alice fiának, hosszú viszályba elegyedett Raymond tripoli-i gróffal, a kinek ellenében szivóssággal küzdött a fiatal Rupen-nak az antiochiai fejedelemségre való jogai mellett. Váltakozó győzelmek és balsikerek ezt a várost majd a gyámoltjának, majd Raymondnak kezeibe juttatták, mígnem az utóbbi 1216-ban véglegesen diadalmaskodott versenytársa fölött.

---

*) E. Dulaurier, La royaume de la Petite-Armenie. (Journal Asiatique. V. serie. T. 17.) — Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della natione armena suddita dell' Imperio ottomano, del marchese Giov. de Serpos. Velencze, 1786. - Discorso sulle relazioni commerciali dei Veneziani con l'Armenia e Trebisonde, nei secoli XIII. et XIV. (L'Archivo storico italiano, N. 29. Florencz, 1853.)

Huszonöt évvel előbb, midőn Barbarossa Frigyes Kisázsián való átutazásában az iconiumi sultán birodalmának területére érkezett, II. Leó küldöttségben meneszttette hozzá IV. Gergely catholicost és a tarsusi érseket, lamproni Nerszeszt. Ez a küldöttség azonban meghiusult egy baleset folytán, a mely Nerszest érte, a kit útja közben egy turkoman horda megtámadott, kirabolt s kisérői közül többeket megölt. Frigyes serege éhséget szenvedvén, Leo és a catholicos élelmiszereket küldöttek számára. A császár, mint Cshámics Mihály Örményország történetében elbeszéli, megirta a catholicosnak, hogy hajlandó Leót királyi czímmel ruházni fel. Frigyes azonban váratlanúl életét vesztette a Calycadnus vizében. Leo a megigért czímet III. Celestin pápától és Barbarossa utódjától, VI. Henriktől kérte, késznek nyilatkozván elismerni a Szentszék és a nyugati császárság fenhatóságát. A pápa egyetértésben a császárral, gyönyörű koronát küldött Leónak és zászlót szent Péter jelvényeivel, melyeket a legatusa, wittelspachi Konrád mainczi érsek nyujtott át Leonak. Az örmény fejedelem 1198 évi Vizkereszt napján letette az eskűt a tarsusi székesegyházban s az ország nagyjainak és főpapjainak jelenlétében Gergely catholicos fejére tette a koronát.

Minden készen volt Kis-Örményország átalakulására. Leo folyvást rajta volt, hogy az országot teljesen megszabaditsa a görög beavatkozástól s független királysággá tegye, egyenlővé a latinok által alapitott államokkal. Hogy ezt a hasonlatosságot még teljesebbé tegye, átkölcsönözte hűbéri alkotmányukat, katonai nemességet szervezett s birói és közigazgatási hatóságot a frankok mintájára.

Az által, hogy magát a Szentszék és a nyugati császárság hűbéresének jelentette ki,*) még szorosabb kapcsolatba lépett Leo a syriai latin fejedelmekkel s biztositotta szövetségüket és támogatásukat félelmes szomszédja, a görög birodalom ellenében, a melylyel ekként nyiltan szakitott. Ez az ügyes eljárás meg is hozta a gyümölcseit. Elek byzanczi császár tudatában annak, hogy kimélnie kell Leot, nem késett elismerni őt királynak, s abban a reménységben, hogy válaszfalat emel közte és a latinok közt, maga is drágakövekkel ékesített koronát küldött neki levél kiséretében, melynek lényegét Girágosz történetiró megőrizte számunkra. „Ne tedd fejedre azt a koronát, melyet a rómaiak adtak neked, hanem a mienket, mert sokkal közelebb vagy hozzánk, mint Rómához.“**) Leo sokkal eszélyesebb politikus volt, semhogy visszautasitotta volna ezt az előzékenységet; ellenkezőleg, hálás nyilatkozatokkal fogadta s viszonzásúl nagyértékű ajándékokat küldött a császárnak.

Egyidejüleg megnyitotta az ország kikötőit a nyugati kereskedők számára, kiváltságokkal ruházta őket fel s meghivta, hogy telepedjenek meg országában. A tőle fenmaradt okmányok s az egykorúak tanuságtételei bizonyságot tesznek eme rendszabályok üdvös eredményéről s a lendületről, melyet Kis-Örményország kereskedelmének adtak. Ez a lendület tovább tartott az utódai alatt. Mint egy modern olasz iró, Gioseppe Canestrini megjegyzi, „nem lehetne megérteni, hogy ez ország miként volt képes daczolni annyi invasioval s új erőre kapni annyi borzasztó csapás után, ha a kereskedelem nem árasztotta volna el rendkivüli gazdagsággal.

---

*) Reverendissimo in Christo patri et domino Innocentio, Dei gratia summo sanctae et universalis Ecclesiae pontifici, Leo per eundem et Romani imperii gratiam rex Armeniorum, Sanctitatis suae servus, sanctaeque Romanae ecclesiae nova et obediens planta; cum omni reverentia, grata servitia et pedum oscula.« II. Leonak 1210 évi apr. havában Tarsusból III. Innocent pápához intézett leveléből. Paoli, Codice Diplom. Tom. I. pag. 98—9. XCIV sz.

**) Girágosz »Örményország történeté«-nek Moszkvában, 1858-ban megjelent kiadása, 92 lap.

Az örmények kereskedelmi forgalma déli Európával a XIII. században, három évvel Leonak megkoronáztatása után vette kezdetét. A legrégibb okmány, a mely erre vonatkozólag korunkig fenmaradt, a genuaiak számára követjük, Ogerius de Pallio által kieszközölt kiváltságlevél abban az átirásban, melyet Placentinus Atto jegyző Genuában készitett, 1201 márcz. havából van keltezve; feltehető tehát, hogy az örmény királyság cancellariája azt nehány hóval előbb az 1200-ik évnek utolsó napjaiban állitotta ki.

Ezek a kereskedelmi összeköttetések teljes élénkségökben fenmaradtak a XIV-ik század közepéig, V. Leoig, Örményországnak utolsó örmény származású fejedelmeig. Az utolsó kiváltságlevelet, melyről tudomásunk van, 1333-ban állitotta ki V. Leo a velenczeiek számára. Kis-Örményországot ezidőtájt már felette meggyengitették a belviszályok s súlyos válságba sodorták az egyptomi betörések. Nem létezett már többé biztonság az országban sem a belföldiek, sem az idegenek számára. A fejedelmek nem levén többé képesek szembe szállani az ellenséggel, kénytelenek voltak a Taurus hozzáférhetlen bérczei közt avagy erődeikben keresni menedéket. Már akkor, midőn V. Leo alig tiz éves korában felváltotta a trónon atyját, Oschint, megszállották az egytomiak Aias-t, Kis-Örményország főkikötőjét, mely a Nyugattal való kereskedelmet első sorban közvetitette. Ujra meg ujra ismételték támadásaikat, körülzárolták a kikötőt szárazon és vizen, hatalmukba ejtették és szétrombolták azt az erődöt, mely védelmére szolgált. Kis-Örményország fejedelmei nagy szorongattatásukban nem szüntek meg könyörgésekkel fordulni a római pápákhoz s a keleti latin fejedelmek is érezték, hogy őket is fenyegeti a veszély, és segitségére siettek az örményeknek. De mindez nem tartoztathatta fel a túlnyomó musulman haderőt. Nehány évvel a rupeniek uralmának megszünése után Aias kikötő az egyptomiak hatalmába került. S ez a katasztrófa halálos csapást mért a Kis-Örményország és a nyugati népek kereskedelmi összeköttetéseire is.

Dr. Molnár Antal.

Enyelgés.

Szép örmény leányka
Ide a karomba,
Hivogat az erdő
Szederinda lombja.
Sötétlő két szemed,
Csupa tűz, csupa láng,
Hét vármegyében sem,
Láttak ilyen lányt.
Ha néha csókot adsz,
Ne add csak ugy lopva
Te vagy a világom,
Kinek rá mi gondja.

Sallak Róza.

A magyar-örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

III.

— Befejező közlemény. —

A vallás terén is kötelességünkben áll lehetőleg mindig csak örmény papot venni igénybe, a hol pedig ezt nem tehetjük, igen is élhetünk a latin szertartású kath. egyház törvényei szerint is — a nélkül, hogy ezáltal örm. kath. jellegünket elvesztettük volna.

Sőt a minap XIII. Leo pápa elnöklete alatt és a keleti nem latin szertartású kath. egyházaknak a róm. kath. egyházhoz való viszonyát szabályozó értekezlet eredményeként, a pápa Ő Szentsége egy encyclikát is tett közzé, a melynek értelmében a keleti katholikusok és így az örmények is minden akadály nélkül visszatérhetnek, ha papjaik hiányában attól eddig megfosztva voltak — ősi örmény ritusuk használatához.

Addig is, míg speciális örmény kath. egyházunk ezen fontos mozgalomból kifolyólag szintén megfelelő jogaiba visszahelyeztetnék és így sérelmeink szabályozást nyernek, illetve orvosoltatnának: lehetőleg csak örmény egyházunk körében keressük a vallás vigaszait, pl. menyekzőknél, temetéseknél, legfőképpen pedig gyermekeink keresztelésénél, hogy igy az örmény katholikus jelleg a jövő generácziokban újolag és már teljesen kidomborodjék. Egyáltalában, a hol csak tehetjük, ne mellőzzük vagy pláne éppen ne kicsinyeljük mi magunk saját nemzeti szertartásunkat. Különösen az örmény egyházi énekek kultiválását ajánlom az erdélyrészi örm. plébániák derék örmény lelkészeinek és így az egész örmény klérus különös figyelmébe.

Hogy elég gond erre eddig alig lehetett forditva, abban leli némileg a mentségét, hogy az örmény egyházi énekek vezetése a régi örmény kántorok kihaltával talán kevésbbé szakértő kerekbe tétetett le. — Természetesen mindaddig, a míg örm. plébániáink egy jobban képzett új kántor-nemzedékről nem gondoskodhatnak: addig egyházi zenénk és énekeink fejlesztéséről szó sem lehet. Azonban míg egyrészt egyházi énekeink, illetve énekes szertartásaink emelésére a jövőben több figyelmet forditanánk, másrészt azok megismerésére, felfogására és megkedvelésére is az eddiginél több egyéni áldozatot kellene hoznunk; — mert sajnos, de előfordul az az eset, hogy némely hitfelünk talán tiz évben alig egyszer s akkor is talán csak véletlen körülmények folytán keresi fel az örmény templomot. — Ez nagyon elszomoritó, mert a liturgiánktól, egyházi nyelvünk- és énekeinktől elszokott örmény hivő ugyszólván idegennek fogja magát érezni saját nemzeti ritusával szemben. A kinek tehát alkalma van, el ne mulaszsza, a kinek pedig nincsen, az keresse az alkalmat az örmény isteni tiszteleten tőle telhetőleg minél gyakrabban jelen lenni. Pl. a bécsi mechitháristák igénytelen kis templomában vasárnaponként a 9 órás nagymisén oly lélekemelően felséges énekek csendülnek meg, hogy a nagyobbára német közönséggel telt „Armemiche Kirche“ bármely és tán a legszebb latin egyházi műénekektől viszhangzó székesegyházzal is bátran kiállja a versenyt, lelket megindító és áhitatot gerjesztő szertartásainak páratlan hatásával.

Ott lettem feltétlen hive őseim magasztos ritusának, ott váltam rabjává keleti egyházi zenénk gyönyörű melodiáinak.

Ott volt alkalmam az érsekét sirató mechithárista kongregáczió egyszerűségében oly megható gyászpompája mellett Esztegár Vártán koporsójánál a végtisztelet adóját leróhatni annak a férfiúnak, kinek nyolcz év előtti s a pápai nuncius által végzett püspökké szentelésénél annyi lelki örömmel és büszkeséggel tekintett az egész hazai örménység egy honfitársa fényes pályája elé. Ott volt alkalmam az új főapát beiktatására érkezett konstantinápolyi patriárkha bevonulásának feledhetlen benyomását maig is hiven megőrizni.

A teplomajtóban várta az egész szerzet az örmények primását. A közönség elfojtott lélekzettel leste a pillanat fenségét, midőn az elől vitt kereszt után kettős sorokban az oltár felé tartanak előbb a kis papok, majd a szerzet tagjai s ime a templom küszöbén megjelenik Ázárián István Ő Boldogsága profétikus alakja az örményül felhangzó (Áhá kháhánájábéd mjédz!) „Ecce sacerdos magnus« dicséneke mellett, s hosszú sötét lilaszinű uszályos talárjában, fején egy fátyolos süveggel s kezében a patriárkhai jelvénynyel*) áldást osztva halad el a templomot zsufolásig megtöltött nép között. Azonban ily magasztósságában ritka alkalom hiányában elég csak a Szent-Gergelynapi és húsvéti, vagy az úrnapi körmenetekre utalni s Aydinián Arzén, a jelenlegi főapát érdemeire valló örmény egyházi zene hangszerelésére és kitünően eléadott karénekeire hivatkozni, hogy az, ki csak teheti, azok lelki gyönyört nyujtó szépségeit meghallgatni alkalmilag el ne mulaszsza.

De ne legyünk túlkövetelők saját ritusunk által itthon nyujtott esetleg kevésbbé művészi egyházi énekeivel is szemben; mert kényszerhelyzetben lévő örmény plébániáink sok tekintetben így is csak a hivek és önfeláldozó örmény papjaink közremunkálása mellett nézhetnek a fejlődés egy szebb jövője elé. Azonban a ritus megismertetésére, illetve az alkalomnyujtás annak el nem feledéséhez, mégis a nagyobb számban együtt élő örménység, mint testület kötelességét illeti. Igy pl. a nagyobb városokban oda lehetne hatni, hogy Urnapján egyik állásnál az evangélium valamint oláhul, ugy örményül olvastassék, mint a hogy Kolozsvártt egy időben az szokásban is volt; de újabban sajnos, talán az odavaló, ámbár tekintélyes számú örménység nemtörödése folytán, ez az uzus abban maradt. 7 évig az erdélyrészi ritusok igen szép ápotheozisát képezte. A hol az tehát gyakorlatban volt, ott fel kell megint ujitani, a hol pedig nem volt szokásos, ott életbeléptetését minden eszközökkel előmozditani a kötelességünk.

---

*) Ez egy arany gömböt viselő pásztorbot lilaszinű fátyolból reá erősitett zászlószerű szövetfoszladékkal.

XIII. Leo pápának a keleti katholikusok érdekében tett nagy horderejű intézkedései alapján reméljük a hazai örm. klérus helyzetének és tekintélyének emelésére az egyházi kitüntetések adományozásánál a latin szertartású papsággal bekövetkezendő egyenrangusitását is.

Sok mulasztás történt a múltban. Az örmény Rómában a franciskánus barátok sokaig ellenzett betelepedése helyett az előrelátó örménységnek egy örmény klastrom alapitásáról kellett volna már előre gondoskodnia; de ha már ezen segiteni nem lehetett, akkor a velenczei mechitháristákat sem kellett volna visszautasitania. 1748-ban tétetett le a szentferenczrendiek templomának az alapköve és már 1760-ban a mechitháristák is kérést intéztek Szamosujvár tanácsához az ugynevezett Salamon-templom átvétele tárgyában, kötelezve magukat az örmény ifjúság nevelésére és oktatására.

El lettek utasitva, már pedig a csak 60 évvel azelőtt Verzár püspök alapitotta örmény város*) (Armenopolis), az örmény ifjúságot alig bizhatta volna nagyobb lelki megnyugvással másnak, mint éppen ezen tudós örmény szerzet atyai gondjaira.

Valljuk be, hogy sok tekintetben a mai napig saját nemtörődömségünkkel vétkes indolencziát követtünk el pusztuló fajunk iránt és a háttérbe szoritásért e miatt az önvád méltán érhet bennünket.

Hiszen csak Ő Felsége az apostoli király legutóbbi kolozsvári látogatása alkalmával az összes erdélyrészi vallásfelekezetek és ritusok küldötségei megjelentek a legmagasabb trón előtt: csupán a törvénybe is iktatott örm. kath. egyház nem mert még kisérletet se tenni deputácziója bejelentésére. Ha mindenünnen visszavonulunk, végre még létezésünket is kétségbe fogják vonni?

Másként kell ennek tehát lennie a jövőben, miért is ápoljuk teljes erőnkből és igaz magyar szívvel ifjabb nemzedékeink között is a hazafias örmény szellemet.

Tanuló ifjúságunkkal igyekezzünk az örmény történelem, nyelv és irodalom köréből vett örménytárgyú és már több kötetre menő magyar olvasmányok segélyével, mint jutalmi könyvekkel irodalmunk megismerésére alkalmat nyujtani.

A hol pedig iskolai úton is befolyhatunk, érvényesitsük befolyásunkat, mint pl. az eddig tisztán örm. kath. jellegű, de ma már államositott sz.-ujvári főgymnasiumnál, melynél az örmény nyelv kötelező tanitása — az örmény tanulókra nézve — az állammal szemben szerződésileg is ki van kötve.

Már most arra kell törekednünk, hogy az őseink páratlan áldozatkészsége mellett létesitett algymnasium még nagyobb áldozatokkal történt főgymnasiummá emelésénél legalább jogainkat érvényesitjük.

Ne maradjon csak papiroson az örmény tanszék, mert a formalitás kedveért, mint egyelőre még meghagyott s talán később be sem töltendő örmény tanári állást a saját indolencziánk folytán veszély is fenyegetheti.

Sőt ellenkezőleg hassunk oda, hogy az örmény nyelvtan sablonszerű tantárgya mellett a mindenkori örmény nyelvtanár venia legendi-je az örmény irodalom és történelem-re is idővel kiterjesztessék, mely tantárgyak köréből az örmény tanuló ifjúság a legszebb előadásokat hallgathatná. Egyelőre addig is magán úton, később pedig a város által felállitandó diák szemináriumban az ifjúság számára megfelelő felolvasásokat tartatni fog lenni a kötelességünk.

Megfontolandó volna mindenesetre, hogy azon örmény szülők, kik gyermekeik iskoláztatását lakhelyükön nem eszközölhetik, vagy a kik egyáltalában csak tehetik: küldjék őket a sz.-ujvári főgymnasiumba. Tegyük a magyar-örmény fővárost ifjúságunk Mekkájává, hol örmény családoknál elhelyezve, vagy esetleg egy később, a közszükséglet szerint önként keletkezendő internátusban örményszellemű hazafias vezetés mellett mulasztásaink helyrepótlására olyan új nemzedéket teremtsünk, mely faji fenmaradásunk legreményteljesebb záloga lehessen.

---

*) A mechitháristák kérvényében: Hájákhághákh.

Ifjusági önképző kör ápolhatná szintén bennünk, az iskolán kivül, faji összetartozásunk tudatát és egy énekkar alakitása révén az örmény egyházi énekek gyakorlását és ezáltal az örmény székesegyház isteni tiszteletének és igy az örmény ritus fényének emelését maga az ifjúság mozditaná elő első sorban, nem is emlitve, hogy egy szakavatott és buzgó férfiú az ifjúsági énekkar élén idővel gyönyörű keleti énekeink művelését s tán még zenekari előadását is elérhetővé tehetné.

Addig is akár az örm. kath. jellegű elemi iskolákban, akár magán úton legalább irni és olvasni tanitsuk meg gyermekeinket őseink nyelvén, s igyekezzünk oda hatni már most, hogy a kiépitendő főgymnasiumhoz, Sz.-ujvárra minél több érdemes és szakképzett örmény származású tanárjelölt nyerhessen kinevezést.

Esetleg idővel még a kolozsvári egyetemhez is egy érdemes armenista szakembert, mint magántanárt nyerhetnénk az örmény nyelvészet számára. Ennek kapcsán jut eszembe, hogy Lukács Béla, volt keresk. miniszter, a székesfővárosi keresk. akadémiánál a keleti kereskedelemnek hazánkra nézve oly fontos érdekeiből kifolyólag, a keresk. ügynökökül jelentkező hazai örmény ifjaink számára — tekintve, hogy Keleten az örmény nyelv nemzetközi üzleti nyelv — örmény tanfolyamot nyitni szándékozott. Nem különben bejárta a magyar sajtot még az a ránk nézve örvendetes hir is, hogy a fővárosban emelendő legújabb templom a mechitháristák vezetésére fog bizatni.

Az örmény tanfolyam mibenléte előttem ismeretlen, de az örmény szerzetesek Budapesten való letelepedését vagy a Lázárista-atyák meghivásával tévesztette össze a

sajtó, a mennyiben Szent-Lázár szigetén van a velenczei mechitháristák szerzetháza, vagy aztán az egész terv ismeretlen okokból elejtetett.

Pedig az egyetemes kath. egyháznak a közel Keleten és e hazában is élő örmény szertartású hivei nagy hálával fogadnák, ha az ország szivében annyi sok más szerzet mellett a Balkán-félszigettel és így a Kelettel is szorosabb kapcsolatban álló tudós mechitháristák kongregácziója, valamint Bécsben, ugy Budapesten is képviselettel birhatna. Annyival is kevésbbé kicsinylendő ez a körülmény, mert ha Budapestet Kelettel szemben kereskedelmi és forgalmi emporiummá szándékozunk tenni, akkor a Keletről fővárosunkba terelendő nemzetközi idegen forgalom emelésére a mechitháristákban egy fontos tényezőt nyerhetnénk; — hiszen Bécsben alig fordul meg talán egy idegen örmény utazó vagy kereskedő, ki a mechitháristák zárdájában tanácsért be ne kopogtatna.

De más különben is a széles látkörű és egytől-egyig tudományosan képzett s minden keleti nyelvet beszélő örmény missziónáriusok a Budapesten tartozkodó vagy átutazó keleti vendégeinknek hazánkban hasznos tolmácsai és kalauzai lehetnének, — reánk és a magyar irodalomra nézve pedig a keleti tudományosság és költészet legilletékesebb ismertetői-, átültetői- és müvelőivé válnának.

Ezáltal egyrészt egy különleges egyházi és irodalmi központ támadna az ország szivében is, honnan a mi lankadó erőink is koronként szellemi táplálékot és erkölcsi támogatást kapna, — másrészt a Kelet és Nyugat között itt hazánkban egy kapcsolatot képezne s míg egyfelől a katholiczismus egyik pittoreszk és a keleti egyházhoz leginkább közeledő megnyilatkozása jutna ezáltal képviselethez, másfelől schizmátikus hitfeleink megközelithetésére egy bennünk is bizalmat keltő tekintélyes és tudós papi testületet birnánk, mely mint egy félig-meddig keleties intézmény által egész Keletre is némi vonzerőt volnánk képesek gyakorolni.

Az ezredéves kiállitáson való részvételünk ötletéből*) összes műkincseinket, régiségeinket és különleges tárgyainkat össze kellene gyüjtenünk, nemkülönben a nép ajkán még élő mesék, mondák, legendák, babonák, közmondások, népdalok, énekek, költemények, népies eredeti örmény szólamok és egyéb nyelvkincsek felkutatandók és összeirandók lennének, hogy legalább a mi még megmenthető, ez alkalomból összegyüjtve a jelenlegi sz.-ujvári városi régiséggyüjtemény kiegészitéseül, a majd később létesitendő örmény ethnográfiai muzeumban az utókor számára kollektive állandóan közszemlére kiállithassuk.

---

*) Sajnos, hogy bár az örmény konyha be nem lesz mutatva.

Igaz, hogy az eddig hajótörést szenvedett igen tiszteletreméltó, de kishitűleg hamar elejtett örmény irányú mozgalmak balsikerei elkedvetlenedést és rezignácziót vontak maguk után, de az utolsó évtizedekben már végre öntudatra ébredő örmény társadalom a sok mulasztás után megint tömörülni kezdett. Eleinte örmény jótékony intézetek alapitásával vagyonos és családtalan illetőleg gyermektelen hitfeleiknek alkalmat nyujtott örmény czélokra akár életükben, akár végrendeletileg áldozatokat hozni és igy örmény érdekeinket szivükön viselő tehetős örmény polgárok szorgalmának gyümölcsét az összes örménység, mint népfaj közös haszonélvezetére az idők végeig megőrizni.

Vajha minél többen szaporitanák azon Maecenásaink számát, kik ma már két árvaházat felállitva, az örmény árvákat mintegy gyermekeikké fogadták.

Legújabban pedig a millenium alkalmából és annak emlékére felállitandó Verzár-szobor által, mintegy újabb és talán az eddigieknél czéltudatosabb és kitartóbb impulzust nyert az örmény püspökség kérdésének is aktuálissá tétele.

Ezen nemes törekvések is mind megannyi fellebbezések egyes egyénektől a közel húszezernyi hazai örménység, mint népfaj közös érdeklődéséhez, majdan lelkesedéséhez és így minél messzebb menő áldozatkészségéhez.

A mostani közöny csak látszolagos, minden egyes örmény lelke mélyén ott él a csira, mely csupán kedvező alkalomra vár, hogy egy lelkes szózat melegsége által megtermékenyitve a talán már veszendőnek tartott

És ha kiki legjobb tehetségéhez mérten s szivének leghazafiasabb és legszentebb sugallata szerint csak egy lépéssel is előbbre visz közös czélunkhoz, egyszer csak észrevétlen előttünk fog állani az, a mit most még, mint nehezen elérhetőt alig is reménylünk, t. i. a magyar-örménység teljesen kifejlett néprajzi egysége s ezzel a hazai örmény népfaj anyagi és szellemi gyarapodásának, felvirágzásának és faji fenállásának el nem tagadható élő bizonyitéka.

Ti pedig, örmény honleányok! életünk annyi erényekkel tündöklő szebbik felei, szitsátok előre is hőn szerető sziveitekben a nemes lelkesitésnek azt a szikráját, a melylyel, ha kell — a Verzár-szoborra ma-holnap meginditandó adakozásnál — az egész örménységet hazafias lángba borithassátok.

Merza Gyula.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XXIII.

Szarukán család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzői Szarukán Dávid, János, Márton és Lukács, szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket Mária Terézia királynő Laxenburgban 1760. június 24-én kelt czímerlevelével részint a hazai áru — épugy, mint marhakereskedelem előmozditása körül kifejtett érdemeik megjutalmazására, részint az épen akkor duló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb pénzsegélyük hálás elismeréseül nemesi rangra emelt. A dicső királynő ez alkalommal a négy czímerszerzőn kivül a fejedelmi kegy részeseivé tette nevezettek összes hozzátartozóit is, u. m. Szarukán Dávid hitvesét, Zachariás Máriát, László, Kristóf és János fiait, Anna, Mánuság, Chászcháthun,[1]) Teréz és Czeczil leányait; Szarukán János nejét, Zárogevics Gertrudot és Anna leányát; Szarukán Márton nejét, Lukács Máriát, Gergely és Jakab fiait, Mária, Anna, Kata és Teréz leányait; Szarukán Lukács feleségét, Jakabfy Annát, Antal Miklós és Kajetán fiait, Czeczil leányát s mindnégy czímerszerző valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékát. Az erre vonatkozó czímerlevél szövege igy hangzik:

---

[1]) Ezen örmény női keresztnevet már föntebb tárgyaltuk.

Mos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum perspectum Nobis esset Liberalitate et Munificentia, quam Principes ornandis impendunt subditis, non iucundam modo, sed perpetuam quoque reddi Imperii memoriam; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Davidis, Joannis, Martini et Lucae Szarukán, Civium et Quaestorum oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum vero mercaturam quaestumque pecuarium cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo, signanter autem in modernis belli, quod gerimus, circumstantiis ad aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam offerendo et praestando exhibuisse ac impendisse perhibentur, qualia ipsos et deinceps, imo maiora quoque exhibituros et impensuros esse benigne confidimus, eosdem Davidem, et coniugem eius, Mariam Zachariás, filiosque Ladislaum cum huius consorte Mánuság Csomák et filio Davide, Christophorum et Ioannem, ac filias Annam, Theodori Lázár Consortem, Mánuság, Ioannis András relictam viduam, Csischátun, Theresiam et Ceciliam; item Ioannem et coniugem eius Gertrudem Zarogevics, filiamque Annam; nec non Martinum et coniugem eius Mariam Lukács filiosque Gregorium et Iacobum, et filias Mariam, Christophori Karácson coniugem, Annam, Catharinam et Theresiam; Lucam denique Szarukán et eius coniugem, Annam Jakabfy, filiosque Antonium, Nicolaum et Caietanum, ac filiam Ceciliam, iam natos et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros

liberos, eorumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Davidem, Ioannem, Martinum et Lucam Szarukán, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum transverse sectum, superiore sui parte argenteum emergente Leone rubro, qui pedum anteriorum falculis prehensam caudam pavonis complicitam sustentat, decoratum; inferiorem coeruleam partem ornat crux aurea per coronam Regiam auro pariter et gemmis conspicuam transmissa. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria Regio Diademate caudam pavonis scutariae similem proferente redimita; Laciniis seu phaleris hinc argenteis et coccineis, illinc vero

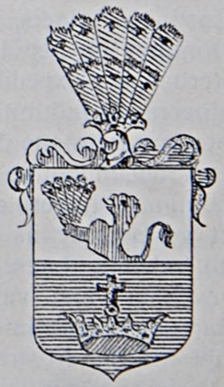

Szarukán cs. czimere.

aureis et coeruleis a summitate galeae ad utrumque scuti latus semet diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus; prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Davidi, Ioanni, Martino et Lucae Szarukán, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi ac reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in castro Nostro Laxenburg, die vigesima quarta mensis Iunii,

anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai m. pr.1)

A nemes Szarukán család czímere tehát a következő: A vágott pajzs felső ezüst mezejében a vágóvonalból kinövő jobb vörös oroszlán természetes szinű pávafarkot tart; az alsó kék mezőben pedig arany levélkorona közepére tűzött arany kereszt tündöklik. Sisakdísz: a czímerképpel azonos, arany koronán nyugvó pávafark. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany.2)

Szentpéteri család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Szentpéteri Kristóf, erzsébetvárosi örmény kereskedő volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevelével részint a hazai kereskedelem előmozditása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint az épen akkor duló hétéves háboru költségeinek fedezésére a hadi kincstárnak nemeslelkűen felajánlott pénzsegélye hálás elismeréseül összes hozzátartozóival u. m. hitestársával, Kopasz Sárával, János, Antal, Péter, Szálvátor, Domonkos és István fiaival, Anna és Kata leányaival, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek díszes sorába iktatott. E czímerlevél igy hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Munificentiae fructus ita praesenti aetati sua se commendent dulcitudine, ut ad Posterorum quoque delectandam memoriam iucunda quadam vi praediti esse dignoscantur, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostro-

---

1) Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

2) Nagy I. i. m. X. köt. 495. l., Siebmacher I. i. m. IV. köt. 617 l szintén közlik e czímernek leirását; mindketten azonban pávafark helyett csak öt pávatollról beszélnek; utóbbi ezen felül még a foszladékok szinét (vörös-ezüst, kék-ezüst) is tévesen adja.

rum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Christophori Szentpéteri, Civis et Quaestoris Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad Aerarium Nostrum certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, Eundem Christophorum Szentpéteri Coniugemque eius Saram Kopasz et filios Ioannem et eius coniugem Apolloniam Csiki, filiosque Christophorum, Davidem et Petrum, ac filias Mariam, et Annam, ex priore sua consorte Eva Csiki; Antonium, Coniugemque eius Annam Issekutz, et filiam Saram; Petrum, eiusqúe Coniugem, Veronicam Márton; Salvatorem, Dominicum, Stephanum, ac Filias Annam et Catharinam, iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, Haeredesque et posteros eorundem utriusque sexus universos, de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo, in Coetum et Numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteri eorundem utriusque sexus universi

valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Szentpéteri, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum candidum seu coloris Argentei, in quo vir Militaris Hungarus rubro vestitu, aureis nodis et fibulis, nec non simili cingulo ornatus, et ad pedes flavis cothurnis indutus, a latere pendente framea, Caput pileo rubro a tergo defluo, mardurina pelle reducto tectus, manuum sinistra latus fulciens et dextra duas claves indecussim positas sustinens, stare visitur; Scutum ipsum tegitur Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo, Nobilibus propria Iugo alarum aquilinarum nigro complicato, cuius meditullio Stella sexangula aurea cernitur inscripta, fastigiata; Laciniis seu Lemniscis ad dextram aureis et rubris, ad sinistram vero argenteis et pariter rubris, a summitate Galeae in scuti latera decore dependentibus, illaque pulcherrime ambientibus et exornantibus; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Christophoro Szentpéteri, praefatisque eius Gratiose danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati praefati Principatus Nostri

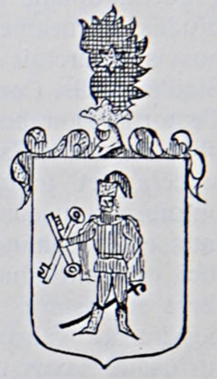

Szentpéteri cs. czímere.

Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles, Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteri eorundem utriusque sexus universi valeant, atque possint; imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.[1])

A nemes Szentpéteri család czímere tehát a következő: az ezüst pajzsban vörös, arany zsinorral diszitett mezbe öltözött, sárga csizmáju, prémkalpagos magyar vitéz, kinek baljáról kardja lóg alá, jobb kezében két keresztbe helyezett kulcsot tart, míg balját czipőjén nyugtatja. Sisakdísz: két egymásra helyezett és egy hatágu arany csillaggal megrakott, fekete sas-szárny. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról vörös ezüst.[2])

---

[1]) Aradvármegye 1822. évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1252. száma alatt őrzött másolatából.

[2]) E czímert, mely a mennyei kulcsokat őrző Szent Péterre való vonatkozásánál fogva, szintén az u. n. beszélő czímerek egyike, Nagy I. i. m. X. köt. 664. l. és Siebmacher I. i. m. IV. köt. 632. l. szintén közlik. Előbbi azonban téved, midőn a sisakdísz leirásánál kiterjesztett sas-szárnyakról regél.

A gyergyó-szent-miklósi Dalegylet estélye.

Azon reményben veszem kezembe a tollat az alábbiak megirására, hogy az »Armenia« nagyon tisztelt Szerkesztője lesz szivesz helyet szoritani becses lapjában a Dalegylet iránt viseltető elismerő, méltányló soraimnak.

Az estély november hó 10-én tartatott meg.

A műsort Görgei éjszakája (Drámai jelenet a szabadságharcz idejéből 1 felvonásban. Görögtűzfénynyel világitva) nyitotta meg. A közreműködők ügyes játéka tetszett a közönségnek. Kalocsay Ferencz, Görgei Arthurt, Török Jenő pedig Szabados inasát jól személyesitették. Strasszer József (egy öreg koldus) szerepét kitünően alakitotta. Játéka a közönségre nagy hatást gyakorolt, különösen, midőn az aranynyal telt erszényt, melyet oly kitörő örömmel szorongatott kezében, míg nem tudta, hogy a ki ezt neki nyujtá, az senki más mint — Görgei, — visszadobja ennek lábaihoz e szavakkal: »Nem kell nemzetem vérének ára!«

Ezután a Dalegylet énekelte: »Borús az ég határa« Rieger Gy.-től. Ez ének is megnyerte a közönség tetszését. (Az egylet tagjainak mellét jelvényük: kék szalagon függő ezüst lant diszitette).

»Ki nem tud ferblizni.« Humoros gúnydal Serly L.-től. Zenekiséret mellett énekelte: Kritsa Kázmér, nagy derültséget keltve, nemcsak énekével, melyet ismételnie kellett, hanem alakjával is; Mokány Berczi-féle kosztümöt viselt.

»Születésem napján.« Nyizsnyai G.-tól csinos összhanggal énekelte a Dalegylet.

Balázs András, Arany János »Tetemre hivás« czímű költeményét szavalta el — hatásosan.

A »Kurucz bordal«-t Káldy Gy.-tól többször megújrázta a közönség; különösen felvillanyozó s derültséget keltő hatást tett a korcsmáros szerepében Kritsa Kázmér kitünő bassus hangjával.

Ezt követte egy Vonós hármas, melyet Kritsa Péter és két leánya: Leontin és Lencsike, — kik odaadással, szabatosan kezelik a hegedűt — játszottak. Felette érdekes volt a Kritsa Lencsike játéka, ki a vezérhangot (első hegedű) egész otthonossággal játszotta, nem jövén zavarba a nehezebb futamoknál is, daczára tiz éves korának.

Az estély műsorát a »Lassan, halkan« induló fejezte be Kritsa P.-től, a Dalegylet által előadva.

Ez estélyen az inteligens közönség igen csekély számmal volt képviselve s így a jövedelem is, mely felerészben a »Szegény tanulókat segélyező egyesület« javára volt szánva, csekélynek mondható.

Nem tudni, hogy a közönség miért tanusít oly közönyt a Dalegylet irányában, talán csak nem azért, mert tagjainak nagyobb része iparosokból alakult? Nem csodálnók, ha e közöny a közönség részéről deprimálólag hatna a közreműködőkre, annyival inkább, mivel a tisztelt közönség más estélyeken nagy számmal szokott megjelenni.

Egyúttal felemlitjük azt is, hogy a Dalegylet lelkes tagjai karnagyuknak névnapja alkalmából 1893-ban karnagyi pálczát nyujtottak át, díszes tokban. A pálcza két vége elefánt-csont, gyöngyház-csillagokkal ékitve, közepe ébenfa, melyen ezüst-szalag kigyózik e felirattal: »A gyergyó-szt-miklósi Dalegylet, Kritsa Péter karnagyának.« 1894-ben egy dohány- és szivartartó kis zenélő szekrénynyel lepték meg. Ennek nyitott könyv alakú elefántcsont fedelén a fennebb idézett szavak olvashatók és »Isten áld meg a magyart« kezdetű dalnak hangjegye van nyomva, keresztbe fektetve egy karnagyi pálcza, 1895-ben egy díszes fénykép albummal kedveskedett karnagyának a Dalegylet.

—a.

Kisebb közlemények.

A budapesti örmény hítközség megalakitására nézve igen fontos és figyelemreméltó előzményt képez a magyar székvárosban közelebbről szervezett görög katholikus egyházközség s annak a bíboros herczegprimáshoz küldöttségileg benyujtott kérelme. A herczegprimás érseki tartományához tartozó budapesti gör. kath. hítközség ugyanis egy háromtagú deput製cziót küldött ki, a mely a primás előtt megjelenvén, azon kérelmet terjesztette elő: kegyeskedjék odahatni, miszerint Budapest székesfőváros patronatusa (vagyis kegyúri joga, valamint az ezen jogosultsággal járó kegyúrasági terhek hordozása,) mely jelenleg a latin szertartású róm. kath. egyházakra nézve fenáll, jövőre a gör. kath. egyházra is kiterjesztessék. Mint a lapok irják, a herczegprimás a küldöttséget igen szivesen fogadta, s megigérte nekik, hogy kérésüket pártolni fogja. — Ez az egyszerű tényállás! Ennek kapcsán már most nem mulaszthatjuk el a magunk részéről emlékezetbe hozni azon közleményeket, melyeket még pár év előtt a fővárosi magyar lapok hasábjain, (de különösen a »Magyar Állam«-ban) olvashattunk arra vonatkozólag, hogy az új budapest-erzsébetvárosi templom felépitése következtében nélkülözhető régi templom, a mely az úgynevezett »szegényháztéren« áll, adassék át a fővárosban újolag alakulandó örmény katholikus egyházközség részére, hogy egy részt ezáltal a hazai örménység hazafisága némi közelismerésben részesittessék, de másrészt a keleti örmény fajrokonok idevonzása által is a magyar főváros idegen forgalma is emeltessék. (Azóta Francziaországban tényleg megtörtént, hogy egy vitás templomot átengedtek az örmények részére). Mi annak idején a magyar lapok szóbanlevő közleményeit folyóiratunkban nagyrészt reprodukáltuk, azon indokolt reményben, hogy az eszmét olvasóink körében elterjesztve, talán sikerül azt a megvalósulás felé terelnünk. Sajnos, hogy e részbeni közleményeink czélt nem érhettek, sőt azt sem eredményezték, hogy a szép terv kivitele érdekében az erdélyrészi örmény kolóniák részéről kezdeményező lépések történtek volna, — habár másrészről örvendetesen jutott értésünkre, hogy egy vagyonos örmény úri asszony hajlandónak nyilatkozott az eszme keresztülvitelét anyagi áldozattal is előmozditani. Végre is azonban az egész mozgalom elaludt, és a mit így magunk elmulasztottunk, — a fővárosi hítközség megalakitását, — csakhamar serény tevékenységgel létrehozták a görög katholikusok; s ime már egy tekintélyes küldöttséggel járulnak a primás elé, a ki bizonyára elég befolyással fog birni arra nézve, (s a keleti egyházak iránti előzékenységénél fogva elég ügyszeretettel is,) hogy Budapesten kérelmüket sikerre juttassa, — talán éppen azon régi erzsébetvárosi templom átengedése s megfelelő lelkészségi dotáczió kieszközlése mellett, melyet nekünk örmény katholikusoknak megnyerhetni csak egy ívnyi kérelemre és annak küldöttségi átadására lett volna szükségünk! Igy azonban semmit sem fogunk megkisérteni, ha eddigi közönyösségünkből ki nem bontakozunk, — s ha meg nem gondoljuk azt, hogy egy fővárosi örmény katholikus plebániára nem csupán azon okból volna szükségünk, hogy budapesti örmény hazánkfiai, az örmény népcsalád fajrokoni kötelékéből ki ne lépjenek s hogy a fővárossal élénk kereskedelmi összeköttetésben álló erdélyrészi örmény polgártársaink ott is megtalálják a saját szertartások szerinti katholikus templomot, — hanem igen szükséges lenne azon magasabb szempontból is, hogy a keleti népekkel mind sürűbbé váló érintkezésnél fogva a hazánkba érkező idegen örményeket is a katholiczizmus felé tereljük. De sőt az örmény püspökség helyreállitása is meg lenne könnyebbitve, ha a már létező plebániák száma ily úton egygyel növekednék, — a melynek körében legtekintélyesebb honfitársaink, (köztük miniszterek, orsz. képviselők, s más magasabb társadalmi vagy hivatali állással biró egyének) foglalnának helyet; a mint ezt több országos név felsorolásával is igazolhatnók!! Mellékesen kiemelhetnök itt azon körülményt is, hogy a közeledő millenáris ünnepélyek szemponjából kivánatos lenne, hogy az országnak oly hazafias elemeit képező örménység is (a többi népfajokkal együtt) saját ritusa szerint ünnepelhesse meg a nemzet ezeréves fennállásának világhirű emlékünnepét. Csak azon átiratra kell e tekintetben utalnunk, melyet a magyar kir. ministerelnök a milleniumi bizottság elnökéhez közelebbről intézett, a melyben őt arról értesitette, hogy május 10-én az összes templomokban ünnepélyes hálaadó Istentiszteletet fognak tartani. Mily övendetes lenne, ha ezt a magyar fő- és székvárosban a hazai örmény katholikus egyház (talán számos keletről érkezett örmény vendég jelenlétében) szintén megtehetné; habár egyelőre ideiglenes hajlékában is!

A székesfőváros, mint kegyúr. Több budapesti lapban lényegileg megegyező közlemény jelent meg a budapesti örmény egyház szervezése ügyében. Ezen közlemények egyikét, mely egészen egybehangzik a fentebb körülményesebben kifejtett eszmével, a »Nemzet« közlése alapján a következőkben adjuk: Azon hírre vonatkozólag, hogy a budapesti görög katholikus hítközség megalakulván, az erzsébetvárosi ideiglenes plébániai templomot és a papilakot elkérni ohajtaná a fővárostól, az ujonnan alakult görög katholikus hítközség részére, — Erdélyből a következőket irják: Bármennyire ohajtandó, hogy az uj görög katholikus hítközség — fővárosi patronatus mellett — a magyar metropolisban meghonosúljon, de tekintve, hogy a szóbanlevő ideiglenes templom átengedésének eszméje az örmény katholikus egyház hivei részéről lett előzőleg megpenditve, s hírlapi diskusszió tárgyává téve, — s tekintve, hogy az örmény katholikus egyházközség megalakulása Budapesten lényeges akadályba nem ütközhetik, — nem volna a görög katholikusok részéről ildomos dolog éppen a szóbanlevő templom átengedését sürgetni, s ennélfogva ők azt remélhetőleg nem is fogják forsszirozni. Másrészt a herczegprimás és a székesfővárosi irányadó körök szintén méltanyosan tekintetbe veendik azon nem kicsinyelhető körülményt, hogy a magyarhoni örmény katholikus egyház, — mely püspöki székének ohajtva várt betöltését sem fogadta el az abszolut kormány kezeiből, hogy hazafias álláspontja csorbát ne szenvedjen, hanem türelemmel bevárta, hogy az alkotmányos kormány visszaállittassék, — annyival inkább megérdemelné a magar főváros részéről, hogy érdekeit habár ily szerény támagatásban részesítse, mivel az örmény katholikus egyház az egyetlen Magyarországon, a mely mindeddig, ismeretlen okból, állami dotáczióban nem részesülhetett-

Mi újság az örmény világban?

Az örmény nemzet szabadsága szemeink láttára kezd kibontakozni a keleti események egymásra tolult tömkelegéből. A hazai és külföldi politikai hírlapok napról-napra registrálják, s alig győzik közleni a rohamosan előtérbe lépett és legfőbb világpolitikai kérdéssé fejlődött örmény ügy folyton változó jeleneteit, s a Törökországból oly sürűn érkező hireket. Egy magyar laptársunk (»Magyar Állam«) figyelemreméltó ismertetését adja az örményországi viszonyoknak, — a másik (»Budapesti Hírlap«) Örményországról szóló érdekes tárczaközleményét e szavakkal kezdi: »A világ közepe most — Arménia!....« Részünkről igen ohajtanók ugyan minél világosabb képét adni lapunkban is a folyamatban levő eseményeknek; azonban kénytelenek vagyunk a tér szükéhez mérten kiszemelni tudósitásainkat szem előtt tartva mégis az események egybefüggését. Folytatjuk tehát közleményeinket ott, hol a mult füzetünkben elhagytuk, — a szultán által aláirt reformok ismertetésével.

A reformok kibocsátása, császári iradé alakjában, (három heti forrongás után) megtörtént. A szentpétervári orosz lapok a szultán erre vonatkozó kéziratát, kivétel nélkül, megelégedéssel fogadták. A hivatalos lap konstatálja, hogy a három hatalom (angol, orosz, franczia) együttes eljárása az örmények ügyében elérte czélját és hogy az örmények el fogják érni azt, a mit a Törökország által tizenkét év előtt, vagyis 1878-ban aláirt berlini szerződésben javukra megállapitottak. — A »Times« konstantinápolyi levelezője jelenti, hogy Currie, angol nagykövet örmény részről azt az intést kapta, hogy az új török párt valószinüleg rá fog birni egy elvetemült örményt arra, hogy merényletet kövessen el a nagykövet élete ellen, hogy »megbecstelenítse az örmény nemzetet!« — A »Standard« jelenti, hogy több szofta tüntetni próbált Stambul utczáin a császári kézirattal elrendelt örmény reformok ellen, de a mikor megtudták, hogy a rendőrök éles töltényeket kaptak, csakhamar elszéledtek.

A közszabadság biztositékai. Azonkivül, hogy az ujjászer-, vezett államszolgálatba, nemzetiségre való tekintet nélkül a szultán bármely alattvalója felvehető lesz, (tehát az örmények is), a legfelsőbb helyről elrendelt reformok további részletei a következőkből állanak: Az 1871. évi közigazgatási rendelet végrehajtása, az 1877. évi községi rendtartás (elsőtől—huszonhétig terjedő) szakaszainak alkalmazása, a legidősebb községi lakosokból álló tanácsnak teendő engedmények, a biráknak adandó némely felhatalmazások, a perek gyorsabb elintézése czéljából hat igazságügyi felügyelő kinevezése, minden alattvalónak — tekintet nélkül a nemzetiségre — a csendőrség és rendőrség állományába való felvétele, elegendő számú mezőőr tartása, az utóbbi időben közzétett fogházi szabályok alkalmazása, a vizsgálóbizottságnak szabályos működése a tartományi szakaszai alapján a kurdoknak nyári lakhelyeikről téli lakásaikba való vándorlásánál csendőrök és rendes csapatok általi kisérése, a surlódások elkerülése czéljából a kurdok részére fegyver- és útlevelek életbeléptetése, a nomád kurdtörzsek letelepitése, kataszteri (földadósorozati) bizottságok felállítása a földbirtokok évi jövedelmeinek felbecslésére, az adóknak a községi elöljárók vagy a lakosok által választott hivatalnok útján leendő beszedése, az ürű-tized és egyéb termény-dézmák bérbeadása (és pedig csak falunként és árlejtés útján), a robotmunkának csak közhasznú teljesitményekre és szolgálatokra való alkalmazása és annak kimondása, hogy az adózók szerszámai, munkaeszközei, marhái, tartozásaik fejében el nem adhatók.

A forrongó Kis-Ázsia. Sivász (Sebaste) és Ismid (Nikomédia) környékről, s egyéb vidékekről is nyugtalanságot jelentenek.

Sőt egy Londonban, október tizennegyedikén kelt távirat szerint már egész Kis-Ázsiában (tehát nemcsak a tulajdonképpeni örmény földön) általános forradalom tört ki a török uralom ellen. Közelebbi részletek azonban még hiányzanak.

Felirat a német császárhoz. Szófiában, október tizenharmadikán népgyülés volt az elfogott örmények érdekében; a népgyülés távirati úton feliratot intézett Vilmos, német császárhoz melyben arra kérik őt, hogy a szultánnál nagy befolyását, az örmény politikai foglyok érdekében latba vetni méltóztassék.

Nemzetközi béke-szövetség. A párisi »Temps« Lobanoff herczeg, orosz kanczellárnak és külügyminiszternek Berlinben tartózkodásáról czikkez és kifejti, miszerint ennek az utazásnak politikai jelentőségét abban látja, hogy megkisérlik Orosz- és Francziaország csatlakozását a hármasszövetséghez, — oly czélból, hogy az örmény ügyben a hatalmak közös akcziót folytassanak Törökországgal szemben. A »Temps« az öt nagy hatalomnak ezen parallel akczióját így jelemzi: »Külön előrenyomulás; de együttes ütközés« . . . .

Az örmény menekültek. A trapezunti franczia konzul kérelmére a »Messagerie-társaságnak« egy hajója elindult oda, hogy a menekülőket fölvegye. A városban nagy pánik uralkodik. A »Times« jelentése szerint az osztrák-magyar, orosz és franczia nagykövetek egy-egy hadihajót rendeltek Trapezuntba, az idegen alattvalók, illetve saját állampolgáraik védelmére. Egy Trapezuntban levő orosz hajón kétezer menekült van: kiknek épp úgy, mint sokaknak azok közül, kik még a városban tartozkodnak, az a kivánságuk, hogy Batumba, (oroszföldbe) szállitsák őket.

A nemzeti liga. Lázongó örmények czímmel egy magyar folyóiratban, a »Politikai Heti Szemlé«-ben, Székely Sámuel publicista a keleti örmény mozgalomról egy hosszabb czikket ir, melyben a következőket mondja: A konstantinápolyi előkelő örmények eddig is igen nagy privilegiumokat vivtak ki ázsiai honfitársaik számára, s ha az angol diplomáczia nem tartja czélszerűnek, azaz önző érdekeinek megfelelőnek, hogy ezeket a különben békeszerető és iparkodó örményeket alattomos módon a porta uralma ellen föllázitsa, véleményünk szerint nemcsak hogy elmarad a mult napok szörnyű vérengzése, hanem a konstantinápolyi örmények, támaszkodva a külföldi diplomáczia jóindulatu pártfogására, talán újabb előnyöket is tudtak volna kivivni Armenia javára! — Ismerem a londoni örmény-angol komité akcióját, melynek ereje mellett a román ligának tevékenysége, illetőleg leglázasabb korszakában kifejtett működése teljesen eltörpül. Tudjuk, hogy a forradalmi komité kiterjed Oroszországra, Perzsiára, és az egész Balkánra, hogy számos ügynöke propagálja a komité eszméit Párizsban és Athénben. S valamint a román irredentizmusnak sem az az igazi czélja, hogy autonomiát és reformokat biztositson Erdélynek, hanem előkészitse Erdélynek Magyarországtól való elszakitását, épp úgy a nemzeti örmény komité sem küzd azért, hogy a szultántól reformokat kérjen Arménia számára, — hanem főczélja az, hogy kivivja »Arméniának függetlenségét a török fenhatóságtól, sőt később a perzsa és orosz uralomtól is!« . . .

Orosz-örmény invázió. A különféle vidékeken támadt zavarokról érkezett hirek közül egyik legtöbb hatásra számitható tudósitás az, mely szerint az orosz-török határon át örmény fölkelő csapatok törtek volna be az ázsiai Törökország területére, illetőleg az erzerumi vilajetbe; hogy ottani fajrokonaikkal együtt a török uralom ellen lázadást szitsanak. Ez újabbi körülmény azon megszokott jelenségek közé tartozik, a melyek minden ily alkalommal rendszeresen szoktak ismétlődni.

Görögország állásfoglalása. Sakir pasa, török követ Deljánnisz görög ministerelnököt megkereste, hogy a rendőrség az Athénbe menekült örmények közül néhányat tartóztasson le; mivel a menekültek közt olyanok is vannak, kik a konstantinápolyi eseményekben tényleges részt vettek. Deljánnisz azzal válaszolt, hogy nem közönséges büntettekről, hanem politikai vétségekről van szó, s minekutána Görög- és Törökország között erre vonatkozólag egyezmény nem létezik, a követ ohajtásának sem tehet eleget. Sakir pasa azután anarkhistáknak kivánta tekintetni a menekülteket, s úgy tüntette fel a dolgot, mintha azoknak Athénben tartózkodása a görög államra nézve veszélyes lenne. A görög miniszterelnök utalt azonban arra, hogy nemcsak Athénben, hanem más európai fővárosokba is menekültek konstantinápolyi örmények, a kikről azonban sehol a legkisebb gyanús dolog sem derült ki; ennél fogva megmaradt a visszautasitásnál. A görög lapok, a melyek napról-napra hasábszámra közlik az örmény kérdésre vonatkozó hireket, fentartás nélkül helyeslik Deljánnisz eljárását.

A reformok kezdete. Az örmány politikai foglyokkal zsufolásig megtelt börtönökben az egészségügyi viszonyok oly aggasztók, hogy Nasin pasa rendőrminiszter orvosi bizottságot küldött ki azon utasitással, hogy napról-napra desinficiálja a fogházakat, s minden foglyot, a ki rosszul érzi magát, a börtön kórházban szállitson. Minthogy azonban az utóbbiak zsufolva vannak, most a katonai kórházakat veszik igénybe. Ezen visszás egészségügyi állapot annál nagyobb aggodalmat keltett, mivelhogy pár héttel ezelőtt néhány koleraeset adta elő magát, most pedig néhány tifusz-betegedés történt, melyek kivált az örmények által lakott városrészekben fordultak elő.

A patriarkha magatartása. Török részről — mint a »Politiche Correspondenz« irja — azon véleményben vannak, hogy a konstantinápolyi eseményekért első sorban Izmirlián örmény patriarkhát, (a ki a nemegyesült örmény egyház főpapja) kell felelőssé tenni. Kormánykörökben sokszor kifejezték abbeli meggyőződésüket, hogy a patriarkhának mielőbb el kell hagyni állását. Örmény oldalról ellenben azt bizonyitják, hogy Izmirliánnak semmi köze ezekhez a sajnálatos kihágásokhoz, sőt inkább még az utolsó pillanatban is odahatott, hogy az örmények akcziójukkal ne lépjék túl a békés tüntetés határait. De a patriarkha törekvései a túlzó elemeknél sikert nem érhettek el.

A keleti viszonyok felől a »Magyar Állam,« egyebek közt így nyilatkozik: Azsiában körülbelől öt és fél millió örmény él; tehát több a görögök összes létszámánál, a mely három millió. Az örmények egy része megszokta az orosz uralmat, s különben is hajlithatóbb elem, mint a görög, kivel már csak azért sem áll szóba az orosz, mivelhogy ő is aspirál Stambulra, s történelmi joga van megújitani a bizánti császárságot az aegei tenger két partján. De erről hallani sem akar Oroszország. Angliának semmi köze hozzá. Milyen jogczimen okkupálná Konstantinápolyt, s ugyan meddig birná megtartani?!... Ausztria-Magyarország pedig most nemzetiségeivel és felekezeteivel veszekszik, — Francziaország az Oroszország céljait segiti elő, — a németnek meg, Bismarck kijelentése szerint »Hekuba a keleti kérdés« és — Konstantinápoly.

A jövő kilátásai. A »Nemzet« egyik irányczikkében azon nézetnek ad kifejezést, hogy Salisbury lord többször tanuságot tett arról, hogy Törökország helyesen fölfogott érdekeinek önzetlen barátja és a porta igen helytelenül cselekedett, hogy az ő tanácsaival szemben hónapokon át engedett olyan befolyásoknak, a melyek Törökország iránt notoriusan ellenséges oldalról jöttek. Éppen azért, mert ilyen befolyásokkal kellett küzdenie az örmény reformok kivivása Salisburynak fényes diplomácziai győzelmét képezi; a mit annál nagyobb örömmel üdvözölhetünk: mert hiszen köztudómású, hogy a középeurópai hatalmak hathatósan támogatták Konstantinápolyban Angolország energikus akczióját. Bizonyára jelentékeny része van a nehéz kérdés ilyetén kedvező megoldásában Kiamil pasának, az új nagyvezérnek, a kinek működéséhez már kinevezésekor nagy várakozások füződtek. Most még csak az kivánatos — irja az emlitett lap — hogy a reformok végrehajtása haladékot ne szenvedjen, s a szultánnak és portának sikerüljön azoknak életbeléptetése, minden komolyabb nehézség nélkül. A hangulat fölöttébb izgatott Törökországban, a szenvedélyek könnyen lángra lobbanhatnak; rendkivüli mértékben sajnálatos volna pedig, ha mesterséges izgatás valamelyes tapintatlanság folytán Törökországra nézve vészthozó események következnének be.

Az új korszak. Az örmény lakosság részben legalább gyanakvással fogadja a szultán reform-rendeletét; mivel attól tartanak, hogy tekintettel a török nép hangulatára, az igért reformok a szultán minden jóakarata daczára sem lesznek keresztülvihetők, legkivált a messzebb fekvő vidékeken. A mi a törököket illeti, azok meglehetősen tartozkodással fogadták az újitások hirét, az ó-törökök azonban határozottan elégületlenek. A mohamedán templomok (mecsetek) egyikén, éjnek idejében új falragaszokat tüztek ki, melyek igen izgatott, sőt fenyegető hangon tárgyalják a kilátásba helyezett újitásokat. A tözsdén az »iráde« híre nem tett jó hatást, az árfolyamok folyton hanyatlanak, az üzlet pang. Az izgatott napok páni félelme folytán több czég csödöt is mondott és átalában konstatálják, hogy a legutóbbi események a török kereskedővilágra nagyobb viszontagságokat hoztak, mint a mult évi nagy földrengés. A császári kéziratot valamennyi mecsetben, keresztény templomban, és izraelita imaházban (zsinagogában) nyilvánosan felolvasták; mire nézve a görög kel. pátriarkha, valamint az örmény katholikus patriarkha és a zsidó főrabbi készséggel megigérték, hogy az alsó papságnak a kellő utasitásokat megadják. Ezenkivűl már az örmény templomokban (melyekből az oda menekült nagy tömeg hazahuzodott) a szószékekről megnyugtató beszédek tartatnak. A hivőknek megmagyarázzák, hogy az örmény nemzetnek most már sok kivánsága teljesitve van! Az igaz, hogy nagy tanulságok és szomorú áldozatok után jutottak a mai jobb helyzethez.

Az örmény mozgalmak vezetői, a »Politische Correspondenz« állitása szerint, még nem voltak kikutathatók. Az orosz hatóságok azonban feltétlenül azon nézetben vannak, hogy a legutóbbi véres események értelmi szerzői a kezökben vannak; míg ellenben a zendülés többi vezetői állitólag Angliába és Görögországba menekültek. Azt azonban nem lehetett bebizonyitani, hogy egy magasabb örmény tisztviselőnek is része volna a mozgalomban, — de más oldalról biztosra veszik, hogy az előbbkelő örmény körök részéről is helyesléssel találkozott. Az egész örmény bizottság (mint az idézett forrás irja) — folytonos működésben van, — aktiv tagjait majdnem kizárólag a középiparos osztályból és az alantibb néposztályból egésziti ki. — A bizottság rendelkezésére álló anyagi eszközök nem csak a gazdag örmények segélyösszegeiből és a külföldi adományokból állanak, hanem azokból a kisebb havi részletfizetésekből is, a melyeket a szegény örmény lakosság felsegéllésére fizetnek. A forradalmi komitén kivűl, melynek — valamint athéni közlönyének — neve: »Hêncság« (»Harang«), még egy másik, mérsékeltebb irányzatú bizottság is müködik; ennek neve: »Troság«, (»Zászló«). Az utóbbi időben még több különféle albizottság is alakult; ilyen például a »Rapuch«), (»Tüzokádó.«)

Az újitások végrehajtása előreláthatólag nem csekély nehézségekbe ütközik. A nagyvezér már Sakir pasa főkormányzóhoz átiratot intézett; melyhez az erzerumi, bitliszi, váni, mamureti, szivászi, űl-áziri és diarbekiri vilajetekre vonatkozó reformtervezet mellékeltetett. A legközelebbről érdekelt három nagykövet pedig elhatározta, hogy fentartják maguknak azon jogot, hogy a hivatalukra alkalmatlan kormányzók ellen kifogást emelhessenek. Az orosz fővárosban, a padisáh elhatározása, kedvező hatást eredményezett s az orosz lapok az örményeknek azt ajánlják, hogy elégedjenek meg a nyert engedményekkel. A török tartományokból utólag is érkeztek hirek a zavargásokról; így Kerásun városából és Mudánia vidékéről is. Egy berlini lap szerint Lobanov orosz külügyministernek Vilmos német császárral volt közelebbi találkozása alkalmával az előbbi részéről azon nézet nyert kifejezést; miszerint sem a bolgár-maczedoniai, sem az örményországi kérdésből háboru nem fejlődhetik ki!

Mohamedán összeesküvés. Az új-török pártnak párisi végrehajtó bizottsága, számos példányban egy körlevelet küldött szét, még pedig leginkább a szultán közvetlen környezetéhez tartozó főbb méltóságokhoz; mely körlevél aláirás nélkül adatott ki. Ebben a többi közt kijelentik, hogy a legutóbbi események alkalmával rendőrök és kémek szoftáknak öltözve, megtámadták az örményeket, gyilkosságokat és mészárlásokat követtek el csak azért, hogy elmondhassák, miszerint a szofták okozói a rendzavarásnak; s így »a Korán valódi tolmácsait« (a szoftákat) száműzzék! A proklamáczió ezen fölhivással végződik: „Hű muzulmánok! Törjétek meg a hárem befolyását, mondjátok meg, hogy Mohamed próféta soha sem parancsolta azt, hogy az asszonyok és eunuchok (háremőrök) uralkodjanak. Itt az óra, hogy a bitorló a trónról elmozdittasék és a valódi khalifának, V. Murad khánnak felséges és elévülhetlen jogai visszaadassanak!« — A forrongás a törökök körében tagadhatlanul megvan. A titkos, (főképpen arab vallási) társulatok határozottan és nyiltan szitják a mostani fanatikus mozgalmat; a mely jelenleg egyesiti az új- és ó-török pártot, ama közös czélra, hogy a muzulmán elem befolyását a török birodalomban együttesen biztositsák.

Nyugtalanitó hirek érkeztek a »Reutter-ügynökség«-hez (október huszonharmadiki kelettel) a Boszporús mellől, a melyek szerint Aleppó és Adana-tartományokban a sziriai, illetve örmény keresztény lakosság újabb vérengzésektől tart; mig a török részről érkezett jelentések szerint a hires Zeitun-bányakerület harczias örmény lakossága szintén lázadást tervez a török hatóságok ellen. Jellemző az ottomán birodalomban elharapozott általános forrongásra nézve azon Belgrádba érkezett hír is, miszerint egy albán törzs és a török katonaság közt szintén volt összeütközés; a mire az albánoknak, külön »autonomia« iránt támasztott követelése szolgáltatott okot. — Kis-Azsiában még Ismid

körül, továbbá: Diárbekirben, Akhissárban, Erzingiában és Marasban voltak zavargások.

Tudósitás Szmirnából. Az örmény lakosság körében nagy izgalmat okozott az, hogy a fővárosban elesett örmények lelki üdveért a templomban gyászistenitisztelet levén kitüzve, — oly időben, midőn már a közönség össze volt gyűlekezve, s a lelkészek szintén jelen voltak, a főkormányzó segéde számos rendőrrel megjelent a templomban és a püspöknek megtiltotta a gyászistenitisztelet megtartását. E brutalis tilalom természetesen nagy elkeseredést szült.

Különféle hirek. A tzapezunti események egy szemtanúja — mint a »Nemzet« irja — részletes tudósitásában azt állitja, hogy Trapezuntban hatszáz arméniait mészároltak le; ezzel szemben mindössze csak öt török esett el, világos jeléül annak, hogy az örmények fegyvertelenek voltak, s a támadás teljesen váratlanul történt. Kétezer nő és gyermek a jezsuiták kórházában keresett menedéket! Az osztrák-magyar konzul kétszáz nőt fogadott be. A tudósitó jelenti, hogy a felkelés az egész környéken elterjedt. Az arméniai gyarmatokat felgyujtogatták, a lakosokat elégették vagy agyonlötték. — Ennek kapcsán megemlitjük, hogy a marasi kerületben az örmények nyugtalankodnak és gyülekeznek, s Rodostóban (a számüzött Rákóczy fejedelem egykori lakhelyén) is voltak kisebbszerű összeütközések az örmények és mohamedánok közt. — Más forrásból ismét azt jelentik, hogy az európai hatalmak aggódva tekintik a porta nehéz helyzetét, s a nagykövetek a török kormányhoz intézett felhivásukban utaltak is már a fenyegető nagy veszélyekre, a melyeket a vérengzések ismétlődése maga után vonna.

Orosz-örmény mozgalom. A Kaukazus-ba ujabban küldött orosz csapatoknak az a feladata, hogy megakadályozzák az oroszországi örmények átkelését a trapezunti, erzerumi vagy váni kerületekbe. Annak ellenére is azonban, hogy a nagy csapatösszpontositás folytán a határon való átkelés nem éppen könnyű, néhány örménynek mégis sikerült titokban átmenni a határon. Tifliszben nagy tevékenységet fejtenek ki az örmény bizottságok és — mint Odessából irják — az odavaló körökben, melyek a tiflisi örmény bizottságokkal érintkezésben állanak, — biztosnak tekintik, hogy az örmény vidékeken új események várhatók. Georgia fővárosából az örmény vidékekre kiküldött emissáriusok ugyanis mindenütt azt a hirt terjesztik, hogy a reformigéretek teljesen illuzoriusok, mert a porta engedett ugyan most a kényszernek, de nincs komoly szándéka azokat meg is valósitani.

Törökország hanyatlása. A nagy török birodalom száz sebből is vérzik! Európai és ázsiai részéből minduntalan érkeznek a vészhirek, — vérengzést és pusztulást jelentvén török vagy örmény részről; a mint ily belháború alkalmával, a rettegés és megtorlás sugallatára, hétszeres hévvel szokott folyni a kölcsönös üldözés. A porta leghivatalosabb jelentései sem képesek tagadni, hogy a török birodalomban belső harczok dulnak; s könnyű előre látni, hogy a mi most ott történik feltartóztatlanul, az már csakugyan a korhadt ottomán uralom végének kezdete. A félhold kezd már teljesen elhomályosodni, — s birodalmának területi integritását — úgy látszik, — egész Enrópának legjobb akarata sem lenne képes fentartani. A forrongás kisázsiai részleteiről eddig közlött értesüléseket kiegészitik még azon újabbi hirek is, melyeket a lapok Bitlisz-ből és a mus-i kerületből tettek közzé az ottani török-örmény zavargásokról.

Keresztényüldözés Baiburtban. Magánjelentések szerint, (melyek a »Reuter ügynökség«-hez érkeztek) Baiburtban — az Erzerum és Trápezunt közötti országút mellett — irtózatos barbarizmus folyt le az örmény keresztények ellen. Ötszáz fölfegyverzett mohamedán az örményeket megtámadta, a házakat, iskolákat és gazdasági épületeket felgyujtotta, a lángok közül menekülőkre rálöttek, több fiatalembert és nőt élve a máglyán elégették, többeket bántalmaztak és megcsonkitottak, falvakat kizsákmányoltak, sőt a templomokat sem kimélték meg. A holtak száma állitólag ötvennél több. A baiburti kormányzó (kihez a szerencsétlen lakosok, a zavarok kitörésekor segitségért fordultak), csak három csendőrt küldött ki; a kik különben is már későn érkeztek.

A legújabb amnesztia. A keleti kérdésben érdekelt három nagyhatalom és a porta között létrejött örmény reformtervezet határozataiban kimondatik az is, hogy a szúltán által 1895 julius huszonharmadikán kibocsátott kegyelmi tény mindazokra az örményekre ki fog terjesztetni, kiket politikai vétségek miatt itéltek el, valamint a kiket ettől az időtől fogva letartoztattak; kivétetnek természetesen azok, a kik közönséges büntetteket követtek el. Továbbá a Törökországból kiutasított vagy kivándorolt örmények, ha ottomán alattvalói minőségüket és magaviseletüket igazolják, visszatérhetnek hazájukba.

Az orosz-török határról. A csapatösszpontositások — irja az »Egyetértés«, — melyeket most Oroszország az armeniai részek határai felé végrehajt, eléggé megérthetik, mily jó néven veszik Pétervárott azt az előkészitő munkát, melyet az angol politika az orosz tervek érdekében végez. Ezúttal is megismétlik talán a mesebeli osztozkodást az oroszlán és róka között, a mikor a rókának a közös zsákmányból semmi sem jutott, de megtoldva azzal, hogy a zsákmányszerzésben Angliáé lesz ugyan az oroszlánrész, az osztozkodásban pedig a róka sorsára fog jutni. Oroszország ma abba a kényelmes helyzetbe jutott, hogy aránylag nyugodtan várhatja meg, míg a régi versenytársa által megrázott fáról a legizesebb gyümölcs (t. i. Armenia) az ölébe hull!...

A patriárkha önigazolása. Az osztrák-magyar, továbbá az angol és orosz nagykövetségek első tolmácsai (dragománjai) lépéseket tettek Matheosz Izmirlián örmény nemegyesült, patriárkhánál, mint az »örmény nemzetgyűlés« fejénél aziránt, hogy a patriarkha egész befolyását érvényesitse, miszerint az úgynevezett örmény komité szakadatlan izgatása megszüntettessék. Erre az előterjesztésre ismételte Izmirlián, hogy folyton arra törekedett, hogy hitsorsosait mérsékletre birja. De befolyását jelentékenyen megbénitották azzal, hogy ismert törekvéseit, az örmények jogos kivánságainak teljesitése érdekében semmibe sem vették. De most a helyzet, a szultán által kilátásba helyezett reformok folytán jelentékenyen megjavult és szavait ismét inkább meghallgatják. Szivesen követi tehát a vele közölt tanácsokat, a melyek megfelelnek a saját intenczióinak is. Habár nem ismeri az örmény bizottság« (comité) élén álló izgatókat, de minden lehetőt megtesz, hogy azok tevékenységét megbénitsa. Az örmények hálásak Ő Felsége iránt a reformokért, — valamint mindazon tényezők iránt, kik törekvésük által a szultánnak ezen elhatározását előmozditották és annak a reménynek ad kifejezést, hogy az elvben elfogadott reformokat keresztül is viszik. A patriarkha végül a hatalmak képviselőihez azt a kérelmet intézte, hogy a humanizmus nevében terjeszszék ki védelmüket a trapezunti és akhissari-örmény lakosokra is.

A békekongresszus terve. A Krakkó-ban mejelenő »Czas« nevű lengyel lap római (vatikáni) tudósitója egy nagyfontosságú diplomácziai hirről teszen emlitést, — mely szerint ugyanis Németország a protestáns, és Oroszország a schizmatikus nagyhatalmasság, egy európai nemzetközi békekongresszust terveznek; a mely a Pápa Ő Szentségét fogja felkérni, hogy a béke-akczió vezetését vállalja el. Fölösleges megjegyezni, hogy a szóbanlevő béketörekvések első sorban épp az örmény kérdésből keletkezett bonyodalmak és surlódások kiegyenlitésére irányulnak; s a Keleten megzavart egyensúlynak közmegnyugvásra leendő helyreállitását vették czélba, — a minek elérésére csakugyan egyirányban sem találhatna az európai hatalmak közegyetértése bölcsebb czélra vezetőbb megoldási módozatot, mintha e nagyfontosságú béke-akczió vezetését oly magas tekintélylyel és nagy erkölcsi súlylyal biró tényezőre ruházzák, mint — a Szentatya.

A porta és a fölkelők. A Kisázsiában legutóbb előfordult aggasztó események következtében, a fenyegetett pontokon csapatokat konczentráltak; s egyúttal elhatározták, hogy egy tartalékos korosztályt és azonkivül még nehány zászlóaljat behivnak. A kormány a külügyminisztert akarja a reformellenőrző bizottság elnökévé kinevezni. Az utóbbi zavargások akadályozólag hatottak a kis-ázsiai reformok keresztülvitelére; a mennyiben a török kormány ezen eseményekre való utalással az elrendelt újitások életbeléptetését halogatja. Hivatalos török jelentések szerint az örmények a zeituni kerületben fellázadtak. A kormány elhatározta, hogy a katonaság egy részét mozgositja azon hat vilajetben, a hol az új rendnek életbe kell lépnie, — a pénzhiány a azonban megneheziti a csapatok mozgósitását.

Anarkhia a közviszonyokban. Az örmény keleti patriarkhatushoz, a kisázsiai eseményekről tudósitások nem küldhetők, mivel a postai közlekedés a távolabb fekvő egyházközségek és a patriakhai hivatal, — mint egyházi főnökség között az abnormis viszonyok miatt már hónapok óta szünetel. Csak Marasz-ból értesitették a konstantinápolyi patriarkhát, távirati úton, az ottani örmény hítközségtől, az előfordult verekedések és a fenyegető veszélyek felől. Ezen értesités következtében a patriarkha kért is kihallgatást Kiamil pasa nagyvezéstől, azonban az utóbbi nem fogadta őt. Izmirlián patriarkha azután az európai nagykövetekhez fordult, védelmet kérve a szorongatott örmény keresztények számára. A nagykövetektől azonban azt a választ kapta, hogy az intervenczió jelenleg lehetetlen; minthogy az illető eseményekről saját értesüléseik nincsenek és a magas porta kizárólag az örményeket teszi felelőssé a kihágásokért. Megjegyezték azonban a nagykövetek, hogy a portát erre vonatkozólag több oldalról barátságosan figyelmeztették; azon tanácsot adván a kormánynak, hogy a mohamedán lakosságot csendesitse le és gátolja meg a további vérontást.

Hirek Anatoliából. Minthogy alapos aggodalmak támadtak Konstantinápoly hivatalos köreiben aziránt, hogy a Kis-Azsiában állomásozó úgynevezett »nizám«-zászlóaljak legénységének jelenlegi létszáma szükség esetében nem volna elégséges az örmény felkelők legyőzésére, a kormány elrendelte, hogy körülbelől mintegy huszezer emberrel szaporitja meg a jelenleg szolgálatban levő katonaállományt. Az eddigi jelentések szerint a törökök vesztesége aránylag mindenütt csekélynek mondható az örmények veszteségéhez képest; a minek főoka alkalmasint abban keresendő, hogy az utóbbiak fegyverek hiányáhan sok helyen védtelenül állanak. A »Daily News« stambuli jelentése szerint örmény földön, Bitlisz-ben, hatszáz örmény esett el, — de a missionáriusokat sikerült biztonságba helyezni. A török kormány azt követelte, hogy az angol és az amerikai követség szüntesse meg az adományok szétosztását a szerencsétlen sassuni örmény családok között.

Kárpátoktól — Ararátig nem oly nagy többé a távolság, hogy a politikai és katonai ügyek egymásra hatását kölcsönösen megérezni ne lennénk kénytelenek. A Konstantinápoly előtt demonstráló osztrák-magyar hadihajó részben magyar honfitársainkal van benépesitve és a mellett kézzelfogható, hogy a mostani helyzet veszélyessé vált egész Európára nézve. Részünkről vegyes érzelmekkel tekintünk a jövő elé: egyfelől ohajtjuk keleti örmény testvéreinket szabadságban látni, — másrészt aggódva féltjük magyar hazánkat a háború veszélyétől. Lelkünkben egybeolvad mindkét kötelességszerű érzelem«!!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.